

UREDNIK
BRANIMIR MENDEŠ

PEDAGOŠKO DJELO MILENE ROLLER-HALAČEV

PEDAGOŠKO DJELO MILENE ROLLER-HALAČEV

NAKLADNIK
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Sinjska 2, Split

www.ffst.hr

GLAVNA UREDNICA

doc. dr. sc. Marita Brčić Kuljiš

RECENZENTI

izv. prof. dr. sc. Hicela Ivon

izv. prof. dr. sc. Smiljana Zrilić

ZA NAKLADNIKA

prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

LEKTURA

dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

GRAFIČKA PRIPREMA

Redak, Split

ISBN (Tisak)

978-953-352-009-4

ISBN (Online)

978-953-352-152-7

Tiskano izdanje odobrilo
Vijeće Filozofskog fakulteta u Splitu odlukom od 24. ožujka 2017.

Online izdanje odobrilo
Vijeće Filozofskog fakulteta odlukom od 17. lipnja 2026.

PEDAGOŠKO DJELO MILENE ROLLER-HALAČEV

**UREDNIK
DR. SC. BRANIMIR MENDEŠ**

Split, 2026.

PREDGOVOR

Hrvatska pedagogija i školstvo imaju bogato naslijeđe koje zaslužuje da bude istraženo i kritički vrednovano. Važnu ulogu u razvoju pedagogije obilježili su brojni pedagozi. Njihovo znanstveno, stručno i društveno djelovanje, kao i njihova stvaralačka misao, trajan su izazov za istraživače povijesti nacionalne pedagogije i školstva. „Poznavanje prošlosti jedan je od uvjeta za pravilan rad u sadašnjosti i budućnosti“, ističe se u predgovoru kapitalne knjige iz povijesti hrvatske pedagogije i školstva (Franković, ur., 1958: 6).

Pedagoška djelatnost vrlo je široka te uključuje niz činitelja odgoja i obrazovanja, od obitelji i institucijskog predškolskog odgoja do obrazovanja odraslih. U nizu čimbenika svojim koncepcijama ističe se sustav predškolskog odgoja. Za razumijevanje institucijskog predškolskog odgoja, kao zasebnog pedagoškog fenomena, nužno je poznavati njegovu povijest, odnosno različite pedagoške ideje, pravce i čimbenike koji su utjecali na njegov razvoj. Važna dimenzija razvoja institucijskog predškolskog odgoja svakako su i sustavi pripremanja odgojitelja¹ za rad u predškolskim ustanovama.

Institucijski predškolski odgoj dugo se vremena razvijao na margini pedagoških interesa. Interes pedagoga za to pedagoško područje počinje se javljati tijekom druge polovine 19. stoljeća u trenutku osnivanja prvih predškolskih ustanova. Na margini pedagogije razvijao se do kraja 40-ih godina 20. stoljeća.

Sustav predškolskog odgoja u Hrvatskoj je dugo vremena bio izrazito socijalno usmjeren. Do značajne promjene u tretiranju predškolskih ustanova je došlo tijekom druge polovice 40-ih godina 20. stoljeća, točnije 1948. godine, kada sustav predškolskog odgoja prelazi iz nadležnosti sustava socijalne skrbi u nadležnost sustava odgoja i obrazovanja. U ovom razdoblju je došlo do velikog širenja mreže predškolskih ustanova. Otvaranjem niza predškolskih ustanova željelo se pomoći velikom broju žena na uključivanju u privredni razvoj zemlje (Lipovac, 1985). Predškolska pedagoška misao bila je u začecima. Kako vlastitih uzora nije bilo, pozornost domaćih autora zaokupljaju sovjetska dostignuća u teoriji i praksi predškolskog odgoja. Tada

¹ Pod pojmom *odgojitelj* podrazumijeva se kvalificirano osoblje (zabavilja, zabavišna učiteljica, nastavnica malih škola, dječja skrbnica, učiteljica dječjeg skloništa, nastavnik predškolskog odgoja, odgojitelj/odgajatelj predškolske djece) koje je izvodilo odgojni proces u različitim ustanovama predškolskog odgoja u Hrvatskoj.

se na hrvatski jezik prevode više pedagoških djela sovjetskih autora, a među prevedenim djelima nalazi se i djela vezana za predškolski odgoj (Golosnicka, 1949; Levin-Ščirina i Mendžerickaja, 1950; Arkin, 1951). No kako ubrzo dolazi do razilaženja sa sovjetskom politikom, počinje se razvijati hrvatski pedagoški sustav predvođen domaćih pedagoga (Tatjana Marinić², Staša Jelić³, Stanka Fučkar⁴, Višnja Manasteriotti⁵, Zdenka Vegar⁶, Aurelija

² **Tatjana Marinić** (1897-1966), pedagoška, socijalna i humanitarna djelatnica, reformatorica i nositeljica brojnih inicijativa vezanih za institucijski predškolski odgoj. Završila je učiteljsku školu 1917. godine. Radila je kao učiteljica, nastavnica i upraviteljica Škole za nastavnice malih škola u Rudama (1939-1942). Bila je načelnica u Ministarstvu socijale politike NR Hrvatske, nastavnica i upraviteljica Škole za odgajatelje Ministarstva socijalne politike NR Hrvatske u Zagrebu (1945-1948), referent u Komitetu za prosvjetu i kulturu Vlade FNRJ u Beogradu te nastavnica Više škole za socijalne radnike u Zagrebu. Obnašala je visoke dužnosti u raznim udruženjima (Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, Udruženje odgajatelja SFRJ, Savez ženskih društava NR Hrvatske i dr.). Istaknula se i kao pedagoški pisac. Bila je član uredništva časopisa *Predškolsko dijete*. Za svoj rad primila je različita priznanja u zemlji i inozemstvu.

³ **Staša Jelić** (1911-1976), pedagoška djelatnica. Učiteljsku školu je završila 1931. godine. Radila je kao učiteljica dječjih skloništa grada Zagreba. Predavala je u Školi za nastavnice malih škola u Rudama (1939-1942). Bila je referentica u Ministarstvu socijale politike NR Hrvatske, nastavnica i upraviteljica Škole za odgajatelje Ministarstva socijalne politike NR Hrvatske u Zagrebu (1945-1948) te Škole za odgajatelje u Zagrebu (1949-1967). Reformatorica je i nositeljica brojnih inicijacija vezanih za institucijski predškolski odgoj. Surađivala je s raznim udruženjima u kojima je obnašala visoke dužnosti (Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, Udruženje odgajatelja SFRJ). Istaknula se i kao pedagoški pisac. Bila je glavna urednica časopisa *Predškolsko dijete*. Za svoj rad primila je različita priznanja u zemlji i inozemstvu.

⁴ **Stanka Fučkar** (1908-1992), pedagoška djelatnica. Radila je kao učiteljica dječjih skloništa grada Zagreba, bila je nastavnica u Školi za nastavnice malih škola u Rudama (1939-1942), zatim honorarna nastavnica Škole za odgajatelje Ministarstva socijalne politike NR Hrvatske u Zagrebu (1945-1948) te nastavnica Škole za odgajatelje u Zagrebu (1949-1960). Predavala je metodičku grupu predmeta (Predškolski odgoj, Metodika glazbenog odgoja) i glazbenu grupu predmeta (Glazbeni odgoj, Klavir, Zborsko pjevanje). Nakon rada u Školi za odgajatelja prešla je na radno mjesto pedagoškog voditelja u Dječji vrtić *Budućnost* u Zagrebu. Istaknula se i kao pedagoški pisac.

⁵ **Višnja Manasteriotti** (1917-1983), pedagoška djelatnica. Završila je Muzičku akademiju u Zagrebu (smjer orgulje) te Filozofski fakultet. Radila je kao srednjoškolski profesor. Godine 1960. zapošljava se u Školi za odgajatelje u Zagrebu. Predavala je Glazbeni odgoj te Metodiku glazbenog odgoja. Od tada datira njeno usmjerenje za područje glazbenog odgoja predškolske djece. Istaknula se kao pedagoški pisac. Dobitnica je više priznanja.

⁶ **Zdenka Vegar** (1921-2015), pedagoška djelatnica. Završila je učiteljsku školu u Zagrebu te studij pedagogije i psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kraće vrijeme radila je kao odgojiteljica. Godine 1947. započela je raditi u Školi za odgajatelje Ministarstva socijalne politike NR Hrvatske u Zagrebu. Od 1949. do 1976. radila je u Školi za odgajatelje u Zagrebu. Predavala je pedagoško-psihološku grupu predmeta. Bila je višegodišnja suradnica Saveza društava Naša djeca Hrvatske. Za svoj rad dobila je niz priznanja.

Ivanković⁷, Ljerka Babić⁸), odnosno nastavnicama Škole za odgajatelje u Zagrebu.

Pionirima predškolskog odgoja u Hrvatskoj pripadala je i Milena Roller-Halačev, profesorica Škole za odgajatelje u Zagrebu. Među navedenima pedagoškim djelatnicama, uz Zdenku Vegar bila je jedina diplomirana profesorica pedagogije. Naime, ostale pedagoške djelatnice (Tatjana Marinić, Stanka Fučkar, Staša Jelić) imale su završenu učiteljsku školu. Radeći u predratnim dječjim skloništima, stekle su bogata praktična iskustva u radu s predškolskom djecom.

Stranice knjige, koja je pred nama, posvećene su uspomeni na život i rad Milene Roller-Halačev. Na taj način afirmiranoj pedagoginji odajemo priznanje za unapređivanje teorije i prakse predškolskog odgoja u našoj zemlji.

Milena Roller-Halačev djelovala je i stvarala pod utjecajem koncepcije društveno-organiziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj.⁹ Koncepcija predškolskog odgoja podrazumijeva „oblikovanja više ili manje konzistentnih određenja smisla institucionalnog konteksta u odgoju male djece.“ (Krstović, 1997:44). Iako se znatno razlikuje od danas aktualne koncepcije predškolskog odgoja (razvojno-humanističke), ona ima svojih prednosti, koje, svakako, treba uvažiti i vrednovati u kontekstu tadašnjih pedagoških prilika.

Knjiga se sastoji od dva poglavlja. U prvom poglavlju analizira se pedagoško djelovanje Milene Roller-Halačev uz prikaz njene bibliografije, a u drugom poglavlju donosi se izbor iz njenih objavljenih radova, raspoređenih u tematske cjeline.

Vjerujemo da će knjiga biti korisna širokom krugu zainteresiranih čitatelja.

⁷ **Aurelija Ivanković** (1922-1993), pedagoška djelatnica. Završila je studij fizičkog odgoja na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu. Kraće vrijeme radila je kao odgojiteljica u dječjem domu. Godine 1949. zaposlila se u Školi za odgajatelje u Zagrebu gdje je ostala do odlaska u mirovinu 1983. godine. Predavala je Tjelesni odgoj i Metodiku tjelesnog odgoja te povremeno i druge predmete (Predškolski odgoj, Njemački jezik). Promovirana je u zvanje pedagoške savjetnice. Obnašala je dužnost glavne urednice Biblioteke *Pčelica* u kojoj je objavljeno više knjiga vezanih za različita pitanja predškolskog odgoja. Dobitnica je više priznanja.

⁸ **Ljerka Babić** (1926-2006), pedagoška djelatnica. Završila je studij crtanja na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu godine te studij pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Šk. god. 1949./50. započela je raditi u Školi za odgajatelje u Zagrebu. Predavala je Crtanje, Ručni rad odnosno Likovni odgoj, Metodiku likovnog odgoja i povremeno Tehnički odgoj. Godine 1971. zasnovala je radni odnos na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu gdje je umirovljena 1976. godine. Na Katedri za predškolski odgoj predavala je Likovni odgoj s metodikom te Tehničke vježbe.

⁹ Više o koncepciji društveno-organiziranog predškolskog odgoja vidjeti kod Došen-Dobud (1977), Babić (1981) i Lipovac, (1985) te u pojedinim predškolskim programima.

I. Prilaz

PEDAGOŠKI PORTRET MILENE ROLLER-HALAČEV*

Milena Roller-Halačev (Ribnica, općina Kočevje, Republika Slovenija 1920 - Zagreb, Republika Hrvatska 2012) je zapažena hrvatska pedagogija i reformatorica predškolskog odgoja.

ŠKOLOVANJE

U djetinjstvu i mladosti, zbog prirode očeva posla, živjela je u raznim krajevima Hrvatske (Krapina, Virovitica, Sisak i Zagreb). Završila je Državnu osnovnu školu u Đurmancu 1931. godine, a Državnu mješovitu građansku školu u Krapini 1935. godine. Iste godine upisala je Državnu učiteljsku domaćinsku školu u Prokuplju koju je završila 1940. godine. Studij pedagogije i psihologije upisala je 1950. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Diplomirala je 1955. godine i stekla diplomu profesorice pedagogije i psihologije. Tijekom studija intenzivnije se počela zanimati za problematiku predškolskog odgoja. Na drugoj godini studija sudjelovala je na stručnom dijelu Majskog festivala Zagrebačkog sveučilišta i za svoj rad dobila drugu nagradu Fakulteta. Tema seminarskog rada bila je *Predškolski odgoj u socijalističkom društvu*, a izrađen je pod mentorstvom prof. dr. Zlatka Pregrada). Stručno se usavršavala u stranim zemljama (Bugarska, Njemačka).

RADNO ISKUSTVO, STRUČNI I NASTAVNI RAD

U ranoj mladosti priključila se antifašističkom pokretu te je odmah po dolasku raspoređena na različite prosvjetne zadatke. Neposredno nakon Drugog svjetskog rata obnašala je dužnost pročelnice Odjela za prosvjetu pri Narodnom odboru Virovitica. Nakon toga radila je kao učiteljica u Glini i Cerni (općina Vinkovci) i Velikom Bukovcu (općina Varaždin) do 1947. godine. Iste godine dolazi u Zagreb gdje je radila kao referent u Ministarstvu socijalnog staranja NR Hrvatske. Dvije godine je radila kao odgojiteljica u Dječjem vrtiću *Marijan Čavić* u Zagrebu, potom u Školi za odgajatelje u Zagrebu (1955-1977), odnosno Pedagoškom obrazovnom centru Bogdan Ogrizović u Zagrebu (1977-1982), gdje je umirovljena. Akademske godine 1981/82 i 1982/83 radila je kao vanjska suradnica u dopunskom radnom odnosu na Odsjeku za predškolski odgoj OOUR-a, Pedagogijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Izvodila je vježbe iz kolegija Metodika odgojno-obrazovnog rada.

* Ovaj tekst djelomično je objavljen u časopisu *Anali za povijest odgoja* (usp. Mendeš, 2012).

Najveći dio radnog vijeka posvetila je obrazovanju odgojitelja predškolske djece. Tijekom svog rada u Školi za odgajatelje u Zagrebu i kasnije u odgojiteljskom usmjeranju Pedagoškog obrazovnog centra Bogdan Ogrizović, predavala je Predškolsku pedagogiju s osnovama opće pedagogije i Metodiku odgojno-obrazovnog rada te povremeno i druge predmete (Povijest pedagogije, Povijest filozofije). Sudjelovala je u izradi nastavnih planova i programa za obrazovanje predškolskih odgojitelja (1964), nastavnog plana i programa odgojiteljskog usmjerenja (1977) te nastavnog plana i programa za usmjerenje suradnik u predškolskom odgoju (1981). Ostvarila je suradnju s velikom brojem predškolskih ustanova u Hrvatskoj. Obnašajući različite dužnosti stekla je dragocjena iskustva. Funkcija pedagoga – metodičara predškolskog odgoja na Školi za odgajatelja i stalna suradnja sa „svršenim odgajateljima“, ističe Milena Roller-Halačev, „omogućili su mi da sistematiziram teorijsko znanje i praktično iskustvo.“ (Roller-Halačev, 1977: 4). Bila je višegodišnja članica i predsjednica povjerenstva za polaganje stručnih ispita odgajatelja.

Djelovala je kao predavač na brojnim seminarima za stručno usavršavanje odgojitelja predškolske djece. Sudjelovala je u radu više znanstvenih i stručnih skupova iz predškolskog odgoja u zemlji i inozemstvu.

Niz je godina bila suradnica Saveza društava Naša djeca SR Hrvatske. U okviru Saveza djelovala je u Centru za dječje igre i igrčke, Komisiji za predškolski odgoj (neko vrijeme je bila i predsjednica Komisije) te kao predavač na seminarima za voditelje kraćih predškolskih programa. Za vrijeme rada u Savezu, posebno je bila zapažena njena suradnja na izradi dvaju elaborata: *Didaktička sredstva, igrčke i materijali u predškolskim ustanovama* (1968) te *Izvaninstitucionalni oblici aktivnosti s djecom predškolske dobi - kraći predškolski programi* (1977). Aktivno je sudjelovala u radu godišnjih konferencija Saveza kao podnositeljica izlaganja. Surađivala je i s Pedagoško-književnim zborom u Zagrebu.

Neko vrijeme obnašala je dužnost tajnice Udruženja odgajatelja NR Hrvatske.

Sudjelovala je u radu Nacionalnog komiteta OMEP-a, međunarodne organizacije za predškolski odgoj. Kao izaslanik bivše države prisustvovala je svjetskim kongresima OMEP-a na kojima je podnosila izlaganja.

Stručno i znanstveno je pristupala različitim segmentima predškolske pedagogije i metodike (dječja igra, dječja igrčke, didaktička sredstva, igrčke i materijali u predškolskim ustanovama, upoznavanje predškolske djece s okolinom, kraći predškolski programi i dr.). Bila je pedagoški pisac i suautorica više monografija i prvih priručnika za voditelje kraćih predškolskih programa.

Istaknula se kao višegodišnja članica redakcijskog odbora časopisa *Predškolsko dete* (Zagreb), prvog specijaliziranog časopisa za pitanja predškolskog odgoja u bivšoj državi (1956/57 do 1966/67) te biblioteke Pčelica, prvog domaćeg specijaliziranog nakladničkog niza s publikacijama za rad s djecom predškolske dobi (1956-1959).

Svojim priložima obogatila je različite časopise: *Pedagoški rad* (Zagreb), *Predškolsko dete* (Zagreb i Beograd), *Umjetnost i dijete* (Zagreb), *Porodica i dijete* (Sarajevo), *Radio i televizija u školi* (Zagreb), *Roditelji i škola* (Zagreb), *Bilten Centra za predškolski odgoj* (Zagreb) i dr. Pisala je scenarije za dječje televizijske emisije. Sudjelovala je u izradi dvaju višeizvornih sklopova (multimedijskih didaktičkih) kompleta za potrebe dječjih vrtića (*Predškolski odgoj 1, Igre predškolske djece 1 i 2*). Recenzirala je stručne priručnike i dječju literaturu (slikovnice).

Godine 1962. Republički komitet za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske promaknuo ju je u zvanje pedagoške savjetnice.

Za svoj stručno-pedagoški i nastavni rad dobila je više priznanja:

- Priznanje povodom desete godišnjice Saveza društava Naša djeca Hrvatske (1960),
- Zlatna značka Saveza društava Naša djeca Hrvatske (1975),
- Nagrada *Ivan Filipović* za unapređivanje predškolskog odgoja (1977),
- Nagrada *Kata Pejnović* za unapređivanje društvenog položaja žene i obitelji (1980).

Svojim velikim stručno-pedagoškim i nastavnim radom Milena Roller-Halačev znatno je utjecala na razvoj teorije i prakse predškolskog odgoja kao i obrazovanja odgojitelja u Hrvatskoj. Obogatila je nacionalnu pedagogijsku baštinu, otvorila put suvremenijem pristupu predškolskom odgoju te zaslužila počasno mjesto među hrvatskim pedagozima - teoretičarima i praktičarima predškolskog odgoja.

PRINOSI TEORIJI I PRAKSI PREDŠKOLSKOG ODGOJA

Iz velikog broja objavljenih radova Milene Roller-Halačev mogu se prepoznati glavni problemi koji su zaokupljali njenu pozornost. Bavila se fundamentalnim pitanjima predškolske pedagogije poput cilja odgoja predškolske djece (usp. Roller-Halačev, 1959/60), moralnog odgoja djeteta predškolske dobi (usp. Roller-Halačev, 1953/54; 1959/60), temama iz povijesti predškolskog odgoja vezanima za djelovanje značajnih pedagoga (usp. Roller-Halačev, 1959/60) te predškolskim sustavom u nekim stranim zemljama (usp. Roller-Halačev, 1953/54; 1965/66; 1966/67). Svojim radovima bila je daleko

ispred vremena u kojem je djelovala. U tom kontekstu dodirнула se ranog učenja stranog jezika (usp. Roller-Halačev, 1961/62) te aktualnosti pedagoške misli Marije Montessori (usp. Roller-Halačev, 1958/59; 1959/60).

Stručni interesi Milene Roller-Halačev bili su upoznavanje predškolske djece s neposrednom okolinom, mjesto i uloga dječje igre i igračke u životu i odgoju djeteta predškolske dobi te kraći predškolski programi (izvaninstitucionalne aktivnosti) o čemu je publicirala najveći dio radova.

Predškolska djelatnost u Hrvatskoj dugi je niz godina bila regulirana strukturiranim programima odgojno-obrazovnog rada s predškolskom djecom (usp. *Plan i program rada...* 1947; *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću – eksperimentalni*, 1967; *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*, 1971; *Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta*, 1983) koji su bili službeni predškolski programi u Hrvatskoj. Njihovi nazivi oslikavaju promjene u njihovom karakteru npr. plan i program, program, osnove programa i sl. (više o tome kod Mendeš, 2012). Zajedničko obilježje svih predškolskih programa je postojanje odgojno-obrazovnih područja (materinski jezik, upoznavanje okoline, početni matematički pojmovi, likovni odgoj, glazbeni odgoj, tjelesni odgoj). Iako ova podjela podsjeća na školski pristup, na više se mjesta navodi da to nisu nastavni predmeti u malom (usp. *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*, 1971, str. 27). Velik korak naprijed u odnosu na ranije predškolske programe predstavljao je program iz 1983. godine u kojem su odgojni sadržaji integrirani u tri programska područja.

Upoznavanje predškolske djece s okolinom dugo je vremena predstavlja centralno metodičko područje te je, pod tim ili sličnim nazivima, bilo zastupljeno u domaćim predškolskim programima. Upravo je to metodičko područje privuklo pozornost Milene Roller-Halačev. Tematici upoznavanja okoline u dječjem vrtiću posvetila je tri samostalne publikacije (usp. Roller, 1966; Roller-Halačev, 1971; Roller-Halačev, 1977) te veći broj priloga u stručnim časopisima. Prva publikacija u tom tematskom nizu pod naslovom *Programsko-metodska uputstva za upoznavanje predškolske djece s prirodom i društvom*, objavljena je 1966. godine (usp. Roller, 1966). Publikacija, u kojoj je detaljno razrađen program upoznavanja okoline u dječjem vrtiću, prethodila je eksperimentalnom predškolskom programu iz 1967. godine. Odgojno-obrazovne sadržaje autorica je razradila za mlađu, srednju i stariju odgojnu grupu.¹ Specifičnim problemom upoznavanja okoline s djecom mlađe odgojne

¹ U to vrijeme djeca su u vrtićima bila raspoređena, prema životnoj dobi, u mlađu, srednju ili stariju odgojnu grupu. Ova se praksa napušta 90-ih godina prošlog stoljeća kada se uvodi praksa mješovitih odgojnih grupa.

grupe (3-4 godine), Milena Roller Halačev bavila se u publikaciji *Upoznavanje okoline – mlađa grupa dječjeg vrtića* (1971). Publikacija ima karakter priručnika s metodskim uputama. „Svrha je ovog priručnika“, ističe autorica u predgovoru, „da odgajateljima i svima onima koji se bave odgojem predškolske djece pomogne u odabiru i pravilnom korištenju didaktičkih sredstava, igračaka i materijala za upoznavanje mlađe grupe s okolinom.“ (Roller-Halačev, 1971: 7). Didaktička sredstva za rano upoznavanje okoline autorica je podijelila na sljedeći način: društvena sredina, okolina izvan dječjeg igrališta, upoznavanje prirode, građenje i konstruiranje, slikovnice, radno-tehnički odgoj, prva mehanika te igračke i sredstva na dječjim igralištima). Pri sastavljanju ovog priručnika služila se djelima stranih autora. Krunu njenog bavljenja ranim upoznavanjem djeteta predškolske dobi s prirodnim i socijalnim okruženjem, predstavlja priručnik *Upoznavanje predškolske djece s okolinom* (1977), koji je objavljen u tri izdanja. Sadržaj ovog instruktivno-informativnog priručnika, kako ga autorica određuje, raspoređen je u šest poglavlja: *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*, *Sadržaji rada na upoznavanju predškolske djece s okolinom*, *Sredstva upoznavanja okoline u predškolskoj dobi*, *Metode odgojno-obrazovnog rada*, *Oblici rada na upoznavanju okoline u dječjem vrtiću* te *Planiranje odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*. Priručnik u potpunosti odražava stavove prisutne u predškolskoj pedagogiji i metodici odgojno-obrazovnog rada svoga vremena. Temeljen je na predškolskom programu kojeg odgojitelj trebaju shvatiti kao orijentacijski. „Karakteristika je Programa“, ističe autorica, „što je namijenjen svim predškolskim ustanovama, a koncipiran je tako da može poslužiti kao programska orijentacija razvijenim i manje razvijenim sredinama.“ (Roller-Halačev, 1977: 6). Centralno mjestu u predškolskom programu pripada području upoznavanju okoline.

„Predškolsko dijete spoznaje svijet u neposrednom dodiru s njim, ali i posredstvom odraslih. Takva spoznaja okoline i stjecanje elementarnih znanja bit će više planski i sistematičnije ako se što više djece uključi u predškolske ustanove.“ (Roller-Halačev, M., 1977: 7).

Glavni izvori za bogaćenje dječjih spoznaja i iskustava o neposrednoj okolini su roditeljski dom i dječji vrtić. Odgojno-obrazovni sadržaji raspoređeni su na principu koncentričnih kružnica.

„U odgojno-obrazovnom području upoznavanja okoline u predškolsko doba sadržaji su određeni prema životnim sredinama u kojima se dijete svakodnevno nalazi i koje izravno na njega utječu te mu tako pružaju niz raznovrsnih informacija o materijalnom svijetu koji ga okružuje. Uz roditeljski dom djetetu je najpoznatija društvena sredina dječji vrtić, u kojem se svakodnevno nalazi sa svojim vršnjacima.

Roditeljski dom je sredina iz koje dijete dolazi u vrtić. Za boravka u dječjem vrtiću emocionalna povezanost s porodicom odražava se sređivanjem iskustava iz života i rada porodice, odnosa u njoj i slično. Prirodna sredina u okolini omogućava djetetu proširivanje iskustava, sređivanje osnovnih znanja o pojavama u njoj, posebno o biljnom i životinjskom svijetu i o prirodnim pojavama.“ (Roller-Halačev, M., 1977: 7).

Kod rasporeda odgojno-obrazovnih sadržaja za pojedinu odgojnu grupu autorica slijedi načelo godišnjih doba „kako bi dijete prirodne pojave upoznalo u vrijeme kad se javljaju jer ih tada može promatrati, doživjeti i imenovati“ (isto, str. 9). Za uspješno ostvarivanje odgojno-obrazovnih sadržaja potrebna je sredina bogata poticajima i didaktičkom opremom. Sredstva za rano upoznavanje okoline podijelila je na: a) kutić prirode u dječjem vrtiću, b) kutić prirode izvan zgrade dječjeg vrtića, (c) kalendar prirode, (d) didaktičke igračke za upoznavanje okoline, e) didaktičke slike, f) slikovnice, g) književna djela za djecu predškolske dobi, h) dija pozitivni i dija filmovi, i) filmovi te j) TV – vrtić (ciklus emisija obrazovnog programa Televizije Zagreb). U nastavku priručnika autorica analizira neka uža didaktička pitanja ranog upoznavanja okoline. U tom se kontekstu iznose metode odgojno-obrazovnog rada (klasične didaktičke metode modificirane za predškolsku praksu), oblici odgojno-obrazovnog rada (slobodna igra, zanimanja, šetnja, ekskurzija) te modeli planiranja odgojno-obrazovnog rada (godišnje, mjesečno, tjedno i dnevno).

U nizu svojih radova Milena Roller-Halačev ističe važnost mjesta i uloge igre i igračke u razvoju i odgoju djeteta predškolske dobi. Dječju igru, posebno onu didaktičku, smatra ključnim elementom za formiranje prvih dječjih spoznaja i iskustava. Didaktičke igre specifična su grupa igara koje obilježava pravilo. U osnovi didaktičkih igara je rješavanje nekog spoznajnog zadatka.

„Didaktičke igre (...) posebna su vrsta igara. No već u početku objašnjavanja njihovih specifičnosti valja naglasiti da didaktičke igre ne treba strogo odvajati od drugih igara kojih se djeca igraju sama ili kojima ih učimo. U svakoj igri dijete nešto nauči. Svaka igra, i ona stvaralačka kao i igra s pravilima, pridonosi razvoju djetetove ličnosti. Bez obzira kojoj grupaciji igara pripada, igra je najpovoljniji oblik i metoda učenja, osobito kad je riječ o djetetu predškolske dobi. Didaktičke igre su igre s pravilima koje izmišljaju odrasli; to se odnosi na zamisao, sadržaj i pravila igre. U tim igrama djeca nisu toliko slobodna kao u drugim vrstama igara. Ona slijede unaprijed određeni tok igre, unaprijed određeni redoslijed i sistem u igri. Međutim, osobine didaktičkih igara iziskuju od djece veću koncentraciju pažnje, veću sposobnost samosavladvavanja, zahtijevaju da dijete pamti sadržaj i pravila igre, da ih ponavlja, da jače aktivira intelekt i da u njih ulaže više umnog napora“ (Roller-Halačev i Vegar, 1979: 8).

Stalni pratitelj dječje igre je igračka, pa je i tom pedagoškom fenomenu Milena Roller-Halačev posvetila veliku pozornost. Iskustvo stečeno tijekom

rada na projektu *Didaktička sredstva, igračke i materijalu u predškolskim ustanovama* (istraživači: Milena Roller-Halačev, Mladen Koritnik, Zora Dreissinger i Vesna Švarc-Kalafatić), kojeg je vodio Savez društava Naša djeca SR Hrvatske uz financijsku potporu Savjeta za naučni rad SR Hrvatske, donijelo joj je dragocjene spoznaje koje je ugradila u knjigu *Igračke predškolskog djeteta* (1975). Sličnu problematiku obradila je i u zasebnom članku (usp. Roller-Halačev, 1972). Kao suautorica sudjelovala je izradi animacijskog teksta, za roditelje i širu javnost o kvalitetnoj igrački, koji je prvotno objavljen kao prilog u dnevnom listu *Vjesnik* povodom Dječjeg tjedna 1974. godina, potom i kao samostalnu brošuru u dva izdanja (usp. Jelić, Roller-Halačev i Švarc, 1974).

Veliku pozornost Milena Roller-Halačev posvetila je razradi ideje kraćih predškolskih programa (izvaninstitucionalnih aktivnosti s predškolskom djecom). Ideja kraćih predškolskih programa odnosno različitih oblika društveno organiziranih aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta 70-ih godina prošlog stoljeća stručno se počela razrađivati pri Savezu društava Naša djeca SR Hrvatske. Radna grupa (Emil Paravina, Milena Roller-Halačev i Zdenka Vegar) uz dvanaest suradnika i konzultanata izradila je elaborat pod naslovom *Neki oblici društveno organiziranje aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, kojeg je prihvatilo nadležno tijelo 1977. godine (usp. Paravina, Roller-Halačev i Vegar, 1977). Tom se koncepcijom željelo uključiti u različite predškolske programe kraćeg trajanja i onu djecu koja nisu bili uključena u rad dječjih vrtića. Iz tog je razdoblja poznata i krilatica: „svakom djetetu jedan predškolski program“. Od trideset predloženih oblika Milenu Roller-Halačev posebno je zaokupila problematika dječjih igraonica, kutića slikovnica i igrališta cicibana. Suautorica je prvih priručnika za voditelje kraćih predškolskih programa: *Igralište cicibana* (1982), *Igraonica i igroteka* (1983) te *Kutić slikovnica* (1986). O toj je problematici objavila i veći broj priloga u stručnim časopisima i izlagala na više skupova u zemlji i inozemstvu.

Zanimljivi su i pogledi Milene Roller-Halačev na pedagoške ideje Marije Montessori. U razdoblju tzv. socijalističke pedagogije, u kojem je pedagoška misao Marije Montessori bila dosta kritizirana zbog svoje individualističke usmjerenosti na dijete, Milena Roller-Halačev u dva rada objavljena 1958. godine, aktualizira Montessori pedagogiju. O tome navodi sljedeće:

„Cilj njena života je pronalaziti i utvrđivati nove, savršenije metode za odgoj djece – najprije duševno zaostale, pa normalne predškolske, a kasnije i školske. Njoj to nije bilo teško, jer je kao liječnik psiholog i pedagog –odgajatelj sve svoje teoretske postavke provjeravala u praksi i u svom radu. Uz to je vršila razna eksperimentalna ispitivanja. Osim toga ona je posjedovala bogata znanja iz područja onih nauka, koje su neophodno potrebne za rad dobrog odgajatelja. M. Montessori osjeća duboku ljubav za one, koji se tek razvijaju i kojima u tom razdoblju treba pomoći, a to su naši najmlađi“ (Roller, 1958/59: 56).

Značajni su i naponi Milene Roller-Halačev na koncipiranju programskih osnova za inicijalno obrazovanje odgojitelja predškolske djece. Sudjelovala u izradi nastavnog plana i programa srednje odgajateljske škole iz 1964. godine (usp. Nastavni plan i program Škole za odgajatelje, *Prosvjetni vjesnik*, br. 10, 1964), nastavnog plana i programa odgajateljskog usmjerenja (1977) te u izradi nastavnog plana i programa za obrazovanje suradnika u predškolskom odgoju (usp. Prijedlog okvirnog programa..., 1981). U okviru svojih kompetencija izradila je nastavne programe za pedagošku grupu predmeta (Predškolska pedagogija s osnovama opće pedagogije, Metodika odgojno-obrazovnog rada, Stručna praksa i dr.). Na ovim programskim osnovama obrazovane su generacije domaćih odgojitelja i suradnika u predškolskom odgoju.

BIBLIOGRAFIJA

Napomena: Bibliografija radova Milene Roller-Halačev priređena je sa željom da se na jednom mjestu nađu publicirana djela (autorske knjige, radovi u časopisima i zbornicima, prikazi, osvrti i sl.). Radovi obuhvaćaju razdoblje od kraja 40-ih godina do kraja 80-ih godina prošlog stoljeća. Iz bibliografije je vidljivo da se radi o impresivnom stvaralačkom opusu. Objavljena djela raspoređena su u određene tematske grupe (monografije, priručnici; radovi u zbornicima; radovi u časopisima; umnožene publikacije i dr.).

I. POPIS OBJAVLJENIH RADOVA

MONOGRAFIJE, PRIRUČNICI

1. **Roller, M.,** Rupčić, N. (1955). *Recitacije za djecu predškolske dobi*, Pčelica br. 5, Zagreb: Glavni odbor Društava Naša djeca NR Hrvatske.
2. **Roller-Halačev, M.** (1971). *Upoznavanje okoline – mlađa grupa dječjeg vrtića (3-4 godine)*, Zagreb: Didaktinvest.
Recenzent: Zdenka Vegar
3. Jelić, S., **Roller-Halačev, M.,** Švarc, V. (1974). *Dobra igračka u pravo vrijeme*, Zagreb: Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske (²1978).
4. **Roller-Halačev, M.** (1975). *Igračke predškolskog djeteta*, Zagreb: Zajednica osnovnih škola SR Hrvatske i časopis „Roditelj i škola“.
Recenzent: dr. Zlatko Pregrad
5. **Roller-Halačev, M.** (1977). *Upoznavanje predškolske djece s okolinom*, Zagreb: Školska knjiga, (²1978, ³1982).
Recenzenti: dr. Zlatko Pregrad, Mira Peteh, Mirjana Petelinšek
6. Paravina, E., **Roller-Halačev, M.,** Vegar, Z. (1977). *Neki oblici društveno organizirane aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske.
7. Jonak, D., Kobola, A., **Roller-Halačev, M.,** Vegar, Z., Ladika, Z., Peteh, M., Makjanić, V. (1978). *Knjiga za odgajatelja – Višeizvorni sklop Predškolski odgoja 1*, Zagreb: Školska knjiga.
8. **Roller-Halačev, M.,** Vegar, Z. (1979). *Igre predškolske djece (Izbor didaktičkih igara za djecu od 5-7 godina)*, Zagreb: Školska knjiga (²1980, ³1982, ⁴1985).
Recenzent: Ankica Pavletić, Ruža Stipetić
9. **Roller-Halačev, M.,** Vegar, Z. (1981). *Igre predškolske djece (Izbor didaktičkih igara za djecu od 3-5 godina)*, Zagreb: Školska knjiga (²1982, ³1983, ⁴1986).
Recenzenti: Ankica Pavletić, Ruža Stipetić
10. **Roller-Halačev, M.,** Paravina, E., Knežević, E. (1982). *Igralište cicibana*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske.

11. Bručić-Dvoršak, S., Gajić, V., Mihaljević-Falak, Lj., Paravina, E., Posilović, A., **Roller-Halačev, M.**, Stričević, I. (1983). *Igraonica i igroteka*, Zagreb: Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske.
12. Posilović, A., **Roller-Halačev, M.**, Škoda, M., Čečuk, S., Gajić, V., Paravina, E., Peteh, M., Stenzel, V. (1986). *Kutić slikovnica*, Zagreb: Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske.
Recenzent: Mira Orešković-Peklić

UMNOŽENE PUBLIKACIJE

1. **Roller, M.** (1966). *Programsko-metodska uputstva za upoznavanje predškolske djece s prirodom i društvom*, Zagreb: Škola za odgajatelje.
Recenzenti: Staša Jelić, Zdenka Vegar
2. **Roller-Halačev, M.**, Koritnik, M., Dreissinger, Z., Švarc-Kalafatić, V. (1968). *Didaktička sredstva, igračke i materijali u predškolskim ustanovama*, Zagreb: Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske.

RADOVI U ZBORNICIMA

1. **Roller-Halačev, M.** (1972). Slikovnica – sredstvo odgoja, u: Skok, J. (ur.). *Slikovnica – prva knjiga djeteta* (poseban otisak časopisa Umjetnost i dijete), Zagreb: Centar za vanškolski odgoj Saveza društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 11-15.
2. **Roller-Halačev, M.** (1978). Spontane i organizirane igre na igralištu cicibana uz pedagoško usmjeravanje i voditelja i brigu odraslih, u: Paravina, E. (ur.). *Neki odgojno-obrazovni programi društvenog rada s predškolskom djecom* (20. tematska sjednica Republičke konferencije Saveza društava Naša djeca SR Hrvatske), Zagreb: Savez društava „Naša djeca“ SR Hrvatske, str. 26-32.
3. **Roller-Halačev, M.** (1979). Prvi koraci izvaninstitucionalnih oblika aktivnosti s predškolskom djecom u SR Hrvatskoj, u: *Vaspitanje i nega predškolskog deteta u jugoslavenskom društvu* (separat), Beograd: Savez pedagoških društava Jugoslavije, str. 377-380.
4. **Roller-Halačev, M.** (1980). Neki oblici i sadržaji društveno-organiziranih aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta, u: Paravina, E. (ur.). *Učešće organizacija za brigu o djeci u slobodnoj razmjeni rada i u društvenom planiranju*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 44-49.
5. **Roller-Halačev, M.** (1981). Stanje i razvoj nekih oblika društveno-organiziranih aktivnosti za djecu predškolske dobi, u: Miljak, A. i dr. (ur.). *Predškolski odgoj u samoupravnom socijalističkom preobražaju odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor, str. 19-28.
6. **Roller-Halačev, M.** (1982). Odgojne vrijednosti 30 izvaninstitucionalnih oblika što ih razvijamo s predškolskom djecom u SR Hrvatskoj, u: *Osposobljavanje kadrova za*

neposredan rad sa decom predškolskog uzrasta u ostvarivanju vaninstitucionalnih programa (separat), Beograd: Savez pedagoških društava Jugoslavije, str. 305-310.

RADOVI U ČASOPISIMA

1. **Roller, M.** (1953/54). Problemi i oblici moralnog odgoja u predškolskom djetinjstvu, *Predškolsko dete*, vol. 4 (5-6): 89-94.
2. **Roller, M.** (1953/54). Predškolski odgoj u Sovjetskom savezu od Oktobarske revolucije do danas, *Predškolsko dete*, vol. 7 (7-8): 153-157.
3. **Roller, M.** (1958/59). Marija Montessori, *Predškolsko dete*, vol. 8 (2-3): 56-62.
4. **Roller, M.** (1958/59). Montessoriumustanove kod nas, *Predškolsko dete*, vol. 8 (4): 85-87.
5. **Roller, M.** (1959/60). Zadaci moralnog odgoja, *Predškolsko dete*, vol. 9 (1-2): 18-21.
6. **Roller, M.** (1959/60). Cilj odgoja u FNRJ i zadaci predškolskog odgoja, *Predškolsko dete*, vol. 9 (1-2): 11-17.
7. **Roller, M.** (1959/60). O odgoju predškolske djece u djelima A. S. Makarenka, *Predškolsko dete*, vol. 9 (7-8): 193-199.
8. **Roller, M.** (1961/62). Odgojni rad s djecom mlađe grupe, *Predškolsko dete*, vol. 11 (5-6): 127-152.
9. **Roller, M.** (1961/62). Strani jezik u dječjem vrtiću, *Predškolsko dete*, vol. 11 (9-10): 228-232.
10. **Roller, M.** (1963/64). Upoznavanje djeteta s prirodom, *Predškolsko dete*, vol. 12 (7-8): 175-183.
11. **Roller, M.** (1965/66). Predškolski odgoj u Narodnoj Republici Bugarskoj, *Predškolsko dete*, vol. 14 (4-5-6): 88-90.
12. **Roller, M.** (1966/67). Program odgojnog rada u dječjim vrtićima Bugarske, *Predškolsko dete*, vol. 15 (5-6): 141-144.
13. **Roller, M.** (1966/67). Program odgojnog rada u dječjim vrtićima Bugarske (nastavak), *Predškolsko dete*, vol. 15 (7-8): 169-171.
14. **Roller-Halačev, M.** (1970). Didaktička sredstva, igračke i materijali u predškolskim ustanovama, *Predškolsko vaspitanje* (Bugarska), vol. 18 (03): 45-49.
15. **Roller-Halačev, M.** (1972). Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u predškolskim ustanovama, *Predškolsko dete*, vol. 2 (2-3): 228-254.
16. **Roller-Halačev, M.** (1972). Slikovnica – sredstvo odgoja, *Umjetnost i dijete* vol. 4 (19-20): 11-15.
17. **Roller-Halačev, M.** (1976). Didaktičke igračke i igre, *Porodica i dijete*, vol. 24 (11): 22-24.

18. **Roller-Halačev, M.** (1977). Igre s pravilima u dječjem vrtiću, *Pedagoški rad*, vol. 32 (5-6): 299-318.
19. **Roller-Halačev, M.** (1978). Prostorija za igru, *Porodica i dijete*, vol. 26 (1): 12.
20. Bručić-Dvoržak, S., **Roller-Halačev, M.** (1978). Igraonica, *Porodica i dijete*, vol. 26 (3): 10-11.
21. **Roller-Halačev, M.** (1979). Igračke-roditelji-djeca, *Porodica i dijete*, vol. 27 (11): 16.
22. **Roller-Halačev, M.** (1979). Prvi koraci izvaninstitucionalnih oblika aktivnosti s predškolskom djecom u SR Hrvatskoj, *Predškolsko dete*, vol. 9 (4): 377-380.
23. **Roller-Halačev, M.** (1982). Odgojne vrijednosti 30 izvaninstitucionalnih oblika što ih razvijamo s predškolskom djecom u SR Hrvatskoj, *Predškolsko dete*, vol. 12 (4): 305-310.
24. **Roller-Halačev, M.** (1986). Za rad i stvaralaštvo djece – Igralište cicibana, *Sve za našu djecu*, vol. 7 (2-3): 28-30.
25. Paravina, E., **Roller-Halačev, M.**, Posilović, A. (1989). Daljnji razvoj kraćih predškolskih programa kao društveno organizirane aktivnosti s predškolskom djecom, *Predškolsko dete*, vol. 19 (1): 13-22.

NASTAVNI PLANovi I PROGRAMI

1. *** (1964). Nastavni plan i program za Školu za odgajatelje, *Prosvjetni vjesnik*, vol. 17 (10): 137-168.
2. *** (1981). *Prijedlog okvirnog programa izmjena i dopuna za profil Suradnik u predškolskom odgoju* (interni materijal), Zagreb: Programski odbor RSIZ-a odgoja i usmjerenog obrazovanje i Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.

PREDŠKOLSKI PROGRAM

1. Zgombić, R., Fučkar, S., Ivanković, A., Peteh, M., **Roller-Halačev, M.**, Stazić, A. i Vegar, Z. (1977). Model programa minimalnog odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, Z. (ur.). *Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu*. Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta u SR Hrvatskoj.

NOVINSKI PRILOZI

1. **Roller-Halačev, M.** (1971). TV-vrtić u trećoj godini, *Školske novine*, vol. 22 (3): 8.
2. Jelić, S., **Roller-Halačev, M.**, Švarc, V. (1974). Dobra igračka u pravo vrijeme, *Vjesnik*, listopad 1974. (poseban prilog povodom Dječjeg tjedna).

OSTALI RADOVI

1. **Roller, M.** (1949). Obdaništa i jaslice u seljačkim radnim zadrugama, *Žena u borbi*, vol. 7 (5): 12.
2. **Roller, M.** (1950/51). Pregled predškolskih ustanova u NR Hrvatskoj, *Predškolsko dete*, vol. 2 (3-4-5): 159.
3. **Roller, M.** (1953/54). Dječje slikovnice izdanja Mala zlatna knjiga, *Predškolsko dete*, vol. 4 (7-8-9-10): 199-200.
4. **Roller, M.** (1961/62). Bilten Zavoda za unapređenje školstva NR Makedonije (prikaz časopisa), *Predškolsko dete*, vol. 11 (9-10): 237.
5. **Roller, M.** (1966/67). Prikaz knjige M. Arndt: Didaktičke igre, *Predškolsko dete*, vol. 15 (9-10): 227-236.
6. **Roller, M.** (1966/67). Veseli zečiči (igrokaz), *Predškolsko dete*, vol. 15 (9-10): 236-238.
7. **Roller, M.** (1967/69). Složna braća kuću grade, I. dio (igrokaz), *Predškolsko dete*, vol. 16 (1-2): 46-47.
8. **Roller, M.** (1967/69). Složna braća kuću grade, II. dio (igrokaz), *Predškolsko dete*, vol. 16 (3-4): 79-81.
9. **Roller-Halačev, M.** (1972). Prikaz vrijednih članaka starih godišta časopisa „*Predškolsko dete*“, *Predškolsko dete*, vol. 2 (2-3): 278-281.
10. **Roller-Halačev, M.** (1975/76). TV-vrtić: Medo u trgovini (str. 6), U jednom gradu (str. 11-12), Jure Vatrogasci (str. 13), Životinje neboderi i ... (str. 14), *Radio-televizija Zagreb - Program za najmlađe (predškolska dob) - Program za osnovnu školu (razredna nastava)*, br. 2.
11. **Roller-Halačev, M.** (1977/78). Za najveću dobrobit djeteta, *Roditelji i škola*, vol. 7 (3): 44
12. **Roller-Halačev, M.** (1978/79), Prvi sabor odgajatelja Vojvodine, *Roditelji i škola*, vol. 8 (8): 45.
13. **Roller-Halačev, M.** (1983). Terenski radnik na raznim zadacima, u: Pavlica, D. (ur.). *Bio sam partizanski učitelj*, Slavonski Brod: Centar za društvena istraživanja Slavonije i Baranje, str. 147.
14. **Roller-Halačev, M.** (1983). Izvještaj o radu komisije: Roditelji i predškolsko dijete, u: Paravina, E. (ur.). *Roditelji i odgoj djece* (27. tematska sjednica Republičke konferencije Saveza društava Naša djeca SR Hrvatske, Zagreb: Saveza društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 87-88.

DIDAKTIČKI KOMPLETI (VIŠEIZVORNI SKLOPOVI)

1. Jonak, D., Kobola, A., **Roller-Halačev, M.**, Vegar, Z., Ladika, Z., Peteh, M., Makjanić, V. (1978). *Višeizvorni sklop Predškolski odgoj 1* (za upoznavanje predškolske djece s okolinom), Zagreb: Školska knjiga – Odjel nastavne opreme.
2. **Milena Roller-Halačev**, Zdenka Vegar (1983). *Višeizvorni sklop Igre predškolske djece 1*, Zagreb: Školska knjiga (²1984).

II. RECENZIRANA DJELA, PEDAGOŠKA KONZULTANTICA, ČLANICA UREDNIŠTVA

A) RECENZIRANA DJELA

1. Ivanković, A. (1965). *Fizički odgoj predškolskog uzrasta* (skripta), Zagreb: Škola za odgajatelje.
2. Manasteriotti, V. (1965). *Muzički odgoj djece predškolskog uzrasta* (skripta), Zagreb: Škola za odgajatelje.
3. Ivanković, A. (1971). *Tjelesni odgoj predškolske djece*, Zagreb: Školska knjiga (²1973, ³1978, ⁴1980, ⁵1982 i ⁶1988).
4. Ivanković, A. (1982). *Tjelesne vježbe i igre u predškolskom odgoju – uz primjenu gimnastičkih sprava i pomagala*, Zagreb: Školska knjiga (²1988).
5. Voglar, M. (1984). *Bibarije*. Zagreb: Školska knjiga.

B) ČLANICA UREDNIŠTVA

Članica Uredništva Biblioteka *Pčelica*, specijalizirana biblioteke za rad s djecom predškolske dobi (nakladnik: Savez društava Naša djeca NR Hrvatske, 1956-1959).

- Br. 7-8 Ljerka Premužić: *Igrokazi za kazalište lutaka* (1956)
- Br. 9 Ljerka Premužić: *Zagonetke za djecu predškolske dobi* (1956)
- Br. 10 Ljerka Premužić: *Narodne pripovijetke – izbor za djecu predškolske dobi* (1956)
- Br. 11 Ljerka Premužić: *Bajke za djecu predškolske dobi – izbor* (1956)
- Br. 12 Ljerka Premužić: *Izradimo sami* (1956)
- Br. 13 Ljerka Premužić: *Ptica i njeno gnijezdo* (1957)
- Br. 14 Ljerka Babić: *Za vrijedne ruke* (1958)
- Br. 15 Stanka Fučkar: *Igre uz muziku* (1958)
- Br. 16 Staša Jelić: *Upoznajmo se s lutkama* (1959)
- Br. 17 Zvonimir Golob i Branko Ranitović: *Kazalište sjena* (1959)

C) ČLANICA UREDNIŠTVA STRUČNOG ČASOPISA

1. Časopis *Predškolsko dete* (nakladnik: Savez pedagoških društava Jugoslavije, Beograd) Razdoblje: 1956/57. – 1966/67. (jedanaest godišta)

D) PEDAGOŠKA KONZULTANTICA

Serijska dijaslikovnica u nakladi Školske knjige, Zagreb:

1. Radović, D. (1979). *Priča o nezahvalnom mišu*, Zagreb: Školska knjiga.
2. Maršak, J. S. (1979). *Četiri godišnja doba*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Narodna priča (1979). *Jazavac nadmudrio lisicu*, Zagreb: Školska knjiga.
4. Zoščenko, M. (1983). *Glup slučaj*, Zagreb: Školska knjiga.

LITERATURA

1. **Arkin, E. A.** (1951). *Igra i rad u životu djeteta*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
2. **Babić, N.** (1981). Neke karakteristike društveno organiziranog predškolskog odgoja. u: Miljak, A., Peteh, M. i Vrgoč, H. (ur.). *Predškolski odgoj u samoupravom socijalističkom preobražaju odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor, str. 123-127.
3. **Došen Dobud, A.** (1979). *Odgoj i obrazovanje u dječjem vrtiću*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
4. **Franković, D.** (ur.) (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
5. **Golosnicka, N. N.** (1949). *Odgoj djece u dječjem vrtiću*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
6. **Jelić, S., Roller-Halačev, M. i Švarc, V.** (1974). *Dobra igračka u pravo vrijeme*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske.
7. **Krstović, J.** (1997). Inovacijski pristupi ili razvojne perspektive predškolskog odgoja. u: Božić, Ž. (ur.). *Inovacijski pristupi – korak bliže djetetu*. Rijeka: Grad Rijeka – Odjel gradske uprave za školstvo i Adamić, d. o. o., str. 44-55.
8. **Levin-Šćirina F. S. i Menžerickaja D. V.** (1950). *Predškolski odgoj*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
9. **Lipovac, M.** (1985). *Predškolski odgoj u Hrvatskoj*, Zagreb: Narodne novine i Osijek: Pedagoški fakultet.
10. **Mendeš, B.** (2012). Programsko reguliranje predškolske djelatnosti u Hrvatskoj do 2000. godine, u: Ljubetić, M. i Mendeš, B. (ur.). (2012), *Prema kulturi (samo) vrjednovanja ustanove ranog i predškolskog odgoja – izazov za promjene*, Split: Nomen nostrum Mudnić d. o. o., str. 72-92.
11. **Mendeš, B.** (2012). Doprinos Milene Roller-Halačev teoriji i praksi predškolskog odgoja u Hrvatskoj, *Anali za povijest odgoja*, vol. 11 (11): 155-166.
12. **Paravina, E., Roller-Halačev, M. i Vegar, Z.** (1977). *Neki oblici društveno organizirane aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske.
13. **Roller, M.** (1953/54). Problemi i oblici moralnog odgoja u predškolskom djetinjstvu, *Predškolsko dete*, vol. 4 (5-6): 89-94.
14. **Roller, M.** (1953/54). Predškolski odgoj u Sovjetskom savezu od Oktobarske revolucije do danas, *Predškolsko dete*, vol. 7 (7-8): 153-157.
15. **Roller, M.** (1958/59). Marija Montessori, *Predškolsko dete*, vol. 8 (2-3): 56-62.

16. **Roller, M.** (1958/59). Montessoriumustanove kod nas, *Predškolsko dete*, vol. 8 (4): 85-87.
17. **Roller, M.** (1959/60). Cilj odgoja u FNRJ i zadaci predškolskog odgoja, *Predškolsko dete*, vol. 9 (1-2): 11-17.
18. **Roller, M.** (1959/60). Zadaci moralnog odgoja, *Predškolsko dete*, vol. 9 (1-2): 18-21.
19. **Roller, M.** (1959/60). O odgoju predškolske djece u djelima A. S. Makarenka, *Predškolsko dete*, vol. 9 (7-8): 193-199.
20. **Roller, M.** (1961/62). Strani jezik u dječjem vrtiću, *Predškolsko dete*, vol. 11 (9-10): 228-232.
21. **Roller, M.** (1965/66). Predškolski odgoj u Narodnoj Republici Bugarskoj, *Predškolsko dete*, vol. 14 (4-5-6): 88-90.
22. **Roller, M.** (1966). *Programsko-metodska uputstva za upoznavanje predškolske djece s prirodom i društvom*, Zagreb: Škola za odgajatelje.
23. **Roller, M.** (1966/67). Program odgojnog rada u dječjim vrtićima Bugarske, *Predškolsko dete*, vol. 15 (5-6): 141-144.
24. **Roller, M.** (1966/67). Program odgojnog rada u dječjim vrtićima Bugarske (nastavak), *Predškolsko dete*, vol. 15 (7-8): 169-171.
25. **Roller-Halačev, M.** (1972). Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u predškolskim ustanovama, *Predškolsko dete*, vol. 2 (2-3): 228-254.
26. **Roller-Halačev, M.** (1975). *Igračke predškolskog djeteta*, Zagreb: Zajednica osnovnih škola SR Hrvatske i časopis Roditelj i škola.
27. **Roller-Halačev, M.** (1977). *Upoznavanje predškolske djece s okolinom*, Zagreb: Školska knjiga.
28. **** (1947). *Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike NR Hrvatske.
29. *** (1964). *Nastavni plan i program Škole za odgajatelje*, Prosvjetni vjesnik, vol. 16 (10).
30. *** (1967). *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (eksperimentalni)*, Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske.
31. *** (1971). *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*, Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske.
32. *** (1981). *Prijedlog okvirnog programa izmjena i dopuna za profil suradnik u predškolskom odgoju (umnoženo)*, Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.
33. *** (1983). *Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta u SR Hrvatskoj*. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.

II. Izabrana djela

Napomena: Iz bogatog pedagoškog opusa Milene Roller-Halačev odabrana su reprezentativna djela koja su svrstana u tematske cjeline.

DIJETE, IGRA, IGRAČKA, SLIKOVNICA

IGRA I IGRAČKA U RAZVOJU I ODGOJU PREDŠKOLSKOG DJETETA*

ZNAČENJE IGRE ZA DIJETE PREDŠKOLSKE DOBI

Igra je jedna od osnovnih aktivnosti predškolskog djeteta i kao takva predmetom je proučavanja mnogih psihologa, pedagoga, liječnika, sociologa, filozofa, etnologa i dr.

Postoji više teorija igara. Među suvremenim teorijama ističe se osobito aspekt da je igra slobodna djelatnost ljudskog tijela i duha i da se javlja bez neposredne praktične svrhe ili korisnosti, te da se prava ili tzv. čista igra iz same radosti igranja i sve drugo što je želi odrediti ili ograničiti, kviri taj slobodan karakter igre. Prisjetimo se ovdje s tim u vezi što o igri kažu samo trojica između brojnih priznatih autora:

Rektor sveučilišta u Leidenu, prof. J. Huizinga u svom kulturološkom naučnom prilazu igri određuje igru kao slobodnu akciju, izvađenu iz svakodnevnog života, sposobnu da potpuno obuzme igrača, a bez ikakvog materijalnog interesa i korisnosti.

Francuski sociolog Roger Caillos, poznati teoretičar igre, u svom djelu „Igre i ljudi“ definira ovih šest suštinskih oznaka igre kao aktivnosti: (1) igra je slobodna aktivnost u koju se igrač dobrovoljno uključuje, bez primoravanja, jer jedino tako igra ostaje privlačna i vesela razonoda, (2) igra je izdvojena aktivnost, ograničena vremenskim i prostornim, unaprijed utvrđenim granicama, (3) igra je neizvjesna po toku i ishodu, jer inicijativa igrača je slobodna, iz potrebe za izmišljanjem, (4) igra je neproduktivna, jer ne stvara materijalno dobro, (5) igra je propisana, u smislu podvrgavanja dogovoru i pravilima koji za trenutak uvode nove, tada jedino važeće zakonitosti i (6) igra je fiktivna, u odnosu na realni svijet.

Poznati psiholog S. L. Rubinstein, naglašava da u igri postoji udaljavanje od stvarnosti, ali postoji i poniranje u nju. U njoj ima „bježanja“ iz stvarnosti u poseban, zamišljen, fiktivni, nerealni svijet. Sve od čega igra živi i što u sebi nosi, ona crpe iz stvarnosti. Igra prelazi okvire jedne situacije, zanemarujući aspekte realnosti, da bi na aktivnom planu otkrila druge.

* Autorski tekst objavljen u knjizi Bručić-Dvoršak, S., Gajić, V., Mihaljević-Falak, Lj., Paravina, E., Posilović, A., Roller-Halačev, M. i Stričević, I. (1983). *Igraonica i igrateka*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 9-24.

Igra je najprirodniji, osnovni i značajni oblik dječje aktivnosti. U vezi je sa fizičkim i psihičkim osobinama djeteta, te utjecajem društvene sredine. Igrom dijete stječe raznolika iskustva i angažira neuro-muskulaturu, senzorno-motoričke, misaono-simboličke i druge sposobnosti. Igrom djeca stečena iskustva sređuju, izgrađuju pokrete, razvijaju vještine i sposobnosti. Dijete igrajući se transformira neposrednu okolinu, a u igri se očituju i dječje društvene težnje. Dijete od prvih života manifestira potrebu za aktivnošću i kretanjem, a zadovoljava je u igri. Igra raduje dijete jer dijete igrom zadovoljava raznovrsne potrebe.

Dijete se igra u najraznovrsnijim životnim situacijama i uvjetima (za vrijeme šetnje, jela, umivanja, oblačenja, rada i sl.), u bilo koje doba dana. Igra ima veliko značenje u primarnoj socijalizaciji predškolskog djeteta u stvaranju komunikacije u zajedničkim igrama. Raznovrsne igre doprinose razvoju moralnih osobina kao što su strpljivost, ustrajnost, samokontrola, inicijativnost i drugi. Emotivnost koja prati igru, zadovoljstvo u aktivnost igre značajni su činioci motivacije i djece. Igra je jedna od prvih oblika upoznavanja svijeta okoline, izraz djetetova komuniciranja s okolinom i način prilagođavanja okoline sebi. Zato igra djetetu predstavlja i omogućuje svojevrsan ulazak u svijet odraslih, postaje specifičan vid afirmacije djeteta, poticaj formiranju i razvoju dječje личности.

Igre predškolske djece od najranijeg djetinjstva do polaska u školu imaju svoje karakteristike po kojima se razlikuju od igara ili razonoda odraslih. Igra se razvija od jednostavne motorne aktivnosti novorođenčeta, preko individualnih igara, promatranja igara druge djece – paralelnih igara ili uporednih igara, do raznih vrsta zajedničkih igara. Ispitivanja vršena u našoj zemlji (Sveučilište u Ljubljani, dr. Ivan Toličič), pokazuju da s godinama starosti djeteta opada vrijeme korišteno za individualnu igru, a u porastu je vrijeme trajanja zajedničke igre. Usporedno sa životnom dobi nastaju promjene u igrama djece. Od pretežno individualne igre koja nije povezana s igrom druge djece, iako se igraju u istom prostoru, javlja se želja za zajedničkom igrom. Kao prethodnica zajedničke igre javlja se paralelna ili usporedna igra, a vremenski može trajati do trideset i više minuta. U toj igri dijete se igra samo, ili uz drugo dijete, promatra igru druge djece a slijedi svoju zamisao igre i proizvoljno ju mijenja. U igri svojih vršnjaka nailazi na poticaj vlastitoj igri, ali se ne uključuje u zajedničku igru.

Zajednička igra u kojoj dijete aktivno učestvuje zahtjeva veći razvoj određenih sposobnosti i spretnosti, te određen stupanj razvoja mogućnosti usklađivanja vlastitih aktivnosti u igri sa zamislima i aktivnostima ostale djece. Postoje individualne razlike među djecom. Neka se djeca ranije a neka

tek postepeno i sporije uključuju u zajedničke igre. U zajedničkim igrama dijete se neprestano prilagođava zamislima i aktivnostima sudionika igre, snalazi se u novim okolnostima, do izvjesne mjere svladava svoje emocionalne reakcije, često umanjuje svoje zahtjeve u igri i uzima u obzir zahtjeve druge djece. Učešće djece u zajedničkoj igri zahtijeva određeni stupanj emocionalne i socijalne zrelosti.

U uvjetima institucionalnog predškolskog odgoja djeca su okupljena u grupe, a u okviru raznih kraćih programa predškolskog odgoja također se u grupe istovremeno okuplja od 10-30 predškolske djece na igru i ostale aktivnosti. U takvim grupama osim individualne i paralelne igre dolazi spontano i do zajedničke igre.

Iako je težnja za zajedničkom igrom dosta jaka ipak se dijete u takvoj igri teže snalazi, nastaju emocionalne i socijalne teškoće pa je iz ovih razloga u predškolskom razdoblju djetetu za igru potrebna i nužna pomoć odraslih. Poticaji su potrebni naročito u početku igre, ali i u toku igre. Poticaji odraslih diskretno usmjeruju dječju aktivnost, ali tako da omogućuju da dođe do izražaja dječja inicijativa.

Djeca predškolske dobi rado se igraju zajedničkih igara, ali grupa ne smije biti prevelika. Sadržaje aktivnosti potrebno je mijenjati da djeci ne dosade. Učešće djece u zajedničkoj igri izgrađuje se u jedinstvu s temom, sadržajem i ulogama u igri, što zavisi o stupnju emocionalne i socijalne zrelosti kao i o utjecaju neposredne, posebno društvene sredine. Često igre nastaju na osnovu ličnog iskustva djece. Kvalitet međusobnih odnosa u procesu igre pokazuje nam nivo razvijenosti komunikacije djece.

U raznim pedagoškim sistemima igra ima različitu ulogu i vrijednost. Postoje tendencije da se igri pripiše univerzalno značenje za psihički razvoj predškolskog djeteta. Igru se pripisuju najraznovrsnije obrazovne i odgojne funkcije, a potiskuju se ostali faktori značajni za svestrani razvoj djeteta. U našem odgojno obrazovnom sistemu, posebno na prvom predškolskom stupnju igra ima značajnu ulogu u odgoju i razvoju djeteta, a njeno se značenje ne zapostavlja ni u rano školsko doba. U kraćim programima predškolskog odgoja igra ima dominirajuće značenje posebno u organizaciji rada igraonice.

ŠTO JE IGRAČKA

U najširem značenju igračka je svaki predmet kojim se dijete igra, a potreban je za ostvarenje zamisli igre. Međutim, igračka nije samo sredstvo igre, nego suigrač-partner u igri, prijatelj. Dijete s igračkom razgovara, brine se za nju, emocionalno se za nju veže. Igračka je stoga sredstvo odgoja koje potiče dijete na pronalaženje, istraživanje, razmišljanje, kombiniranje, pridonosi

razvijanju spretnosti, vještina, ustrajnosti i suradnje. Igračka obogaćuje mišljenje djeteta, njegove emocije i uvodi ga u širu socijalnu sredinu njegove okoline. Dijete se igra vlastitim prstima, nogama, dijelovima tijela, ili rukama odraslih, zatim pelenama, jastucima, pokrivalima, odjevnim predmetima, krpicama, trakama, vrećicama, kutijama, kamenčićima, plodinama itd., a osim toga i igračkama koje izrađuju odrasli za djecu ili se industrijski proizvode.

Funkciju koju su igrački odredili odrasli mogu djeca u procesu igre mijenjati, transformirajući predmete iz svoje okoline, pridajući im nova, drugačija značenja. Za igru predškolskog djeteta potrebne su igračke jer njima dijete realizira svoje ili tuđe ideje, imitira sredinu u kojoj živi, kreira svoj svijet. O utjecaju raznih kategorija igračaka u razvojnom procesu se isprepliće pa je stoga teško isticati prioritete igračke. Za igru djeteta podjednako su značajni razni neoblikovani materijali, kao i dobre, industrijski proizvedene igračke.

Povodom Međunarodne godine djeteta UNESCO je 1979. godine u svojoj palači u Parizu organizirao izložbu dječjih igračaka s namjerom da pokaže kako dobra igračka ne mora biti skupa igračka. Izložbeni eksponati bili su većinom kreirani prema zamisli djece. Neke igračke izradila su djeca sama, a neke njihovi roditelji, odgajatelji ili razni obrtnici. Za izradu igračaka korišteni su jednostavni materijali, često industrijski ostaci. Bilo je izloženo 900 igračaka, odabranih između 3000 primjeraka iz 56 zemalja sa svih kontinenata. Izložba je pokazala kako i igračke iz jednostavnih materijala mogu poticati dječju maštu i zadovoljiti potrebu djeteta za igrom. Organizator je izložio i neke industrijski proizvede igračke kojima je htio pokazati da stereotipne industrijske igračke nisu povoljan stimulans za dječju igru. Izložba je pored prikazivanja dobrih igračaka imala namjeru zainteresirati javnost čitavog svijeta za već poznata, ali i nova pitanja važna za područje igre i igračke.

Značenje igračke u životu djeteta je u njenom cjelokupnom djelovanju na psihofizički razvoj djeteta, na njegovu afektivnu, intelektualnu, socijalnu i tjelesnu komponentu ličnosti. Igračka osigurava prve društvene kontakte, posebno u igrama s vršnjacima, kao i u igrama s odraslima. Dijete počinje shvaćati i na svojevrsan način doživljavati svoje društveno biće u aktivnosti igre, što je put socijalizaciji predškolskog djeteta.

Igračkom dijete upoznaje oblike, veličine, boje, težinu, kvalitetu, stječe određena iskustva. Neke igračke predstavljaju predmete svakodnevne upotrebe pa njima dijete vježba spretnost korištenja i baratanja pojedinim predmetima u životu, ili se pomoću njih priprema za život i rad. Igračke u vidu ljudskih likova-lutke postaju prijatelji djece, njima dijete povjerava svoje intimne radosti, žalosti, na njih prenosi odnose svoje okoline, komunicira, govori, oponaša.

Za igru dijete koristi raznovrsne materijale, neoblikovane predmete, kao i sve ono što pruža priroda u njegovoj okolini.

Raznovrsni neoblikovani materijali, ambalaža, plodine, mogu se koristiti u igri u svojem primarnom obliku, a mogu se od njih stvarati novi oblici „igračke“, koji služe djeci u igri. To su pedagoški veoma vrijedne igračke. Neki ih nazivaju prigodnim igračkama ili igračkama vlastite izrade. Djeca takve igračke mogu oblikovati samostalno razvijajući vještinu i spretnost korištenja raznovrsnih materijala npr.: ljepenke, ljepila, škare i sl. Uz minimalni poticaj roditelja ili voditelja u početnim radovima, dijete se postepeno osamostaljuje, slobodno odabire materijale, slobodno kombinira. U toku izrade igračke djeca razgovaraju, pitaju, traže savjete, raduju se, daju prijedloge, prihvaćaju prijedloge drugih-isprepliće se igra i rad. Odrasli uvijek trebaju biti prisutni da bi na pitanja djece odgovorili, pomogli im, savjetovali ih. Ispreplitanje igre, rada, stvaralaštva, čini ove aktivnosti pedagoški veoma vrijednim i potrebnim u životu predškolskog djeteta.

Nebrojene su mogućnosti takvih aktivnosti. U jesen može nastati vesela igra jesenskih plodova i lišća kao npr.: Krumpirko, Mrkvić, Žirko, Češerko, kao lutke na štapićima koje mogu i razgovarati s djecom. Ovakvi kao i razni drugi likovi (iz grana, lišća, kamenčića, i sl.), mogu poslužiti djeci kao dopunski materijal za igre građenja, govorne igre, scenske improvizacije i slično. Takve igračke lako se uništavaju, presuše, raspadnu i slično, ali se mogu popraviti, ili bez mnogo napora napraviti nove.

Domaćinstva su često dobavljači stvari za igru. Suvremena ambalaža, plastične čaše, staklenke s vijcima, kartoni za jaja, kutije za pekmez, razne prazne kartonske kutije, mrežice za voće, kutije od lima, ljepenka i valoviti papir, kalemi od konca, istrošeni ručni satovi, budilice, taške, rukavice, šeširi, marama itd., zanimljivi su za dječju igru, otkrivanje, istraživanje, učenje, stvaranje.

Prospekti, katalozi, novine, telefonski imenici, ilustrirani časopisi ubrzo postaju stari papir za izrezivanje, lijepljenje kolaža i igre slovima. Lonci i poklopci, postaju instrumenti buke i ritma za malu i veću djecu. Ponekad djeci za igru mogu poslužiti razni otpaci od stolara, postolara, krojača i slično. Bogatstvo raznovrsnih materijala potiče djecu na igre, na bogaćenje već postojećih sadržaja igre.

Raznovrsni dotrajali kućanski aparati služe djeci za igru. Mogu ih rastavljati, otkrivati njihove mehanizme, sastavljati ih, ukratko, na najneobičniji način koristiti u svojim igrama. Razigrana mašta i pomanjkanje iskustva omogućuju da se odbačena kutija televizora pretvori u kuću, lađu, stol, avion

ili nešto slično, što će pomoći djetetu u ostvarenju zamisli igre. Djeca često samoinicijativno, a ponekad uz poticaj traže stvari kojima mogu obogatiti ili promijeniti sadržaj svoje igre.

Raznovrsni materijali kojima se djeca služe u igrama djeluju putem perceptivnih mehanizama na razvoj spoznaje. Rukovanje različitim materijalima stimulira dijete na otkrivanje, traženje, upoznavanje novih svojstava i mogućnosti primjene. Ovakvi materijali često traže zajedničke igre i međusobnu suradnju djece. Potreban je dogovor u kome treba prihvatiti mišljenje svoga druga, prema dogovoru postupiti, igrati se, stvarati i dalje zajednički otkrivati. Neke igračke mogu se izraditi jednostavno iz raznih papira ili ljepenke npr.: pajac za potezanje, kojeg ćemo ukoliko zataji jednostavan mehanizam kretanja udova lako popraviti. Pri izradi takvih igračaka treba nastojati da one budu lijepe, da se pri njihovoj izradi ne odstupa od osnovnih pravila izbora materijala i slično.

Možemo zaključiti da su za svestrani odgoj i razvoj predškolskog djeteta, za raznovrsne igre potrebni (1) predmeti ili materijali koji otkrivanjem, kombiniranjem, eksperimentiranjem djeteta postaju igračkom i (2) pedagoški vrijedne industrijski ili zanatski proizvedene igračke, primjerene i prihvatljive za djecu pojedine dobi.

KLASIFIKACIJA IGRAČAKA

Stručnjaci raznih profila proučavaju igru i igračke bave se i problemom klasifikacije igračaka. U raznim klasifikacijama igračaka ima mnogo uvjetnog i relativnog pa prema tome nema ni jedinstvene klasifikacije. Kriterij klasifikacije kod pojedinih autora su različiti npr. materijal od kojeg je igračka napravljena, period dječjeg razvoja, funkcionalna vrijednost igračke i slično, što uvjetuje podjelu igračaka u razne grupe. Od mnogih poznatih klasifikacija igračaka spomenut ćemo klasifikacije samo nekih suvremenih autora.

Klasifikaciju igračaka za predškolsku djecu (od 0-7 godina) razradio je Heinz Stefan Herzka, švicarski liječnik-pedijatar (rođen 1935. godine). Kao kriterij klasifikacije postavio je dob djeteta. Određuje samo donju, odnosno početnu dobnu granicu korištenja igračke. Igračke je razvrstao u slijedeće grupe:

1. Prve igračke (prva godina života, razne zvečke, kolutovi i sl.)
2. Šuplji oblici (kocka u kocki, predmet u predmetu i sl.)
3. Igre oblika, boja i usađivanja
4. Igračke zavrtnja i odvrtanja, razna sredstva za igre zupčanicima i vijcima
5. Igračke za građenje i konstruiranje
6. Lopte i razne bacaljke
7. Lutke i životinje

8. Prva mehanika
9. Prvi strojevi, jednostavna prometna sredstva i sl.
10. Prvi materijali za rad
11. Igračke za slaganje i sastavljanje
12. Ljuljačke i kola (većih su dimenzija i koriste se za ljuljanje i prevažanje)
13. Razne igračke (baloni, zračna surla i sl.)
14. Magnet i flanelograf
15. Zvuk i glazba (glazbene kutije, zvončići, frula, tamburin, triangleri i sl.)¹

U ovih 15 grupa razvrstano je 220 igračaka za predškolsku djecu. Kod svake igračke pojedinačno označena je početna granica korištenja igračke. U pojedinim grupama igračaka za predškolsku djecu razne dobi. Paul Abatt je psiholog, djeluje u Londonu zajedno sa svojom suprugom Marjoris i već niz godina proučavaju ulogu igračke u odgoju djeteta. Pored određivanja početne starosne dobi za korištenje pojedine igračke, ovaj autor određuje i vrijeme trajanja igre dotičnom igračkom. Preporučuje kompletan izbor igračaka za psihički i fizički razvoj djeteta od rođenja 12 godina. Prema njegovoj klasifikaciji igračke za pojedine dobne grupe su:

1. Igračke za dijete prvih 18 mjeseci života
2. Od 18 mjeseci do 3 godine
3. Od 3 do 5 godina
4. Od 5 do 8 godina
5. Od 8 do 12 godina²

Autori okupljeni uz ediciju Gutes Spielzeug,³ pod stručnim rukovodstvom Hildegarde Hetzer, kategorizirali su igračke prema funkcijama u 6 kategorija:

1. Senzorne igračke
2. Motoričke igračke
3. Emotivne igračke
4. Imitativne igračke
5. Igračke za oblikovanje:
 - a. za konstruiranje
 - b. za istraživanje
 - c. za rad
6. Društvene igračke.

¹ Herzkn H. St.: Spielzeug – Thesen, Zürich, 1975. | Spilsachen für das gesunde und das behunderte Kind, Basel, 1974.

² Abbat Paul: Play and Toys, London, 1967.

³ Gutes Spielzeug von A bis Z (kolektiv autora: Hildegard Hetzer, Kurt Seelmann, Roderich Thun, Liselotte Pee). Ulm, 1973.

U tabelarnom prilogu edicije autori su točno označili koje su igračke nužne za pravilan razvoj i igru djeteta, a koje se samo preporučuju. Čitava ova edicija odnosi se pretežno na igre i igračke djeteta u porodici. Pored navedenih autora klasifikacijom igračaka bavili su se još Marija Montessori, E. A. Arkin, A. Gessel i mnogi drugi. U suvremenoj stručnoj literaturi ima mnogo podataka o novom pristupanju razmatranja problema klasifikacije igara.

U najnovije vrijeme pojavljuje se u svijetu sve više proizvođača igračaka koji se bave i proučavanjem igračaka, a koji vrlo solidno psihološki i pedagoški, obrazloženo, tretiraju značenje igračaka i didaktičkih sredstava u odgoju predškolskog djeteta, kako u porodici, tako i u dječjem vrtiću (npr.: F. Nathan – Pariz, James Galt and Company – London i neki drugi).

I u našoj zemlji problemima igre i igračke za predškolsku djecu bavilo se, a i sada se tim problemima zanima više stručnjaka raznih profila. Navesti ćemo samo neke: Zora Dreissinger, Bosiljka Gligorijević, Ljubica Godler, Ludvig Horvat, Ela Hudina, Ivan Ivić, Staša Jelić, Emil Kamenov, Mladen Koritnik, Zlata Kunst, Aleksandra Marjanović, Ljubica Marjanović, Anka Matić, Slavica Pogačnik, Vesna Švarc, Ivan Toličić i mnogi drugi.

Proučavanjem igre i igračke bavio se od 1954. godine Centar za dječje igre i igračke Saveza društava „Naša djeca“ SRH u Zagrebu, kao jedini centar takve vrste u SFRJ. Ekipe stručnjaka tog centra elaborirala je i klasifikaciju igračaka, didaktičkih sredstava i materijala koji se koriste u predškolskim ustanovama.⁴ Kriterij klasifikacije kojim se rukovodila ekipa je djelovanje igračke na svestrani razvoj djeteta. Zato su se sve igračke i materijali za igre i aktivnosti predškolske djece svrstani u 12 funkcionalnih kategorija, među kojima nema oštih granica.

Grupe igračaka koje čine tih dvanaest kategorija jesu:

1. *Senzorne igračke*: (a) za razvoj osjetila vida (oblik, boja, veličina), (b) za razvoj osjetila sluha, (c) za razvoj taktilnih osjeta, (d) za razvoj njuha i okusa. Igračke iz ove grupe pomažu razvoj osjetila, te izazivaju vizualne, akustične, taktilne, kinetičke, olfaktorne, i gustativne doživljaje. Njima dijete doznaje je li predmet mekan ili tvrd, gladak ili hrapav, hladan ili topao, da li nešto miriše, da li je slano ili kiselo. S pomoću njih dijete upoznaje različite boje i zvukove. Na njemu ono vrši prva istraživanja u materijalnom svijetu. Senzorne su igračke: zvečke, baloni, koluti, figure od gume, vinila, rastezljive igračke, igračke za vodu i slično. Te igračke upotrebljava dijete već u prvoj

⁴ Elaborat: „Didaktička sredstva, igračke i materijali u predškolskim ustanovama“, voditelj ekipe Milena Roller-Halačev, suradnici Zora Dreissinger, Mladen Koritnik, Vesna Švarc-Kalafatić, Centar za dječje igre i igračke, Zagreb, 1968. godine

godini života, neke od njih čak u prvim mjesecima, a mnoge i kasnije, gotovo kroz čitav predškolski period, makar neke imaju dominantnu ulogu u ranom djetinjstvu.

2. *Motoričke igračke:* (a) za guranje, ravnotežu, hodanje, vučenje, vožnju i drugo, (b) za trčanje, penjanje, spuštanje, njihanje, razvijanje sposobnosti skakanja, dizanje tereta, prevrtanje, (c) za ocjenu daljine, bacanje, hvatanje, gađanje, (d) za razvoj fine motorike, (e) za sport, sportske igre i estetsku gimnastiku. Motoričke igre pomažu razvoju i jačanju mišićnog sustava, te stjecanju tjelesne spretnosti. Dobar mišićni sustav i koordinirane kretnje uvjet su ne samo za dobru fizičku kondiciju, nego i za cjelokupni psihički razvoj. Motoričke igračke obuhvaćaju igračke za guranje i vučenje, ljuljanje, i penjanje, te različite lopte i sportske igračke, uopće sav materijal koji omogućuje razvoj krupnih mišića i pokreta. Kod tih igračaka treba paziti na njihov sezonski karakter. One moraju omogućiti djetetu boravak na slobodnom prostoru u svako godišnje doba. Potreba za tim igračkama javlja se veću prvoj godini života, a potencirana je prvim koracima i prohodavanjem. Mnoge od njih upotrebljava dijete i kasnije, u osnovnoj i srednjoj školi.
3. *Imitativne igračke:* To su igračke za oponašanje doživljaja u dječjem vrtiću, roditeljskom domu i u bližoj i daljoj okolini. Imitativne igračke koriste se u igrama u kojima dijete oponaša svoju okolinu. Po svom sadržaju te igračke predstavljaju predmete civilizacije, kućanske predmete, prometna sredstva, različite strojeve, predmete potrebne za različita zvanja. One omogućuju da se dijete upoznaje s predmetima svakodnevnog života i njihovim funkcijama, te s novijim dostignućima u tehnici. Na taj način širi se predodžbeni djetetov život. Ujedno taj materijal potiče na igre u grupama, pri čemu se uvijek bava niz različitih funkcija, govor, mišljenje, motrika, razvijaju se socijalna osjećanja i drugo. Prema tome ova skupina igračaka zauzima određeno mjesto u drugoj i trećoj godini života, ali i kasnije.
4. *Obrazovne igračke:* (a) sredstva i igračke za razvoj materinskog jezika, (b) sredstva i igračke za upoznavanje prirode, (c) sredstva i igračke za razvijanje matematičkih pojmova, (d) sredstva i igračke za razvoj kulturno-higijenskih navika. Obrazovne igračke pomažu djetetu da lakše shvati neki obrazovni zadatak, npr.; pojam broja, oblik slova ili brojke, neku računsku operaciju, da upozna različite pojmove iz zemljopisa, fizike, kemije i slično. One omogućavaju pamćenje različitih kulturnih i povijesnih događaja. Takve u igračke: kocke

s brojkama i slovima, satovi s pomoćnim kazaljicama, lota raznih sadržaja, kvarteti s biološkim, zemljopisnim i drugim pojmovima, električne pitalice itd. One imaju vrijednosti u odgoju predškolskog djeteta, posebno starije predškolske dobi, kada igre s nekima od tih vrsta prerastaju u hobi.

5. *Emotivne igračke:* (a) lutke, (b) životinje, (c) pribor. Emotivne igračke najprivlačnije su igračke za svako dijete. Prema njima se ono odnosi kao prema ljudima iz svoje okoline; s njima razgovara. Ide u šetnju, hrani ih, oblači, njima se povjerava. Uz lutku je potreban stanoviti pribor, garderoba i kućanski predmeti, bez toga nema procesa igre. Lutke upoznaje dijete već u prvoj godini života. One se mijenjaju s obzirom na dob djece, materijal od kojeg su izrađene, veličinu, izradu, opremu i slično. Lijepa lutka i ljupki medvjedić ostaju dugotrajni prijatelji djeteta i aktivni učesnici dječjih igara.
6. *Materijali za društvene igre:* Materijal za društvene igre pridonosi razvoju socijalizacije. I u najjednostavnijim društvenim igrama postoje pravila, koja se moraju poštivati da bi u igri bilo uspjeha i da bi partneri bili zadovoljni. Shvaćanje i poštivanje tih pravila razvija u djetetu društveno ponašanje, formira međusobne odnose. U predškolsko doba dijete pokazuje interes za igre sa svojim vršnjacima, za igre u kojima postoje pravila u kojima stvara pravila, očekuje određene rezultate. U školskoj dobi postoji također interes za te vrste igara, ali je izbor igara i igračaka raznovrsniji.
7. *Materijali za izražavanje:* (a) za slobodno jezično izražavanje, (b) za dramsko izražavanje, (c) za likovno izražavanje, (d) za muzičko izražavanje. Materijal za izražavanje omogućuje djetetu ekspresiju svoje ličnosti, svojeg svijeta. Dijete se rado izražava na različite načine: modeliranjem iz gline, plastelina, pijeska, crtanjem olovkom, bojama i slikovnicom. Ono voli rezati i naljepljivati šareni papir. Izražavanje zvukovima također je omiljena dječja igra za koju su mu potrebne muzičke igračke; bubanj, metalofon, truba, triangel i druge.
8. *Materijal za receptivne igre:* (a) za prihvaćanje gotovih vizualnih utisaka, (b) za prihvaćanje gotovih akustičkih utisaka. Materijal za receptivne igre omogućuje aktivno prihvaćanje vanjskih utisaka. Dijete voli promatrati rad starijih. Receptivne igre su tihe igre, a dobro je da se izmjenjuju sa živahnim igrama djeteta. U primjeni tih igračaka potrebna je pomoć odraslog. Postepeno se dijete uči i navikama da samostalno gleda slikovnicu i slično.

9. *Konstruktivne igračke:* (a) građevni materijali, (b) konstruktivni materijali, (c) konstruiranje predmeta, uređaja i strojeva od raznih elemenata. Konstruktivne igračke obuhvaćaju niz materijala s pomoću kojih dijete gradi, sastavlja, rastavlja i slaže različite predmete. Taj materijal daje neobično mnogo mogućnosti za razvijanje stvaralaštva, mašte, koncentracije, mišljenja te različitih karakternih osobina, npr.: upornost, urednost itd. Dijete se ovim materijalima počinje igrati već u prvoj godini života, ali oni ostaju zanimljiva igračka i u kasnijoj dobi u vidu složenijih i raznovrsnijih kombinacija materijala za građenje i konstruiranje.
10. *Tehničke igračke na pogon i prva mehanika:* Tehničke igračke na pogon posreduju u stjecanju izvjesnog tehničkog predznanja. Predškolsko dijete ne može shvatiti funkcionalni mehanizam pojedine tehničke igračke, ali može uočiti razliku između igračaka na mehanički (na zamah na pero) i igračke na električni pogon. Rukovanje na pravilnu upotrebu raznih tehničkih uređaja, koje svakodnevno susreće u svojoj okolini. Pridonose razvoju pažnje, pamćenja i mišljenja, a predškolsko dijete uvode u svijet tehnike i mehanike.
11. *Igračke za radni odgoj:* Igračke za radni odgoj iniciraju dijete da oponašanjem okoline izvršava pojedine radne zadatke. Razni alati, materijali i pribori za radni odgoj djeteta ne samo što razvija manuelnu spretnost, nego utječu osobito na razvoj kognitivnih sposobnosti. Te vrste igračaka bude u djece interes za rad omogućavaju izvršavanje radnih zadataka, pridonose formiranju radnih navika.
12. *Zabavne igračke:* Zabavne igračke ili igračke za stvaranje raspoloženja pobuđuju kod djece veliko veselje i interes, ali samo za kratko vrijeme. To su obično različite komične figure na mehanizam, kojima upravljaju stariji, a dijete se oduševljava tako dugo dok se igračke vrte ili prevrću. Ta vrsta igračaka nema neku posebnu pedagošku vrijednost jer ne omogućuje angažiranje djeteta. Neki psiholozi im odriču svaku vrijednost. Ipak takve igračke mogu imati određeno značenje, posebno u smirivanju djeteta, u poticanju smijeha i u razvijanju radosti.

Ovom sistematizacijom obuhvaćena su sva didaktička sredstva, igračke i materijali koji služe u odgoju i razvoju predškolskog djeteta uopće. Znači sva ona sredstva koja djeca svakodnevno koriste u svojim igrama i ostalim aktivnostima, a posebno u stvaralačkim i radnim, bez obzira je li su ta sredstva korištena u uvjetima grupnog i organiziranog odgoja predškolskog djeteta, ili se koriste u cilju individualnog pospješivanja razvoja i odgoja predškolskog djeteta.

ZAHTJEVI ZA KVALITETNU IGRAČKU

Igračka izuzetno značajno utječe na djetetov razvoj, odgoj i obrazovanje. Da bi zadovoljili sve potrebe za optimalni razvoj djeteta i njegovo postepeno uključivanje u socijalističku samoupravnu zajednicu, potrebno je pored ostalog, koristiti odgojnu vrijednost i moć igračke, koja je nepogrešivi pratilac predškolskog djeteta, a i djece školskog uzrasta. Naša društvena zajednica zauzima se za dobru igračku⁵ koja budi, usmjerava djetetovu emotivnu, intelektualnu, socijalnu i tjelesnu aktivnost, za igračku koja oblikuje dijete u skladu sa našim zajedničkim odgojno-obrazovnim ciljevima.

Svaka dobra igračka treba da zadovoljava: 1) psihološko-pedagoške zahtjeve, 2) estetske zahtjeve i 3) tehnološko-zdravstveno-higijenske zahtjeve.

Psihološko-pedagoški zahtjevi

Prema ovim zahtjevima svaka dobra igračka treba odgovarati stupnju psihofizičkog razvoja djeteta. Igračka adekvatna mogućnostima djeteta djelovat će na opći psihički razvoj djeteta. Svakoj razvojnoj dobi djeteta potrebne su određene igračke koje stimuliraju aktivnosti djeteta na određenom stupnju razvoja. Igračku treba dijete poznati, razumjeti, zavoljeti, znati i moći ju koristiti u igri, (Npr.: igračka automobil za dijete novorođenče nije igračka jer ne odgovara njegovim psihofizičkim mogućnostima, ili npr.: zvečka nije interesantna trogodišnjem djetetu. U periodu kad dijete uči hodati, potrebne su igračke za vuču i guranje itd.). Ili u starijoj predškolskoj dobi izborom adekvatnih igračaka omogućit ćemo djetetu da se u igri upozna sa situacijama iz stvarnog života (npr.: prometna sredstva, semafor na baterije, posude za igru, vaga, domino, društvene igre itd.) pa će se dijete pripremljenije i sigurnije uključivati u svijet odraslih.

Igračka potiče dijete na kretanje, različite aktivnosti u prostoru te tako dijete vježba spretnost, ritmičnost, ravnotežu itd. Manipulirajući igračkom dijete stječe iskustva, prima određene utiske o oblicima, veličinama, kakvoći materijala i slično (npr.: kuglice za nizanje, kocke za slaganje, odjeća za lutku, igračke za pijesak, vodu itd.).

Igračka treba poticati dijete da promatra, zapaža, prepoznaje, uspoređuje (npr.: boje, oblike, veličine, kocka u kocki, lutke, piramide, lutka u lutki, mozaik itd.). Dobra igračka potiče dijete na stvaranje i zamišljanje novih situacija, na oponašanje aktivnosti koje dijete doživljava u svojoj neposrednoj okolini. Dijete pomoću igračke stvara svoj posebni svijet. Igrajući se materijalima za građenje i konstruiranje stvara mostove, gradi kuće, bolnice, autobusne stanice,

⁵ Godine 1974. Savez organizacija za odgoj i brigu o djeci Jugoslavije pokrenuo je društvenu akciju za „dobru igračku“, određen je kvalitet „dobre igračke“ i patentiran zaštitni znak kvalitetne igračke. Znak „dobre igračke“ pravokutnog je oblika i simbolizira u vidu dječjeg crteža radost djeteta u igri s loptom. Ispod crteža je napis: žiri sadeyu, što znači: žiri Saveza organizacija za odgoj i brigu o djeci Jugoslavije.

ceste, autoputeve, dječje vrtiće, igrališta za djecu i slično. Ili npr.: igračka lutka, pribor za pranje lutke, pribor za frizera, liječnička i slično, stimuliraju dijete na oponašanje svakodnevnih situacija vezanih uz iskustvo djece. Igračka treba da bude tako konstruirana da potiče dijete na mišljenje. U igraonici igračka potiče dijete na zajedničku igru, na suradnju sa vršnjacima kao i na suradnju s odraslim voditeljem ili roditeljem. Igračka treba da pruža djetetu mogućnosti raznovrsnog igranja, kako bi dijete moglo ostvariti svoje zamisli. Pomoću igračke dijete uspostavlja komunikaciju s vršnjacima i odraslima.

Estetski zahtjevi

Svaka igračka treba da bude oblikovana prema odgovarajućim estetskim kriterijima. Estetska igračka na nenametljiv način pomaže u razvijanju smisla za lijepo i u likovnom formiranju djeteta. Djeca vole igračke živih boja. Osnovnim bojama treba davati prednost pred miješanim bojama, ali treba paziti na tonove boja, kao i na njihovu kombinaciju. Sve igračke ne moraju biti obojene. Preporuča se da igračke iz prirodnog drveta ostanu u boji drveta. Estetski izgled igračke zavisi i o materijalu iz kojeg je igračka napravljena (raznovrsne plastične mase, tekstil i drugi materijali). Za izgled igračke važna je i veličina igračke. Lutke životinje velikih dimenzija često nisu dovoljno izražajno oblikovane da bi mogle zadovoljiti estetske zahtjeve (npr.: metar visoka, iz sintetskih dugačkih vlakana načinjena igračka koja bi trebala ličiti na psa, ne može djetetu služiti u igri). Estetsku vrijednost lutkama i likovnim igračkama daju pored materijala, boje i veličine i izražaji pojedinih likova; konjić, mačka, pas, kornjača, jež, puž, žirafa i sl. Ne moraju ljudski ili životinjski likovi biti oblikovani sa svim detaljima. Potrebno je da ne budu deformirani likovi i izražaji.

Tehnološko-zdravstveno-higijenski zahtjevi

Odnose se na materijal, način izrade igračke, mogućnost dezinfekcije i čišćenja igračaka, njihovu trajnost, termičku postojanost i sigurnost za raznovrsne igre djeteta.

Igračka mora biti potpuno sigurna – bezopasna, što znači takva da ne može štetiti zdravlju djeteta kao i da ne može svojim načinom izrade povrijediti dijete. Zato se postavljaju određeni zahtjevi na materijale iz kojih se izrađuju igračke. U tehnološkom pogledu dobar materijal za igračku je čvrst, ali dovoljno elastičan, ne puca i ne lomi se oštro. Svi rubovi igračaka su glatki, na spojevima dobro izgladeni. Drvo se smatra jednim od najljepših i najsigurnijih materijala za dječju igračku, preporuča se izrađivanje igračaka iz tvrdih vrsta drveta. Posebna vrijednost drveta je u tome što se iz drveta može izraditi kompletna igračka bez upotrebe nekih drugih materijala.

Za izradu igračaka iz drveta koristi se samo novo drvo. Plastične mase i guma su sa higijenskog stajališta odgovarajuće mase za izradu igračaka posebno radi toga jer se igračke lako peru i dezinficiraju. Razne umjetne mase mogu se također koristiti za izradu igračaka ukoliko odgovaraju sanitarnim zahtjevima i ne sadrže štetne tvari.

Za izradu celuloidnih igračaka smije se upotrijebiti samo celuloid otporan na vatru. Mnoge igračke imaju i metalne dijelove ili su načinjene pretežno od metala. Ne smiju biti izrađene od olova, cinka ili slitina koje sadrže više od 1% olova.⁶ Igračke iz tekstila ne smiju puštati boju, moraju biti iz takvog materijala koji nije obrađivan zabranjenim kemikalijama a i takve da se mogu čistiti, prati i dezinficirati. Krzno iz kojeg se prave igračke mora biti prethodno sterilizirano i ne smije puštati dlačice.

Staklo, keramika i porculan upotrebljavaju se samo u izuzetnim slučajevima za izradu igračaka. Ukoliko se koriste potrebno je da bude materijal dobre kvalitete i čvrst, da se ne bi lako lomio (špekule, posuđe, servisi za kavu, čaj i slično). Igračke za koje se upotrebljava pirotehnički materijal nisu dozvoljene (bombice, petarde, kapsle za pištolje, metci za zračne puške i slično).

Dobra igračka treba da je tako konstruirana da se lako rastavlja i sastavlja, da su mehanizmi za pokretanje sigurni i dovoljno čvrsti, a učvršćeni tako da se dijete ne može ozlijediti.

Površina igračke treba biti glatka, ugodna i topla, a zavisi od vrste materijala iz kojeg je igračka načinjena. Površine nekih igračaka su obojene (neke drvene i metalne igračke). Boje moraju čvrsto prijanjati uz podlogu, moraju biti bez mirisa, ne smiju pri dezinfekciji, pranju, dodiru sa vodom, slinom ili pljuvačkom, ili u dodiru sa vlažnom dječjom rukom biti topljive. Treba da budu neotrovne i što je moguće otpornije na vatru.

Igračke iz raznih plastičnih masa odgovaraju ovim zahtjevima jer su često mase iz kojih se igračka izrađuje u boji. Međutim kod raznih plastičnih materijala treba imati u vidu njihovu lomljivost, debljinu i otpornost prema određenim opterećenjima materijal do kojih u procesu igranja dolazi.

Odabrati djetetu dobru igračku znači pronaći na tržištu, ili izraditi takvu igračku koja će se isticati nizom, u ovim zahtjevima naznačenih obilježja dobre kvalitete materijala i higijensko-zdravstvenih zahtjeva, kao i oznakama estetskih i psiho-pedagoških vrijednosti.

⁶ „Pravilnik o minimalnim uvjetima u vezi sa higijenskom besprekornošću predmeta opšte upotrebe, koji se smeju dati u promet“(Službeni list SFRJ br. 13/47) regulira obaveze provjeravanja materijala iz kojih je sačinjena dječja igračka. Ispitivanje materijala igračke vrši se na Odjelu za sanitarnu kemiju Zavoda SRS za zdravstvenu zaštitu u Ljubljani, ili u za taj rad ovlaštenim laboratorijima o zdravstveno-higijenskoj probi igračke, na područja SFRJ.

IGRE S PRAVILIMA U DJEČJEM VRTIĆU*

IGRE U ŽIVOTU DJETETA NEKE DEFINICIJE – MOGUĆNOSTI KLASIFIKACIJE

Predškolsko dijete veliki dio vremena provede u igri. Hildegarde Hetzer na osnovi promatranja i poučavanja igre iznosi podatke da se predškolsko dijete igra 7-9 sati dnevno⁷ Neki na osnovi tih podataka ističu predškolsko dijete u prvih šest godina provede u igri oko 15.000 sati.

Istovremeno H. Hetzer⁸ naglašava da sva djeca nemaju mogućnosti toliko vremena dnevno provesti u igri. Djeca koja polaze dječji vrtić osigurano je tri i pol do četiri sata igre dnevno Ostalo vrijeme za igru djetetu će osigurati porodica.

Dvogodišnje dijete zadržalo se u igri oko dvadeset minuta jer mu je igra bila zanimljiva. Četverogodišnjak je proveo u intenzivnoj igri četrdeset pet minuta, dok je igra šesterogodišnjeg djeteta trajala sat i pol. U navedenim primjerima Hildegarde Hetzer bili su maksimalno osigurani povoljni uvjeti sredine, koja je također utjecala na mogućnost igre. Takvo trajanje igre postiže se samo njenim konstantnim njegovanjem

O sličnim primjerima govori i Elizabeth Hurlock.⁹ Dvogodišnje dijete prosječno se zadržava u jednoj igri 6,9 minuta. Vrijeme provedeno u nekoj aktivnosti igre postupno se povećava te se dijete s pet godina u prosjeku igra 12,6 minuta. Taj prosjek ovisi o materijalu za igru i o potrebnim uvjetima. Što su materijali zanimljiviji i uvjeti sredine povoljniji, dijete će se duže vremena igrati. Prosjek vremena provedenog u igri raste s razvojem djeteta.

Budući je igra potreba predškolskog djeteta i njegova osnovna aktivnost, ona je i središnje pitanje pedagoške prakse u našim dječjim vrtićima.

Grupa djece u procesu igre ima svoju strukturu i vlastite zakonitosti razvoja. U njoj se izgrađuju odnosi među članovima određene grupe, koji su osnovna formiranja realnih kolektivnih odnosa. Iako je grupa u igri formirana

* Roller-Halačev, M. (1977). Igre s pravilima u dječjem vrtiću, *Pedagoški rad*, vol. 32 (5-6): 299-318.

⁷ Willi Vogt: Die Welt des Kindergartens eine Chance für das Kind, Pestalozianum, Zürich 1972.g. str. 9.

⁸ Hildegarde Hetzer: Spiel und Spielzung für jedes alter, München 1970.

⁹ Dr Elizabet Herlock: Razvoj deteta, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SRS (Elizabeth Hurlock, Child development, New York, 1956.)

na razini odnosa u igri, ona se razvija kao socijalni organizam u kojemu se odvija socijalizacija ličnosti. U igri se stvaraju veze socijalno-psihološke forme i moralnog sadržaja koje se ne izražavaju samo u simpatijama, druželjublju ili antipatiji. U kolektivu koji se igra stvaraju se povoljni uvjeti (mikroklima) koji uključuju složena pravila ponašanja, prihvaćanje mnijenja drugova, vrednovanje, vlastitu ocjenu motiva ponašanja itd.

Igra ima odlučujuće značenje u svestranom odgoju djeteta, u stvaranju osnova za dalji fizički, emocionalni, intelektualni i društveno-moralni razvoj, za uspješan socijalistički odgoj i obrazovanje.

Dječje igre su vrlo žive, raznovrsne po sadržaju, karakteru, organizaciji i načinu rukovođenja. U njihovoj mnogostranosti, složenosti i dinamičnosti leži bit igre. Zbog toga se u pedagoškoj teoriji igra različito definira.

Definicija igre nekadašnjeg rektora Lajdenskog univerziteta J. Huizinge ističu igru „kao slobodnu akciju, koju prihvaćamo kao fiktivnu ili izdvojenu iz svakodnevnog života, sposobnu međutim da potpuno obuzme igrača, aktivnost bez ikakvog materijalnog interesa i korisnosti, koja se odvija u namjerno ograničenom vremenu i prostoru, po redu predviđenom datim pravilima, podstičući u životu odnose između grupa, koje se namjerno okružuju misterijom ili prerusavanjem naglašavajući svoju izuzetnost u odnosu na ostali svijet“.

Ova definicija sadrži mnogo elemenata karakterističnih za igru predškolske djece. Posebno je značajno isticati slobodne akcije u igri i prihvaćanje fikcije koja u akciji igre izdvaja igrača iz svakodnevnog života i može ga potpuno zaokupiti.

Igra postoji samo onda kad se igrači žele igrati i igraju se, makar to bila i najzamornija i krajne iscrpljujuća igra. Sloboda igre je u tome da je igrači mogu napustiti kada se više ne žele igrati.

Igra se odvija u točno određenim granicama vremena i prostora, pogotovo u organiziranim uvjetima odgojnog rada u dječjim vrtićima. Djeca u dječjem vrtiću poznaju određen prostor za igru s lutkama, kutić lutaka, mjesto na kojem se može graditi, mjesto gdje se igra domino, lotta i slično, prostor za pijesak itd.

Igra se nastavlja u određenim granicama. Neke igre započinju u određeno vrijeme i završavaju na dani znak. Često je i trajanje nekih igara unaprijed određeno, ali se igra može, prema dogovoru igrača, produžiti. U igri se ponekad prihvaćaju pravila koja određuju pravilnost toka igre. Ona se prihvaćaju onako kakva su data u pojedinoj igri. Igra se sastoji u potrebi da se nađe, da se neposredno izmisli odgovor, slobodan u granicama pravila. Ta sloboda igrača

u njegovoj akciji bitna je za igru i dijelom objašnjava zadovoljstvo koje ona pruža.

Mnoge igre nemaju pravila. Ne postoje barem utvrđena i kruta pravila za igre s lutkama, prometnim sredstvima i slično. Uopće u igrama dominira sloboda ponašanja i improvizacije čija glavna privlačnost leži u zadovoljstvu da se igra neka uloga, da se oponaša, „kao kad bismo“, npr. bili netko drugi, nešto drugo ili slično, npr. avion, lokomotiva, ptica itd.

Međutim ova definicija nosi i neke nedorečenosti i neke elemente koji nisu nužni za definiciju igre jer su njen sastavni dio, npr. prerusavanje, misterij, zagonetnost u igri, tajna u igri, ako ti elementi čine igru zanimljivom. Sve igre nisu u potpunosti oslobođene svakog materijalnog interesa. Potpuno prihvaćanje ove definicije značilo bi negiranje igara natjecanja koje u odgojnom procesu u predškolsko doba imaju svoje mjesto i značenje.

Francuski sociolog Roger Caillois (Rože Kajoa)¹ definira igru kao aktivnost:

- slobodnu (na njoj se igrač može primoravati jer time igra ubrzo izgubi svoju privlačnosti veselost),
- izdvojenu (unaprijed je ograničena vremenom i prostorom),
- neizvjesnu (tok i rezultat igre ne mogu se unaprijed predvidjeti; u igri se inicijativi igrača daje određena sloboda i mogućnost izmišljanja)
- neproduktivnu (igrom se ne stvaraju materijalna dobra i bogatstva s izuzetkom onih igara u kojima se vlasništvo prenosi u toku igre, unutar kruga igrača-igra zaloga)
- propisanu (podvrgnuta određenim dogovorima koji uvode jedno novo u igri važeće pravilo.)
- fiktivnu ili zamišljenu igru.

Roger Caillois proučavao je, istraživao igru djece i odraslih, a povremeno i razna ponašanja u životinjskom svijetu. Pri stvaranju nomenklature smatrao je da nije potrebno suviše se izravno vezati na iskustvo već pronaći ili odrediti princip po kome bi se mogle klasificirati sve igre bez obzira na postojeće. Takvom klasifikacijom bilo bi, prema njegovom mišljenju, moguće istaknuti bit igre i poticaja na igru. Ona ima manji opseg, ali osigurava razvrstavanje svih igara koje nisu obuhvaćene u nekim postojećim klasifikacijama.

Prema **poticaju** koji prevladava u nekoj igri Caillois igre svrstava u četiri kategorije:

¹ Rože Kajoa: Igre i ljudi, Beograd 1965. (Roger Caillois: Les jeux et les hommes, Paris 1958.)

1. igre takmičenja – AGON npr. takmičenje bez posebnih pravila: trčanje, mlin i slično.
2. igre na sreću – ALEA, dječja razbrojavanja, oklade, rulet.
3. igre imitiranja, prerusavanja ili MIMICRY, igre lutkama, alatima, oružjem, maskama i slično.
4. igre zanosa – ILINKS, vrtuljci, „ringišpili“, ljuljačke, sajamske atrakcije.

Prema R. Caillos igre natjecanja javljaju se veoma rano, čak i prije nego što djeca počinju učiti igre s pravilima. Često smo svjedoci raznih dječjih zadirkivanja u kojima se protivnici trude da pokažu što veću izdržljivost, npr. tko će duže izdržati da ne trepne okom, da gleda sunce, stoji na jednoj nozi, okreće se uokrug, šuti i slično, a pojava ovakvih igara uvjetovana je željom za afirmacijom ličnosti. Ove grupe igara isprepliću se i jedna drugu nadopunjuje, npr. igre na sreću i igre natjecanja.

Američki psiholog E. Hurlock kategorizira igre prema **dobi** djece, jer o razvoju djece i njihovoj dobi ovisi forma igre. U ranom djetinjstvu prevladavaju ove igre:

1. Slobodna, spontana igra, koja nema pravila. Češće je individualna nego kolektivna. Korištenje igračaka u ovoj igri nije bitno iako se igračke mogu koristiti.
2. Imaginativne igre, igre „kao da je“ ili „bajagi“.
3. Konstruktivne igre, rane konstrukcije. U ovim igrama javlja se pravljenje kolača od blata, igare pijeskom, igre kockama, građevnim materijalom i slično.
4. Igre sakupljanja javljaju se već u trećoj godini života. Dijete počinje sakupljati bezvrijedne stvari te su dječji džepovi i razne torbice pune čavala, papirića, konaca, dugmeta, kamenčića i slično. Već u šestoj godini javlja se želja za pravljenjem zbirki. Popularno je sakupljanje raznih slika pjevača, nogometaša, životinja, automobila te ubrusa, raznih znački i slično.
5. Skupne i sportske igre dijete uči još u porodici, a neki ih nazivaju „majčine igre“, npr. igre prstima, rukama, igre skrivača itd.

Sovjetski liječnik i pedagog E. A. Arkin, klasificira igre uglavnom prema **tematici**, što ima samo uvjetno značenje za klasifikaciju igara. Prema njegovoj klasifikaciji postoji samo nekoliko grupa igara:

1. *Igre u kojima se pretežno vježba neka određena strana psihofizičke organizacije.* U toj grupi dominiraju ove igre:
 - senzorne
 - motoričke, motoričko sportske

- intelektualne
- estetske
- 2. *Igre proizvodnje (tehničke)*
 - industrijske
 - seosko-gospodarske
 - obrtničke
 - građevne
- 3. *Igre načina života i društveno-političke igre:*
 - obiteljski život
 - dječji vrtić, škola
 - društveni život
 - društveno-političke igre
- 4. *Vojničke igre* (igre armije, mornarice, rata i slično)
- 5. *Igre dramatizacije*²

Mnogi sovjetski autori: Ganjelin, Flerina, Sorokina, kategoriziraju igre na dvije osnovne grupe – prema **sadržaju** i **organizaciji**:

1. stvaralačke igre i njihove vrste
2. igre s pravilima i njihove vrste.

Iste kriterije i približno istu klasifikaciju prihvaćaju i neki drugi autori na području predškolske pedagogije. Dr. Marie Bartušková, profesor predškolske pedagogije na Karlovom sveučilištu u Pragu, klasificira igre u dvije osnovne kategorije:

1. stvaralačke igre sa svojim grupama igara
2. igre s pravilima.³

Sličnu klasifikaciju prihvaća i bugarski teoretičar predškolskog odgoja, docent na katedri predškolske pedagogije Sofijskog sveučilišta dr Elka Petrova⁴

Kod nas je Antonija Cvijić-Kasović prva pisala o klasifikaciji igara djece u zabavištu.⁵ Cvijićeva prihvaća podjelu igara prema Jean Paulovom djelu „Levana“ u kome je igra podijeljena na dvije, po svom značenju različite vrste:

1. igre s igračkama

² E. A. Arkin: *Igra i rad u životu djeteta*, Zagreb 1951, str. 25.

³ Dr Marie Baruškova: *Pedagogija predškolske dobi*, Zagreb 1968.

⁴ Elka Petrova: *Predučilišna pedagogika*, Sofija 1970.

⁵ Antonija Cvijić: *Rukovođ za zabavište*, Zagreb, 1895, str. 26, 27, 28.

2. igre s drugovima

Objekte ove grupe imaju posebno značenje u životu djeteta. Za prvu grupu igara Jean Paul ističe da dječje igračke nisu bezvotne stvari, jer u dječjim rukama ožive, počinju osjećati i djelovati. S njima dijete razgovara, o njima se brine, čuva ih, voli.

Drugu grupu igara smatra autor „školom života“, jer se u njima nalaze elementi borbe za opstanak, pregaranje, oponašanje, natjecanje, udruživanje i slično.

Govoreći o igrama u zabavištu, Antonija Cvijić ističe poteškoće u igrama s igračkama, jer je u zabavištima njenog vremena u grupama bio velik broj djece. Zabavišta su bila slabo opremljena igračkama. Taj manjak igara s igračkama u zabavištu nadoknađuje porodica jer se dijete nakon dolaska iz zabavišta s velikim veseljem igra svojim igračkama.

U zabavištu se najviše njeguju igre s drugovima, tj. prema navedenoj podjeli, druga grupa igara.

Jedinstveno klasificiranje igre složen je zadatak. Pored manjkavosti te definicije imaju određene vrijednosti jer definiraju igru kao aktivnosti i ističu potrebu vesele, slobodne, inicijativne igre u kojoj je osigurana sloboda igrača i u kojima postoji mogućnost dogovaranja.

Navedeni primjeri klasifikacije igara ukazuju na razne kriterije klasifikacije. Rože Kajoa traži univerzalnu klasifikaciju koja bi mogla obuhvatiti sve igre i princip po kome bi istakao bit pojedine vrste igara. Taj stav se očituje i u nazivima pojedinih vrsta igara, npr. Agon, Alea, Mimicry i Ilinks.

E. Hurlock, polazeći od dobi djece, isprepliće igre prema dobi s grupama igara u kojima je određen sadržaj, materijal i način igranja. Kriterij njene klasifikacije ne jamči mogućnost potpune klasifikacije igara.

I u klasifikaciji igara Antonije Cvijić ima utjecaja koje danas sigurno ne koristimo kao kriterij za klasifikaciju.

U našoj praksi prihvaćena je **pedagoška klasifikacija** koja dječje igre svrstava u dvije osnovne kategorije, prihvaćajući činjenicu da je igra sredstvo odgoja u dječjem vrtiću. S pedagoškog stajališta sve se igre redovno dijele u dvije osnovne vrste:

1. Stvaralačke igre. Dijete je slobodno u postavljanju cilja i sadržaja, kao i načina ostvarivanja svoje zamisli. Proces igre može razvijati i oblikovati po svojoj želji u sporazumu s ostalim sudionicima igre.
2. Igre s pravilima imaju određen zadatak i pravilima fiksiran način ostvarivanja, što čini osnovni smisao igre. Pravila određuju tok dječjih radnji i ona se ne smiju za vrijeme igre mijenjati.

Prema karakteru zadatka i načinu rješavanja igre s pravilima dijele se u dvije grupe:

- pokretne igre u kojima se zadaci izvršavaju pomoću pokreta
- didaktičke igre u kojima rješavanje zadataka zahtijeva pretežno intelektualnu aktivnost.⁶

DIDAKTIČKE IGRE

Didaktičke igre čine grupu igara s pravilima. Uloga djeteta u igri određena je s obzirom na njegovo veće ili manje psihičko ili fizičko, intelektualno i emocionalno sudjelovanje, koje može biti slobodno ili vođeno, a uvjetovano je razvojnim mogućnostima djeteta predškolske dobi.

Didaktičkoj je igri težište na intelektualnoj aktivnosti djeteta, te ona ima ogromno značenje za razvoj umnih sposobnosti predškolske djece. Ona ima posebnu ulogu u stjecanju elementarnih znanja i osnovnih navika.

Didaktičke igre predstavljaju posebno komuniciranje djeteta s odraslima i drugom djecom u cilju prenošenja i usvajanja znanja, vještina i navika. Karakter komuniciranja u didaktičkoj igri i njenu djelatnost određuju pravila igre s kojima odgajatelj upoznaje djecu. Odgajatelj predlaže djeci igru i njena izvršavanja pravila, rukovodi aktivnošću djece, neposredno se uključuje u igru, pokazuje izvršavanje različitih zahtjeva određenih pravilom igre, daje potrebne obavijesti i pomoć u toku igre. Pravila didaktičke igre određuju način djelovanja u igri i put do ostvarenja cilja igre.

Pravilo se kazuje usmeno i treba da bude kratko, jasno, točno, određeno, primjereno djeci. Ako ga djeca shvate, usvoje i nauče, ravnat će se prema njemu u toku igre.

Osim didaktičkih pravila postoje u didaktičkoj igri i organizacija pravila koja se odnose na izvođenje igre, a omogućuje unošenje vlastitog iskustva i individualno rješavanje zadataka.

Organizacija pravila udružuje djecu, pomaže usklađivanje postupaka igrača, omogućuje kontrolu i samokontrolu.

Didaktički zadatak igre određen je sadržajem igre, njime se određuju što treba u igri učiniti da se postigne predviđeni cilj.

Pravilo igre i zadatak postavljeni u igri sugeriraju djetetu odnos prema prenošenju vještina i znanja nužnih za uspješno izvršavanje potrebnih djelatnosti koje sve sudionike igre približavaju njenu završetku.

Pravila didaktičke igre su zahtjevi koje djeca trebaju razumjeti i pridržavati ih se, jer usmjeravaju i organiziraju igru. Pravila u nekim didaktičkim

⁶ Enciklopedijski rječnik pedagogije, Zagreb, 1963.

igrama imaju dvostruko značenje. Jedna usmjeravaju djelatnost djece, a druga zabranjuju određene djelatnosti. Npr. u igri „Prepoznaj tko sam“ dijete zavezanih očiju treba pogoditi ime djeteta koje mu je stalo iza leđa i postavilo pitanje „Pogodi tko sam“. Da bi dijete moglo pogoditi tko ga je zvao, mora slušati i prepoznati druga po glasu.

Drugo pravilo u istoj igri je da jedno dijete stane iza leđa svog druga i postavlja pitanje.

Pored dvostrukih pravila u igrama postoje i zabrane. U ovoj igri zabrana za dijete koje ima zavezane oči i pogađa ime svog druga je: „Ne dodirivati druga!“

Zabrana za dijete koje postavlja pitanje je u tome što ne smije reći ništa više od onoga što je dogovoreno. Pravila igre proizlaze iz zamisli igre. U povezanosti sa sadržajem organizira se aktivnost i dovodi do rezultata igre.

Didaktička igra predstavlja sistem formativnih utjecaja na dijete. Pravila igre potiču određene oblike ponašanja, a zabranjuju suprotne.

Plan igre, pravilo igre i u njih uključen misaoni zadatak predstavljaju sistem formativnih utjecaja na dijete. Ti utjecaji sračunati su tako da se na osnovi predložene igre javi i uspješno razvija spoznajna aktivnost, usmjerena s jedne strane na zadovoljavanje potreba za igrom i interesa djece, a s druge strane na usvajanje prenesenih informacija, navika i vještina. To znači da je didaktičku igru potrebno prezentirati tako da se igranjem rješavaju zadaci umnog odgoja i svestranog djelovanja na odgoj ličnosti predškolske dobi.

Dobro organiziranu, interesantnu didaktičku igru karakteriziraju:

- **Zamisao igre** aktivira dijete, pobuđuje interes i želju za igru. Na primjer u igri „Tko je promijenio mjesto“, dijete pažljivo promatra grupu predmeta i zapamti njihovo mjesto. Zadatak u tom slučaju vezan je za sadržaj igre, a u igri je postavljen kao pitanje „Tko je promijenio mjesto?“ Za djecu je zanimljiv i uzbudljiv.

- **Aktivnosti igre** raznovrsne su u raznim didaktičnim igrama. U mlađim grupama sastoje se u odabiranju igračaka, predmeta ili slika. Npr. isti predmet različite boje ili iste predmet različite veličine. Tu se ubraja i oponašanje odgovarajućih pokreta, zvukova i slično, prema slici ili prema zamisli.

Kod starijih grupa aktivnosti u igri je složenija. Djeca klasificiraju plodove, prometna sredstva, razne predmete, određuju pojedine pojave na osnovi bitnih oznaka npr. u igri „Traži sakriven predmet“, „Pogodi što sam zamislio“, „Trgovina“ i slično.

Aktivnosti igre utječe na emocije djece, motivira na prihvaćanje sadržaja igre, pomaže djetetu u dobrovoljnim ispunjavanju pravila i buđenju želje da u

igri izvršava postavljene mu zahtjeve. Da dođe do aktivnosti igre, potreban je didaktički materijal, igračke, parne slike, lotta, mozaici, prijevozna sredstva-igračke, lutke, pribor za lutke, razni prirodni materijali itd.

Za predškolsko dijete didaktička igra mora zadržati karakter igre: veselost, zanimljivost, poticanje na aktivnosti. Samo onda ako didaktička igra ima zaista karakter igre, njome se može iskoristiti prednost učenja u igri.

DIDAKTIČKE IGRE U MLAĐOJ ODGOJNOJ GRUPI

Psihofizički razvoj djece pojedine dobne grupe u dječjem vrtiću i zahtjevi razvoja uvjetuju izbor igara s pravilima.

U mlađoj odgojnoj grupi didaktičke igre vežu se na neposredna opažanja predmeta. Igre s pravilima, zajedno s ostalim igrama u toj grupi, stvaraju vedro raspoloženje, te povoljno djeluju na zbližavanje djece. Postupno individualne igre mlađe predškolske djece prerastaju, preko igara u parovima, u igre djece u malim grupama, sve do zajedničkih igara.

Didaktičke igre mlađe grupe pomažu djeci da pravilno zapažaju, razlikuju predmete, igračke, namještaj, odjeću, da ih imenuju, određuju boju, oblik i veličinu, pokazuju što se s pojedinim predmetom može raditi. Pokazujući predmete, dijete ih postupno uči imenovati. Igrom se odgaja za slušanje riječi, a odgajatelj postupno dovodi dijete do toga da pojedine riječi samostalno ponavlja. Kod određivanja pojedinih predmeta manje se primjenjuje konkretno pokazivanje, a više se služi riječima koje se povezuju i označavaju djelovanje.

Iz ovih konkretnih didaktičkih zadataka vidi se da se didaktička igra u mlađoj grupi određuje na osnovi psihofizičkih osobina djece i zahtjeva razvoja. Dominantan zadatak didaktičkih igara u mlađoj predškolskoj grupi je da:

- u razvoju intelektualnih sposobnosti djece mlađe grupe pomažu opažanju sredine
- pomažu usvojiti adekvatan govorni izraz
- čestim ponavljanjem osposobljavaju dijete da usvojeni govorni izraz izazove pravilnu predodžbu.

Od perceptivno-konkretnog upoznavanja materijalnog svijeta (sredine) vodi se dijete ka predodžbenom doživljavanju neposredne okoline.

Igre djece ove grupe prati kretanje, što pomaže i služi razvoju koordinacije pokreta.

Za igre djece mlađe predškolske dobi potrebno je osigurati mnogo raznovrsnih igračaka, didaktičkog i prirodnog materijala kojim ona mogu slobodno manipulirati.

Materijali za didaktičke igre djece mlađe predškolske dobi su:

- razne igračke, lutke, odjeća za lutke, medvjedići, materijali za građenje, lego materijali, lopte i slično
- predmeti svakodnevne upotrebe, namještaj, posuđe, itd.
- didaktičke igračke, predmet u predmetu, lutke, piramide, lotta, mozaici
- prirodni materijali koji se nalaze u bližoj okolini, npr. plodovi, žir, češer, bukva, kesten, orah, šipak i slično, zatim kamenčići, školjke, puževe kućice itd.

Zadatak didaktičkih igara u mlađoj grupi je da pomoću igračaka, materijala i didaktičkih igračaka djeca upotpunjuju predodžbe o prostoru i položaju predmeta u prostoru. Također se razvija sposobnost orijentiranja u prostoru. Manipuliranjem materijalima i igračkama koordiniraju se pokreti ruku, šake i prstiju.

Igrajući se predmetima i igračkama, dijete određuje njihovo svojstvo, boju, oblik, veličinu, množinu, što ima posebno značenje za usvajanje elementarnih matematičkih pojmova.

Zajedničke igre, kako u malim tako i većim grupama, navikavaju djecu mlađe predškolske dobi na usvajanje elementarnih oblika ponašanja u grupi i odgovarajuće postupke. Postupno djeca treba da usvoje pravilo „znaj pričekati“.

Pravila igre odnose se na pravilno rukovanje igračkama i ispunjavanje jednog zadatka. Za vrijeme igre potrebno je paziti na izvršavanje pravila koja pomažu i pridonose razvoju prijateljskih, međusobnih odnosa.

Mlađe dijete postupno se navikava dijeliti igračke sa svojim drugovima. Zajedničke igre discipliniraju djecu, navikavaju ih da prate tok igre i postupno znaju pričekati svoj red za sudjelovanje u igri. U mlađoj predškolskoj grupi djeca će se naviknuti igrati jedno uz drugo, a da pri tome jedno drugome ne smeta. Postupno se prema razvojnim mogućnostima grupe, zadaci mogu otežati.

Mlađu predškolsku djecu postupno uvodimo u didaktičku igru. Djeca se u početku igraju sama. Eksperimentiraju i upoznaju materijale, manipuliraju njima. Trajanje igre je kratko, 3-5 minuta, a postupno se produžuje. Po mogućnosti sva djeca grupe istovremeno sudjeluju u igri. Igre su kratke, jednostavne, uz mnogo ponavljanja. Sadržaj igre počiva na neposrednom oponašanju koje pomaže kasnije u aktiviranju djece u složenijim igrama. Djecu je potrebno odgajati za samostalno djelovanje u igri. Pravila igre se usvajaju postupno, u toku pokusnog izvođenja igre. Postupak u igri rastumačiti ćemo zornim pokazivanjem vezanim uz sadržaj igre.

DIDAKTIČKE IGRE U SREDNJOJ ODGOJNOJ GRUPI

Krug predodžbi kao rezultat razvoja, odgojnog djelovanja i vlastitog iskustva postao je veći, mogućnost govornog izražavanja je bolja, djeca počinju pitati, žele znati više o pojedinim predmetima nego što vide. Djeca su samostalnija, te postoji veća mogućnost upoznavanja pojava i predmeta u okolini.

U srednjoj grupi koriste se didaktičke igre kojima se reproduciraju prijašnja iskustva i omogućuju veze tih spoznaja s novim iskustvima.

Iako se u ovoj grupi još uvijek koriste igre s igračkama, karakter odnosa djece u igri se mijenja. Djeca se mogu igrati u većim grupama i zajedno te mogu saslušati pravilo. Zadatak igre mogu rješavati napamet bez pomagala ili materijala. Njima se postavljaju složeniji zadaci s obzirom na sadržaj i na pravila igre. Naročito na početku godine s djecom se mnogo organiziraju i ponavljaju već ranije usvojene igre s igračkama i didaktičkim materijalima, a postupno se zadaci otežavaju. To znači da je u srednjoj grupi potrebno i dalje upotrebljavati igračke koje su djeca imala u mlađoj grupi. Pridodaju im se slike predmeta i pojava. Zadaci i sadržaj igre u srednjoj grupi vezani su uz reproduciranje ranije stečenih znanja. Predodžbe se preciziraju s više detalja i zapažaju se manje razlike. Postavljaju se zadaci koji zahtijevaju veće psihičko naprezanje, sposobnost promatranja i dužu pažnju. Djeca se uvode u samostalno organiziranje aktivnosti.

Djeci ove dobi može se dati više pravila za točno ostvarenje zadataka igre. Potrebno je paziti da pravila igre pridonose buđenju pozitivnih osjećaja i drugarskim odnosima prema partneru u igri. Djecu valja navikavati da priznaju uspjehe druge djece a i da točno izvršavaju pravila igre. Zadatak postavljen u igri treba provesti do kraja i ponoviti igru.

Djeca ove grupe igraju se zajedničkih igara, a pri uvođenju u igru potrebno ih je tako usmjeravati da se većina djece igra istovremeno. Zatim treba njegovati i učvršćivati interes djece za sadržaj igre, veseliti se postignutim rezultatima i uspjehu.

Igre se ponavljaju u varijantama, ali ih se ne učini prelaganima. Djecu ove grupe potrebno je zainteresirati za kvalitetu igre. Igre je potrebno provoditi prema pravilima i kontrolirati točnost izvršenja. Pravila igre i zadaci pokazuju se i objašnjavaju riječima.

DIDAKTIČKE IGRE U STARIJOJ ODGOJNOJ GRUPI

Stupanj psihofizičkog razvoja predškolske djece starije grupe pokazuje usvojena znanja o predmetima iz najbliže okoline, a i o predmetima i pojavama

koji su djeci poznati iz knjiga, priča, TV-programa i slično. U starijoj grupi postoji mogućnost uopćavanja pojedinih pojava i događaja.

Djeca se nastoje u toku igre pridržavati pravila, razvijati inicijativu, oblikovati igru, otežavati pravila igre. U starijoj grupi često se primjenjuju igre riječima i igre bez materijala, koje iziskuju od djece veći napor.

Didaktičke igre djece starije grupe karakterizira veći broj igrača i elementi natjecanja. One redovito privlače promatrače od kojih neki postaju „navijači“ za one koji postavljeni zahtjev izvršavaju brže, bolje, vještije, potpunije.

Didaktičke igre u ovoj grupi služe sređivanju, učvršćivanju, sistematiziranju i uopćavaju znanja. Osnova mnogih didaktičkih igara ovdje je riječ, a ne materijali i predmeti, kao što je bilo u mlađim grupama. Djeca naime mogu razumjeti pravila koja im objašnjavamo riječima. Sadržaj i pravila didaktičkih igara ne temelje se na neposrednom promatranju, već na obnavljanju predodžbi.

Budući da se djeca ove grupe interesiraju za tok igre i pridržavanje pravila, ona žele znati i rezultate igre, a to je osobito značajno u njihovoj pripremi za školu. Djeca mogu samostalno kontrolirati i vrednovati igre. U pojedinim se igrama upotrebljavaju razni materijali, ali je u takvim slučajevima zadatak igre otežan, a igra se provodi u nekoliko varijanti, što posebno vrijedi za samostalne igre.

Didaktičkim zadacima i pravilima igre uopćavaju se znanja o predmetima i pojavama života i sve se postavlja u određene veze i odnose, stvaraju se prvi pojmovi. Dojmovi iz priča, slika, TV-emisija postaju također sadržaj igara. Organiziraju se igre koje zahtijevaju veći psihički napor, dužu pažnju i stvaralačku inicijativu. Igre povoljno utječu na motorna iskustva djece, koordiniranje pokreta i pomažu razvoj brzog reagiranja.

Pravila i zadatke didaktičkih igara djece ove dobi potrebno je postupno otežavati, te birati ona koja zahtijevaju osobni napor, a ne temelje se na slučajnim uspjesima. U igri mogu po sadržaju vrijediti razna pravila za pojedine sudionike. Treba postavljati pravila koja bude veći interes za igre s drugom djecom, te utječu na prijateljske odnose, samostalnost i omogućuju kontrolu.

Odgajatelj djeci ove grupe pomaže organizirati igre, budi interes za igru, zahtijeva da se zadaci i pravila izvrše točno i po mogućnosti samostalno. Pravila igre odgajatelj objašnjava pretežno riječima, a tek djelomično pokazuje. Djeca koja dobro vladaju igrom pokazuju način igranja i objašnjavaju pravilo ostaloj djeci, naročito u didaktičkim igrama za stolom (domino). Potrebno je vrednovati dječja ostvarenja u igri i postignute rezultate, ali tako da igra i dalje ostaje veselje za djecu. U igrama odgajatelj pazi na međusobne odnose djece u procesu igre, drugarstvo, iskrenost, pridržavanje pravila itd.

IGRE S PRAVILIMA U TOKU ZANIMANJA

Pokretne i didaktičke igre su vrsta igara s pravilima. U uvjetima dječjeg vrtića one se obrađuju s djecom čitave grupe u najorganiziranijem procesu stjecanja znanja, vještina i navika u predškolsko doba, na zanimanjima. Uz osiguranu rukovodeću ulogu stručno kvalificirane osobe djeca čitave grupe, obavezno, unaprijed planirano i pripremljeno primaju nova znanja, što znači – upoznaju novo pravilo neke igre koju će kasnije samostalno organizirati i ponavljati. Ponavljanjem u malim grupama ili individualno, a u određenim situacijama i s čitavom grupom, djeca će postupno samostalno, vješto, spretno, sudjelovati u igrama potpuno usvojivši pravila igre.

Učenje igara s pravilima na zanimanjima pomaže djeci čitave grupe u usvajanju novog pravila neke pokretne ili didaktičke igre. Učenje na zanimanjima osigurava postupnosti i sistem u prenošenju zadataka i pravila igre, kao i realizaciju programskih zadataka za pojedina odgojna područja u kojima se igre primjenjuju kao sredstvo utvrđivanja znanja, za vježbanje i slično.

Prema tome treba naglasiti da je prvo upoznavanje većeg dijela igara s pravilima nužno organizirati na zanimanjima, kako bi sva djeca čula i upoznala pravilo, sudjelovala u igri, zainteresirala se za novu igru. Nova igra će postupno prerasti u samostalnu igru koju će djeca organizirati i provoditi (što ovisi primarno o mogućnostima grupe koja igru organizira), umetati nove zadatke, pronalaziti nove zanimljive momente u već poznatoj igri, iznositi nove varijante i kombinacije na temelju poznatih pravila didaktičkih ili pokretnih igara.

Odgajatelju se u rukovođenju didaktičkom igrom postavljaju određeni zadaci čija je bit razvijanje dječje aktivnosti u igri i osamostaljivanje djece za igru:

1. Izbor didaktičkih igara određen je odgovarajućim konkretnim zadacima programa odgojno-obrazovnog rada. Izbor igara s pravilima uvjetovan je osnovnim tematskih cjelinama u određenom vremenskom periodu, godišnjim dobom, mogućnostima djece i materijalnom opremljenošću grupe potrebnim didaktičkim sredstvima i igračkama.

Zahtjevi svestranog razvoja djeteta traže odabiranje raznovrsnih igara s pravilima kojima će se djelovati na psihičke procese (svrstavanje predmeta, imenovanje boja, razlike u položaju, veličini, obliku, izmišljanje rečenica, opisivanje, pogađanje itd.). Takav zahtjev ne znači da je potrebno mnoštvo didaktičkih igara, jer bi to dovelo kod djece do površnosti i slabljenja interesa za ponavljanje, kombiniranje, otežavanje zadataka i samostalnu organizaciju igara.

Radi razvoja dječje samostalnosti i održavanja interesa za igre s pravilima potrebno je postupno, od početka godine pa nadalje, odabirati igre sa složenijim zadacima.

2. Osiguranje prostora, materijala i vremena za igru. Ako su odabrane igre s materijalima ili didaktičkim igračkama, treba znati količinu potrebnog materijala ili igračaka za svu djecu u grupi. Nedovoljne količine didaktičkih sredstava izazivaju dosadu kod onog dijela dece koji ne sudjeluje u igri. Odgajatelj će osigurati potreban prostor za ove vrste didaktičkih igara, stolove za didaktički materijal i igračke, stolicu za svako dijete i slično. Za učenje novih didaktičkih igara nužno je planirati vrijeme kada djeca nisu umorna za intelektualnu djelatnost.

3. Organizacija i rukovođenje odgajatelja igrom. Rukovođenje odgajatelja novom didaktičkom igrom razlikuje se od rukovođenja stvaralačkom igrom, kao i od rukovođenja ostalim vrstama zanimanja. U upoznavanju djece s novom didaktičkom igrom potrebno je otkrivati momente koji će djecu zainteresirati, oduševiti i aktivirati. Pravila igre i najava cilja ne bi smjeli biti u didaktičkoj igri stereotipni.

Interes djece ovisi o načinu prenošenja pravila igre, upoznavanju s pravilom ovisno o vrsti igre, dobi djece kao i o zahtjevima postavljenim djeci.

Prema tome, uvodni dio u zanimanje, psihološka priprema djece i upoznavanje pravila didaktičke igre su momenti koji osiguravaju dobru igru aktivno sudjelovanje djece. U tom procesu igranja u različitim varijantama omogućit ćemo djeci radosno doživljavanje uspjeha i ostvarenje zadatka igre. U toku igre potrebna su didaktička prelamanja kako bi igra s pravilima bila u pravom smislu riječi igra, zanimljiva, vesela, dinamična, koju će djeca radosno i samostalno ponavljati i dopunjavati.

Odgajatelj se u didaktičkoj igri javlja kao sudionik, organizator i voditelj igre, što je od posebnog značenja u mlađoj grupi. U srednjoj grupi odgajatelj je također pokretač didaktičkih igara, sudionik, voditelj, suigrač, inicijator. Tek u starijoj dobnoj grupi njegova se uloga postupno počinje mijenjati. I dalje je pokretač, inicijator, promatrač, a samo u nekim situacijama voditelj igre. Postupno se njegova uloga približava ulozi odgajatelja u stvaralačkim igrama u kojima direktno ili indirektno rukovodi igrom, daje djeci poticaj za igru, priprema sam ili zajedno s djecom sredstva za igru, nenametljivo promatra igru, pomaže kad zatreba, sudjeluje u vrednovanju igre.

Didaktičku igru, naročito novu, u odgojno-obrazovnom procesu u našem dječjem vrtiću organizira i njome rukovodi odgajatelj. Nakon nekoliko ponavljanja, igre s pravilima postaju svojina djece te, ako žele, mogu ih samostalno organizirati, jer su naučili pravila. Možda će tu istu, vedru, zanimljivu igru prenijeti svojim vršnjacima koji ne polaze dječji vrtić.

Takve igre mogu se vidjeti na dječjim igralištima, na kojima pojedina djeca samoinicijativno organiziraju igru i uspijevaju u nju okupiti svoje vršnjake. Takve igre se odvijaju u pojedinim manje prometnim ulicama, dvorištima – između blokova kuća. Inicijativna djeca organizatori su igara s pravilima – pokretnih, igara uz pjevanje ili nekih od djece dobro prihvaćenih didaktičkih igara npr. „Lovice“, „Skrivača“, „U podrumu je tama“, „Došla majka s kolodvora“, „Okolo se laća“, „Leti – leti“, igre bojice, škole i slično, što treba podržavati.

Neke igre s pravilima djeca su naučila od starije braće i sestara, a neke od svojih roditelja, posebno neke oblike društvenih igara s pravilima, npr. „Domino“, „Čovječe ne ljuti se“, „Mlin“, šah, špekulacije, igre s kartama itd. Da bi djeca naučila nove didaktičke igre, trebaju prethodno ovladati nekim znanjima, upoznati promjene godišnjih doba, domaće i divlje životinje, rad ljudi i slično. Zato je izbor nekih didaktičkih i pokretnih igara uvjetovan sadržajima zanimanja, kao i iskustvom koje djeca imaju o nekim pojavama i predmetima.

Potrebno je rukovoditi osamostaljivanjem djece u organiziranju igara s pravilima, aktivirati ih u izvršavanju svega što je vezano za didaktičke igre (priprema materijala, organizacija prostora, upoznavanje pravila, odgovornost igrača, vrednovanje rezultata igre u odnosu na pridržavanje pravila itd.). Put osamostaljivanja djece u organizaciji igara s pravilima prolazi određene etape razvoja: samostalni izbor igara, izbor drugova za igru, izbor materijala, organiziranje igre, kontrola pridržavanja pravila igre i njeno vrednovanje.

IGRE S PRAVILIMA U SLOBODNIM AKTIVNOSTIMA

Igre s pravilima imaju određeno mjesto i u slobodnim aktivnostima za vrijeme kojih se tokom dana djeca samoinicijativno, usmjereno ili motivirano igraju. Igra tako zaista postaje radosna aktivnost i dobrovoljno vježbanje.

Iako su pojmovi **aktivnost igre** i **dobrovoljno vježbanje u igri** naizgled slični, među njima postoje određene razlike. Pojedine vrste igara, njihovi zadaci i pravila omogućuju da neke igre s pravilima budu u punom smislu riječi igre djeci radosne, vesele, interesantne i mnogo ponavljane. U tu grupu igara ulaze igre zagonetaka u najraznovrsnijim oblicima. Igre zagonetaka mogu se nazvati i igrama pogađanja, a takvih, bez obzira na naslov igre ima mnogo. Npr. „Pogodi po opisu“, „Tko se sakrio“, „Što kome pripada“, „Gdje je lopta“, „Pogodi po pokretu“ i slične. To su i neke vrste igara s materijalima, npr.: „Čarobna vrećica“, „Razvrstavanje predmeta“, „Pakujemo kovčeg“, „Donesi po nalogu“, „Šareni vlak“ i slične. U didaktičkoj igri „Gradovi“, djeca ovladavaju prostornim odnosima, kreću se prema pravilima ili zapovijedi suigrača. Sve te igre djeca često samostalno organiziraju.

Ovdje se ubraja i velika grupa igara riječima u koju spadaju i neke vrste zagonetaka. Na televiziji prikazivao se jednom kviz u kome su bile postavljene

zagonetke. Djeca u dječjim vrtićima samoinicijativno su organizirala igre zagonetaka u koje su redovno uvrštavali i po nekoliko zagonetaka iz kviza. Na razvoj tih oblika igara u određenoj je mjeri utjecao i program „TV-vrtića“ serijom emisija „Igramo se zagonetaka“. Zagonetavamo i odgonetavamo – bili su termini kojima su se služila djeca u svakodnevnom govoru u organizaciji vlastitih igara. U dječjim vrtićima bilo je mnogo takvih samostalno organiziranih igara, jednih pod utjecajem kviza za odrasle, a drugih na način emisija „TV vrtića“, kao i unošenje novih elemenata u način postavljanja pitanja. Igre su dominirale u starijim predškolskim grupama dok je pokušaja takvih igara bilo i u srednjim grupama.

Slobodne aktivnosti u toku dana osiguravaju djeci mogućnost da dio vremena za samostalne igre i ostale aktivnosti posvete igrama s pravilima, pokretnim i didaktičkim igrama.

Budući da igre s pravilima zahtijevaju koncentriranost, odgajatelj treba pažljivo odabrati vrijeme njihova izvođenja. Češće se izvode pokretne igre, jer je potreba za kretanjem u predškolsko doba posebno naglašena, pa se i poznate pokretne igre kao oblik ponavljanja i aktivnog odmora mogu nekoliko puta u toku dana uklapati u organizaciju odgojnog rada u dječjem vrtiću, a posebno u slobodne aktivnosti. One tako postaju sastavni dio slobodnih aktivnosti, tj. aktivan odmor djece. Njih djeca često odabiru sama, ponavljaju za vrijeme boravka na zraku, na izletu, šetnji ili poslije popodnevnog spavanja.

Didaktičke igre uključuju izvršavanje nekog intelektualnog zadatka, te također imaju određeno mjesto u slobodnim aktivnostima predškolske djece. Međutim mogućnosti njihovog organiziranja ovise o potrebnim uvjetima.

Neki pedagozi smatraju da se djeca na didaktičke igre ne bi smjela poticati za vrijeme jutarnjeg sakupljanja. Takvo je mišljenje samo djelomično prihvatljivo. U našim dječjim vrtićima upravo za vrijeme jutarnjeg sakupljanja djeca se samostalno igraju didaktičkih igara, a neka i slobodno odabiru didaktičke igračke. Takav stav pedagozi opravdavaju zauzetošću odgajatelja u to vrijeme individualnim radom s djecom i pripremom zanimanja, zatim radom s roditeljima, dolaženjem djece i slično. Naravno, da sve to ovisi i o radnom vremenu dječjeg vrtića i organizaciji dana u samom vrtiću.

Za vrijeme boravka na zraku mogu se odabrati didaktičke igre koje su djeca potpuno usvojila, no treba voditi računa o vrsti igre. Neki teoretičari napominju da je za samostalne didaktičke igre najpodesnije vrijeme poslije podne, nakon spavanja djece. Nakon popodnevnog odmora djeca su odmorenija i mogu se lakše intelektualno aktivirati u igrama. Dominiraju igre koje imaju karakter svjesnog vježbanja, dobrovoljnog učenja u igri. U takve se igre uključuje direktno ili indirektno i sam odgajatelj, jer pomoću njih može provjeravati stupanj usvojenosti nekog iskustva i znanje djece.

Didaktičke igre mogu postati samostalne dječje igre osobito u sklopu slobodnih aktivnosti u dječjem vrtiću. Samostalno igranje je moguće jer pravila igara traže određeni tok igre i postupke, udružuju djecu i zahtijevaju od svakog djeteta određenu aktivnost i red. Svaka igra mora tražiti od djece određeni napor koji se veže uz stupanj mogućeg ostvarenja, npr. razrezane slike – „puzzle“. Dijete koje izabere u tri dijela razrezanu sliku igrat će se njome tako dugo dok savlada sastavljanje slike. Kada sastavi sliku, to će bez većih poteškoća ponoviti, da provjeri spretnost brzog sastavljanja razrezane slike, a zatim će interes za tu aktivnost igranja opadati. S obzirom na postignuti stupanj vještine sastavljanja, zadatak treba otežati, što znači – ponuditi sliku razrezanu na više dijelova, različitog sadržaja, čak i razrezanu na drugačiji način nego što je bila prethodna slika. U toj situaciji dijete je stavljeno pred novi zadatak, veselit će se rezultatu svoje igre, pa tako igra „puzzle“ neće postati dosadna, ali će spretnost, umijeće sastavljanja postati bolje, brže, točnije. „Puzzle“ su igre za svaku dob djece pa i za odrasle (npr. postoji preko stotinu razrezanih dijelova jedne slike, pri čemu sastavljanje slike traje po sat i više vremena).

Neke didaktičke igre imaju pretežno individualni karakter, a podržavaju se i njeguju u slobodnim aktivnostima. Za individualnu igru prikladne su igre lott, kvartete itd.

Djeca sama organiziraju dobro poznate igre s pravilima. Neke od njih organiziraju za vrijeme slobodnih aktivnosti u jutarnjem sakupljanju, te za vrijeme boravka na zraku gdje je moguće okupljanje veće grupe djece u igru.

Da bismo potakli dijete na samostalne igre s pravilima, moramo paziti na:

- opće ponašanje i držanje djece u određeno doba dana
- stupanj naprezanja koji prethodi igri djeteta (umor)
- mogućnost odgajatelja da prati igru ili da se u nju uključuje

Promatranja pokazuju da djeca mogu samostalno organizirati poznatu didaktičku igru. U vremenu predviđenom za igru djeca slobodno, prema vlastitom izboru, odabiru didaktičke igre, mijenjaju vrste igara te se zato ne umaraju za vrijeme slobodnih aktivnosti.

POKAZATELJI ANKETE

Da bi se došlo do kvantitativnih pokazatelja o primjeni didaktičkih igara u odgojno-obrazovnom procesu dječjeg vrtića, a posebno o njihovoj pedagoškoj efikasnosti u slobodnim aktivnostima, anketirano je 25 dječjih vrtića iz Zagreba i bliže okolice s ukupno 134 odgojne grupe (30 mlađih, 47 srednjih i 57 starijih grupa.)

U anketi su traženi činjenični podaci o didaktičkim igrama u pojedinim odgojnim grupama. Na postavljena pitanja pismenim putem odgovorili

su odgajatelji pojedinih grupa. Pitanja u anketi bila su kombinirana iako dominiraju ona otvorenog tipa, kako bi odgajatelji na postavljeni upit mogli samostalno i slobodno odgovoriti.

Zatvoreni tip pitanja odnosi se na opremljenost grupa potrebnim sredstvima za provođenje didaktičkih igara. U tim pitanjima navedene su moguće solucije.

Podaci ankete pokazuju:

1. didaktičke igre koje se najčešće organiziraju u slobodnim aktivnostima
2. didaktičke igre koje odgajatelji smatraju u pedagoškom smislu najefikasnijima za predškolsku djecu određene dobi
3. didaktičke igre koje djeca u slobodnim aktivnostima sama organiziraju
4. kako su grupe u dječjim vrtićima opremljene odgovarajućim sredstvima za provođenje didaktičkih igara.

Sređivanjem podataka iz ankete dobivene su rang-liste didaktičkih igara u pojedinim dobnim grupama, a i prema pojedinim odgojnim područjima, kvantiteta igara u pojedinim dobnim grupama, pedagoški najefikasnije igre, rang-lista igara koje su djeca usvojila i koje u slobodnim aktivnostima sama organiziraju, te prosjek opremljenosti odgovarajućim sredstvima za provođenje didaktičkih igara u pojedinim grupama dječjeg vrtića.

1. *Didaktičke igre koje se najčešće organiziraju u slobodnim aktivnostima u pojedinim grupama u dječjem vrtiću.*⁷

	Mlađa	Srednja	Starija
Kućice, tko u tebi stanuje	1	4	13
Čarobna vrećica	2	1	2
Donesi po nalogu	3	2	-
Pogodi tko se sakrio	4	11	-
Tko je promijenio mjesto	5	-	6
Tko te zove	6	12	-
Tko se javlja	7	13	-
Što je na slici	8	-	-
Lotta raznih sadržaja	9	9	14
Obucimo lutkice	10	-	-
Pronađi istu sliku	11	-	-
Guska i guščići	12	-	-
Nađi svoj par	13	-	-

⁷ Brojevi u kolonama označavaju mjesto didaktičkih igara u pojedinim grupama u dječjim vrtićima pa prema podacima ankete.

Okićeno drvce	14	-	-
Trgovina	15	-	-
Pogodi po opisu	-	3	3
Izmisli rečenicu	-	5	12
Pokvareni telefon	-	6	-
Broji dalje	-	7	5
Što radi – što rade	-	8	4
Što kome pripada	-	10	11
Šumske životinje	-	14	10
Ljudi raznih zanimanja	-	15	-
Gradovi (gorodki)	-	-	1
Zagonetke	-	-	7
Pogodi po pokretu	-	-	8
Obrnuto	-	-	9
Izmisli priču na zadanu riječ	-	-	15

2. *Didaktičke igre koje odgojitelji smatraju u pedagoškom smislu najefikasnijima:*

	Mlađa	Srednja	Starija
1. Kućice, tko u tebi stanuje	1	5	4
2. Čarobna vrećica	2	1	2
3. Tko je promijenio mjesto	3	3	14
4. Donesi po nalogu	4	7	-
5. Šareni vlak	5	9	-
6. Pogodi tko se skrio	6	4	-
7. Okićeno drvce	7	-	-
8. Tko se javlja	8	12	-
9. Guska i guščići	9	-	-
10. Što radi	10	11	-
11. Koje životinje glas oponašam	11	-	-
12. Lotta raznih sadržaja	12	8	13
13. Lutka u lutki	13	-	-
14. Dan – noć	14	-	-
15. Telefon	15	-	-
16. Pogodi po opisu	-	2	-
17. Izmisli rečenicu na zadanu riječ	-	6	5
18. Što kome pripada	-	10	-
19. Nadopuni rečenicu	-	13	-
20. Gradovi (gorodki)	-	14	10
21. Pakujemo kovčeg	-	15	-

22. Broji dalje	-	-	1
23. Izmisli priču na zadanu riječ	-	-	3
24. Što je to	-	-	6
25. Godišnja doba	-	-	7
26. Poštar je donio razglednice	-	-	8
27. Zagonetke	-	-	9
28. Parne slike	-	-	11
29. Nađi svoju kućicu	-	-	12
30. Koliko je sati	-	-	15

3. *Didaktičke igre koje djeca najčešće samostalno organiziraju*

	Mlađa	Srednja	Starija
1. Kućice, tko u tebi stanuje	1	9	-
2. Tko se sakrio	2	3	-
3. Što je na slici	3	-	-
4. Donesi po nalogu	4	-	-
5. Trgovina	5	-	-
6. Obucimo lutkice	6	-	15
7. Pronađi istu boju	7	-	-
8. Šumske kućice	8	-	-
9. Tko te zove	9	7	-
10. Tko se javlja	10	4	-
11. Kako se ti zoveš	11	-	14
12. Vozimo se gradom	12	-	-
13. Guska i guščice	13	-	-
14. Pogodi tko svira	14	-	-
15. Poštar	15	-	-
16. Čarobna vrećica	-	1	3
17. Pogodi po opisu	-	2	1
18. Broji dalje	-	5	6
19. Što kome pripada	-	6	-
20. Lotta raznih sadržaja	-	8	2
21. Pokvareni telefon	-	10	-
22. Tko zna više	-	11	-
23. Pronađi svoju kućicu	-	12	-
24. Krumpir	-	13	-
25. Izmisli rečenicu na zadanu riječ	-	14	-
26. Pakujemo kovčeg	-	15	-
27. Pogodi po pokretu	-	-	4

28. Zagonetke	-	-	5
29. Slažemo pajaca	-	-	7
30. Što držim u ruci	-	-	8
31. Pogodi gdje zvoni	-	-	9
32. Gradovi	-	-	10
33. Gdje su moji susjedi	-	-	11
34. Domino	-	-	12
35. Obrnuto	-	-	13

PREGLEDI ANKETE

1. TABELARNI PREGLED BROJA DIDAKTIČKIH IGARA U DJEČJIM VRTIĆIMA.

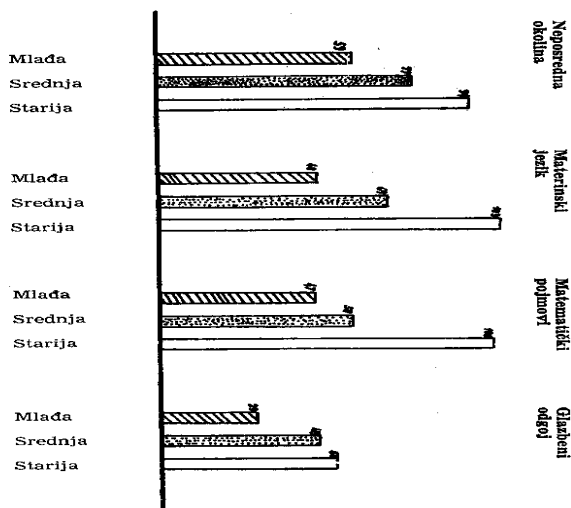
NOMINALNI POKAZATELJI KVANTITETE DIDAKTIČKIH IGARA U DJEČJIM VRTIĆIMA

	Mlađa	Srednja	Starija	Ukupno
ANKETIRANE GRUPE	30	47	57	134
1. Neposredna okolina	59	77	94	230
2. Materinski jezik	48	69	103	220
3. Matematički pojmovi	47	58	100	205
4. Glazbeni odgoj	29	48	53	130
Ukupan broj didaktičkih igara u pojedinoj grupi	183	252	350	785

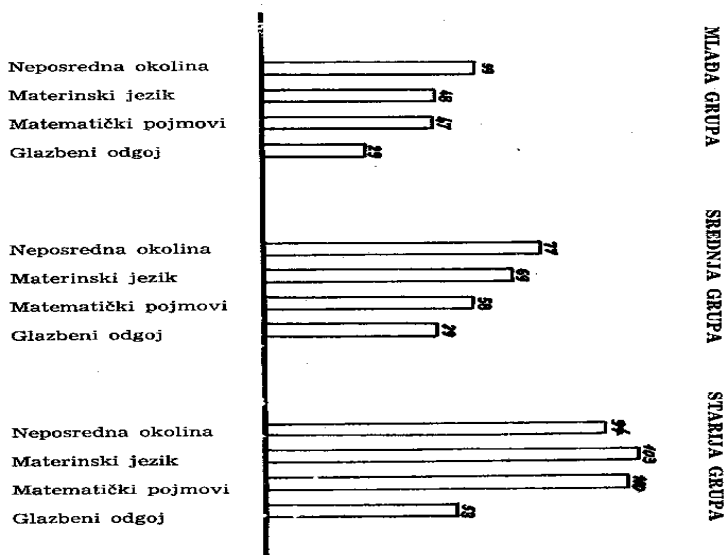
Nominalni pokazatelji ankete zadovoljavaju usporedbi s količinom primijenjenih didaktičkih igara u pojedinim odgojnim područjima. Njihov broj iz grupe u grupu progresivno raste. U nekim odgojnim područjima on je ujednačen, dok se u području elementarnih matematičkih pojmova zapaža skokovit rast broja didaktičkih igara, posebno iz srednje u stariju grupu.

Međutim anketa daje samo uvid u objektivne podatke, u ovom slučaju kvantitativne. Oni pokazuju da se u svakodnevnoj pedagoškoj praksi naših dječjih vrtića javlja mnoštvo didaktičkih igara. One se nalaze u svim odgojnim područjima i grupama, međusobno se isprepliću i javljaju se u raznim varijantama s otežanim zadacima.

2. GRAFIČKI PREGLED KOLIČINE DIDAKTIČKIH IGARA PREMA ODGOJNIM PODRUČJIMA I DOBNIM GRUPAMA DJECE

3. GRAFIČKI PREGLED KOLIČINE DIDAKTIČKIH IGARA PREMA DOBNIM GRUPAMA I ODGOJNIM PODRUČJIMA

4. PREGLED OPREMLJENOSTI GRUPA DIDAKTIČKIM SREDSTVIMA:

Prosjeck opremljenosti odgojnih grupa odgovarajućim sredstvima za didaktičke igre:

DOBRO: 45,22% ili 60 grupa

SREDNJE: 41,21% ili 57 grupa

SLABO: 13,57% ili 17 grupa

134 grupe

(Uzorak 134 grupe)

ZAKLJUČAK

U odgojno-obrazovnom procesu u predškolsko doba didaktička igra ima posebno mjesto. Odgojna praksa potvrđuje da je didaktička igra ponekad sredstvo, drugi put oblik rada, a nekad i izvor znanja.

U procesu usvajanja znanja didaktička igra primjenjuje se kao pogodan oblik za:

- uvježbavanje
- utvrđivanje određenih znanja
- preciziranje dječjih predodžbi i pojmova
- dopunjavanje i korigiranje znanja
- provjeravanje znanja i iskustava

Postizanje samostalnosti djece u procesu didaktičke igre uvjetuje njeno prerastanje u slobodnu igru djeteta. Samostalnost djece u didaktičkoj igri raste usporedno s ovladavanjem zahtjeva igre. Didaktička igra postupno postaje slobodna dječja igra, koju dijete bira, samoinicijativno organizira, ona mu pričinjava radost, zaokuplja ga i postaje fond njegovih omiljenih igara u vrijeme slobodnih aktivnosti u dječjem vrtiću, te u vrijeme predviđeno za igru u porodici ili krugu vršnjaka izvan dječjeg vrtića.

U slobodnim aktivnostima didaktička igra ne predstavlja suhoparno vježbanje, već je prvenstveno igra. Igrom postaje nakon što je dijete potpuno ovladalo zahtjevima koji su bili postavljeni u fazi usvajanja pravila igre i njenog sadržaja.

ZNAČENJE, ZADACI I PRIMJENA DIDAKTIČKIH IGARA U ODGOJU I OBRAZOVANJU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI OD 5. DO 7. GODINE*

DIJETE I IGRA

Didaktičke igre su posebna skupina igara. One, međutim, imaju sva obilježja igre i poput drugih vrsta igara osiguravaju optimalan i punovrijedan razvoj ličnosti djeteta u dobi od pet do sedam godina, a ujedno imaju i određenu vrijednost u odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi, pa sa ostalim igrama i aktivnostima čine pretpostavku dječjeg razvitka.

Da bi se mogla odrediti ta njihova vrijednost kao vrste igara, treba spoznati ulogu i vrijednost igre u životu i razvoju djeteta predškolske dobi uopće.

Poznato je da dijete predškolske dobi ima potrebu za igrom, da je igra njegova prirodna, osnovna manifestacija i aktivnost te da tu potrebu zadovoljava igrajući se neumorno gdje je god to moguće.

U toj dobi djetinjstva igra je nenadoknadivo sredstvo za razvoj djeteta, ona odgovara prirodi djeteta i zakonitostima njegova psihofizičkog razvoja. Posebno je njezino značenje kad se govori o odgoju i obrazovanju djece te dobi bilo da se nalaze u dječjim vrtićima, bilo da su okupljena u jednom obliku društveno organiziranog odgoja i obrazovanja. U društveno- pedagoškoj organiziranoj sredini koja osigurava djeci u prvom redu sretno i radosno djetinjstvo, koja im osigurava svestran razvoj i vrlo uspješno zadovoljava potrebu za društvom vršnjaka, bitna je uloga igre u razvoju njegove ličnosti. Kad je riječ o svestranom i cjelovitom razvoju djeteta, treba posebno istaknuti ulogu igre koja u procesu razvoja više od svih ostalih činilaca osigurava jedinstvo između fizičkog, intelektualnog, emocionalnog i socijalnog razvoja.

Poznato je da se dijete igra samo do onog časa kada na osnovi svoje specifične zrelosti osjeti potrebu za igru s drugima, a posebna se radost i zadovoljstvo javljaju u djetetu kad spozna ugodu zajedničke igre s vršnjacima. U takvoj igri ona zadovoljava svoju potrebu da na sebi svojstven način i utječe na okolinu u kojoj živi, a sloboda u igranju pruža mu posebne užitke koji ga uče samostalnosti i osiguravaju mu doživljaj zadovoljstva vlastite aktivnosti. Te su

* Autorski tekst objavljen u knjizi Roller-Halačev, M. i Vegar, Z. (1979). *Igre predškolske djece. Izbor didaktičkih igara za djecu od 5. do 7. godina*. Zagreb: Školska knjiga, str. 6-15.

vrednote prijeko potrebne u razvoju djeteta, a javljaju se i učvršćuju samo u procesu djetetove igre.

Igra osigurava djetetu zdravo djetinjstvo, u igri se razvijaju njegove umne sposobnosti, igra ga potiče na govornu aktivnost, i to upravo kada je u društvu vršnjaka. Da bi se igralo, da bi bilo prihvaćeno u igri, ono mora govoriti, ono mora uložiti određeni napor kako bi razumjelo govor svojih suigrača i kako bi oni razumjeli njegov govor. Gotovo u svakoj igri, igrajući se samo ili u društvu vršnjaka, dijete je u dodiru sa stvarnošću, s neposrednom okolinom, koju na taj način ne samo upoznaje nego i otkriva, provjerava i uvježbava svoja iskustva. Igrajući se dijete pokazuje interes za sve ono što mu u njegovoj sredini nije poznato, ono neprekidno ispituje, istražuje, a za mnoge stvari i situacije traži i vlastita rješenja. Na taj način bolje upoznaje svoju okolinu i odnose među ljudima, izgrađuje svoje ponašanje i svoj odnos prema svijetu i životu. Sa sigurnošću se može utvrditi da su to vrlo vrijedni momenti u procesu djetetove aktivnosti – igre, zbog kojih je ona nezamjenjiva u toj životnoj dobi, a posebno kada je riječ o igri i njenoj ulozi u aktiviranju djetetovih sposobnosti, u zadovoljavanju interesa i buđenju novih interesa za stvarnost koja ga okružuje, koja mu još nije poznata i za koju još pronalazi vlastita rješenja. Osim toga, u igri dijete dobiva odgovore na mnoga pitanja, zadovoljava svoju radoznalost, a time je ponovno dovedeno u situaciju traženja i otkrivanja u novim igrama. Ono je opet aktivno, a njegova igra postaje stalan pratilac i uvjet njegovog daljeg razvoja i napredovanja.

Aktivnost djeteta u igri istodobno je i njegovo učenje. To je specifičan oblik učenja djeteta predškolske dobi, ali i najefikasniji put u stjecanje novog znanja, za uvježbavanje i osposobljavanje u primanju sve složenijih i složenijih spoznaja, za rješavanje zadataka koje mu sredina nameće, za samostalno i stvaralačko razmišljanje, za mijenjanje svog ponašanja zbog novih iskustava i razvijenih sposobnosti.

Dijete često igra svoje omiljene igre. U njima ponavlja iste sadržaje, ali se svaki put tim sadržajima koristi sve bolje i bolje, modificira ih, mijenja i obogaćuje. Igre koje voli i iskustva koje u te igre unosi sve više razlikuje. Ono postaje osjetljivije za realizaciju sadržaja svojih igara. Igrom razvija sposobnost diferenciranja, a time razvija i sposobnost mišljenja.

Sve to govori o potrebi obogaćivanja djetetova života igrama, bilo da ih dijete samo bira, bilo da je motivirano za prihvaćanje novih igara. Sve to govori da djeci treba osigurati najpovoljnije uvjete za igru u kojima će se igrati nesmetano i slobodno te tako razvijati svoje sposobnosti, svoje kreativne mogućnosti i sve se više i više socijalizirati.

Da bi se navedene vrijednosti igre mogle iskoristiti u odgoju i obrazovanju djeteta, treba znalački unositi igru u život djece, treba oduševiti djecu u osamostaljivanju, kako bi što prije doživjela radost koju im određena igra pruža i unijeli te igre među svoje omiljene igre kojih se igraju sami stvarajući zamisao, sadržaj, pravila i birajući suigrače.

Igre koje nazivamo *omiljene dječje igre* pružaju djetetu potpuno zadovoljstvo u toku igre, što znači da je dijete sretno zato što se igra. Međutim, igre koje djeca vole i kojih se često igraju sama postepeno osposobljavaju dijete da se njegova čuvstva radosti izazvana igrom obogaćuju novim dimenzijama radosti i zadovoljstva zbog postignutog cilja igre.

Dakle, nije svejedno kako unosimo igre u život djeteta, kako ih za nove igre oduševljavamo, jer od motiviranosti djece zavisit će i prihvatanje igara koje mi biramo. Te su igre u pedagoškom smislu efikasnije, one razvijaju djetetove sposobnosti, potiču ga na ulaganje određenog napora, pružaju mu zadovoljstvo igranja, a dijete pomalo doživljava i zadovoljstvo zbog sudjelovanja u rezultatima igara. Time se u razvoju djetetove ličnosti postiže još jedna sposobnost koju u igri zapažamo kao sposobnost usmjeravanja napora prema cilju igre. A sve te sposobnosti treba njegovati jer su one osnova za dalji razvoj djetetove ličnosti, one potiču u njemu želju da i u drugim igrama ili aktivnostima svladava zapreke, kako bi dostigao željeni cilj ili riješio postavljene zadatke.

Budući da je igra dominantan oblik i metoda rada, ona je kao specifična aktivnost osobito svojstvena predškolskoj djeci, najvažnija komponenta razvojne linije djeteta, ona osigurava sve uvjete kojima se mogu s najviše uspjeha realizirati zadaci odgoja i obrazovanja djece u toj životnoj dobi.

DIDAKTIČKA IGRA I NJENA ULOGA U ODGOJU I OBRAZOVANJU DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI

Didaktičke igre sadržane u ovoj zbirci igara posebna su vrsta igara. No već u početku objašnjavanja njihovih specifičnosti valja naglasiti da didaktičke igre ne treba strogo odvajati od drugih igara kojih se djeca igraju sama ili kojima ih učimo. U svakoj igri dijete nešto nauči. Svaka igra, i ona stvaralačka kao i igra s pravilima, pridonosi razvoju djetetove ličnosti. Bez obzira kojoj grupaciji igara pripada, igra je najpovoljniji oblik i metoda učenja, osobito kad je riječ o djetetu predškolske dobi.

Didaktičke igre su igre s pravilima koje izmišljaju odrasli; to se odnosi na zamisao, sadržaj i pravila igre. U tim igrama djeca nisu toliko slobodna kao u drugim vrstama igara. Ona slijede unaprijed određeni tok igre, unaprijed određeni redoslijed i sistem u igri. Međutim, osobine didaktičkih igara iziskuju

od djece veću koncentraciju pažnje, veću sposobnost samosvladavanja, zahtijevaju da dijete pamti sadržaj i pravila igre, da ih ponavlja, da jače aktivira intelekt i da u njih ulaže više umnog napora.

Usprkos tome što dijete u didaktičkoj igri nije potpuno slobodno, za njega je to igra iako ta igra ima unaprijed osmišljenu i jače naglašenu pedagošku vrijednost. I za tu vrstu igara kao i za druge igre treba djecu maksimalno zainteresirati, treba ih poticati da u njima s voljom sudjeluju i postići to da budu zadovoljna što se igraju.

Igrom uopće, a posebno igrama kojima su sadržaji i pravila unaprijed osmišljeni stvaraju se najpovoljniji uvjeti za uvježbavanje i primjenu iskustva i znanja djece. Te igre djeca lako usvajaju, radosna su što u njima sudjeluju i unose ih u inventar svojih voljenih igara, te tako postaju još vrijednije sredstvo za razvijanje djetetovih sposobnosti.

Tako prihvaćene i iskorištene didaktičke igre često postaju spontane igre koje dijete organizira samo, za koje izmišlja nove sadržaje i potom se njih igra na svoj način.

U zbirci igara mnoge su igre dane upravo tako da pružaju odgajatelju mogućnost da već u pojedinim njihovim varijantama uključuje djecu da ona rukovode igrom, da se osamostaljuju i da se što prije igraju sama. Igre u ovoj zbirci namijenjene su djeci od pet do sedam godina koja već mogu obavljati teže zadatke, samostalnija su i imaju raznovrsne interese. Djeca te dobi sposobna su da razumiju pravila tih igara i da ih usvoje. Njihova je pažnja već prilično razvijena, imaju preciznije predodžbe, tako da se te igre mogu provoditi u raznim varijantama koje su sve složenije i za djecu sve interesantnije.

U procesu odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi didaktičke su igre vrlo korisno sredstvo u organiziranju procesa učenja, i u aktiviranju spoznajnih sposobnosti djeteta.

U dječjim vrtićima ili drugim oblicima društveno organiziranog odgoja i obrazovanja djece te dobi didaktičkom se igrom koristimo kao varijantom kojom se otežavaju i utvrđuju programski zadaci. Pomoću nje stvara se raznovrsnost u ponavljanju i interes da se postojeća iskustva primjenjuju u novim situacijama.

Vrlo je pogodno da se didaktička igra iskoristi kao samostalna forma za organiziranje međusobnih odnosa djece.

Igrajući se ovih igara po utvrđenim pravilima djeca prihvaćaju određeni ili dogovoreni red kojim se igraju sa suigračima, pobjeđuju ili gube i sl. Sve to učvršćuje njihove međusobne odnose.

Didaktička igra kao i svaka druga igra može poslužiti i kao oblik u organiziranje života djece. Međusobni odnosi djece i regulirano ponašanje u procesu didaktičke igre ima posebno značenje u toj dobi djetinjstva, jer je dob u kojoj mogu djeca već samostalno organizirati raznovrsne aktivnosti. Težina zadatka postavljenog u igri i mogućnosti djece objedinjuju se u didaktičkoj igri. Postignuti rezultati potiču djecu da vrednuju aktivnosti svojih suigrača u igri, a postepeno i na to da vrednuju i vlastito sudjelovanje u igri.

Za uspješno provođenje didaktičke igre potrebno je osigurati i neke uvjete. Ako je igra čvrsto povezana sa sadržajima odgoja i obrazovanja, tada će djeca prihvatiti igru, igrati se, a u toku igranja uspješno će se realizirati zadaci igre. Ti zadaci u igri mogu biti raznovrsni. U njihovu rješavanju djeca prethodno moraju raspolagati potrebnim iskustvom, jer ih inače ne mogu riješiti. Igra na taj način postaje izvanredna vježba i pomaže djetetu da se njegovo znanje i iskustvo u raznim situacijama igre precizira i utvrđuje. Iskustvo i znanje djece potrebno je i za realizaciju zamisli igre; bez njih se igrom ne može doći do konkretizacije, sistematizacije i osmišljavanja didaktičke igre.

U ovoj zbirci igara izvršen je izbor didaktičkih igara s obzirom na dob djece. Međutim valja znati da se zadaci didaktičkih igara, njihov sadržaj, aktivnost i pravila postepeno otežavaju, da se stvara sistem koji stimulira intelektualni, ali i opći razvoj djeteta. Zato treba birati raznovrsne didaktičke igre, da bi se aktivirale mnogobrojne misaone funkcije i zadovoljili interesi većine djece i pojedinog djeteta.

Pedagoška vrijednost didaktičkih igara ne iscrpljuje se samo u tome da se njima pridonosi razvijanju umnih sposobnosti djece. Te igre svojim sadržajima, strukturom, pravilima i sredstvima pozitivno utječu i na razvijanje pozitivnih osobina ličnosti djeteta. Prema tome mogli bismo zaključiti da se tim igrama ostvaruju posebni zadaci odgoja i obrazovanja djeteta, da se njima uspješno aktiviraju spoznajne sposobnosti, da se utvrđuje stečeno znanje, preciziraju predodžbe, da se dopunjuju, korigiraju i provjeravaju usvojene spoznaje; njima se pridonosi organiziranosti i cilju usmjerene aktivnosti. I u tim igrama javljaju se socijalni motivi koji se manifestiraju u ponašanju djece i koji omogućuju djeci da usvoje norme socijalnog ponašanja; pojavu drugarstva, osjećaj odgovornosti, pravednosti i sl.

Didaktičke igre pomažu razvijanju sposobnosti, organiziranosti i inventivnosti. Budući da su djeca te dobi u igri samostalnija, i njihovo je igranje uvjet za razvijanje inicijative.

Sposobnost djece da se užive u igru razvija interes koji se prenosi i u druge aktivnosti i stvara emocionalan spoznajni odnos prema drugim sadržajima odgojno-obrazovnog rada.

Ako didaktičke igre pravilno unosimo u život djece, ako zadovoljavaju njihovu potrebu za igrom, ako su prave igre, tada i one poput ostalih igara razvijaju djetetovu znatiželju i daju poticaja za maštanje i stvaralaštvo. Usporedimo li te igre sa stvaralačkim igrama u kojima je dijete slobodnije, spoznat ćemo da je svaka igra sa zamišljenom situacijom istodobno i igra s pravilima, kao što je i svaka igra s pravilima igra sa zamišljenom situacijom.

Budući da smo već naglasili da didaktičke igre čine posebnu skupinu igara koje imaju jače naglašenu pedagošku vrijednost, bit će potrebno objasniti i elemente kojima su te igre obilježene.

Zadatak svake didaktičke igre javlja se u igri kao intelektualni zadatak. On je vrlo često izražen u obliku zagonetaka, što izaziva interes i pokreće djetetovu intelektualnu aktivnost. Didaktička igra ima i sadržaja koji se odnose na ono znanje i iskustva djece bez kojih se ne bi mogli igrati igre, tj. koja im omogućuje da pokušaju riješiti zadatak postavljen igrom. To obilježje didaktičkih igara posebno je važno jer određuje kriterije njihova izbora i ujedno omogućuje djeci da igrajući se utvrđuju stečeno znanje. Didaktička igra ima i svoj tok, tj. radnju koja izaziva i podržava aktivnost djece i toj aktivnosti daje određenu formu. Zadatak didaktičke igre može biti ostvaren samo radnjom, odnosno aktivnošću djece, a radnja ili tok igre ovisi o zadatku igre, o sadržaju, a najviše o pravilima igre.

Najbitnija funkcija didaktičke igre ostvaruje se pravilima igre po kojima se igra organizira. Pravila igre određuju i kriteriji na osnovi kojih se djeca orijentiraju u igri i po kojima u igri sudjeluju. To su osnovna obilježja didaktičke igre. No treba istaknuti i to da svaka didaktička igra ima određene rezultate koji pružaju djeci neobično zadovoljstvo, a odgajatelju odnosno voditelju pokazatelj su stupanja razvoja grupe kao cjeline ili pojedinca.

Uspješnost provođenja igara koja već imaju gotova pravila ovisi o motiviranosti djece, o tome da se učini sve da igra za djecu bude zanimljiva i vesela, da u igri imaju osjećaj slobode, da igru prihvate, da postane njihova svojina, da je sami organiziraju, da izmišljaju različite varijante, postavljaju igrama svoja, nova pravila, posebno kad se samostalno igraju tih igara. Takve primjere bilježi naša pedagoška praksa. To su igre koje djeca započinju sama, igre koje su usvojili kao didaktičke igre, no kad ih organiziraju sami i kad ih u njihovu igranju ne ometaju odrasli, tada djeca vrlo često mijenjaju pravila, a sama igra postaje na najprirodniji način njihova slobodna igra.

Didaktičke se igre mogu provoditi s cijelom grupom djece, s manjim grupama, a mogu se i organizirati s jednim djetetom. U individualnom radu one su vrlo pogodne, osobito onda kada se radi o djeci koja iz bilo kojeg razloga zaostaju u svom razvoju u usporedbi s većinom ostale djece.

Ova zbirka obuhvaća pretežno one igre koje se provode odgovarajućim sredstvima. Uz njih su uvrštene i igre bez sredstava, tj. didaktičke igre riječima.

Igre u kojima su upotrijebljena prikladna sredstva rado su prihvaćene, jer sredstva jače motiviraju djecu, a time se u igru unosi vedrina i radost. Osim toga, primjena sredstava pomaže djeci u boljem razumijevanju pravila igre, a opažanje i manipulacija sredstvima razvija djetetove umne sposobnosti i obogaćuje njegov govor.

Upotreba sredstava u igri ima i značenje za razvijanje mnogih osobina ličnosti djeteta: točnost, upornost i sl., a često se u takvim igrama dijete vježba i u brzini reagiranja, u inventivnosti, snalažljivosti i sl.

I druge osobine u razvoju djeteta kao i promjene u njegovu ponašanju rezultat su korištenja takvih vrsta igara.

Izuzetno mjesto u tim igrama pripada odgajatelju odnosno voditelju djece. Njegov je zadatak da djecu što bolje motivira za igru, da im dobro objasni pravila igre i da uključi u igru svu djecu koja se žele igrati.

Budući da su didaktičke igre u ovoj zbirci namijenjene djeci od pet do sedam godina, u njima treba odgajatelj njegovati i one sposobnosti koje su izražene u želji djece da se igraju sama, da mijenjaju pravila igre, da biraju suigrače, te da se što je više moguće podržava njihova inicijativa u odnosu prema igri.

Igre su u zbirci grupirane tako da se njima odgajatelj može s lakoćom služiti, ovisno o potrebi i realizaciji zadatka u odgojno-obrazovnom radu. Isto je tako dana mogućnost da na osnovi tih igara odgajatelj izmišlja nove, druge igre ako kreativno osmišljava svoj rad i unaprijed ga planira po zadacima.

DIDAKTIČKO-METODIČKE UPUTE ZA ORGANIZACIJU I PROVOĐENJE DIDAKTIČKIH IGARA

Budući da je već rečeno da osiguravanje uvjeta za igru osigurava i njeno dobro provođenje, to će izneseni primjeri potpunije objasniti osnovne zahtjeve koji prate didaktičku igru. U igrama se upotrebljavaju raznovrsni materijali: parne slike, vrtuljci, domino, kocke i sl. Za njihovo korištenje potrebno je predvidjeti prostor u kojem će djeca nesmetano organizirati igru, gdje će se moći slobodno i samoinicijativno igrati. Osmišljen pedagoški rad u razmještanju namještaja i materijala unutar sobe dječjeg vrtića i ostali uređeni prostori dostupni djeci za slobodno korištenje (natkriven prostor ispred sobe dnevnog boravka, garderoba, prostor na igralištu i sl.) pretpostavka su za samostalnu dječju igru. Igračke, materijali i sredstva za igru raspoređeni su tako da osiguravaju red i pružaju djetetu mogućnost da samostalno odabire igračke

i sredstva za igru. U takvom prostoru imaju vrtuljci, parne slike, slagalice, domina i sl. svoje stalno, djeci pristupačno mjesto, koje je na dohvata njihovih ruku, a što im omogućava slobodan izbor igre prema vlastitoj zamisli i želji.

Prema konkretnim uvjetima vrtića odgajatelj će predvidjeti racionalan plan za korištenje postojećeg prostora imajući na umu prostorne mogućnosti, potrebe grupe, opremljenost, programske zadatke s obzirom na rješavanje zadataka odgoja i obrazovanja, na broj djece i njihovu razvijenost.

U tom planu rasporeda prostora treba predvidjeti mjesto za smještaj materijala i igračaka te prostor za organiziranje samostalnih dječjih igara unutar malih skupina djece, za individualne dječje igre raznim, već naprijed navedenim materijalima kojima je zadatak da aktiviraju intelektualne funkcije djeteta te da istodobno osiguravaju vježbanje, utvrđivanje i sređivanje određenog znanja predviđenog sadržajima igara, npr. Šumske životinje, Domaće životinje, Ptice, Kukci, Gdje žive životinje, Gdje tko zimuje i dr.

Postepeno se djeca navikavaju na određen red, prihvaćaju ga, osamostaljuju se u spremanju igračaka nakon završene igre itd. Unutar predviđenog prostora didaktička će se sredstva, igračke i materijali postepeno mijenjati ostalim faktorima koji utječu na izbor igara i te vrste i na njihovo uključivanje u odgojno-obrazovni proces u dječjem vrtiću ili u drugim oblicima društveno organiziranih aktivnosti predškolske djece od pet do sedam godina. Promjene materijala uvjetovane su konkretnim promatranjem i doživljavanjima djece u neposrednoj okolini, npr. posjetom zoološkom vrtu, promatranjem prometa i prometnih znakova, izletom na selo, proslavom nekog praznika i sl.

Osim prostornih uvjeta potrebno je osigurati didaktičkim igrama mjesto i vrijeme u rasporedu dana u dječjem vrtiću. Igre s pravilima zahtijevaju koncentriranost djece jer izvršavanja zadatka igre predstavlja za dijete određeni intelektualni napor. Budući da su djeca te dobi inicijativnija ne samo u izboru igara već i u njihovu obogaćivanju, samostalnija i dosljednija u izvršavanju postavljenih pravila i zadataka igre, postoji više mogućnosti za samostalno organiziranje igre. Za vrijeme jutarnjeg skupljanja djece odgajatelj je zauzet dolaženjem djece, kontaktima s roditeljima koji ih dovode, individualnim radom s djecom i sl. Zato se u to vrijeme ne organizira učenje nove didaktičke igre.

Međutim, potrebno je prema objektivnim uvjetima određene ustanove odnosno grupe predvidjeti i u to vrijeme uvjete za slobodne, samostalne didaktičke igre prema izboru i željama djece. Ako su djeca motivirana za igre odgovarajućim materijalima, njihovom dostupnošću, interesantnošću i sl., odgajatelj će takvu samostalnu slobodnu dječju igru podržati. Ponekad može

odgajatelj već započetu samostalnu igru djece obogatiti novom, složenijom varijantom. U nekim se dječjim vrtićima upravo samostalne i slobodne dječje igre provode često u vrijeme jutarnjeg skupljanja, jer je u to vrijeme manji broj djece u vrtiću i povoljniji su uvjeti za igranje tih igara.

Djeca od pet do sedam godina igrat će se u vrijeme dolaženja u vrtić pretežno individualno raznovrsnim didaktičkim igračkama i materijalima. Istodobno će se u pojedinim igrama udruživati i igrati zajednički, npr. u igrama Vrtuljak godišnjih doba, Vrtuljak prometnih znakova, Čarobna vrećica, Okrećimo bocu, Dovrši riječ i sličnim igrama. Češće se za vrijeme jutarnjeg skupljanja djeca udružuju u govorne didaktičke igre koje nazivaju. Zagonetavanje i odgonetavanje. Te igre organiziraju uz pomoć nekog didaktičkog materijala ili kao čiste verbalne igre: Izmisli rečenicu na zadane riječi, Izmisli priču, Igrajmo se gluhog telefona itd. Znači da u jutarnjem skupljanju dominiraju poznate i usvojene didaktičke igre uz pretpostavku da dječji vrtić raspolaže dovoljnim količinama potrebnih sredstava i materijala koji osiguravaju mogućnost njihova permanentnog korištenja i odabiranja ako u prostorijama vlada ustaljen red i raspored te postoje stalna mjesta gdje djeca potrebna sredstva nalaze i ponovno odlažu.

U slobodnim aktivnostima dominiraju za vrijeme boravka na zraku pokretne igre, igre uloga i slične igre, ali postoji mogućnost da se djeca potaknu na neke igre iz one grupe igara koje su već usvojila i kojih pravila dobro poznaju. Unošenje tih vrsta igara i poticanje djece na igru osigurava da će se igra za vrijeme njihova boravka na zraku biti raznovrsna bez obzira da li se igraju na igralištu dječjeg vrtića, u parku, na livadi ili u šumi. Posebno mjesto u tim situacijama imaju govorne igre i one vrste igara u kojima se može upotrijebiti prirodan, neoblikovan materijal, npr. Tko će prvi naći drvo, Igrajmo se putnika, Stanovi prometnih vozila, Gradići, Gađanje čunjeva i slične igre.

Važno mjesto imaju te igre i poslije odmora djece u popodnevним satima. Neki preporučuju da se upravo poslijepodnevno vrijeme iskoristi za organizirano ponavljanje igara i za unošenje novih varijanti u igre s otežavanjem zadataka ili za učenje novih igara. Naravno, sve to ovisi o organizaciji radnog vremena u dječjem vrtiću i o ostalim programima koje vrtić organizira: obuhvaćanje igrom djece izvan vrtića, slušanje priča, gledanje filmova, „male škole“ (skraćeni odgojno-obrazovni program od 150 sati) i sl.

Izbor igara uvjetovan je razvojnim potrebama djece, zadacima programa odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, osnovnim tematskim cjelinama pojedinih odgojno-obrazovnih područja u određenom vremenskom razdoblju, u određeno godišnje doba, materijalnom opremljenošću grupe potrebnim didaktičkim igračkama i sredstvima. Odgajatelj odabire raznovrsne igre kojima

će djelovati na razvoj djeteta, npr. zapažanje razlika u položaju predmeta ili likova na slici, zapažanje i imenovanje veličine, količine, boje i oblika ili izmišljanje rečenice, opisivanje, pogađanje, uspoređivanje, zaključivanje i sl. To međutim ne znači da je potrebno mnogo didaktičkih igara da bi se realizirali ovi zadaci; igre treba pravilno odabrati, sadržaje igara otežavati, tražiti nove varijante već poznatih igara, kombinirati i dodavati novo u već poznatim igrama, održavati interes za igru, o čemu se posebno vodila briga u izboru igara u ovoj zbirci, npr. Putovanje po sobi, Putovanje gradom ili Izmisli rečenicu na osnovi zadanih riječi, Igrajmo se riječima, Igrajmo se rečenicama, Izmisli priču na osnovi zadanih riječi ili Domino – geometrijski likovi, Domino sa slikama – skupovi, Vrtuljak geometrijskih likova i u nekim drugim igrama.

Odabiranjem igara odgajatelj počinje pripremu za igranje nove igre. On mora dobro proučiti pravilo igre i njene zadatke, odabrati i pripremiti potrebna sredstva, predvidjeti varijante ponavljanja igre odnosno vježbanje, mogućnosti kombiniranja dviju sličnih ili sadržajno različitih igara. Istodobno mora osiguravati prostor i predvidjeti vrijeme igre. Ako se odabrane igre izvode pomoću materijala ili didaktičkih igračaka, prijeko je potrebno da osigura potrebnu količinu didaktičkog materijala prema broju djece u grupi ili za igre u maloj grupi. Nedovoljne količine didaktičkog materijala izazivaju nezadovoljstvo i dosadu u one djece koja ne sudjeluju u igri, a za igru su zainteresirana. Ako se igraju lota, potrebno je osigurati stolove i stolice, kako bi se djeca mogla igrati na odgovarajućem mjestu i slobodno rasprostrti materijale za igru, ugodno se osjećati i tako u povoljnim uvjetima olakšati rješavanje zadataka postavljenih u igri, osigurati red i preglednost u korištenju sredstvima.

Prostor za igru organizira se za svaku vrstu igara drukčije. Tako su za neke igre materijalima potrebni stolovi na kojima će biti izložene osnovne ploče, pokrivaljke, slagalice, žetoni, kutije, kocke i sl. U drugim igrama materijalima ne mora biti djeci čitava grupe osiguran prostor za odlaganje materijala jer se materijal izvlači ili se prema izvučenoj ili dobivenoj kartici traži u sobi, na igralištu i sl. U didaktičkim igrama bez materijala, pretežno u igrama riječi, organizacija djece za vrijeme igre uvjetovana je konkretnom situacijom u grupi s kojom se igramo, prostorom, mjestom gdje se djeca igraju i sadržajem igre. U nekim igrama odgajatelj može kombinirati nekoliko organizacijskih oblika igranja u toku igre. U početku igre djeca sjede na sagu ili stolicama za vrijeme dogovora za igru, stvaranja raspoloženja i usvajanja pravila. Nakon dogovora djeca se u toku igranja služe stolovima na kojima je izložen potreban materijal. U varijantama igre mora biti predviđeno i kretanje djece koja traže sakrivene predmete ili oponašanje kretanja vozila ili životinja. Dogovori za neke igre, posebno one koje se mogu organizirati na zraku, igralištu, parku,

livadi ili u šumi, mogu se provesti na različite načine, što ovisi o tome da li u igrama sudjeluje čitava grupa djece, manja grupa ili dio jedne grupe, da li je igra individualna ili igra u parovima. Kadikad će djeca odabrati igru samoinicijativno, dok će kadikad biti motivirana doživljajem, materijalom ili igračkom i sl.

Nakon organizacijskih priprema odgajatelj potiče djecu na igranje. Da bi se realizirali zadaci postavljeni u igri i da bi igra tekla određenim redom, tj. prema pravilu igre, potrebno je djecu upoznati s načinom igranja, posebno kad se radi o novoj didaktičkoj igri. Dobro objašnjenim pravilima igre (načinom igranja, redoslijedom aktivnosti, korištenjem materijala) odgajatelj motivira djecu na aktivnost. Pravilno odabrana intonacija govora, slikovitost u objašnjavanjima, živost i tempo, jasnoća rečenica i neposredan odnos s djecom čine pravilo igre zanimljivim i razumljivim. Usvajanjem pravila igre budi se interes djece za zadatkom igre i njegovu realizaciju u procesu igre. Djeci te dobi potrebno je igru objasniti u cjelini, a ne djelomično. Postavljaju se pitanja radi aktiviranja djece i stvaranja interesa, jer bez dobro objašnjenih pravila igre igra djeci neće biti interesantna. Svladavanje dobro objašnjenog pravila igre u toku igre daje im podstrek za igranje.

Interes za igru može odgajatelj pobuditi zagonetkom. Zagonetke svojom kratkoćom, neposrednošću i duhovitošću osvajaju dijete. One pridonose da dijete vlastitim razumijevanjem dođe do ispravnih rješenja. Ponekad zagonetka može biti i otpjevana, ili umjesto zagonetke odgajatelj može recitirati kratku, zanimljivu, veselu ili šaljivu pjesmicu, nakon koje će s nekoliko usmjerenih pitanja pobuditi interes djece za sadržaj i pravila igre npr. u igrama Sastavi rečenicu, Idemo kupovati, Pogodi po opisu itd. U pripremi djece za igru odgajatelj može upotrijebiti neku sliku iz kompleta igre ili osnovnu ploču sa slikama ili pak direktno najaviti cilj igre, pogotovo ako su se djeca već igrala takvih ili sličnih igara. U uvodu će odgajatelj ponekad samo uputiti djecu na razlike igranja u novoj igri za koju ih priprema, ili pak usporediti novu igru s igrama koje su već igrali, npr. u igrama Godišnja doba, Vrtuljak godišnjih doba, domaće životinje, Šumske životinje itd. Pitanje postavljeno uz malu gestu ili popraćeno mimikom može pridonijeti zanimljivosti igre.

Spretan se odgajatelj može za poneku igru u uvodnom dijelu poslužiti pantomimom. Momenti iznenađenja već u početku igre ili u uvodu u igru u obliku pitanja, slika, predmeta i sl. aktiviraju djecu, npr. u igrama Što se nalazi u vreći, Dječak i lopte, Pogodi što imam u ruci, Leti leti i u sličnim igrama. Pohvala djeteta koje je prvo odgovorilo na postavljeno pitanje, koje je najbolje i najtočnije riješilo postavljeni zadatak poticaj je za daljnju aktivnost u igri. No, u određenoj situaciji treba pohvaliti i grupu djece ili nekoliko djece u grupi.

Nakon dobro izvršene pripreme počinje igra. U procesu igranja odgajatelj vidi rezultate dobro organizacije i pripreme: djeca pokazuju interes za igru, očituju radost igranja, dobro reagiraju na pravilo itd. Odgajatelj rukovodi igrom čitave grupe djece redovito onda kad su igra i pravila nova, kad je nov sadržaj i materijal s kojim će se djeca igrati, ali isto tako i u situacijama kada se otežavaju zadaci postavljeni u igri raznim varijantama i kombinacijom dviju igara. U grupi djece te dobi samo je ponekad potrebno pokazati kako se upotrebljavaju materijali i igračke, posebno onoj djeci koja se prvi puta nalaze u dječjem vrtiću ili se još nisu igrala tih vrsta igara. Djeca te dobi sposobna su katkad prihvatiti igru i njene zadatke i verbalnim poticajima. Aktivnost igre stimuliraju i elementi natjecanja, npr. u igrama Tko zna više, Putovanje po sobi, Što znače ovi znakovi i u drugim igrama. Neke igre s djecom predškolske dobi provode se u grupama, grupe se ponekad natječu što ima posebnu pedagošku vrijednost u razvijanju pozitivnih osobina ličnosti, drugarskih odnosa i suradnje u igri.

U određivanju redoslijeda u obavljanju pojedinih zadataka u nekim igrama, npr. okrenuti vrtuljak, nastaviti igru, postaviti pokrivaljku na određeno mjesto, provjeriti kako su složene pokrivaljke i sl., pravilo i dogovor igre predviđaju nastavljanje igre idućeg igrača. Za neke igre odgajatelj će brojalicom odrediti tko će prvi započeti igru ili tko će nastaviti igru, rukovoditi igru ili sl., npr. u igrama Vesela kocka, Došao je poštar i dr. Igre su u zbirci nadopunjene brojalicama. To su rečenice koje se teže izgovaraju, a moraju se brže govoriti bez pogreške. Djeca ih vole, lagano ih pamte i doživljavaju radost zbog dobrog svladavanja riječi i čitave rečenice.

U igrama u kojima ima elemenata natjecanja odgajatelj dalje znak ili signal za početak igre (pljesne, udari u tamburin, ili kaže „sad“, „početak“, „start“). Ostvarivanje sadržaja nekih govornih igara i interes za igru odgajatelj može održavati umetanjem u određenoj situaciji određenih stihova, brzalica, brojlica u kojima su sadržani glasovi predviđeni za određenu igru ili za riječi u kojima dominiraju glasovi koje upravo igrajući želimo uvježbati. U igrama te vrste odgajatelj je pokretač, organizator i voditelj igre. No njegova se uloga u procesu igranja postepeno mijenja. Djeca postaju sve samostalnija, neke igre s oduševljenjem organiziraju, dogovaraju se, obnavljaju pravilo, kombiniraju ga i nadopunjuju. Ponekad pozivaju odgajatelja u igru kao sudionika čije je prisustvo poželjno i korisno upravo u takvoj funkciji igranja, jer će indirektno utjecati na proces igre i izvršavanje pravila, na njihovo osamostaljivanje i inicijativnost. Uloga odgajatelja u igrama s djecom te dobi izmijenila se. Umjesto da bude organizator i voditelj igre on postaje sudionik igre, a povremeno njen pokretač, inicijator ili promatrač koji se prema potrebi i želji djece ponovno kao suigrač uključuje u igru.

IGRAČKA*

ČESTO POSTAVLJAMO PITANJE – ŠTO JE IGRAČKA?

Promatrajući dijete, zapažamo da se igra raznim materijalima i predmetima – pijeskom, zemljom, vodom, kamenčićima, granom, cvijetom, listom, travom, vrpcom, papirom, užetom, kutijom, vrećicom itd. Ponekad pelenom, krpom, žlicom, cipelom, čarapom i sličnim. Dijete se igra i zvečkama, balonima, kockama, lutkama, vozilima, raznim predmetima namijenjenim specijalno za igru – igračkama.

Prema tome igračka je svaki predmet ili materijal koji u određenoj situaciji služi djetetu za njegovu igru. Dijete rukuje tim predmetima, maše njima, baca ih, premješta, slaže, trga, oblikuje i slično.

Igrajući se raznim materijalima i igračkama, dijete potpunije upoznaje materijalni svijet i vježba svoja osjetila. Igrajući se pijeskom u pješčaniku, ono upoznaje da je pijesak sipak, a da se vlažan može oblikovati. Igrajući se vlažnim pijeskom na pješčaniku, stvara gradove, tunele, ulice, vrtove, kolače. Oni mogu biti veliki, maleni, ukrašeni, lijepi...

Prazne kutije, velike, male, lagane, prozirne, obojene, najraznovrsnije, mogu se postaviti jedna pokraj druge, u nizu; ili jedna na drugu. Slagati se mogu u visinu, njima se može ograditi prostor, sagraditi kuća itd. Upotrebljavaju se u igri, a istovremeno se dijete njima igra. U takvim situacijama one su predmeti kojima dijete rukuje – igra se, pa i one postaju igračke.

Igračka je i posebno oblikovan predmet, izrađen s namjenom da služi djetetu u igri, a dijete ga iskorišćuje za igru. Taj ga predmet potiče na igru, pomaže mi da lakše zamisli igre i da zamisao igre ostvari.

U životu djeteta igračka ne ostaje samo predmet s kojim se dijete igra. Ona postaje nerazdvojjiv djetetov drug i njegov pratilac u predškolsko doba, a i kasnije u životu. Prema igrački dijete se odnosi kao prema živom biću. Lutki tepa, razgovara s njom, hrani je, odlazi s njom u šetnju, pokazuje joj stvari i predmete u okolini. Brine se za nju: „Je li ti hladno?“, „Jesi li gladna?“, „Jesi li bila dobra?“, „Majka će se uskoro vratiti.“ i slično.

Igračka utječe na produbljivanje postojećih i na buđenje novih čuvstava. Zadovoljava djetetovu potrebu i želju za društvom. Ona mu čini društvo i

* Odlomak iz knjige Roller-Halačev, M. (1975). *Igračke predškolskog djeteta*. Zagreb: Zajednica osnovnih škola SR Hrvatske i časopis "Roditelji i škola", str. 7-28 i 121-127.

razbija njegovu osamljenost. Dijete govori lutki: „Danas ćemo otići našim susjedima“, „Posjetit ćemo baku“, „Otići ćemo u dućan“ itd. Dijete potaknuto igračkom govori, vodi dijaloge, objašnjava, pripovijeda, povjerava se.

Igračka izaziva u djeteta radost i veselje. Budi njegovu znatiželju za istraživanjem i eksperimentiranjem. Mališan pažljivo osluškuje zvečku. Okreće predmet koji proizvodi zvuk, ili igračku koja se okreće. Često uporno rastavlja igračku u želji da upozna mehanizme koji je pokreću ili dijelove od kojih je sastavljena.

Nekim se igračkama dijete smije, kliče, radosno vrišti kad ih ugleda, npr. šaljive lutke, vesele životinje i slično.

Pomoću igračaka dijete stvara svoj vlastiti svijet u kojem je ono gospodar, u kojem postaje ono što u stvarnosti još ne može biti. Uz upotrebu vozila postaje vozač automobila. Pazi na prometne znakove, na pješake i na određene situacije u kretanju vozilima. Uzimajući majčinu torbu ili maramu, djevojčica se uživljava u ulogu majke. Prema suigračima počinje se ponašati kao lice čiju je ulogu preuzela.

Uz jednostavne igračke dijete postaje prodavač, liječnik, prometnik, avijatičar, svemirski putnik, tehničar, traktorist, vozač, svirač, glumac, spiker itd. Predmet koji je dijete odabralo za svoju igračku poprima najrazličitija svojstva. U dječjim rukama igračka gubi svoju određenost i pretvara se u sve ono što dijete želi.

Igračka je stara kao i čovjek. Onoga časa kad se na Zemlji pojavilo dijete, pojavile su se i igračke.

Neke su igračke od pradavnih vremena do danas svojom namjenom, oblikom i načinom upotrebe ostale gotovo iste ili slične. Mijenjali su se materijali od kojih su načinjene, način izrade, ukrasi, boje.

Jedna od najstarijih igračaka je lopta. Danas su lopte gumene, plastične, od najraznovrsnijih masa, pustene, jednobojne, šarene, velike, malene, lagane, teške. Neke služe za kotrljanje, bacanje, gađanje, za slobodne igre, za sportove, za upotrebu u sobi ili na igralištu. Neke su lopte za igre na vodi i slično.

Zvečke su u početku bile glinene, kasnije metalne ili staklene. Danas se izrađuju od raznovrsnih plastičnih masa.

U arheološkim muzejima nalaze se lutke od pečene gline nađene u iskopinama starih civilizacija. Te lutke imaju ruke i noge spojene metalnim žicama, pa su im udovi pokretni.

Od prastarih prvih, glinenih ptica što su cvrkutale, glinenih lutaka i zvečaka, preko gladijatorskih borbenih kolica do modernih igračaka, muzičkih instrumenata, automobila, helikoptera, čamaca, aviona, raketa, svemirskih stanica, lutaka koje imaju kosu, pokretljive oči, koje hodaju, govore itd., igračke

nose u sebi opće oznake svog vremena, ali i nešto zajedničko, što vrijeme nije izmijenilo. To je njihova **namjena**. One **služe djetetu u njegovoj igri i za igru**.

Igračke imaju i danas određeno značenje u životu i razvoju djeteta, posebno u razdoblju prije polaska u školu.

Ima ih mnogo, kako s obzirom na namjenu, tako i s obzirom na materijal od kojeg su načinjene, s obzirom na oblike, boje, vrijednost, trajnost, mnogostranost itd.

Svakim danom nastaju nove igračke, koje u sebi nose utjecaje suvremenog društva i sredina u kojima nastaju, kao i bogatstvo tehničkih dostignuća današnjeg vijeka tehnike.

Pedagoška vrijednost igračke

Mногоstran utjecaj igračke na odgoj i razvoj djeteta čini igračku pedagoški vrijednom. O psihofizičkim mogućnostima djeteta - hodu, kretanju, pokretima, razvoju govora, sposobnosti zapažanja, predočivanja, mišljenja itd. zavisit će djelovanje igračke na dijete i na njegov svestran razvoj.

Vrijednosti igračke u djelovanju na dijete jesu:

Vrijednost iskustva. Igrajući se, dijete stječe iskustvo i određene utiske o:

oblicima - okruglo, četvrtasto....

bojama - crveno, žuto, plavo, zeleno....

veličinama - veliko, maleno, sitno....

kakvoći materijala - drvo, tekstil, plastik, staklo....

zvukovima - zvono, sat, truba, sirena....

Funkcionalna vrijednost igračke je u tome što ona aktivira dijete na djelatnost. Igračkom dijete želi nešto učiniti, npr. trešnjom zvečke izazvati zvuk, slaganjem kocaka sagraditi zamišljenu građevinu, u šuplje oblike uložiti manje oblike, vozila natovariti raznim predmetima i slično.

Oblikovna vrijednost igračke je u njenoj mogućnosti da potiče dijete na stvaranje određenih situacija i na oponašanje ljudi, a time i na oblikovanje vlastitog svijeta. Dijete npr. „kuha ručak“, „sprema stan“, „hrani lutku“, „gradi gradove“, „dvorišta“, „igrališta“, „kuće“, „ulice“.

Vrijednost povezivanja je u tome što igračka pomaže djetetu stupanje u određene emocionalne odnose, kontaktiranje s vršnjacima ili odraslima. Igračka ispunjava određene funkcije pri stupanju u dodir s društvenom sredinom. Nekada se upravo pomoću igračke uspostavlja kontakt:

dijete – dijete

dijete – odrasli

odrasli – dijete,

što pomaže u uspostavljanju govorne komunikacije.

Nosi li neka igračka više vrijednosti u sebi, a one su usklađene, to je veća njena vrijednost za svestrani razvoj i odgoj djeteta.

To znači da je pedagoški vrijedna igračka u službi odgoja i razvoja djeteta. Svojim oblikom i sadržajem treba da je privlačna i da potiče dijete na aktivnost. Ona budi interese za predmete i pojave u neposrednoj okolini (namještaj, predmeti svakodnevnog upotrebe, posuđe, alati, pribor itd.). Pomaže upoznati neka svojstva tih predmeta, njihovu primjenu i nazive.

Dobra igračka pobuđuje dijete na stvaranje, kombiniranje, mijenjanje. (Djeca ne vole lutke čija se odjeća ne može skinuti ili kojima se ne mogu pomicati ruke ili noge, počesljati kosa ili slično.)

Pomoću igračke djeca se udružuju, zajednički se igraju. Organiziraju igre u koje se uključuje više djece. Tako se razvijaju socijalna čuvstva, interes za vršnjake, odgajaju se prva drugarstva i pravilni međusobni odnosi.

Svojim oblikom, bojom, kvalitetom izrade, izražajem pojedinih likova, igračke neprestano djeluju na razvijanje smisla za lijepo i na buđenje estetskih čuvstava.

Igračka mora biti tako izrađena da ne šteti zdravlju djeteta (s obzirom na izradu, veličinu, trajnost, kvalitetu, boju, kemijski sastav, vrstu materijala od kojeg je izrađena i slično). Materijal treba da bude takav da se lako čisti i dezinficira.

Dobra igračka odlikuje se izrazito pedagoškim vrijednostima, koje u sebe uključuju osnovne higijenske zahtjeve, bez kojih nema dobre igračke.

Pedagoški vrijedna i pravilno odabrana igračka ima važnu ulogu u intelektualnom, fizičkim, moralnom i estetskom odgoju predškolskog djeteta.

Vanjske oznake igračke

Svaka igračka ima određene vanjske oznake, od kojih zavisi njena vrijednost i njeno djelovanje na razvoj i odgoj djece.

Opće vanjske oznake koje su značajne za kvalitetu igračke jesu:

1. Oblik i veličina. Svojim oblikom igračka treba da bude prilagođena dječjoj ruci. Dijete dojenče mora imati igračku koju može čvrsto držati u ruci (zvečku, kolut ili slično). Dok dijete ne može kontrolirati svoje pokrete, potrebno je da su svi bridovi i uglovi igračke zaobljeni. Izbjegavati treba šiljaste oblike kojima bi se dijete moglo ozlijediti. Likovi koje prikazuju igračke moraju se lako prepoznati (zec, mačka, medo, lutka itd.).

Veličina igračke mora odgovarati mogućnostima dječjeg razvoja. Što su pokreti djeteta neusklađeniji, nekoordiniraniji, za baratanje su pogodnije veće igračke, npr. veće lopte daju se manjoj djeci kad prohodaju jer ih oni hvataju

s dvije ruke. Kocke za gađanje razlikuju se po veličini za djecu pojedine dobi, npr. osnovica kocke za mlađu predškolsku djecu ne smije biti manja od 3 do 4 cm.

Mali dijelovi na igračkama, koji bi se mogli lako otkinuti ili progutati, moraju biti solidno pričvršćeni.

2. Površina igračke zavisi od vrste materijala od kojeg je igračka načinjena. Za dijete je važno kakva je površina igračke na dodir. Mnogi materijali od kojih su načinjene igračke upravo se razlikuju po toj kvaliteti.

Drvo je naročito vrijedan materijal za neke vrste igračaka s obzirom na svoju toplinu. Drvene igračke imaju posebnu pedagošku vrijednost u ranom djetinjstvu i u predškolskom razdoblju. Za izradu igračaka primjenjuju se i raznovrsne plastične mase. S obzirom na toplinske, dodirne kvalitete, prednost imaju drvene igračke.

3. Boje igračaka moraju biti jasne i svijetle. Drvene igračke mogu biti u prirodnoj boji. Crvenoj i plavoj boji treba davati prednost pred miješanim bojama, ali treba paziti na tonove boja. Boje treba da su otporne prema vlazi i da su neotrovne.

4. Mnogostranost. Dijete treba da u igrački otkriva različite mogućnosti njene primjene, njenu mnogostranost. Već prema vrsti igračke i dobi djeteta, pojedine se igračke mogu upotrebljavati u različite svrhe. Dijete mora imati slobodu u upotrebljavanju onoga što mu se pruži. Što je igračka jednostavnija, dijete je može raznovrsnije upotrebljavati.

5. Trajnost. Dobra igračka treba da traje za razdoblje za koje je namijenjena i u kojem će se dijete s njom igrati. Kasnije može poslužiti za igru mlađoj braći i sestrama ili drugoj djeci.

KLASIFIKACIJA IGRAČAKA

Gotovo svi autori koji su proučavali igračke bavili su se i problemom njene klasifikacije – podjele u grupe, povezane nekom važnom zajedničkom, bitnom oznakom.

Danas se problemom klasifikacije igračaka zanimaju pored teoretičara pedagoga, psihologa, liječnika, odgajatelja itd. i proizvođači dječjih igračaka.

U pedagoškoj praksi poznata je klasifikacija sovjetskog liječnika i pedagoga E. A. Arkina, koji igračke klasificira prema tematici na:

1. senzorne igračke, pretežno zvučne (zvečke, čegrtaljke) i različite muzičke igračke,
2. pokretne (motoričke) i motoričko-sportske igračke, u koje su svrstana transportna sredstva, od kolica do aviona,

3. likovne igračke (medo, zec, pas); toj skupini igračaka pripada lutka, koja ima lik čovjeka (lutka-dojenče, dijete, djevojčica, dječak itd.),
4. igračke proizvodnje i tehničke igračke, koje u pojednostavljenom obliku prikazuju različite vrste proizvodnog oruđa, seljačko-gospodarskog, industrijskog i obrtničkog (traktor, dizalice, lopata, grablje itd.),
5. društvene igračke i igračke svakodnevnog života (sve one igračke koje prikazuju predmete i ono što pripada svakodnevnom životu (namještaj i slično),
6. konstruktivne igračke (građevni materijali i konstruktori).

Neki autori¹ polaze pri klasifikaciji igračaka s drugih stajališta. Na primjer, Paul Abatt, psiholog, poznati ekspert za dječje igračke, uzima kao osnovni kriterij za klasifikaciju igračaka djetetovu dob:

1. prvih 18 mjeseci života,
2. od 18 mjeseci dalje,
3. od 3 godine dalje,
4. od 5 godina dalje,
5. od 8 godina dalje.

Autori² okupljeni uz ediciju Gutes Spielzeug, pod stručnim rukovodstvom Hildegarde Hetzer, kategorizirali su igračke prema funkcijama u šest kategorija:

1. senzorne igračke,
2. motoričke igračke,
3. emotivne igračke,
4. imitativne igračke,
5. igračke za oblikovanje:
 - a) za konstruiranje,
 - b) za istraživanje,
 - c) za rad,
6. društvene igračke.

Igračke se mogu klasificirati i prema materijalu od kojeg su načinjene, pa imamo: drvene, glinene, plastične, metalne, gumene, staklene, od tekstila, kartona i slične.

Ako se klasificiraju s obzirom na dorađenost, onda to mogu biti grupe neoblikovanih, poluoblikovanih i oblikovanih igračaka.

¹ Paul Abatt: Play and Toys, London 1967. u izdanju Childrens Play Activities, LTD 94, Wimpole Street.

² Hildegard hetzer, Kurt Seelmann, Roderich graf Thun, Liselotte Pée: Gutes Spielzeug Arbeitsausschuss Gutes spielzeug, Ulm Neue strasse 92 hrsb. Otto Maier Verlag, Ravensburg, 1961.

Neki svrstavaju igračke prema periodima dječjeg razvoja, za koji su namijenjene: igračke za dijete jasličke dobi, igračke predškolske djece, igračke školske djece.

Igračke se mogu klasificirati i po tome kako one djeluju na dijete, npr. vesele, mirne, uzbuđujuće.

Ekipa Centra za dječje igre i igračke u Zagrebu³ klasificirala je igračke prema kriteriju koji se temelji na pedagoško–psihološko–sociološkim proučavanjima predškolskog djeteta. Prema tom kriteriju igračka je sagledana u njenoj funkciji – u djelovanju na svestrani razvoj djeteta, pa su sve igračke svrstane u dvanaest funkcionalnih kategorija, među kojima nema oštarih granica.

Igračke koje čine tih dvanaest kategorija jesu:

1. Senzorne igračke:

- a) za razvoj osjetila vida (oblik, boja, veličina),
- b) za razvoj osjetila sluha,
- c) za razvoj taktilnih osjetila,
- d) za razvoj njuha i okusa.

Senzorne igračke pomažu razvoj osjetila, te izazivaju, vizualne, akustičke, taktilne, kinetičke, olfaktorne i gustativne doživljaje. Njima dijete doznaje je li predmet mekan ili tvrd, gladak ili hrapav, hladan ili topao, da li nešto miriše, da li je slano ili kiselo. Pomoću njih dijete upoznaje različite boje i zvukove. Na njima ono vrši svoja prva istraživanja u materijalnom svijetu.

Senzorne igračke su zvečke, baloni, koluti, figure od gume, vinila, rastezljive igračke, igračke za vodu i slično. Te igračke upotrebljava dijete već u prvoj godini života, neke od njih čak u prvim mjesecima, a mnoge i kasnije, gotovo čitav predškolski period, iako neke imaju dominantnu ulogu u ranom djetinjstvu.

2. Motoričke igračke:

- a) za guranje, ravnotežu, hodanje, vučenje, vožnju i drugo,
- b) za trčanje, penjanje, spuštanje, njihanje, razvijanje sposobnosti skakanja, dizanja tereta, prevrtanja,
- c) za ocjenu daljine, bacanje, hvatanje, gađanje,
- d) za razvoj fine motorike,
- e) za sport, sportske igre i estetsku gimnastiku.

Motoričke igre pomažu razvoj i jačanje mišićnog sustava, te stjecanje tjelesne spretnosti. Dobar mišićni sustav i koordinirane kretnje uvjet su ne

³ Milena Roller-Halačev, Mladen Koritnik, Zora Dreissinger, Vesna Švarc-Kalafatić: Didaktička sredstva, igračke i materijali u predškolskim ustanovama, Centar za dječje igre i igračke, Zagreb, 1968.

samo za dobru fizičku kondiciju, nego i za cjelokupni psihički razvoj. Motoričke igračke obuhvaćaju igračke za guranje i vučenje, za ljuljanje i penjanje, različite lopte i sportske igračke, uopće sav materijal koji omogućuje razvoj krupnih mišića i pokreta. Kod tih igračaka treba paziti na njihov sezonski karakter. One moraju omogućiti djetetu boravak na slobodnom prostoru u svako godišnje doba.

Potreba za tim igračkama javlja se već u prvoj godini života, a potencirana je s prvim koracima i prohodavanjem. Mnoge od njih upotrebljava dijete i kasnije, u osnovnoj i srednjoj školi.

3. Imitativne igračke za oponašanje doživljaja:

- a) u dječjem vrtiću, roditeljskom domu,
- b) u okolini – bližoj i daljoj.

Imitativne igračke potrebne su za imitativne igre, u kojima dijete oponaša svoju okolinu. Po svom sadržaju te igračke predstavljaju predmete civilizacije, kućanske predmete, prometna sredstva, različite strojeve i predmete različitih zvanja. One omogućuju da se dijete upoznaje s predmetima svakodnevnog života i njihovim funkcijama, te s novijim dostignućima u tehnici. Na taj način širi se predodžbeni djetetov život. Ujedno taj materijal potiče na individualne igre i igre u grupama, pri čemu se uvježbava niz različitih funkcija, govor, mišljenje, motorika, razvijaju se socijalna osjećanja i drugo. Prema tome, ova skupina igračaka zauzima određeno mjesto u drugoj i trećoj godini života, ali i kasnije.

4. Obrazovne igračke:

- a) sredstva i igračke za razvoj materinskog jezika,
- b) sredstva i igračke za upoznavanje prirode,
- c) sredstva i igračke za razvijanje matematičkih pojmova,
- d) sredstva i igračke za razvoj kulturno-higijenskih navika.

Obrazovne igračke pomažu djetetu da lakše shvati neki obrazovni zadatak, npr. pojam broja, oblik, slova ili brojke, neku računsku operaciju, da upozna različite pojmove iz zemljopisa, fizike, kemije i slično. One omogućavaju pamćenje različitih kulturnih i povijesnih događaja. Takve igračke su: kocke s brojkama i slovima, satovi s pomoćnim kazaljka, lota raznih sadržaja, kvarteti s biološkim, zemljopisnim, povijesnim i drugim pojmovima, električne pitalice itd. One imaju vrijednost u odgoju predškolskog djeteta, posebno starije predškolske dobi, kada igre s nekima od tih vrsta igračaka prerastaju u hobi.

5. Emotivne igračke:

- a) lutke,
- b) životinje,
- c) pribor.

Emotivne igračke najprivlačnije su igračke za svako dijete. Prema njima se ono odnosi kao prema ljudima iz svoje okoline. S njima razgovara, ide u šetnju, hrani ih i oblači, njima se povjerava. Te igračke izazivaju u djeteta veliku skalu emocija, i zato imaju posebno značenje za razvoj emotivne sfere. Uz lutku je potreban stanovit pribor, garderoba i kućanski predmeti, bez toga nema procesa igre. Lutke upoznaje dijete već u prvoj godini života. One se mijenjaju s obzirom na dob djece, materijal od kojeg su izrađene, veličinu, izradu, opremi i slično. Lijepa lutka i ljupki medvjedić ostaju dugotrajni prijatelji djeteta i aktivni učesnici dječjih igara.

6. Materijal za društvene igre

Materijal za društvene igre pomaže prije svega razvoju socijalnog osjećaja. On podsjeća dijete da ne postoji samo „on“, već da postoje i drugi. I u najjednostavnijim društvenim igrama postoje neka pravila koja se moraju poštivati da bi u igri bilo uspjeha i da bi partneri bili zadovoljni. Shvaćanje i poštivanje tih pravila razvija u djeteta onu moralnu kvalitetu, koja se zove drugarstvo, društveno ponašanje, međusobni odnosi.

Već u predškolsko doba dijete pokazuje interes za igre sa svojim vršnjacima, za igre u kojima postoje pravila i u kojima očekuje određene rezultate. U školskoj dobi postoji također interes za te vrste igara, ali je izbor igara i igračaka raznovrsniji.

7. Materijal za izražavanje:

- a) za slobodno jezično izražavanje,
- b) za dramsko izražavanje,
- c) za likovno izražavanje,
- d) za muzičko izražavanje.

Materijal za izražavanje omogućuje djetetu da zadovoljava prirodenu želju za izražavanjem onoga što osjeća kao svoju potrebu. U izražavanju djeteta jasno se očituje njegov predodžbeni život i njegova fantazija, a materijal s kojim se izražava pomaže stvaralačke sposobnosti. Dijete se rado izražava na različite načine. Modeliranjem iz gline, plastelina, pijeska, crtanjem i slikovnicom. Zato su mu potrebne olovke i raznovrsne boje. Ono voli rezati i naljepljivati šareni papir. Izražavanje zvukovima također je omiljena dječja igra. Zato su djetetu potrebne muzičke igračke: bubanj, metalofon, truba, triangel i druge za kojima s velikim interesom i oduševljenjem poseže već u predškolsko doba.

8. Materijal za receptivne igre:

- a) za prihvaćanje gotovih vizualnih utisaka,
- b) za prihvaćanje gotovih akustičkih utisaka.

Materijal za receptivne igre omogućuje aktivno prihvaćanje vanjskih utisaka. Dijete voli slušati priče i gledati slikovnice. Ono se oduševljava kazalištem lutaka, te scenskim prikazima na radiju i televiziji. Voli promatrati kad stariji nešto rade. Taj materijal snažno angažira sav unutarnji život djeteta., napose pažnju, mišljenje i emocije, pri čemu su redovito popratna pojava reaktivne kretnje. Receptivne igre su tihe igre, a dobro je da se izmjenjuju sa živahnim igrama djeteta. U primjeni tih igračaka potrebna je pomoć odraslog. Postepeno se dijete uči i navikava da samostalno gleda slikovnicu i slično.

9. Konstruktivne igračke:

- a) građevni materijal,
- b) konstruktivni materijali,
- c) konstruiranje predmeta, uređaja i strojeva od raznih elemenata.

Konstruktivne igračke obuhvaćaju velik niz materijala s kojima dijete gradi, sastavlja, rastavlja i slaže različite predmete. Taj materijal daje neobično mnogo mogućnosti za razvijanje stvaralačke mašte, koncentraciju, mišljenja, te različitih karakternih osobina, kao što su upornost, točnost itd. Dijete se tim materijalima počinje igrati već u prvoj godini života. Oni ostaju zanimljiva igračka i u kasnijoj dobi, svakako složenije i raznovrsnije kombinacije materijala za građenje i konstruiranje.

10. Tehničke igračke na pogon i prva mehanika

Tehničke igračke na pogon posreduju u stjecanju izvjesnog tehničkog predznanja. Predškolsko dijete ne može shvatiti funkcionalni mehanizam pojedine tehničke igračke, ali može uočiti razliku između igračke na mehanički (na zamah, na pero) i igračke na električni pogon. Rukovanje tehničkim igračkama zahtjeva veliku preciznost i privikava dijete na pravilnu upotrebu raznih tehničkih uređaja, koje svakodnevno susreće u svojoj okolini. U predškolskog su djeteta tehničke igračke tijesno povezane s imitativnim igračkama. Pomažu razvoju pažnje, pamćenja i mišljenja. Predškolsko dijete uvode u svijet tehnike i mehanike i bude u djeteta interes da upozna njihovu raznovrsnost.

11. Igračke za radni odgoj

Igračke za radni odgoj djeteta aktiviraju dijete da oponašanjem okoline izvršava pojedine radne zadatke.

Razni alati, materijali i pribori za radni odgoj djeteta ne samo da razvijaju manualnu spretnost, nego utječu osobito na razvoj voljnih procesa i mišljenja

(kombinatorike). Te vrste igračaka bude u djece interes za rad, omogućavaju izvršavanje radnih zadataka, pridonose formiranju radnih navika.

12. Zabavne igračke

Zabavne igračke ili igračke za stvaranje raspoloženja pobuđuju u djeteta veliko veselje i interes, ali samo kratko vrijeme. To su obično različite komične figure na mehanizam, kojima upravljaju stariji, pa se dijete oduševljava tako dugo dok se igračka vrti ili prevrće. Ta vrsta igračaka ima slabu pedagošku vrijednost jer ne omogućuje aktiviranje djeteta. Stoga im neki psiholozi odriču svaku vrijednost. Ipak, i one mogu imati određeno značenje, posebno u smirivanju djeteta.

Prikazano je nekoliko mogućih klasifikacija igračaka prema raznim kriterijima. Zbog širine pojma igračka nemoguće je načiniti općevaljanu i univerzalnu klasifikaciju igračaka.

U suvremenoj stručnoj literaturi sve se više kao kriterij klasifikacije uzima funkcija igračke⁴ na svestran razvoj djeteta. Ni takve kategorizacije⁵ nisu posve dosljedne. Neke su klasifikacije⁶ rađene djelomično prema funkcionalnim područjima, a djelomično prema zadacima odgoja.

U nekim se isprepliću sadržaj, funkcija i namjena.⁷

Osim igračaka koje su ušle u navedene klasifikacije vrijedno je spomenuti još dvije vrste igračaka, koje ni jedna od navedenih grupa ne obuhvaća, a prisutne su u životu djeteta i veoma su omiljene. To su:

A. prigodne igračke,

B. igračke vlastite izrade.

A. Prigodne igračke

Prigodne ili svakodnevne igračke čine raznovrsni predmeti kućanstva. Ponekad to može biti stolica – okrenuta ili položena, koja postaje vagon, auto, vlak, kuća...

Poluprazan ormar može poslužiti u prigodnoj situaciji kao kućica za igru. Kovčeg, sanduk od drva, prostor ispod stola i slično postaju pogodni objekti za igru.

Niz kućanskih, sitnih, svakodnevno uporabnih predmeta dijete iskorišćuje kao predmete svoje igre. Ono će često uzeti poklopce, tave, lonce, lončice,

⁴ Dr med. Heinz Stefan Herzka: Spilsachen für das gesunde und das behinderte Kind, Basel, 1964.

⁵ J. Blokland – katalog br. 16, maj 1963. Antwerpen.

⁶ Fernand Nathan, Pariz, katalog br. 1, 1966.

⁷ Hans Döbrich, Charlotte Eisner, Edgar Rau, Dagman Lipprich: Spielzeug, Leipzig, 1958.

ponekad i živežne namirnice te kuhače, žlice, čaše, ubruse i ostale predmete i njima se neko vrijeme igrati.

Dijete prevrće i traži po ladicama, policama i torbama. Premješta, vadi i ponovo slaže u ladici ili torbu. Zato te predmete, ako se koriste u ovakvim situacijama, možemo također nazvati „igračkama“, odnosno prigodnim igračkama.

Iako su prigodne igračke predmeti kućanstva neki od njih mogu postati i stalni predmeti igre, npr. stari poklopci, lončići, žlice, šerpe, pogotovo za igre na igralištu ili dvorištu.

B. Igračke vlastite izrade

Igračke vlastite izrade imaju veliku pedagošku vrijednost. Dijete ih može izraditi uz pomoć odraslih ili samo. Izrada takvih igračaka potiče dijete na razmišljanje, ono zamišlja igračku, kombinira i stvara. Izraditi igračku znači biti ustrajan, vješt, postepeno se osamostaliti u toj aktivnosti. Rezultati rada oduševljavaju dijete i potiču ga na novu aktivnost.

Takve igračke nisu skupe, mogu se jednostavno i brzo napraviti, pa ne smeta što neke od njih nisu trajne:

1. Igračke od prirodnog materijala mogu nastati od trave, lišća, grana, cvijeća, kestena, žira, češera. Ponekad će kao materijal za te igračke poslužiti krumpir, mrkva, zelje, luk ili plodovi voća, jabuka, kruška i slično, ako se od njih jednostavnim sredstvima načine novi oblici, koji postaju predmeti dječje igre. Npr. krumpir s nabodenim u nj čačalicama predstavlja za dijete ježa – pola krumpira, čitav krumpir, kratke ili duge bodlje, jež na nogama, s glavom, očima i slično.

Naznačimo li rumenoj jabuci oči, usta i nos, povežemo joj „maramu“ - eto djevojčice. Nova igra može početi. Gotovo iz svih, najraznovrsnijih plodova (prepuštimo djeci da ih traže i kombiniraju), možemo zajedno s djecom izraditi igračke (plodovi ne smiju biti otrovni).

Igračke od prirodnog materijala mogu postati privremeni ukras naših polica. Služe i u raznim igrama, npr. kao lutke za kazalište lutaka, u dramatizaciji priče, u govornim vježbama i

2. Igračke od raznih bezvrijednih materijala. Nisu skupe, ali mogu biti raznovrsne i lako se izrađuju. To su igračke izrađene od raznih kutija za paste za zube, ili od sličnih kutija, u raznim kombinacijama s ostalim vrstama praznih kutija.

Uz pomoć škara i ljepila može nastati dugovrata žirafa, neboder, kućica, auto. Od raznovrsnih kutija – većih, manjih, velikih ambalažnih – s malo mašte i truda, uz dodatak boje i ljepila, nastaju gradovi, brodovi, životinje i

Od najraznovrsnijih plastičnih predmeta, čaša za jogurt, kutija i kutijica za pekmez, od plastičnih boca i slične ambalaže nastaju igračke koje dijete određeno vrijeme upotrebljava u raznovrsnim igrama.

Uz pomoć odraslog dijete će dobiti novu igračku, koja će imati posebnu vrijednost upravo zato što je ono samo sudjelovalo u njenoj izradi. Dijete će igrajući se početi cijeniti rad.

Papir se također može oblikovati. Presavijanjem nastaju novi oblici, npr. brod, čamac, ptica, žaba, novčanik, čaša i slično, koji se mogu primijeniti u igrama. Spretnijim presavijanjem, izrezivanjem i lijepljenjem mogu nastati kule, brodovi, neboderi, kuće, koje također imaju određeno značenje u igrama djece.

SISTEMATIZACIJA DIDAKTIČKIH SREDSTAVA, IGRAČAKA I MATERIJALA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA*

Ovaj prilog je obrada II djela stručnog elaborata koji je 1968. godine izradio Centar za dječje igre i igračke u zagrebu, za Savjet na naučni rad SRH.

Na izradi teme: „Didaktička sredstva, igračke i materijali u predškolskim ustanovama“, sudjelovali su Milena Roller-Halačev – voditelj ekipe, Zora Dreissinger, Mladen Koritnik i Vesna Švarc-Kalafatić.

U ovom prilogu sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala obrađena je prema:

1. Našoj pedagoškoj praksi i literaturi
2. Stranoj pedagoškoj literaturi
3. Prema raznim edicijama i katalozima

1. Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u dječjim vrtićima prema našoj pedagoškoj praksi i literaturi.

- a) Sistematizacija prema praksi dječjih vrtića
- b) Sistematizacija prema našim najstarijim priručnicima
- c) Sistematizacija prema našoj pedagoškoj literaturi.

a) Sistematizacija prema praksi naših dječjih vrtića

Da bi dječji vrtići imali jedinstvene kriterije pri klasifikaciji didaktičkih sredstava i igračaka, potrebno je da postoje određeni kriteriji prema kojima će se izvršiti klasifikacija didaktičkih sredstava i igračaka, potrebnih u odgojno-obrazovnom procesu u dječjem vrtiću, što znači svih onih igračaka koje se svakodnevno susreću i koriste u ostvarivanju zadataka i odgoja i obrazovanja u predškolsko doba.

U praksi naših dječjih vrtića, kao i u našoj pedagoškoj teoriji, ne postoji jedinstvena opće priznata klasifikacija igračaka i didaktičkih sredstava, što je otežavalo razradu elaborata. Međutim u praksi naših dječjih vrtića postoji niz najraznovrsnijih kategorizacija didaktičkih sredstava i igračaka, koje su učinjene potpuno proizvoljno, čak bez dovoljnog poznavanja pedagoške teorije, a prema različitim kriterijima. Neki od tih kriterija su dob djece,

* Roller-Halačev, M. (1972). Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u predškolskim ustanovama, *Predškolsko dete*, vol. 2 (2-3): 228-254.

materijal svrha, sadržaj igračke, izgled i slično. U klasifikacijama isprepliće se po nekoliko različitih kriterija, koji međusobno nisu ničim uslovljeni i povezani, pa prema tome ne mogu dati točnu ili pravilnu sistematizaciju didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u dječjim vrtićima. Od 136 anketiranih dječjih vrtića ekipa je dobila podatke o igračkama i didaktičkim materijalima, a i njihove različite klasifikacije.

Prema podacima ankete mlađe grupe zapaža se da odgajatelji u ovim grupama igračke i didaktička sredstva svrstavaju prema različitim kriterijima i na različite načine. Za ovu grupu postoji 11 raznovrsnih klasifikacija. U nekim dječjim vrtićima didaktička sredstva i igračke svrstane su u dvije grupe na primjer:

- igračke
- didaktički materijali

Neki vrtići istovremeno svrstavaju igračke i didaktička sredstva u 11 raznovrsnih grupa na primjer:

1. Građevni materijali
2. Materijali za igre na pješčaniku
3. Igračke za razvoj motorike
4. Kutici lutaka
5. Didaktički materijali
6. Dopunski materijali
7. Muzički instrumenti i audio-vizuelna sredstva
8. Razno
9. Dijafilmovi
10. Slikovnice
11. Kazalište lutaka

Neki vrtići klasificiraju i ovako:

- didaktički materijali
- slikovnice
- fiskulturna sredstva
- konstruktivne igračke

Raspon mogućih grupa igračaka kreće se od dvije grupe do 11 grupa, a dominiraju grupe od po osam i više vrsta igračaka i didaktičnih sredstava.

Prema podacima za srednju grupu dječjih vrtića postoji devet raznovrsnih klasifikacija u kojima također nema određenih kriterija i gdje su često materijali, svrha, sadržaj ili namjena igračke ili didaktičnog sredstva osnovni kriteriji za sistematizaciju. I ovdje se ponavlja klasifikacija iz mlađe grupe

prema kojoj se postojeća didaktička sredstva u dječjim vrtićima mogu svrstati u dvije grupe, i to:

- didaktički materijali
- igračke

Nešto su proširenije ostale grupacije igračaka koje u ovim klasifikacijama imaju četiri i više grupa kao npr.

- igračke
- didaktički materijali – sredstva
- pomoćna sredstva
- slikovnice

ili klasifikacija s istim brojem grupa ali različitim kriterijima od navedenih:

- didaktički materijali
- igračke
- stvaralaštvo
- pokretne igračke

Dok prema prvoj klasifikaciji ne postoje određeni kriteriji za klasifikaciju kao uostalom ni kod druge klasifikacije, prvi primjer ukazuje na pomanjkanje bilo kakvog kriterija u razvrstavanju igračaka, u drugom primjeru naslućuje se pokušaj klasifikacije prema funkciji, ali je samo djelomično ostvaren. Neki dječji vrtići pokušali su odrediti nekoliko osnovnih grupa pa prema njima odrediti odgovarajuće podgrupe, npr.:

1. Didaktička sredstva, igračke, materijali:
 - a) za igre na podu
 - b) za igre na stolu
 - c) dopunski materijal
 - d) lopta
 - e) kuglice u boji za nizanje
 - f) kocka u kocki
2. Mehaničke igračke
3. Dječji instrumenti
4. Lutke za kazalište lutaka

Ovi primjeri također ukazuju na manjkavost i nepotpunosti ovih klasifikacija, kao i na potpuno odsustvo bilo kakvih kriterija pri samom razvrstavanju pojedinih igračaka i didaktičkih sredstava.

Klasifikacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala za stariju grupu također je heterogena. Prema podacima kojima raspolazemo i ova klasifikacija ima sličnosti s ranijima kao i nekih ponavljanja. Ovdje ima 13 raznovrsnih

klasifikacija. U ovom heterogenom razvrstavanju pojedinih didaktičkih sredstava i igračaka ne susrećemo klasifikaciju na dvije grupe, kao što je to bilo prethodno. Najjednostavnija je ona klasifikacija kojom se pokušava sve igračke i didaktička sredstva svrstati u tri osnovne grupe:

- didaktički materijali
- stvaralaštvo
- igračke

U ovoj grupi imade još pokušaja razvrstavanja u tri grupe kao npr.:

- didaktički materijali
- igračke
- slikovnice

Ovdje su također kriteriji različiti, iako je isti broj grupa. Iako su kriteriji različiti, u oba su slučaja nepotpuni i različiti od nekih ranije navedenih primjera. Samo je jedna klasifikacija sa četiri vrste igračaka i didaktičkih sredstava npr.:

1. igračke za građenje
2. igračke na kotačima
3. igračke za didaktičke i stvaralačke igre
4. igračke za igre na zraku

Osnovni kriterij je pokušaj da se igračke sistematiziraju prema njihovoj svrsi tj. zašto su namijenjene. Taj pokušaj i ovakav način svrstavanja je jednostran i ne određuje pravilno značenje igračke niti pruža dovoljno mogućnosti za razvrstavanje svih ostalih materijala i igračaka koji se svakodnevno koriste u dječjim vrtićima. Tako i ova klasifikacija ostaje nepotpuna i s nedovoljno točno određenim kriterijima.

Sve ostale podjele obuhvaćaju veći broj grupa igračaka, didaktičkih sredstava i materijala. Prema nekima postoji i 13 vrsta s nekoliko mogućih podgrupa, kao i na primjer ova:

1. Igračke
 - a) konstruktivne
 - b) stolne, didaktičke igračke
 - c) gotove igračke
2. Kutići
3. Dopunski materijali
4. Fiskulturni rekviziti
5. Prirodni i ostali materijali
6. Muzički instrumenti

7. Kazalište lutaka
8. Dijafilmovi i dija projektor
9. Magnetofon
10. Flanelograf
11. Slikovnice
12. Književnost za djecu
13. Stručna literatura

Raspon mogućih vrsta u ovoj grupi starije predškolske dobi kreće se od tri grupe igračaka do trinaest različitih kategorija, od kojih dominiraju one s većim brojem grupa igračaka, posebno one s više od sedam grupa u svakoj klasifikaciji. Veći broj grupa igračaka, didaktičkih sredstava i materijala djelomično otvara mogućnost potpunije klasifikacije. Baš uslijed pomanjkanja jedinstvenih kriterija pri klasifikaciji igračaka i didaktičkih sredstava nijedna od navedenih klasifikacija nije potpuna.

Prema podacima mješovitih grupa, razvrstavanje didaktičkih sredstava, materijala i igračaka ima svojih specifičnosti. Postoji 16 različitih pokušaja svrstavanja igračaka i didaktičkih sredstava. Sve klasifikacije u mješovitim grupama su s pretežno većim brojem grupa igračaka i didaktičkih sredstava nego li je to bilo u prethodnim grupama. Tako jedna klasifikacija sadrži čak 19 grupa raznovrsnih didaktičkih sredstava, igračaka i materijala, a da kriteriji na osnovu kojih dobivena ovakva klasifikacija nisu pedagoški opravdani. To je ova klasifikacija :

1. Didaktičke igračke
2. Fiskulturni rekviziti
3. Materijali za likovni odgoj
4. Igračke za igre za pješćanika
5. Rekviziti za stvaralačke igre
6. Kostimi za dramatizaciju
7. Knjige i slikovnice
8. Društvene igre
9. Igračke za igre vodom
10. Rekviziti za kazalište lutaka
11. Alati za malu radionicu
12. Građevni i konstruktivni materijal
13. Namještaj i oprema za kutić lutaka
14. Dopunski materijali i razne igračke
15. Mali kino
16. Kutić čistoće

17. Muzički odgoj
18. Audio-vizuelna sredstva
19. Stručne knjige i časopisi

U ovoj klasifikaciji isprepliću se materijali, rekviziti, knjige, kostimi, namještaj, stručne knjige, audio-vizuelna sredstva, kazalište lutaka, svako za sebe kao posebna grupa igračaka i didaktičkih sredstava. Prema takvom načinu razvrstavanja bilo je moguće dobiti 19 grupa, jer kriterij za njihovo određivanje uopće nije poznat onima koji su ovakvu klasifikaciju u svojem vrtiću učinili.

Ovi primjeri dobiveni na osnovu ankete, a koji se odnose na sistematizaciju igračaka i didaktičkih sredstava i materija ukazuju da u našoj zemlji u praksi dječjih vrtića nema jedne ili nekoliko određenih sistematizacija potrebnih igračaka, didaktičkih sredstava i materijala za dječje vrtiće. U situacijama kad je potrebno sve igračke i didaktička sredstva razvrstati, dolazi do proizvoljnosti koja dovodi do pomanjkanja kriterija potrebnih za sistematizaciju. Pomanjkanje potrebne pedagoške literature koja razrađuje probleme klasifikacije didaktičkih sredstava igračaka i materijala dovela je odgajatelje u dječjim vrtićima u situaciju da baš uslijed toga čine proizvoljne klasifikacije.

b) Sistematizacija prema našim najstarijim priručnicima

U našim najstarijim priručnicima za rad s predškolskom djecom kao što je A. Cuvaj „Rieč o zabavištih“ (1880 g. Sisak) i „Rukovođ za zabavišta“ Antonije Cvijić, Zagreb, 1895 g. također se govori o igračkama i ulozi igre u životu djeteta. Igračke su razvrstane prema tadašnjem shvaćanju igre i klasifikacije igara.

U djelu A. Cuvaja: „Rieč o zabavištih“ govori se o igrama i igračkama. Kao odgojna sredstva zabavišta su igre građenja, slaganja i razne druge. Glavna aktivnost u zabavištu je igra, a odgojna sredstva igračke. Razrađujući igru razrađena su i sredstva za igru – igračke. Sigurno da je ondašnja klasifikacija igre i igračaka do danas doživjela mnoge izmjene. Neki elementarni oblici zadržani su do danas. I ako je ovo skromno djelo pod utjecajem tadašnjih pedagoških shvaćanja, ono ima svoje historijsko značenje, jer tretira probleme društvenog predškolskog odgoja u ono vrijeme. Pored igre i igračaka autor pridaje značenje slikama kao didaktičkom sredstvu u procesu usvajanja i utvrđivanja znanja, kao i važnost raznovrsnim promatranjima i aktivnom sudjelovanju djece u radu.

U djelu Antonije Cvijić „Rukovođ za zabavišta“ postoji sistematizacija igračaka i didaktička sredstava u dječjim zabavištima. Pod snažnim utjecajem Fröbela, klasifikacija se odnosi na didaktička sredstva poznata pod nazivom „Fröbelovi darovi“. U priručniku oni su prikazani u određenom sistemu.

Igre su klasificirane u dvije osnovne:

- A). Igre s igračkama
- B) Igre s drugovima (klasifikacijama prema Jean Paul Richteru)

Zadaci odgoja u zabavištu su posebno naglašeni pa je i klasifikacija igara pod utjecajem onog zadatka koji ističe značenje zabavišta u uključivanju djece u društvenu sredinu, u krug njegovih vršnjaka, kao i pripremu djeteta za školu i učenje u školi. Sredstva odgoja između 3-6 godine jesu:

- a) igre
- b) zabavice
- c) obrazovanje uma i govora

Baš radi toga što je istaknuto značenje igre u životu i odgoju djeteta predškolske dobi, posebno je naglašena i uloga igračaka. Važan element koji je i danas prisutan kad govorimo o igračkama i didaktičkim sredstvima za predškolsku djecu je taj da treba djeci pružiti takve igračke koje su jednostavne, jeftine, a koje zbog kakvoće svog materijala i oblika mogu da često i dugo zabavljaju djecu. Te su igračke:

- lopta
- kugla, valjak, kocka.

Ove tri osnovne igračke pružaju prema tadašnjim shvaćanjima mogućnosti najraznovrsnije primjene i korištenja, kako u individualnim igrama tako i u zajedničkim ili kolektivnim igrama. Put koji vodi kolektivne igre je individualna igra i učenje djece korištenju igračaka. Ove igračke mogu se prema potrebi različito koristiti, mijenjati položaj prema želji djeteta, kako u odnosu jednog tijela prema drugome, tako i u prostoru. Dijete ih može često koristiti, neće ih oštetiti, a njima može slagati i rastavljati, graditi i rušiti.

U zabavištu se u tu svrhu koriste slijedeće skupine igračaka:

1. skupina tjelesna za građenje
 - a) prva Fröbelova kutija
 - b) druga Fröbelova kutija
 - c) druga bečka građevna kutija
2. skupina ploha-pločice
3. skupina crta-štapići
4. skupina točaka.

U korištenju ovih igračaka određen je sistem i postupnost u odnosu na dob djece. Sigurno je takav sistem ima mnogo manjkavosti i nepotpun je, jer je sveden na korištenje samo geometrijskih tijela u svrhu odgoja. Takva detaljna

razrada korištenja ovih igračaka pomagala je daljnjoj razradi još i danas mnogo korištenih i traženih građevinskih materijala kao i njihovoj raznovrsnosti, kako u oblicima i veličinama, tako u mogućnostima konstruiranja. Obzirom na vrijeme koje je nastao, taj sistem igračaka koje su danas određene pretežno kao didaktičke, ima niz manjkavosti, kad ga proučavamo s današnjih aspekata pedagoškog odgoja. Ali ovakav kakav je prikazan i s obzirom na vrijeme u kojem je nastao imao je snažan utjecaj na daljnji razvoj i na daljnu razradu igračaka i didaktičkih sredstava u dječjim vrtićima. Igre građevnim materijalima i konstruktorima još su i danas posebno omiljene igračke u dječjim vrtićima samo što je njihovo korištenje i izrada nešto drugačija nego što su bile prve u Fröbelove i bečke kutije. Osnovni oblici i geometrijska tijela postala su značajna i do danas. Čak se ni dimenzije osnovnih geometrijskih tijela u raznim grupama današnjih građevnih materijala znatno ne razlikuju od dimenzija koje je postavio Fröbel, a koje je i u svom rukovođenju za zabavišta prihvatila i Antonija Cvijićeva.

*c) Sistematizacija prema našoj pedagoškoj literaturi
(izvorna i prijevodna pedagoška literatura)*

U malobrojnoj pedagoškoj literaturi koja je dostupna odgajateljima u dječjim vrtićima nema određenih kriterija o izboru igračaka i njihovoj kategorizaciji.

Podaci koji se mogu naći o klasifikaciji didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u dječjim vrtićima vrlo su različiti. Čak i u službenim dokumentima pojedinih republika nema jedinstvenosti u tom pogledu. Isto tako ni u stručnoj pedagoškoj literaturi i štampi. Stručna pedagoška štampa je u mnogome prijevodna pa su prema tome i kriteriji klasifikacije igračaka vezani uz shvaćanja pojedinih autora koji su ovu ili onu klasifikaciju razradili ili pokušali razraditi.

Radi ilustracije današnjeg stanja navest ću podatke iz pedagoške literature i službenih dokumenata pojedinih naših republika o klasifikaciji didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u dječjim vrtićima.

Prema velikom Enciklopedijskom rječniku pedagogije (Zagreb 1963.) najprikladnijom smatra se klasifikacija koja se zasniva na tematici dječjih igračaka, a djelomično i funkcija, koju je učinio E. A. Arkin, a prema kojoj se igračke dijele na:

1. senzorne
2. pokretne ili motoričke
3. likovne igračke
4. igračke proizvodnje i tehničke igračke

5. društvene igračke i igračke svakodnevnog života
6. konstruktivne igračke

U knjizi „Vaspitni rad u predškolskim ustanovama“ Beograd, 1959 navedena je slijedeća klasifikacija igračaka, didaktičkih sredstava i materijala:

1. gotove igračke
2. polugotove
3. igračke materijalima

U prvu grupu igračaka ubrajaju navedeni autori i nekoliko ostalih grupa igračaka, kao npr. pokretne igračke, muzičke igračke, igračke za vodu, društvene i didaktičke igračke. I ostale dvije grupe imaju svojih podgrupa, a sve zajedno osiguravaju osnovna sredstva za odgojno-obrazovni rad u dječjim vrtićima.

U katalogu „Dobra igračka“ (izdavač Savjet za staranje o djeci i omladini Jugoslavije – Komisija za predškolsko vaspitanje) sve igračke i didaktička sredstva razvrstane su prema dobi djeteta, a na osnovu njegovih psihofizičkih mogućnosti.

Pokušaj klasifikacije igračaka nazire se i u knjizi „Dječji vrtić“ (Normativi za izgradnju i opremu, kolektiv autora, Zagreb 1960.), u kojoj su sva didaktička sredstva i igračke za odgojni rad s djecom svrstane:

1. osnovni materijal
 - građevni materijal
 - stolni građevni materijal
 - lopta
 - muzički instrumenti
 - kuglice raznih veličina
 - dopunski materijal
 - igračke raznih vrsta
 - razni potrošni materijali
2. potrebni elementi za rad u svakoj grupi
 - fiskulturni most
 - mornarske ljestve
 - kućice
 - maske

Postavlja se zahtjev da u svakoj grupi predškolske djece bude različitih konstruktora, kolica, kazalište lutaka i mali kino. Ovdje nije uzet u obzir neki posebni pedagoški kriterij nego su igračke i didaktička sredstva razvrstana prema materijalnim mogućnostima opreme dječjih vrtića najosnovnijim

didaktičkim sredstvima i materijalima, neophodno potrebnim za svakodnevni odgojno -obrazovni rad, zapravo minimum tih sredstava koji bi trebao osigurati početak rada dječjeg vrtića.

Primjere pedagoških klasifikacija dječjih igračaka nalazimo i u knjizi F. S. Levin Šćirina i Mendžerickaja „Predškolski odgoj“ (Zagreb, 1950), u kojoj autori sve igračke razvrstavaju u sljedeće vrste:

1. Konstruktivne igračke
 - a) krupan građevni materijal
 - b) stolni građevni materijal
 - c) konstruktori
2. igračke koje prikazuje pojedine likove
3. igračke u obliku životinja
4. igračke koje prikazuju različite vrste saobraćajnih sredstava
5. ratne igračke
6. igračke koje predstavljaju razne predmete (posuđe, namještaj)
7. igračke za pokretne igre
8. zabavne igračke i igračke iznenađenja
9. materijali za igre na svježem zraku
10. didaktički materijali

Autori su ovu podjelu izvršili prema sadržaju igračke, a djelomično su svoju klasifikaciju uvrstili i neke igračke prema njihovoj namjeni.

Od navedene klasifikacije se razlikuje i podjela igračaka prema A. I. Sorokina „Predškolska pedagogija“ (Centralni odbor Udruženja vaspitača Jugoslavije – Beograd 1959.):

1. igračke sa sadržajem ili likovne igračke
2. sportsko-motorne igračke
3. didaktičke igračke
4. građevni materijali i konstruktori
5. igračke za rasonodu
6. igračke koje su djeca sama izradila

Prema nekim službenim dokumentima, a posebno onima gdje se govori o opremu dječjih vrtića postoje na određen način razvrstana didaktička sredstva, igračke i materijali. Primjer iz dokumenata Zavoda za unapređivanje na školstvo SR Makedonija, Skopje, 1996. „Pregled za podbor na igrački za decata vo predškolskite ustanovi“. U uvodnom dijelu ovog dokumenta, Zavod za unapređivanje školstva SR Makedonije prikazao je značenje igra a dalje govori o sredstvima igre u koje ubraja:

1. igračke
2. predmete
3. prirodne materijale

Osim što je istaknuto značenje igračke u životu predškolskog djeteta posebno njegovih funkcija, prikazan je pregled igračaka koje se koriste u dječjim vrtićima. Ova opća klasifikacija razrađena je ovako:

1. lutke i igračke za igre lutkama
2. igračke životinje
3. pokretne igračke
4. građevni i konstruktivni materijalima
5. tehničke igračke
6. didaktičke igračke
 - za sastavljanje
 - slike u dijelovima
 - mozaici
 - lotta
7. muzičke igračke
8. igračke od prirodnog materijala.

Navedeni dokument razrađuje najpotrebnije igračke i didaktičke materijale za svaku odgojnu grupu prema dobi djece.

U prijedlogu Normativa za predškolske ustanove, Beograd, 1965 sadržani su pored normativa opreme namještajem i normativi za:

- očigledna sredstva i tehničko audio-vizuelna sredstva za predškolske ustanove
- igračke za predškolske ustanove
- pribor za predškolske ustanove

Svaki ovaj Normativ sadrži klasifikaciju navedenih sredstava ili igračaka. Npr.: Normativ očiglednih sredstava:

1. Zidne slike i dijapozitivi
2. Aplikacije
3. Dijafilmovi
4. Audio-vizualna nastavna sredstva, aparati i pribor
5. Auditivna sredstva
6. Dječji instrumenti
7. Mali kino
8. Literatura stručna

Svi ovi normativi izrađeni su općenito i posebno za svaku odgojnu grupu. Klasifikacija igračaka izvršena je prema ovim osnovnim kriterijima.

1. gotove igračke
2. polugotove igračke
3. igračke materijali

U svaku ovu grupu razvrstano je mnogo raznovrsnih igračaka i materijala.

Ad 1. Gotove igračke

- a) likovne igračke
- b) igračke oruđa- posebno je razrađena oprema svakog kutića u dječjem vrtiću
- c) mehaničke igračke
- d) pokretne igračke
- e) igračke za vodu i pijesak
- f) muzičke igračke
- g) društvene i didaktičke igračke

Ad. 2. Polugotove igračke

- krupni građevni materijal
- stolni građevni materijal
- raznobojne kutije sa serijama slika
- konstruktor ABC
- saobraćajni znakovi
- plastični konstruktori
- običan drveni konstruktor
- mozaik od plastičnih figura

Ad.3. Igračke materijali

U ovu grupu igračaka ubrajaju se plastelin, glina raznobojne spužvice, otpatci platna, kože, prirodan materijal i pribor za šivanje.

U knjizi E. A. Arkina „Razgovori o odgoju“ (Zagreb, 1947.) razrađena je klasifikacija navedenog autora ovako:

1. senzorne igračke
2. pokretne – motorne igračke, saobraćajna sredstva
3. igračke proizvodnje i tehničke igračke
4. vojničke i lovačke igračke
5. društvene igračke
6. konstruktivne igračke
7. likovne igračke

Ako uspoređujemo sve navedene klasifikacije koje postoje u literaturi dostupnoj odgajateljima u dječjim vrtićima, onda je potrebno naglasiti da ove klasifikacije nose u sebi snažan utjecaj klasifikacije usvojene u Enciklopedijskom rječniku pedagogije, u klasifikaciji Mendžerickaje, u Prijedlogu normativa, pregledu za izbor igračaka SR Makedonije, djelomično i u ostalim klasifikacijama koje su navedene.

Čak i u prevodnoj literaturi, posebno sovjetskoj, snažno se osjeća utjecaj Arkinove klasifikacije, koja je negdje malo izmijenjena, kao npr. u Predškolskoj pedagogiji Sorokine.

Osim utjecaja Arkinove sistematizacije dječjih igračaka na daljnju razradu tog problema utjecale su raznovrsne klasifikacije dječjih igara pri čemu mnogi psiholozi polaze s različitih aspekata, kao npr K. Gross – biološkog, S. Hall – fiziološkog, W. Stern – konvergencije, Wermeylen – lične reakcije, Carr – katarze, Ch. Büchler – funkcionalnog zadovoljavanja, Freud – potisnute želje. Tako različiti načini prilaženja igri dovode do raznih klasifikacija igara, koje su negdje manje a negdje više utjecale na klasifikaciju didaktičkih sredstava i igračaka. To se osjeća heterogenosti navedenih klasifikacija, kao i različitom prilaženju tom problemu. U mnogim klasifikacijama didaktičkih sredstava i igračaka osjeća se utjecaj nekih klasifikacija igara pa navodimo samo neke koje su imale jaču upliv na klasifikaciju igračaka.

Tako na primjer, klasifikacija igara prema E. Claparedu:

1. one koje razvijaju opće procese duševnog života (senzorne, motorne i psihičke),
2. igre koje razvijaju specijalne sposobnosti (borbene igre, lovačke, društvene, familijarne i igre oponašanja).

Prema Wermeylenu:

osjetne igre
pokretne igre
igre imaginacije
intelektualne igre
društvene igre

Ch. Büchler:

funkcionalne igre
fiktivne igre
igre stjecanja iskustva

S. I. Ganjelin:

1. Stvaralačke igre u kojima dijete samostalno stvara igru prema zamisli, samostalno odabire sadržaj, pravila i organizaciju igara.
2. Gotove igre u kojima se sadržaj i pravila igre daju djetetu u gotovom obliku (pokretne i didaktičke igre).

Arkinova klasifikacija igara bila je osnova za njegovu klasifikaciju igračaka. Njegova je klasifikacija igara:

1. igre u kojima se prvenstveno razvija bilo koja strana psihofizičke organizacije djeteta, senzorne, motoričke, sportske, intelektualne i estetske;
2. igre proizvodnje (tehničke) industrijske, seoske – gospodarske, zanatske, građevne;
3. igre svakodnevnog života i društveno-političke igre, obiteljski život, dječji vrtić, škola, društveni i društveno-politički život.
4. vojničke igre
5. dramatizacija (cirkus, kino, kazalište, itd.)

Primjer ove klasifikacije ukazuje kako je ona utjecala na klasifikaciju igračaka i didaktičkih sredstava općenito, a posebno kod nas.

Ove činjenice ukazuju na to da je normalno da iz tako siromašnog fonda pedagoške literature ni u našoj praksi ne može biti jačeg traženja novog i boljeg načina sistematizacije didaktičkih sredstava i igračaka. Zato i klasifikacija naših dječjih vrtića ne iznenađuju, jer je opće pomanjkanje pedagoške literature kod nas iz predškolskog odgoja općenito, a posebno iz područja dječjih igara i igračaka dovelo do stagnacije daljnjeg razvoja predškolske pedagogije.

U posljednjih nekoliko godina bilo je pokušaja da krene naprijed iz ovog stanja, pa je Centar za dječje igre i igračke u Zagrebu na svojim izložbama igračaka pokušao izložene igračke i materijale već na samim izložbama svrstavati – klasificirati prema njihovom djelovanju na razvoj funkcija.

Na izložbi igračaka za dijete od 4-6 godina održanoj od 23.XII 1956. do 20.I 1966. u Zagrebu bile su sve igračke razvrstane na sljedeći način:

- imitativne igračke
 - kućni ambijent
 - različita zvanja
 - cjelina
 - prometna sredstva i strojevi
- emotivni materijalima-materijal za kreaciju
- materijal za muzičko izražavanje

- materijal za receptivne igre
- društvene igre i materijal za slobodan prostor

Ovakva postava izložbe i ovakav način izbora i grupiranja materijala na izložbi bio je početak traženja novih klasifikacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala na osnovu novih kriterija i na novijim psihološkim i pedagoškim osnovama.

Program odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima, Normativni i Prijedlozi normativa u dječjim vrtićima odnosno za opremu dječjih vrtića koji do sada postoje u našoj zemlji su suviše pod utjecajem postojećih klasifikacija, konkretno Arkina, nego što nose obilježje novog. Oni su garancija da će prema njima mladi odgajatelj moći svrstati određene didaktičke materijale i igračke u određene kategorije, jer nisu jasno istaknuti kriteriji prema kojima je klasifikacija izvršena.

Usporedimo li programe odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima u ostalim zemljama proizlazi da nema kako kod nas tako ni u stranoj pedagoškoj literaturi dovoljno određenih kriterija za sistematizaciju didaktičkih sredstava, igračaka i materijala za rad u dječjim vrtićima. Prema tome u našoj zemlji, kako u pedagoškoj praksi tako i u pedagoškoj teoriji do sada nema razrađenih kriterija za klasifikaciju didaktičkih sredstava, igračaka i materijala pa prema tome nema ni klasifikacije tih sredstava i materijala za rad s predškolskom djecom. U koliko i postoje neki pokušaji, kao što smo vidjeli u navedenim primjerima, oni nisu potpuni ili su snažno pod utjecajem nekih stranih autora tako da nisu autentični. Dok ne postoji razrađena sistematizacija didaktičkih sredstava i materijala, koja će polaziti od osobina i mogućnosti predškolskog djeteta, njegovih potreba, preferirati i zahtjeve programa, bit će teško dobro i potpuno opremiti dječje vrtiće, opremiti ih tako da bi svojom materijalnom opremljenošću osiguravali realizaciju svih zahtjeva Programa. Nepostojanje utvrđene sistematizacije dovodi i do stagniranja proizvodnje igračaka i didaktičkih sredstava, a što je još nepovoljnije do proizvodnje takvih vrsta koje ne osiguravaju ostvarenje postavljenih odgojnih zadataka, niti razvoj svih funkcija, a posebno kada je u pitanju odgoj djece u dječjim vrtićima.

Psihološka istraživanja u posljednje vrijeme znatno su napredovala i došla do novih otkrića u odnosu na mogućnosti predškolskog djeteta pa je ta dostignuća i psihološke zakonitosti razvoja potrebno uzimati u obzir pri određivanju sistematizacije didaktičkih sredstava i igračaka. Proizvodnja igračaka u svijetu i kod nas znatno je izmijenjena. Posebno u svijetu gdje danas postoje instituti koji proučavaju utjecaj igračke na dijete te je proizvodnja usmjerena i usklađena s mogućnostima djece, kao i pedagoškim zahtjevima

i programima rada u tim ustanovama. Postoji niz suvremenih sistematizacija didaktičkih sredstava i igračaka koje ne moraju biti potpune, ali imaju svoju određenu vrijednost jer su rađene prema određenim kriterijima i zahtjevima pedagogije kao i psihološkim mogućnostima predškolskog djeteta. Osim toga novija izdanja pedagoške literature u svijetu iznose svoje sisteme igračaka i didaktičkih sredstava, što olakšava potpunije uočavanje tog problema i njegovo rješavanje.

2. Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala prema stranoj stručnoj literaturi i raznim autorima

Pedagozi, psiholozi, liječnici, umjetnici, roditelji, odgajatelji, proizvođači igračaka i razni drugi stručnjaci se interesiraju problematikom predškolskog odgoja direktno ili indirektno razmatraju problem igre, a uz njega i igračku. Svako proučavanje problema odgoja i obrazovanja u predškolsko doba vezuje uz sebe i problem didaktičkih sredstava i igračaka. Posebno je taj problem aktuelan kada se razmatra predškolski odgoj u dječjim vrtićima, u uvjetima kada se jednom igračkom služi više, kada se u uvjetima grupnog odgoja moraju realizirati zadaci programa odgojno-obrazovnog rada u pojedinoj dobnoj grupi. Razmatrajući materijale koji su stajali ekipi na raspolaganje došli smo do zaključka da se zahtjevi na vrste, količinu, svrhu, sadržaj didaktičkih sredstava i igračaka kod pojedinih autora međusobno razlikuju i da nema potpuno jedinstvenih stajališta u potpunom klasificiranju igračaka i u svjetskoj pedagoškoj literaturi. Negdje ti zahtjevi zavise o shvaćanju stručnjaka, liječnika, psihologa, pedagoga, negdje od zahtjeva programa odgojno-obrazovnog rada, dok kod nekih ima i proizvodnja snažan utjecaj na određivanje sistema didaktičkih sredstava i igračaka.

Negdje su i zahtjevi pojedinih stručnjaka dosta jednostrani. U definitivnoj razradi elaborata ekipa je koristila u formuliranju svojih stavova svu dostupnu literaturu i stavove vezane uz dječje igračke i didaktičke materijale. Zato je ekipa proučila i sakupila dostupnu pedagošku i psihološku literaturu, kao i niz najraznovrsnijih kataloga najpoznatijih svjetskih proizvođača igračaka i didaktičkog materijala za rad u dječjim vrtićima, koji gotovo svi imaju određen sistem u svrstavanju pojedinih igračaka i didaktičkih materijala.

U knjizi „Predučilišna pedagogika“(Sofija, 1963), autor kandidat pedagoških nauka Elka Petrova, dala je sistematizaciju igračaka prema sadržaju i namjeni:

1. igračke sa sadržajem (lutke i razne likovne igračke, namještaj i oprema za lutke)

2. građevni materijali s konstruktorima
3. sportsko-motorne igračke
4. didaktičke igračke
5. igračke koje djeca sama izrađuju
6. raznovrsni materijal za igru – pijesak, voda, igračke za vod, loptice, kantice, lopatice itd.

Od uobičajenih sistematizacija razlikuje se razvrstavanje igračaka u Pedagoškoj enciklopediji (Pedagogičeskaja enciklopedija pod reakcijom I. A. Kairova, Moskva, 1965. tom II strana 146). Igračka se tretira kao sredstvo odgoja i kao takve sve su igračke svrstane u grupe prema uzrastu djece i svrsi kojoj su namijenjene:

1. igračke namijenjene umnom odgoju djeteta (didaktičke igračke, lutke, likovi životinja, namještaj i oprema za lutke, tehničke igračke, transportna sredstva, građevni materijali)
2. igračke namijenjene moralnom odgoju djeteta (igračke kojima se ostvaruju zadaci radnog odgoja, lopatice, grabljice, korita, košarice, oprema za liječnika i razna druga zvanja, komplet raznih sadržaja itd.)
3. igračke namijenjene estetskom odgoju djece (sve igračke moraju biti estetski oblikovane. Specijalnu ulogu u estetskom odgoju imaju marionete, lutke za kazalište lutaka, za kazalište sjena, kazalište lutaka, kompleti raznih sadržaja, razne ukrasne lutke, muzičke igračke i instrumenti, elementi za dekorativno slaganje, mozaici)
4. igračke namijenjene fizičkom odgoju, koje mnogi nazivaju sportsko-motorne igračke, sve one igračke kojima utječemo na razvoj pokreta i pojedinih mišićnih grupa, itd.
5. igračke za razonodu (ptičice koje ključaju, lopte, baloni, mehanizirane i razne druge igračke)

U nešto starijem izdanju sovjetskog „Rukovodstvo dlja vospitatelja detskog sada“ (Moskva 1954. g) sva oprema dječjeg vrtića, didaktičkih sredstava, igračke i materijali svrstani su na sljedeći način :

1. oprema za pokretne igre i gimnastiku
 - sitna pomagala
 - Grupna pomagala
 - skije i saonice
2. igračke i građevni materijali
3. didaktičke igre i sredstva
4. slike dijafilmovi i dijapozitivi

5. oruđe za kutić prirode i rad u vrtu i cvjetnjaku
6. materijali i oprema
 - za crtanje
 - za modeliranje
 - za aplikacije
 - za konstruiranje
7. sredstva za muzički odgoj
8. namještaj i oprema

U Sovjetskom Savezu postoji još jedan orijentacioni normativ za didaktička sredstva i igračke u knjizi za upravitelje dječjih vrtića „Djetski sad“ (Moskva, 1961.) Normativi su određeni za svaku dobnu grupu u dječjem vrtiću. Zahtjevi za opremljenost pojedine dobne grupe razlikuju se i osjeća se potpunost u materijalima u pojedinoj grupi. Klasifikacija za mlađu grupu je:

- igračke za razvoj pokreta
- lutke
- konstruktivni materijali
- igračke i životinje
- jednostavne tehničke igračke
- građevni materijalima
- didaktičke igračke
- stolne zajedničke igre
- igračke za zabavu
- igračke za igru s pijeskom i snijegom
- igračke za igru s vjetrom

Srednjoj grupi dodaju se još ove igračke

- stolno kazalište lutaka
- igračke vlastite izrade

Starijoj grupi se dodaju igračke

- tematske igračke

U srednjoj starijoj grupi umjesto skupine u mlađoj grupi "jednostavne tehničke igračke" postoji skupina "tehničke igračke". Budući da je dijete postalo starije, igračka je postala složenija.

U odnosu na ostale normative dječjih vrtića mogli bismo istaknuti da normativi Sovjetskog Saveza daju prednost tehničkoj igrački, a ne zaboravljaju ni igračke koje napose razveseljavaju djecu i grupiraju ih u skupinu "igračke za zabavu".

U normativima Republike Čehoslovačke sva didaktička sredstva i igračke razvrstane su u sljedeće kategorije:

- građevni materijali-osnovni-dopunski
- male igračke kao dopuna građevnim materijalima
- mehaničke igračke
- lutka s posebnom opremom
- didaktičke igračke
- igračke i alati za vrt
- sprave za fizički odgoj
- pomoćna sredstva za zanimanja
- lutke za kazališta lutaka

U ovoj kategorizaciji naročito je istaknuto značenje građevnog materijala, kao i dopunskih igračaka i materijala za građenje u odgojno-obrazovnom procesu u predškolsko doba. Zahtjevi na građevni materijal su veliki i solidno proučeni. Traži se 13 vrsta građevnih materijala i 6 vrsta dopunskih materijala, a zahtjevi na lutku u dječjem vrtiću razrađeni su detaljno i temeljito. Uz ove zahtjeve postavlja se i količina igračaka i materijala koja je potrebna za rad s grupom djece (30) u dječjem vrtiću. Ovi zahtjevi izraženi prema potrebi igračaka i didaktičkih sredstava jasno ukazuju na sve veću tendenciju boravaka djece na svježem zraku, a istovremeno i na osiguravanje potrebnih igračaka i materijala za sadržajno i korisno korištenje vremena određenog za igre i boravak djece na zraku.

Velika pomoć i orijentacija svakoj odgajateljici su ovakvi normativi i kategorizacija. Još potpunija je ova pomoć zbog toga, jer postoji poseban katalog dječjih igračaka i didaktičkih sredstava neophodno potrebnih za rad u dječjim vrtićima u kojima su ilustrativno prikazani skoro svi navedeni materijali. Katalog je izdan u Pragu. Izdala ga je Državna pedagoška naklada, autor kataloga je Ružena Vormáčková. Na katalogu nije naznačena godina kada je izdan, no prateći čehoslovačka izdanja na tom području katalog je svakako novijeg datuma.

Svojim opsegom katalog obuhvaća 80 različitih predmeta koji su namijenjeni radu u jaslicama, dječjem vrtiću i dječjem domu.

U najvećem broju navedeni su materijali za imitativne igre i to specijalno za igru lutkom. U katalogu ima i vrlo lijepih rješenja konstruktivnog materijala, kao npr. Polikarpov građevni materijal, čiju vrijednost priznaju mnogi pedagozi. Prilično su obuhvaćeni i rekviziti za rad u kazalištu lutaka - što je i razumljivo, budući je taj oblik rada u Čehoslovačkoj naročito razvijen.

Vrlo su slabo obuhvaćeni materijali za razvoj pokreta te za stvaranje i formiranje matematičkih predodžbi. No osim ovog kataloga prije nekoliko godina izdalo je ministarstvo prosvjete u Pragu i normative za rad u dječjim vrtićima koji su obuhvatili sva odgojna područja.

U području predškolske pedagogije danas je veoma cijenjeno i vrijedno djelo američkog naučnika dr. Arnolda Gesella „Saugling und Kleinkind in der Kulture der Gegenwart“ u kojem autor ističe značenje igre u razvoju djeteta i njegovom odgoju. Radi toga postavlja i određene zahtjeve za opremu dječjeg vrtića potrebnim materijalima i igračkama. Zahtjeve za predškolsko doba razradio je prema dobi djece. Svaku godinu razrađuje posebno i određuje igračke. Neke igračke koriste se kroz čitavo predškolsko doba, pa njih svrstava u posebnu grupu. Prema njegovim stavovima igra je uvjetovana različitim faktorima a među ostalima i igračkama. Savremeno dijete je sve više zaokupljeno tehnikom, pa je potrebno njegove interese razumjeti i osigurati njihovo zadovoljavanje kroz igru. Radi toga autor traži mnogo materijala za igre na zraku, za igre koje jačaju mišićne grupe, kao i mnogo materijala za igre u kutiću lutaka. Na razradi ovog djela s autorom je surađivala brojna ekipa stručnjaka, što je doprinijelo cjelovitom sagledavanju problema djeteta u savremenom društvu, obuhvaćajući istovremeno dijete u porodici i dječjem vrtiću.

Podjela igračaka prema Gesellu izvršena je prema dobi djeteta, sadržaju igračke, a nekad i njenoj namjeni. Sve su igračke dobro proučene, određeno im je značenje i mjesto u odgojno-obrazovnom procesu djelovanja na dijete bilo u porodici ili u dječjem vrtiću.

Kad se govori o klasifikacijama didaktičkih sredstava, igračaka i materijala potrebno je spomenuti i sistem koji je razradila Marija Montessori. Čitav njen sistem sastoji se u točnom unaprijed određenom načinu korišćenja didaktičkih sredstava i igračaka u cilju djelovanja na razvoj funkcija. Prema shvaćanju Marije Montessori da bi se postigli određeni ciljevi nije potrebno da odrasli neposredno vode dijete već da se osiguraju uvjeti odgovarajuće konkretne okoline i sredine koja će omogućiti oslobađanje unutarnjih potreba djeteta. Potrebno je odrediti sredstva i način njihove primjene ili korištenja, da se potakne djetetov nagon za djelatnošću. Sama sredstva su auto-didaktička. Mnoga od tih didaktičkih sredstava zadržala su se u izmijenjenim oblicima i varijantama i u nekim dječjim vrtićima danas i imaju određenu pedagošku primjenu i vrijednost. Vrtići sistema Montessori koriste navedene materijale u potpunosti. Budući su dječji vrtići u našoj zemlji bili više pod utjecajem pedagoških ideja Fröbela, neofrobelizma i nekih drugih, to metoda i sistem Montessori dječjih vrtića nije u našim krajevima ni postojao kao neki jači sistem,

osim onih krajeva koji su bili pod direktnim utjecajem Italije. Mnoga sredstva i postupci su zbog svoje vrijednosti ipak prodrli u raznim izmijenjenim oblicima i u praktični rad ustanova za predškolski odgoj i zadržali se i do danas.

Cilj je odgoja prema M. Montessori: „Mi postavljamo uzgajanju dva cilja. Jedan je biološki, koji je u pomaganju prirodnog razvitka individuma i socijalni, koji je u pripremi individuma prema ambijentu.“

Prema tom cilju i primjena njene metode teče u pravcu:

prirodnog
fiziološkog i
fizičkog razvoja.

Djelovanje na dijete može se prema tome podijeliti na tri dijela:

1. Razvitak mišića
2. Razvitak osjeta
3. Razvoj govora.

Detaljna razrada didaktičkih materijala potrebnih za razvoj i odgoj predškolskog djeteta svrstana je u ove grupe:

1. sredstva za razvoj mišića
2. sredstva za razvoj osjeta
3. sredstva za razvoj govora

To je osnovna podjela koja je u djelima liječnice i pedagoga Marije Montessori detaljno opisana i razrađena.

3. Sistematizacija didaktičkih sredstava, igračaka i materijala prema raznim edicijama i katalozima

1. Dr Stefan Herzka
2. Paul Abatt
3. Fernand Nathan
4. J. Blokland
5. Edicija „Spielzeug“
6. Katalog „Gutes Spielzeug“
7. 7. Katalog „Early Stages“

1. Kategorizacija igračaka prema švicarskom autoru Dr Stefanu Herzki, koji je u suradnji s koautorima izdao 1964. godine ediciju pod naslovom „Igračka za zdravo i oštećeno dijete“, provedena je na osnovu starosne dobi djeteta od 0-7 navršenih godina života. Autor je za taj starosni raspon djeteta dao zaista iscrpan registar igračaka. Unutar razdiobe igračaka po starosti

djeteta Herzik je igračke razvrstao u kategorije, uglavnom prema funkciji igračke. Ta razdioba nije provedena dosljedno, ali sam izbor igračaka, cca 200 grupa navedenih u popisu, izdvojeno je na temelju ispitivanja dječje igre i proučavanja vrlo opsežne literature tog područja, vrlo savjesno i znalački. U komparaciji sa sredstvima i igračkama koja su dostupna našim dječjim vrtićima ustanovili smo da su čitave grupe potrebnih igračaka, u našim dječjim vrtićima zanemarene.

1. Prve igračke - ne dolaze u obzir za dječje vrtiće.
2. Šuplji oblici - u osnovi dječji vrtići posjeduju navedena sredstva ali nedovoljno raznovrsna.
3. Igre oblika, boja i usađivanja - posjedujemo neke od tih materijala ali u vrlo skućenom asortimanu, koji bi trebalo proširiti kvantitativno i kvalitativno.
4. Igre zavrtnja i odvrtanja - razna sredstva za igre zupčanicima i vijcima ne koriste se u našim dječjim vrtićima, a bile bi vrlo korisne. Ova kategorija igračaka nije kod nas uopće zastupljena.
5. Gradnja i konstruiranje - građenje se opsežno koristi u dječjim vrtićima kroz čitavo vrijeme boravka djeteta u dječjem vrtiću. Prigovor bi se odnosio na nedostatak raznovrsnosti materijala, specijalno novih građevnih materijala iz plastike.
6. Lopte i igre bacanja - nemamo lopti od sukna i baršuna, te razna pomagala za ritmičku gimnastiku (koluti, kugle za ritmiku) kao i kolutove za gađanje određenog cilja.
7. Lutke, životinje, selo i grad - sredstva i igračke ove kategorije naročito su pogodna za igru u dječjim vrtićima. Iako program za dječje vrtiće uključuje njihovo korišćenje, ona su u našim dječjim vrtićima zastupljena u premalom opsegu, a u koliko i jesu zastupljena, njihova je kvaliteta vrlo loša. Upravo je ova kategorija možda najdeficitarnija u našim dječjim vrtićima.
8. Prva mehanika - igračke ove grupe mogu naći i ako ne kompletno svoju adekvatnu zamjenu u jednostavnim drvenim mehanizmima domaćih folklornih igračaka (Hrvatsko Zagorje).
9. Prvi strojevi - razna jednostavna prometna sredstva i mehanizmi većih razmjera služe za igre imitacije i stjecanje prvih pojmova tehnike. U domaćoj industriji igračaka (Mehanotehnika, Izola) zastupljene su u dovoljnom broju, ali u plastici, dok Herzka izričito za taj uzrast zahtijeva drvo.
10. Prvi materijal za rad - neka od ovih sredstava koriste naši dječji vrtići, ali čitave grupe radova potpuno su zanemarene. U domaćoj industriji

igračaka naći ćemo osnovne materijale (krede, boje, šarene papire, kantice, lopatice, oblike za pijesak, itd.), ali nedostaje raznovrsnost tih sredstava koja bi uvjetovala i mnogo veće mogućnosti upotrebe.

11. Slaganja i sastavljanja osim lotta i domina koji su poznati našim dječjim vrtićima, Herzka je ukazao na velik broj raznih sastavljaliki (puzzlesa), s određenim zadatkom, vrlo upotrebljivih kao didaktička sredstva za dječje vrtiće.
12. Razno - u ovoj grupi igračaka našli su se razni materijali za igru - baloni, radovi od papira, računaljke itd. Čitav taj materijal, osim računala i Montessori okvira, pogodniji je za individualnu igru djeteta nego za kolektivni rad u dječjim vrtićima.
13. Ljuljačka i kola velikih su dimenzija i služe za njihanje i prevažanje, dakle za igre na svježem zraku. Ta su sredstva poznata i koriste se prema potrebi u dječjim vrtićima.
14. Magnet i flanelograf - vrlo pogodna sredstva za vježbanje maternjeg jezika i upoznavanje okoline i prirode trebalo bi obilno koristiti u dječjim vrtićima.
15. Zvuk i glazba - sredstva za odgoj sluha i ritma koriste se i u našim dječjim vrtićima.

U svojoj sistematizaciji Herzka postavlja samo donju granicu početnog korištenja pojedine igračke, a ne određuje gornju granicu, što je i normalno, jer se korištenje pojedine vrste igračke provlači kroz određeni period razvitka djeteta. Ova podjela nije rađena specijalno za dječje vrtiće, ali obuhvata i razdoblje od tri do sedam godina, pa imade određeno značenje i pri izboru igračaka i didaktičkih sredstava za djecu u dječjim vrtićima.

2. Edicija „Play and Toys“ (Igra i igračke) engleskog autora Paula Abatta izašla je godine 1967. u Londonu u izdanju „Childrens Play Activities“ Ltd 94 Wimpole Street, London W 1.

Paul Abatt je psiholog koji se zajedno sa svojom ženom Marjorie Abatt već niz godina bavi problemima odgoja djece i smatra se danas jednim od najvećih eksperata za to područje.

U priručnom izdanju navedene knjižice autor se u uvodu obraća roditeljima sa željom da izbor igračaka i uputstva koja će dobiti u toj knjižici pomognu njihovoj orijentaciji u odgoju njihove djece i izboru igračaka za njih. Abatt je na kraju knjižice dao tabelu igračaka potrebnih po njegovu mišljenju za kompletan fizički i psihički razvitak djeteta od 0-12 godina. Igračke su svrstane prema starosnoj dobi djeteta i to:

- I. prvih 18 mjeseci života
- II. od 18 mjeseci dalje
- III. od 3 godine dalje
- IV. od 5 godina dalje
- V. od 8 godina dalje

Unutar tih osnovnih starosnih razdoblja igračke su navođene i opet prema stupnjevima razvoja. Autor ne navodi gotovo nigdje neku određenu igračku, već samo grupe igračaka koje su potrebne za određenu starosnu dob djeteta. Konkretni izbor sredstava ili igračke prepušta individualnom izboru roditelja.

U tabeli Abattovih igračaka, koje su određene za djecu 3-7 god. dakle dob za dječje vrtiće, vide se igračke po Abattovu mišljenju nužne za to razdoblje. Među navedenim igračkama nalazi se 55 grupa raznih vrsta igračaka od kojih ne bismo mogli izdvojiti nijednu kao nepotrebnu za to razdoblje. Igračke koje navodi Abatt uglavnom su svima poznate i predstavljaju klasične tipove igračaka, pa vjerojatno zbog toga autor ne navodi njihove dimenzije. Međutim, oblik tih igračaka je dobro proučavan što se vidi iz detaljnije obrade pojedinih starosnih razdoblja djeteta kroz samu knjigu.

Prema katalogu autora Fernanda Nathana prikazana je pedagoška klasifikacija didaktičkog materijala, igračaka i sredstava namijenjenih dječjim vrtićima, pripremnim razredima i osnovnim školama u Francuskoj. Preko 300 vrsta didaktičkih sredstava, materijala i igračaka nije nažalost namijenjeno isključivo dječjim vrtićima. Budući da u legendi nije navedeno za koju dob je pojedino didaktičko sredstvo namijenjeno, to je teško na osnovu opisa ili snimka pojedine igračke točno razvrstati.

Međutim, pripremni razredi u Francuskoj počinju s navršenom petom godinom života, tako da smo u elaboratu koristili sva sredstva koja navodi Nathan. On je didaktička sredstva podijelio u slijedeće kategorije:

- 1. Fizički odgoj
- 2. Motorički odgoj
- 3. Senzorni odgoj (materijali od drva, materijali od plastike, perle, ogrlice, tkanje i lijepljenje)
- 4. Manuelni odgoj (materijali od drva, materijali od plastike)
- 5. Ručni radovi i materijali
- 6. Muzički odgoj
- 7. Crtanje-slikanje
- 8. Modeliranje
- 9. Vježbe oponašanja
- 10. Jezične vježbe

11. Prvi počeci tehnike - osnove:

- Materijal za čitanje
- Materijal za pisanje
- Materijal za računanje

12. Materijal za spremanje igračaka

Nathanova podjela igračaka i didaktičkih sredstava rađena je djelomično prema funkcionalnim područjima, a djelomično prema zadacima odgoja. Najtemeljitije je razrađena kategorija senzornih igračaka, koje su podijeljene prema materijalu. Veliki broj navedenih materijala za tu svrhu vrlo je upotrebljiv na dječje vrtiće, jer je prilagođen razvojnim mogućnostima djeteta i stepenovan prema težini zadatka.

Specijalno materijali nazvani po autoru „Boyer Bessart“, od drva za sastavljanje raznih predmeta pomoću vijaka i matica zastupljeni su u Nathanovom katalogu u velikom broju i raznovrsnosti.

Isto tako i „puzzlesi“ graduirani prema težini zadatka su vrlo pogodan materijal za razvoj pažnje i disciplinarnosti kod djeteta, a u našim se dječjim vrtićima uopće ne koriste.

Fizički odgoj obuhvaća samo rekvizite za kolektivnu gimnastiku i ritmiku, a muzički odgoj gramofonske ploče raznih područja muzike i literature. Pojava takvih ploča specijaliziranih za dječje vrtiće na našem tržištu, odnosno u našim dječjim vrtićima također bi značila povoljnu novost.

U manuelni odgoj Nathan je uvrstio već prije navedene konstruktore od drva i plastike iz senzornog odgojnog područja.

Među ručnim radovima, koji se kasnije ponavljaju u kategoriji crtanje-slikanje i modeliranje, našli su se mogući materijali za razvoj kreativnosti djeteta, razna sredstva za dekoriranje itd.

Područja: vježbe opažanja, jezične vježbe, prvi počeci tehnika – osnove, koji uključuju materijal za čitanje, pisanje i računanje obrađena su sukcesivno i uklapaju veći dio materijala za pripremne razrede i prve razrede osnovnih škola. Raznovrsnost i ukusnost tih materijala, kao i velika pažnja koja je posvećena njihovoj funkcionalnosti, zaslužuju da se ti materijali bolje prouče i u odgovarajućoj mjeri prilagode upotrebi u našim dječjim vrtićima.

Materijal za spremanje igračaka obuhvaća razne vrste kutija trajne uporabne vrijednosti, razne vreće za spremanje igračaka i razne tipove ploča. Budući da se kod nas dosad posvećivala vrlo mala pažnja toj vrsti potrebnog materijala za dječje vrtiće, smatramo da bi u programe potrebnih sredstava za dječje vrtiće trebalo svakako uvrstiti i ove materijale.

Belgijski katalog J. Blokland namijenjen je isključivo odgoju djece u dječjim vrtićima Belgije. Oko 330 raznih didaktičkih sredstava, materijala i igračaka, namijenjenih djetetu od 3-7 godina podijeljeno je u 12 kategorija. To su:

1. Senzorne igračke
2. Konstruktivne aktivnosti: edukativne igre, konstrukcije, ručni radovi
3. Uobičajene aktivnosti (imitacija): vrt, igre domaćinstva, lutka, igre trgovine, stolarski radovi
4. Fizički odgoj
5. Kazalište - ginjol
6. Pješčanik i pribor za pješčanik
7. Dječja biblioteka
8. Muzički odgoj
9. Vizuelni odgoj i materijali
10. Papiri i kartoni
11. Pribor za slikanje
12. Razni pribori

Senzorne igračke podijelio je Blokland prema senzornim igrama, a prema njihovoj namjeni na nekoliko podvrsta. To su: vježbe asocijacije, edukativne kolektivne igre, instruktivne igre, psihomotoričke igre i sistemi prepoznavanja. Među materijalima za navedene vrste igara nalazi se veliki broj sredstava za razvoj svakog pojedinog osjetila. Prigovor ovoj grupi igračaka odnosio bi se na prevelik broj raznih slika i gotovih likovnih kompozicija, koje se prezentiraju djeci kao sredstva za vizualni odgoj i razvoj govora ali previše šablonski.

Konstruktivne aktivnosti - najbolje je razrađena kategorija igračaka. Podijeljena je u podvrste: edukativne igre, konstrukcije i ručni radovi. Dok su edukativnim igrama obuhvaćene razne vrste „puzzlesa“ i mozaika, materijali za konstruiranje i građenje podijeljeni su, uglavnom prema veličini i zastupljeni u impozantnom broju. Najinteresantnija je grupa sredstava i igračaka za odgoj ručne spretnosti, koja obuhvata sve moguće vrste ručnih radova s priborima i instruktivnim udžbenicima za odgajatelje. U toj grupi nalaze se materijali za bojenje i crtanje, modeliranje, izrezivanje, tkanja i oplitanje, razne vrste dekoriranja, radovi od rafije i lika, užeta, žice itd. Materijali su razvrstani prema težini zadatka, a uz svaku vrstu materijala nalazi se priređen gotov pribor za njegovu obradu kao i navedeni udžbenici s uputama za uvođenje djece u pojedine vrste ručnih radova. Uobičajene aktivnosti (imitativne igre) podijeljene su u pet podvrsta: materijali za igre u vrtu, igre domaćinstva, lutku, igre trgovine i igre stolarije.

U odnosu na kategoriju konstruktivnih igara, ova je grupa igračaka mnogo manje opsežna, ali su u njoj zastupljeni gotovo svi predmeti za igre imitacije u dječjim vrtićima. Neobično je uklapanje stolarske klupe i pribora za rezbarjenje u grupu imitativnih igara.

Fizički odgoj obuhvaća sredstva i igračke za igre na svježem zraku. To su razne gimnastičke sprave prilagođene predškolskom uzrastu (Basileum), tobogani, njihaljke i rekviziti za skupne gimnastičke vježbe.

Kazalište ginjola uz lutke i pozornicu (nekoliko vrsta prema uzrastu), obuhvaća i uređaje za električnu instalaciju takve pozornice, kao i priručnik s nekoliko igrokaza za djecu.

Pješčanik s priborom, kavez za pticu, kao i predmeti za igre sela, grada, likovi divljih životinja itd.

Dječja biblioteka obuhvaća knjige i razna izdanja za djecu od slikovnica do knjiga s tekstovima.

Muzički odgoj. Sredstva za muzički odgoj razvrstana su prema odgoju ritma i odgoju sluha. Uz prve muzičke instrumente nalazimo i albume s dječjim kolima i pjevanjem uz pratnju klavira, razne scenske igrokaze s pjevanjem i muzičkom pratnjom, te gramofonske ploče s tekstovima bajki i muzičkih priča, pjesmice i dječja kola, razne ritmičke vježbe uz muzičku pratnju itd.

Intuitivni (vizuelni) odgoj i materijali: razne ploče s likovnim prikazima godišnjih doba, vinjete za lijepljenje, amblemi i ostale vrste reproduktivnog materijala služe za upoznavanje okoline i prirode putem slika kao i za razvoj materinjeg jezika. Takav način učenja i spoznaje je prilično zastario i može potpuno krivo usmjeriti izvorne likovne predodžbe djeteta. Iako je do izvjesne mjere nužan, ipak se danas u modernom odgoju predškolskog djeteta izbjegava.

Papiri i kartoni, pribor za risanje i ostali pribori su vrlo interesantan dio kataloga, jer pokazuju da je za svaki odgojni zadatak u dječjim vrtićima potrebno studiozno obraditi i dopunski pribor, nužan za ostvarenje i izvedbu pojedinog zadatka. U tome svakako belgijski katalog J. Blokland može biti uzor.

Najveća vrijednost J. Bloklandovog kataloga leži upravo u tome što pruža veliku raznovrsnost raznih sredstava za gotovo isti ili sličan odgojni zadatak i što je materijal za ostvarivanje odgojnih zadataka vrlo studiozno obrađen, a sredstva i igračke ponuđena su u cjelovitom asortimanu. Uz odgojni zadatak, materijale i pribor nalazi se priručnik. Na taj način mnogo je olakšan rad odgajatelja, koji će se pomoću priručnika lakše i sam uvesti u pojedine nove tehnike rada i omogućiti djetetu da već u prvim počecima svog rada nauči pravilno postupati s pojedinim priborima i materijalima.

Prema klasifikaciji edicije „Spielzeug“ (Leipzig 1958), autori su razradili igračke za dijete od 0-12 godina života. Ekipe Centra za dječje igre i igračke uzela je u obzir samo igračke od 3-7 godina života, razdoblje u kojem dijete polazi dječji vrtić.

Igračke u navedenoj ediciji svrstane su u slijedećih 10 kategorija:

1. Konstruktivne igračke (konstruktivni materijali)
2. Tehničke igračke
3. Materijali za umjetničko oblikovanje
4. Materijali za stvaralačke igre
5. Didaktički materijali
6. Razne figurice za postavljanje cjelina
7. Razni priručni alati
8. Igračke za igre na zraku
9. Muzički instrumenti
10. Vojničke igračke

Iako kategorizacija nije provedena dosljedno na temelju istog principa, igračke koje su obuhvaćene tom kategorizacijom, izabirane su studiozno i sa svrhom. Začuđuje termin vojničke igračke, koje se u toj klasifikaciji javljaju kao posebna grupa igračaka.

U obradi ove klasifikacije ekipa nije naišla ni na jednu igračku koju dosad nije sretala kod drugih autora.

Autori edicije „Gutes Spielzeug“ (Hildegard Hetzer i kolektiv, Ulm, SR Njemačka), zanimaju se za igračke potrebne djetetu u odgoju u okviru roditeljskog doma, dakle u individualnoj igri djeteta. Kategorizirali su igračke prema funkciji u 6 kategorija:

1. Senzorne igračke
2. Motoričke igračke
3. Emotivne igračke
4. Imitativne igračke
5. Igračke za oblikovanje:
 - a) konstruiranje
 - b) istraživanje
 - c) za rad
6. Društvene igračke

Na kraju edicije igračke su razvrstane u grafikonu prema uzrasnim dobima djeteta. Za potrebe teme, ekipa je koristila i izdvojila igračke koje se odnose na dijete od navršene treće do navršene sedme godine života. Autori

edicije su točno naznačili koje su igračke nužne za pravilan razvoj i odgoj djeteta, a koje se samo preporučuju.

Kao *nužne* igračke za pravilnu igru, dakle i pravilan razvoj djeteta autori su naveli slijedeće igračke:

1. Lopte i mekane lopte od pliša
2. Veliki drveni auto na koji mogu djeca sjesti
3. Medo i druge životinje od pliša
4. Razni pribori za igre u pijesku prilagođeni uzrastu
5. Lutke koje prikazuju djecu
6. Odjeća za lutku, kovčeg, ormar
7. Voštane boje i olovke
8. Geometrijska tijela kao građevni materijal

Gore navedene igračke daju se djeci s navršenom trećom godinom života

9. Jednostavne društvene igre nužne su za dijete s navršenom četvrtom godinom života.
10. Vodene boje i vodene boje za pokrivanje, nužne su za dijete s petom godinom života
11. Materijal za ručni rad nužan je za dijete s navršenom šestom godinom života
12. Složenije društvene igre nužne su za dijete s navršenom sedmom godinom života.

Ostale igračke se preporučuju, ali na temelju tog grafikona, izbor nužnih igračaka je za pravilan razvoj savremenog djeteta prilično sužen.

Katalog „Early Stages“ (Rano doba, James Galt and Company Limited, London), sadrži cjelovitu i potpunu razradu igračaka, didaktičkih sredstava, i materijala za opreme dječjih vrtića i škola. Katalog je podijeljen u slijedeće kategorije:

1. Igra na zraku
2. Igra fizičkog odgoja
3. Igra u pijesku i vodi
4. Loptice i kuglice
5. Igra u kući
6. Konstrukcija
7. Slagarice
8. Broj
9. Školske ploče
10. Mjere
11. Novac

12. Čitanje
13. Vrijeme
14. Priroda i jednostavni pokusi
15. Udaraljke
16. Pisaći pribor
17. Umjetnost
18. Rad s drvetom
19. Police za odlaganje materijala
20. Namještaj
21. Kazalo

Mnogi katalogom obuhvaćeni materijali nisu nepoznati. Oni se s malim razlikama susreću i u ostalim katalogima te vrste. No veliko iskustvo ove renomirane kuće koja surađuje s odgovarajućim stručnjacima daje određenu vrijednost svakom pojedinom predmetu. Tako npr. veliki građevni materijal konstruiran je na osnovu 14 godišnjeg iskustva.

Budući da je katalog namijenjen dječjim vrtićima i nižim razredima osnovne škole on svojim sadržajem obuhvaća materijale za unutrašnji prostor.

No ipak se već na prvim stranicama donosi rješenje spomenutog građevnog materijala za igre na zraku, koji nažalost manjka našim dječjim vrtićima, a tako je neophodno potreban. U mnogostrukoj primjeni i praktičnoj obradi leži njegova vrijednost.

Među sredstvima za igre na zraku ima i raznih tipova dječjih kolica sa specijalnim točkovima, koji mogu izdržati veće terete, koji pružaju djeci naročito veselje, jer su tako konstruirani da mogu u njih sjesti i voziti jedni druge.

„Mali trambolin“, zadovoljava težnju sve djece te dobi za skakanjem po elastičnoj površini. Od materijala za igre vodom i pijeskom treba istaći razne vrste gumenih pregača, koje djeci omogućuju slobodniju igru i čuvaju njihovo zdravlje. Od bogatog izbora za igru u unutarnjem prostoru naročito je vrijedna „kuća lutaka“ sa 8 prostorija, koja u isti čas omogućuje igru većem broju djece i tako uključuje djecu u kolektivne igre. U katalogu možemo naći i namještaj za kutić igre u dječjim vrtićima što je u ostalim katalogima rjeđi slučaj. Među konstruktivnim materijalima nalazi se „Englesko selo“ koje pomaže u buđenju interesa za svoju zemlju i ljubavi za domovinu. Od slagarica su vrlo interesantne serije „Ljudi koji za nas rade“ i serija „Na farmi“. One produbljuju dječje znanje o ljudskom radu i njegovoj vrijednosti, kao i o prirodi. Također je vrlo originalno rješenje slagarice „Dječak i djevojčica.“ Takva rješenja omogućuju mnogostruku primjenu i time daju materijalu određenu vrijednost.

Sredstva za razvoj matematskih predodžaba uglavnom su namijenjena nižim razredima osnovne škole - dok se bogati izbor raznih sredstava za likovni odgoj može primijeniti i za rad dječjim vrtićima.

Katalog je predvidio i potrebu odlaganja i spremanja didaktičkog materijala i igrački kako bi se djeca već od ranog djetinjstva priučavala na red u čuvanju stvari. Vrlo su prikladni sanduci i police za igračke i slikovnice na kotačima.

Katalog je na 132 stranice vrlo bogato ilustriran jasnim slikama koje su promišljeno snimljene kako bi se što bolje istakla funkcionalnost pojedinog predmeta.

Svaki je predmet ukratko opisan i naznačen je materijal iz kojeg je izrađen, način obrade, broj elemenata, dimenzije, ali nažalost vrlo rijetko je označeno za koju je dob predmet namijenjen. U kazalu su svi predmeti svrstani određenim redom radi lakše orijentacije.

ZAKLJUČAK

U našoj pedagoškoj literaturi nema jedinstvene klasifikacije igračaka i didaktičkih materijala, kao što nema ni određenih kriterija prema kojima su izvršene dosadašnje klasifikacije ili pokušaji klasifikacija. Snažni su utjecaji strane pedagoške literature, koji se s mnogo proizvoljnosti prilagođavaju našim uvjetima predškolskog odgoja. Psihološka literatura je obimnija nego pedagoška, posebno strana, ali je relativno manje dostupna odgajateljima, a mnoga i gotovo nepoznata. U savremenoj stručnoj literaturi imade mnogo podataka o potpuno novom pristupanju razmatranja problema klasifikacije igara, koji su gotovo uvijek temeljeni na psihološkim osnovama poznavanja djeteta predškolskog uzrasta. U najnovije vrijeme pojavljuje se sve više proizvođača igračaka u svijetu koji se bave i proučavanjem igračaka i koji vrlo solidno psihološki i pedagoški obrazloženo tretiraju značenje igračaka i didaktičkih sredstava u odgoju i obrazovanju predškolskog djeteta, kako u porodici tako i u dječjem vrtiću. Mnoge igračke i didaktički materijali koji su u prošlosti imali strogo određenu svrhu, a mehanički i prema određenim šablonama koristili se u odgojnom radu s predškolskom djecom nalaze se u izmijenjenim oblicima u klasifikacijama mnogih autora i danas. Iz navedenih klasifikacija ili kategorizacija koje smo uvjetno tako nazvali proizlazi da imade mnogo heterogenosti u pristupanju tom problemu, jer su prilazi klasifikaciji igračaka raznovrsni. Neki prilaze sa stanovišta sadržaja, materijala, svrhe, dobi djece, namjene i uloge koju igračka vrši ili kako igračka djeluje na razvoj funkcija.

PROSTORIJA ZA IGRU*

Na osnovi pedagoških i psiholoških istraživanja poznato je da dijete u prvih šest godina života provede u igri 15000 sati. Poznati psiholog Hildegarde Hetzer je na osnovi promatranja dječje igre došla do podataka da se predškolsko dijete igra 7-9 sati dnevno.

Ako pođemo od tih činjenica, kao i od značenja igre za svestrani razvoj predškolskog djeteta, postavlja se zahtjev za osiguranjem prostora u kojem će se dijete moći toliko sati dnevno ugodno i nesmetano igrati.

Bez obzira na veličinu stambenog prostora, potrebno je djetetu osigurati stalan kutak za njegove igre i igračke. Na tom, njegovom prostoru za igru, dijete će se moći nesmetano igrati, kombinirati, uspostavljati svoj određeni red, a igra će potrajati i nekoliko dana, moći će se nastavljati i izvesti do kraja.

Dakle, osim igračaka, potreban je prostor za igru, na koji se dijete navikava, koji uči upotrebljavati, u kome se želi i u kome se voli nesmetano igrati.

U dječjoj igri sve oživljava - lutke jedu, piju, putuju, razgovaraju. Pas čuva kuću i slično. Zašto takvu igru prekinuti kad je tek počela. Sutra će se nastaviti. Nemojmo tražiti red odraslih u rasporedu dječjih igračaka, a pogotovo ne u prostoru namijenjenom dječjoj igri.

U tom prostoru nalaze se sve igračke koje dijete upotrebljava za igru. Ako je moguće, tu je i polica za spremanje igračaka. Dok je dijete mlađe, potreban je na podu prostirač jer se dijete igra sjedeći, pužući i slično. Stolica primjerena djetetu također je poželjna u tom prostoru.

Kasnije, sa 5-6 godina, potrebno je u taj prostor staviti stol i stolicu odgovarajuće veličine, osigurati djetetu radni prostor, jer će dijete na stolu slagati, graditi malim građevnim materijalima, konstruirati, razgledavati slikovnice i knjige, crtati, slikati, modelirati itd.

Dijete će postepeno voditi brigu o urednosti tog prostora, o rasporedu predmeta i slično.

U tom prostoru postoji odgovarajuća polica za igračke i materijal, npr. za slikanje, crtanje, šivanje, mala radionica i slično. Ako toga nema, onda barem odgovarajući pokretni sanduk, košara i slično, u što se mogu nakon igre spremiti igračke.

Neke su igračke pakovane u specijalnu ambalažu i kutije, koje mogu duže vrijeme služiti za spremanje određene vrste igračaka, npr. građevni stolni

* Roller-Halačev, M. (1978). *Prostorija za igru, Porodica i dijete*, vol. 26 (1): 12.

materijal u drvenoj kutiji, „Baufix“ u plastičnoj torbi sa zatvaračem, Cicibanov konstruktor, mozaici, slagaljke i slično.

Lutka ima kolica ili svoj ležaj, pa se i ona moraju nalaziti na određenom mjestu, u prostoru namijenjenom djetetu za igru.

Osim prostora za igru u stanu, potrebno je, gdje za to postoje mogućnosti, osigurati djetetu i potreban prostor u kućnom dvorištu, igralištu uz stambenu zgradu, vrtu, naselju, parku itd. Pogotovo ako dijete živi u urbanim sredinama velikih gradova, gdje nema dovoljno prostora osiguranog za igru djece.

Dio vremena dok dijete ne spava provodi u igri. Postepeno s rastom djeteta takvog je vremena u toku dana sve više. Dio vremena kad je dijete budno troši se za održavanje lične higijene, za uzimanje hrane, za boravak na zraku i slično, a veći dio za igru. Dijete se igra u toku čitavog dana, pa je potrebno osigurati prostor i najnužniju opremu za njegove igre i igračke.

Takav je prostor potreban djetetu koje ne pohađa dječji vrtić, ali i onome koje boravi u vrtiću. Prostor za igračke i igre sastavni je dio djetinjstva i stambenog prostora u kojemu boravi dijete. Najidealnija je situacija kad dijete ima vlastitu sobu, u kojoj se podrazumijeva osiguranje mjesta za igračke i igre. No, bez obzira na stambene mogućnosti, i u najskromnijim uvjetima treba djetetu osigurati prostor za igru.

IGRAČKE – RODITELJI – DJECA*

U prvim godinama života igračke odabiru roditelji, rođaci, odrasli, uglavnom bez sudjelovanja djeteta, pa često nabavljajući najraznovrsnije igračke zadovoljavaju svoje želje i ukus. Ponekad kupuju igračku koja njih u određenoj situaciji oduševljava. Zbog nedovoljne informiranosti, a ponekad i nedovoljnih financijskih sredstava, kupuje se ona igračka koja ne odgovara razvojnim mogućnostima djeteta i koja neće povoljno djelovati na njegov odgoj. Poneku od takvih igračaka dijete neće ni prihvatiti.

Već u drugoj, trećoj godini dijete ponekad izrazi želju za nekom novom igračkom. No to još ne mora značiti da upravo ta igračka odgovara njegovoj dobi i potrebama njegova razvoja. U trgovini neki beznačajni detalj na predmetu može oduševiti za igračku koja ne odgovara njegovoj dobi. Ilustracije radi navest ćemo primjer iz specijalizirane trgovine igračaka na Kaptolu 19 u Zagrebu. U trgovinu je ušao djed s dva unuka. Mlađi je imao 3-4 godine, a stariji je bio učenik prvog razreda osnovne škole. Djed je želio kupiti mlađem unuku auto s volanom i pedalima na kretanje. Dječaci su pažljivo razgledavali igračke, posebno vozila. Mališan je sjeo u auto, pokušao voziti. Išao je polako uz pomoć starijeg brata, jer mališan nije znao vješto okretati pedale da bi auto brže vozio. Lijep crveni auto, za čije pokretanje je potreban određen napor i vještina, nije ga oduševio. Stariji mu je brat rekao: „Kad izučiš šofersku školu, vozit ćeš brže. I šoferi moraju učiti.“ Čitavo vrijeme mališan je ogledavao ostale izložene predmete. Djed ga je zapitkivao – hoće li ili neće taj auto. Uporno obilazeći ostale igračke, mališan je šutio. Djed ga napokon upita što bi želi da mu kupi. On mu pokaže hodalicu za dijete koje tek uči hodati uporno postavljajući svoj zahtjev da mu kupi upravo nju. Djed ga odgovara. Djedu pomaže u uvjeravanju pedagog, koji radi u toj prodavaonici. Mališan traži da iskuša hodalicu. Pokušavajući ga staviti u nju i, naravno, ona je premalena za dobro razvijenog trogodišnjaka. Dijete uviđa da mu ona ne odgovara. Međutim, ne želi ni auto. Zašto? Jer nema trubu. Trubu je imala hodalica koja je toliko zaokupila dijete. Naravno, otišli su, a auto nisu kupili.

O sličnim primjerima pričaju prodavači u specijaliziranim trgovinama igračaka ili u odjelima za prodaju igračaka. Znači, ne moramo uvijek zadovoljiti želje djeteta kad znamo da igračka ili predmet koji dijete želi ne može zadovoljiti potrebe njegova razvoja.

* Roller-Halačev, M. (1979). Igračke-roditelji-djeca, *Porodica i dijete*, vol. 27 (11): 16

(...)

Potrebno je naglasiti da u razvoju djece, osim općih karakteristika razvoja, prema kojima je učinjen izbor igračaka, postoje i razlike. One ovise o individualnim osobinama djeteta i o životnim uvjetima. Kronološka granica (dob djeteta) nije uvijek i stvarna prekretnica u razvoju. Ona ima samo približno značenje. Kronološka i razvojna dob ne podudaraju se uvijek. Zato pri izboru igračaka treba pored općih oznaka razvoja imati na umu i individualne osobine djeteta i prema njima odabrati pravu igračku u pravo vrijeme.

To ne znači da treba sve igračke nabaviti djetetu. Iz prijedloga za izbor potrebno je odabrati nekoliko vrsta igračaka za određenu dob djeteta i iz godine u godinu ih nadopunjavati, npr. slikovnice, knjige, materijale za građenje, konstruktore, opremu za lutku itd.

Za svaku dob djeteta učinjen je popis igračaka i materijala koji čini cjelinu za određenu dob. Neke će se igračke upotrebljavati nekoliko godina, samo im se mijenjaju dimenzije, oblici, složenost i slično, prema tome se neke vrste igračaka ponavljaju, ali i nadopunjuju, npr. lutka, zatim lutke raznih veličina, lutke – životinje, lutke – ginjoli, lutke – novorođenče, lutka – crnac, garderoba lutaka, obuća i slično.

Roditelji će na osnovi ovih popisa lako utvrditi koje igračke dijete ima, pa će nadopuniti s kojom novom igračkom ili materijalima potrebnim za određenu dob.

Među svojim igračkama dijete ima omiljene igračke ili igračku. Omiljenu igračku želi imati uza se. Dopustimo mu da je ponese sa sobom u krevetić ili da je ima uza se za vrijeme popodnevnog odmora. Omiljene igračke su medvjedići i lutke. S njima voli dijete spavati, otići u posjetu, na šetnju i slično.

Neke će igračke dijete željeti ponijeti sa sobom na izlet ili ljetovanje. S nekom igračkom želi otići na šetnju ili u park. Kad ide liječniku ili u bolnicu na liječenje, neka ponese igračku koju želi. Igračka je njegov nerazdvojni drug, pa će mu uz igračku boravak izvan kuće biti ugodniji, putovanje zanimljivije, čekanje u ambulanti manje dosadno, boravak na liječenju lakši, jer će ga igračke povezivati s njegovom kućom, roditeljima i neće se osjećati osamljenim.

Dobra igračka potrebna je svakom djetetu – zdravom, bolesnom, mentalno retardiranom, djetetu s poremećenim pokretima, djeci invalidima. Ovdje se govorilo samo o igračkama za zdravu djecu, što ne znači da mnoge od njih ne bi moglo upotrebljavati i bolesno ili oštećeno dijete. Međutim, za neke vrste oštećenja postoje i specijalne igračke.

Dijete ne upotrebljava igračku samo u zatvorenom prostoru. Ono se i na slobodnim prostorima, livadama, šumama, parkovima, igralištima itd. igra s raznovrsnim igračkama.

Uz rijeku, potok, jezero, more, također se igra. Igra se u sva godišnja doba. Upravo s toga neke vrste igračaka i sportske potrepštine imaju sezonski karakter, npr. lopta za vodu, rukavci i obruči za plivanje, saonice, klizaljke, skije i slično.

Neke su igračke namijenjene više za upotrebu u slobodnom prostoru, npr. koturaljke, romobil, bicikl, auto, užeta za preskakivanje, koluti, lopatice, kantice, neke vrste lopti itd.

Međutim, neke vrste igračaka upotrebljava rado i u sobnom i u otvorenom prostoru, npr. lutke, njihovu opremu, kolica, materijal za građenje itd. Neka dijete u svako godišnje doba u svim situacijama i na svakom mjestu ima odgovarajuću igračku. Neka omiljena igračka bude prisutna u svim životnim situacijama i na svakom mjestu, pogotovo kad to dijete želi i traži.

Dopustimo da se na igralištu ili u parku i djetetov suigrač poigra s nekom igračkom, koju je dijete donijelo na igralište. Neke igračke za slobodni prostor takve su da traže suigrače, npr. lopta, užeta za preskakivanje, koluti i slično. Takve će igračke pomoći djetetu u uspostavljanju kontakata sa svojim vršnjacima izvan kuće.

SLIKOVNICA SREDSTVO ODGOJA*

Proces integracije knjige u život čovjeka počinje veoma rano i traje kroz čitav život. Samo ako taj proces započinje dovoljno rano moći će se odagnati opasnost „moderne nepismenosti“ (dr Peter Schoock).

U život čovjeka knjiga ulazi u djetinjstvu - slikovnicom.

Slikovnica je namijenjena djetetu. Stvarana je za dijete. Ona govori slikom, jezikom koji ne treba prevoditi. Pripada jednom nezaboravnom i neuništivom razvojnom stupnju u životu čovjeka, njegovom djetinjstvu. Slikovnica treba da bude nešto na čemu dijete može rasti, svestrano se razvijati, odgajati, učiti. U njoj je imanentna, ali nenametljiva pedagoška nit, temeljena i zasnovana na dubokom poznavanju djeteta. Ona mora odgovarati njegovim razvojnim mogućnostima i utažiti njegovu glad i potrebu za novim, za zbiljom, za riječima odraslih, za nekim tko će mu istovremeno biti i drug i prijatelj. Dijete s pojedinim licima iz svoje slikovnice razgovara, brine se o njima, stavlja ih na spavanje, putuje s njima po oblacima, mjesecu, planetima, moru, šumama...

Prošlo je tri stotine godina od prve slike u knjizi djeteta, možemo reći prve slikovnice. Standard savremenog čovjeka, moderni tiskarski strojevi, raznovrsne kvalitete papira i boja, omogućavaju i raznovrsniju proizvodnju slikovnica.

Danas o izlaženju slikovnica odlučuju tiskarska izdavačka poduzeća od kojih se ni jedno posebno ne bavi problemom slikovnice. Tržište je preplavljeno kičem. Te činjenice svjesni su i izdavači, ali iz komercijalnih razloga posežu za tiskanjem kiča. Na tržištu nema ni dovoljno umjetnički vrijednih slikovnica. Nema slikovnica koje bi odgovarale pojedinoj dobi djece. Slikovnice se ne štampaju prema planu, ali njihovim izdavanjem podmiruje se i zadovoljava ukus tržišta, koje traži „Crvenkape“, „Ivice i Marice“, „Maje“ itd.

Stvaranje slikovnica danas, podređeno je ukusu odraslih. U većini slučajeva neukusu, starom pedeset i više godina. Savremena, umjetnički vrijedna slikovnica, raznovrsna i radosna, sporo i skromno ulazi u život djeteta (očiti primjer panoi na Trgu Republike).

Životna iskustva djeteta u kulturi savremenog društva kreću se u drugačijim pravcima. Obogaćena su raznovrsnijim doživljajima nego što su oni unazad pedeset godina i više. Nagli razvoj nauke i tehnike dijete sve više

* Roller-Halačev, M. (1972). *Slikovnica sredstvo odgoja, Umjetnost i dijete*, vol. 4 (19-20): 11-15.

doživljava i u svojoj životnoj sredini. Razgovarajući s trogodišnjacima o slici koja prikazuje dnevnu sobu, a na kojoj se vidi i kupaonica, djeca nabrajaju predmete koje vide, ali začas počinju i pričati: „Ja imam kupaonicu i mašinu“. Na pitanje „Kakvu mašinu?“, dijete odgovara: „Znaš, onu koja se vrti kad mama stavi u nju veš i ono što miriše“.

Dijete je u mogućnosti da prihvati „prvu knjigu“ već u drugoj godini života. Do polaska u školu i do onog razdoblja kada dijete postaje samostalni čitalac knjige potrebno je nekoliko vrsta slikovnica.

Prva vrsta slikovnice su „čiste slikovnice“ (Hans Otto Tiede), ili slikovnice bez teksta. One su namijenjene najmlađem djetetu. Dijete ih poistovjećuje sa svojim igračkama. Ponekad mu i služe kao sredstvo za igru. Tek postepeno dijete na slici počinje zapažati, uočavati ono što ranijenije zapazilo. Slika ga postepeno počinje zaokupljati i interesirati. Nije mu potreban tekst koji će je objasniti. Slika je ta koja stimulira dijete na govornu aktivnost. Izaziva u njemu doživljaje radosti, veselja, budi interese za predmete u okolini. Slike mu govore o mnogim stvarima. O pojavama koje još ne zapaža. Svaka slika govori sama za sebe o domaćim životinjama, pticama, igračkama, prometnim sredstvima, predmetima koje svakodnevno susreće. One su snažni pokretači govornog razvoja djeteta. Omogućavaju djetetu lakši prijelaz od igračke na knjigu, odnosno od slikovnice igračke na slikovnicu s tekстом, a kasnije i na knjigu. Neki autori ovu vrstu slikovnica jednostavno nazivaju „prve slikovnice“ (Rihard Bamberger).

U ovu vrstu slikovnica ulaze i slikovnice bez teksta, ali i namijenjene starijoj predškolskoj djeci. Sadržaj takvi slikovnica nastaje na osnovu slijeda slika koje čine cjelovitu priču. Slike osiguravaju sadržaj koje dijete govorno samostalno kreira.

Druga grupa slikovnica su „slikovnice priče“. Usporedno sa slikama i tekst priča priču. To može biti i poznata priča ili pjesma. Vrijednost takve slikovnice uvjetovana je koherentnošću autora, slikara ili pisca. U obradi savremene slikovnice korisna je i istovremena suradnja slikara i pisca već u nastajanju priče, ili kao što već i postoje pokušaji da autor slikovnice, slikar ili pisac bude jedno lice.

Slikovnice ovih dviju grupa međusobno se razlikuju. Svaka grupa ima svoja osnovna obilježja. To ipak ne znači da nije uz neke od ovih grupa slikovnica potrebno dati informacije o sadržaju ili upute za korištenje slikovnice, što gotovo u nijednoj slikovnici danas ne postoji. Ovakve upute su nužne u nastojanju da se slikovnice koriste kao adekvatno sredstvo odgoja.

Otvoreno ostaje pitanje slikovnica koje nastaju na osnovu fotografija, bilo stvarnosti ili posebno oblikovanih predmeta koji se fotografijom prenose u slikovnicu (npr. „Puna zvijeri, puna ptica u svijet žuri slikovnica“ Zagreb 1967).

Odgajanje predškolske djece vrše roditelji i odgajatelji u dječjim vrtićima ili u raznim drugim institucijama. Prema tome roditelji i odgajatelji najčešće unose prve knjige u život djeteta. Organizirano, stručno, plansko djelovanje na predškolsko dijete i na njegov odgoj vrši se u dječjim vrtićima. Dječji su vrtići zainteresirani za dobre, umjetnički vrijedne slikovnice. S obzirom na pedagošku prosvjetnu ulogu dječjeg vrtića i konstantnu suradnju vrtića s roditeljima predškolske djece, odgajatelji postaju savjetnici u odgajanju djece. Oni usmjeravaju roditelje na izbor pojedinih sredstava odgoja, igračaka i slikovnica.

Koliko i kako dječji vrtići koriste slikovnice u odgojno obrazovnom procesu, ilustrirat ću podacima iz elaborata koji je Centar za dječje igre i igračke u Zagrebu 1968. godine izradio za Savjet za Naučni rad SRH. Ekipe koja je radila na izradi elaborata sakupila je putem ankete podatke o opremljenosti dječjih vrtića potrebnim didaktičkim sredstvima, igračkama i materijalima. Anketirano je 136 grupa u dječjim vrtićima i to

- 33 mlađe grupe
- 25 srednjih grupa
- 33 starije grupe
- 45 mješovitih grupa.

Izbor grupa i mjesta koja su anketirana izvršen je na osnovu slobodnog izbora i obuhvaća sve republike. O ovim podacima možemo govoriti samo kao o relativnim pokazateljima stanja u dječjim vrtićima iako se odnose na velik broj grupa koje obuhvaćaju oko 5000 djece.

U navedenoj anketi dječji su vrtići potpuno samostalno razvrstali i klasificirali postojeća didaktička sredstva i materijale koje imaju i koje koriste u odgojno-obrazovnom procesu. Podatak koji je ovdje zanimljiv govori da od postojećih 49 načina razvrstavanja didaktičkih sredstava, igračaka i materijala u 27 grupa odgajatelji spominju slikovnice kao didaktičko sredstvo, što znači u prosjeku 55,10 posto anketiranih dječjih vrtića.

Prema podacima ankete raspon količine knjiga u pojedinim dječjim vrtićima je od 5 do 200 komada. U ove popise ulaze i priručnici za odgajatelje, zbirke priča, bajki itd. U velikom broju vrtića ima premalo knjiga. U nekim u prosjeku po 7 komada koliko djeca imaju kod kuće. U popisu slikovnica koje su navedene da se koriste u dječjim vrtićima ima samo 20 posto kiča što je daleko manje nego što bi se moglo pretpostaviti u današnjoj poplavi kiča na našem

tržištu. Prema podacima ankete vidljivo je da se fond slikovnica dovoljno ne obnavlja.

Što se tiče slikovnica za pojedinu dob djece gotovo ih i nema, jer takvih slikovnica i nema na našem tržištu. U svim grupama ponavljaju se naslovi istih slikovnica. Razlike su neznatne. Od anketiranih dječjih vrtića slikovnicama su najbolje opremljeni dječji vrtići SR Slovenije (Ljubljana, Jesenice, Ptuj) koji imaju velik broj slikovnica i knjiga, te prvorazredan izbor.

Stanje u dječjim vrtićima u odnosu na količinu i izbor knjiga u posljednje se tri godine vidno izmijenilo. U potpunosti se ne može izmijeniti dok na tržištu ne bude dovoljno dobrih slikovnica za sve uzraste djece prije polaska u školu, pa i u nižim razredima osnovne škole.

Što čini slikovnicu sredstvom odgoja?

Bogatstvo umjetničkih djela namijenjenih djeci predškolske dobi: muzika, književnost, proza i poezija, slike, slikovnice... po svom karakteru treba da nose visoke umjetničke kvalitete, jer samo kao takva mogu biti sredstvo odgoja. Jedinstvo forme i sadržaja osigurava umjetničke kvalitete djelima namijenjenim predškolskoj djeci.

Slikovnica kao sredstvo odgoja pomaže u razvijanju spoznajnog života djeteta. U bogaćenju emocionalnog doživljaja i izražavanju, u izazivanju emocija. U razvijanju govornog ponašanja, zadovoljavanju potreba, ali i u izazivanju potreba za novim, lijepim, neobičnim, interesantnim...

Postepeni rast i razvoj djeteta omogućavaju stjecanje novih spoznaja, iskustava. Doživljaji iz neposredne okoline prikazani u slikovnicama čine doživljaj stvarnog života točnijim, dubljim, trajnijim. Dijete je u mogućnosti putem slike bolje upoznati stvari i predmete u okolini. Neposredan doživljaj okoline slika u slikovnici daje na umjetnički oblikovan način tako da dijete podsjeti na doživljeno, lijepo i radosno. Ona je samo pomoćno sredstvo u poznavanju okoline, u preciziranju predodžbi, razvoju govora i mišljenje.

Slike u slikovnici pokazuju odnose u okolini djeteta, odnose predmeta i pojava i na taj način pomažu razvoj sposobnosti zapažanja i uočavanja onog što je bitno, te razvijaju sposobnost pamćenja i zapamćivanja logičkih odnosa.

Slikovnice služe i razvoju govora, pomažu pravilnoj artikulaciji, bogate fond riječi, služe u govornim vježbama djeteta. Na njima i pomoću njih dijete imenuje, zapaža, uspoređuje. One doprinose i razvijanju odnosa prema stvarima, prirodi, bude interes za pojave svakodnevnog života.

U sadržajima nekih slikovnica dijete će doživjeti drugarstvo, odnos prema radu, rad ljudi u okolini koja mu je bliska i poznata. Neke će mu slikovnice pomoći da predoči pojave i predmete koj e ne susreće u svojoj okolini. Pomoću

takvih slika postat će mu pristupačno mnogo toga što će tek kasnije u životu sresti i što će činiti izvor njegovih spoznaja. Savremena slikovnica uvest će dijete u svijet tehničkih dostignuća, prometnih sredstava, svemirskih letova...

Dobra slikovnica omogućuje djetetu da predmete, pojave ili događaje u bližoj i daljnjoj okolini, u sadašnjosti ili prošlosti, iz svijeta zbilje ili svijeta imaginacije lakše uočava i pravilnije shvaća. Pobuđuje i regulira njegove emocije i dovodi ga do dubljeg i adekvatnijeg doživljavanja svijeta.

Likovni govor u slikovnici ima odgovarajuću posredničku ulogu između fabule i djeteta. Uticaj slike u predškolskom periodu je značajan za oblikovanje predodžbenog svijeta i doživljavanja svijeta uopće. Umjetnička slika obogaćuje život djeteta estetskim doživljajima. Detalji koji oduševljavaju dijete i ostavljaju dojam ponekad su posve neobični za odrasla, ali razumljivi mališanu. Četverogodišnje dijete pri promatranju slikovnica „Peća i vuk“ kaže, „najviše mi se sviđa vuk, jer ima lijepe bijele zube“. Ostala djeca u grupi prihvataju ovo vrednovanje.

Tekst pomaže u razumijevanju fabule, pa doživljaj postaje obogaćen još jednom umjetničkom formom likovno - verbalnom. Neki sadržaji slikovnica obogaćuju imaginacije djece i utječu na maštovitost. Upravo ta sinteza vizuelno-verbalne komponente slikovnice je posrednik koji olakšava djetetu prije polaska u školu prijelaz na knjigu i učenje i usmjerava ga prema knjizi. Istovremeno podržava i budi interes za knjigu, za raznovrsne spoznaje, nove sadržaje, budi znatiželju djece, navikava ih na korištenje knjiga, te već od ranog djetinjstva utječe na razvijanje i formiranje određenog stava prema knjizi i slici, sadržaju, umjetničkom izrazu slikara i pisca. Razvija i odgaja u djetetu potrebu za knjigom i uvodi ga u bogati svijet dječje književnosti.

Slikovnica svojom umjetničkom formom i sadržajem utječe na svestrani razvoj djeteta. U organiziranom odgojno-obrazovnom procesu u dječjem vrtiću ona ima svoje mjesto u svojim odgojnim područjima.

Nije zadatak odgajatelja i roditelja stalno naglašavati odgojne tendencije dobre slikovnice, već svaku moguću situaciju potaknutu i motiviranu dobrom slikovnicom koristiti tako, da djeca i vlastitom aktivnošću prihvataju utjecaj umjetničkog djela slikovnice. Neka ga ona odgaja, obrazuje, djeluje na čuvstva, predodžbeni svijet, maštu, govor...

PRIRODA – IZVOR POČETNIH ZNANJA I ISKUSTAVA*

SADRŽAJ RADA NA UPOZNAVANJU PREDŠKOLSKE DJECE S OKOLINOM

A. UPOZNAVANJE OKOLINE U MLAĐOJ GRUPI

1. Biljni svijet i promjene u prirodi

Sadržaji u vezi s upoznavanjem okoline u predškolsko doba za mlađu grupu razvrstani su prema godišnjim dobima kako bi dijete prirodne pojave upoznalo u vrijeme kada se javljaju jer ih tada može promatrati, doživjeti i imenovati. Usvajanje određenih pojmova bit će osnova za proširenje znanja u srednjoj i starijoj predškolskoj dobi.

Jesen

Što se sve događa u jesen? Što će djeca promatrati?

Sazrijeva voće i povrće. Gradske tržnice pune su raznovrsnog voća i povrća – plodova. U manjim mjestima i selima djeca će sazrijevanje voća pratiti u voćnjacima, a povrća u vrtovima u svojoj neposrednoj okolini. Tako će djeca upoznati voće: jabuke, kruške, šljive, grožđe, breskve, kesten i povrće: rajčice, papriku, mrkvu, krumpir, luk, kupus, grah.

U gradovima ti se plodovi pretežno upoznaju na tržnici. Djeca pokazuju više interesa za voće nego za povrće i dulje ga promatraju. Gledajući voće, djeca će zapaziti njegovu boju, oblik, miris i odrediti mu naziv. Prilikom promatranja na tržnici odgajatelj će zajedno s djecom kupiti nešto voća i odnijeti ga u dječji vrtić. U vrtiću će voće pred djecom i uz njihovu pomoć oprati. Zatim će djecu ponuditi opranim voćem kako bi mu odredila okus. Djeca te dobi prepoznaju navedeno voće i pravilno ga imenuju. Postoje jedino teškoće u prepoznavanju i imenovanju šljiva. Da bi djeca zapamtila nazive voća koje su u toku jeseni i nekoliko puta vidjela i promatrala, razgledavaju u raznim igrama i aktivnostima slike, upotrebljavaju didaktičke igračke, parne slike, lota i slično. Razgovori s djecom, razne pitalice i govorne igre također pomažu u usvajanju naziva pojedinih vrsta voća. Ako u blizini vrtića rastu voćke, djeca će s odgajateljem pratiti dozrijevanje plodova, promatrati plodove na granama, razgovarati o njima, uspoređivati ih itd.

* Odlomci iz knjige Roller-Halačev, M. (1977). *Upoznavanje predškolske djece s okolinom*. Zagreb, Školska knjiga, str. 13-18, 21-28, 32-42, 45-54, 94-98.

Budući da djeca ove grupe ne pokazuju naročit interes za upoznavanje povrća, treba samo nastojati da usvoje nazive onih plodova koje u ovo godišnje doba upotrebljavaju za prehranu. Treba ih navikavati da neke vrste povrća npr. rajčicu, mrkvu, papriku, jednu nekuhanu. Razgovori s djecom o omiljenom povrću, kratke priče, igre, govorne igre i zagonetke pomažu u usvajanju naziva raznog povrća.

Za lijepih jesenskih dana djeca će šetati uz vrtove i pažljivo promatrati koje povrće u njima raste. Postavljaju im se pitanja: Koje povrće raste u vrtu? Kako izgleda? Kakve je boje?

Radi sređivanja iskustava organiziraju se, nakon promatranja, razne didaktičke igre, npr. „Voće – povrće“, „Pogodi po opisu“ ili igre parnim slikama. Djeca promatraju plodove na slici i imenuju ih. Postepeno traži odgovor od djece da ih opisuju i da kažu sve što o tim plodovima znaju.

Cvijeće se uzgaja u gradskim parkovima, vrtovima, na prozorima kuća, balkonima. Posebni dio na tržnici namijenjen je prodaji cvijeća. Radi utvrđivanja stečenih znanja potrebno je određeno vrijeme promatrati iste ili slične cvjetne nasade i cvijeće. Djecu treba potaknuti na promatranje boja, oblika i mirisa cvijeća. Prilikom promatranja dijete će pažljivo opipati cvijet, njegove latice i listove, pomirisati ga, odrediti mu boju, usvojiti nazive nekih vrsta cvijeća.

U jesen opada lišće. Ono je različitih boja – žuto, crveno, zeleno – i različitih veličina i oblika. Sa svakim danom lišće mijenja svoje boje. Postepeno ostaje drveće bez lišća. Kad prolazimo šumom ili parkom ispod naših nogu suši suho lišće.

Šetnja u obližnju okolicu sa zadatkom da se promatraju promjene koje nastaju na drveću zanimljiva je i radosna. Djeca se igraju lišćem. S niskih grana nekih stabala koje mogu dohvatiti i sama tresu uvelo lišće. Promatraju kako pada „zlatna kiša“. Lišće lebdi, okreće se. Po hrpama lišća djeca mogu skakati, valjati se ili ih preskakivati.

Soba dnevnog boravka u dječjem vrtiću ukrašena je čitave jeseni lišćem, granama ili zelenilom ubranim na vrijeme zajedničkih šetnji ili šetnji s roditeljima. Nakon promatranja voća, povrća, stabala, vrtova, parkova i šuma u sobama dnevnog boravka ponovno se organiziraju raznovrsne igre. Igre „Čarobna vrećica“, „Pronađi isti list“, „Pronađi isti plod“ i slične pomažu u usvajanju osnovnih znanja. U sobi mlađe predškolske djece također se uzgaja sobno bilje koje brzo raste. O bilju se brine odgovatelj zajedno s djecom. Da bi navikao djecu promatrati kutić prirode i razvijao brižljiv odnos prema biljkama, odgovatelj svakodnevno u prisustvu djece promatra biljke, zalijeva ih

i njeguje. Primjer odgajatelja pozitivno utječe na djecu jer se u njih javlja želja da učine isto, da odgajatelja oponašaju. Postepeno će odgajatelj djeci mlađe predškolske grupe postavljati jednostavne zadatke. Neke će zadatke djeca izvršavati uz odgajateljevu pomoć, a neke samostalno.

Vremenske pojave i promjene zapažaju djeca boraveći na zraku, na igralištu vrtića, putem od kuće do vrtića itd. Na neke im promjene odgajatelj sam skreće pažnju: hladno je, puše vjetar, pada kiša i slično. Gledajući kroz prozor dječjeg vrtića ili kroz otvorena vrata, djeca promatraju kako kišne kapi padaju po staklima prozora ili na beton pred ulazom. Prolaznici nose kišne kabanice ili kišobrane. U jesen kiše padaju često i postaje sve hladnije. Djeca se oblače toplije nego ljeti. Više ne nose sandale, već zatvorene cipele, duge čarape, džempere, a kasnije i kapute. Kad pada kiša, i djeca nose kišne kabanice i kišobrane.

Zima

Nastavlja se promatranje vremenskih promjena, naročito za vrijeme boravka djece na zraku, za vrijeme šetnji ili nakon dolaska djece u dječji vrtić. Hladno je. Stabla su ogoljela, parkovi i šume opustjeli. Pušu hladni vjetrovi, tamni oblaci zastiru sunce, ponekad je maglovito. Često padaju hladne kiše. Zbog hladnoće smrzava se voda – pretvara se u led, gladak i klizav. Putem od kuće do vrtića djeca mogu osjetiti hladnoću, zapaziti i doživjeti i neku drugu vremensku pojavu. S obzirom na studen i velike hladnoće koje su tipične u nekim krajevima za ovo godišnje doba, s djecom treba razgovarati kako se zimi odijevamo. Uz pomoć odgajatelja djeca imenuju zimske odjevne predmete, npr. rukavice, kapu, šal, čizme, bundu, kaput, itd.

Zimi pada snijeg. Mališani ga očekuju radosno. Organizira se promatranje padanja snijega. Odgajatelj usmjeruje pažnju djece: „Gledajte, djeco, kako snijeg pada! Kako pada tiho. Kakve je boje? Pokušajte uhvatiti snježne pahuljice! Ispružite ruke da snijeg na njih pada.“ Aktivna promatranja vesele djecu. Ona živo reagiraju na svaki poticaj odgajatelja, a radost zbog padanja snijega izražavaju usklikima, pokretima, pitanjima. Izađemo li s djecom na igralište da bi bolje potpunije doživjela padanje snijega organizirajmo vesele igre na snijegu i sa snijegom.

Boravak na zraku za lijepih zimskih dana odgajatelj će iskoristiti da zajedno s djecom napravi snjegovića, razne građevine od snijega i slično. Djeca mu pomažu lopaticama grabeci snijeg i gradeći. Pomoću štapova djeca mogu i crtati po snijegu. Igre snijegom oduševljavaju djecu. Igrajući se, upoznaju njegove različite kvalitete, boju, hladnoću, mekoću. Djeca promatraju u snijegu tragove i uspoređuju ih.

Pred kraj zime odgajatelj sadi s djecom gomolje ili lukovice ranog cvijeća u za to posebno pripremljene cvjetne lonce ili sandučiće. Odgajatelj pokazuje djeci lukovice koje će posaditi. Djeca ih uzimaju u ruke, razgledavaju, sade u zemlju, zalijevaju, prate svakodnevne promjene na posađenoj lukovici.

Mnoge tipično zimske pojave i promjene karakteristične za pojedini kraj mlađa predškolska djeca promatraju iz sobe dnevnog boravka. Na igralište i u šetnju odlaze u ovo godišnje doba povremeno kad klimatski uvjeti dopuštaju (nema vjetrova, niskih temperatura, padalina i slično).

Proljeće

Pojave koje se javljaju u proljeće promatraju se svakodnevno. Zašto se snijeg topi? Gdje još ima snijega? Što se javlja ispod snijega? Odgajatelj upozorava djecu da sunce grije toplije pa se snijeg topi. „Pružite ruke prema suncu neka ih ogrije“. U kasno proljeće sve se dulje igraju djeca na pijesku i pješčaniku.

U vrtovima nastaju promjene. Ljudi pripremaju zemlju za proljetnu sjetvu. Odgajatelj će s djecom prošetati do susjednog vrta koji su promatrali u jesen. Pogledat će kakve se promjene događaju. Što je novo u susjedovu vrtu? Ako dječji vrtić ima vrt, djeca će za lijepih toplih i sunčanih dana pogledati što se u vrtu izmijenilo. U jesen su djeca promatrala cvijeće u vrtovima, parkovima i na prozorima obližnjih kuća. U proljeće na tim istim mjestima promatraju nicanje novih biljaka, sađenje prvog proljetnog cvijeća iz staklenika u parkove i slične proljetne radove. U proljeće padaju kiše. Korisne su i potrebne za rast posijanih ili posađenih biljaka.

Odgajatelj razgovara s djecom o prvim vjesnicima proljeća – snježnicama, visibabama, jaglacima, ljubicama i drugim. Djeca pažljivo promatraju, razgovaraju, pitaju. Neka već žele znati kako se pojedini cvijet zove. Cvijeće je nježno, lijepo, ukrašava sobu. Obližnja livada puna je raznovrsnog cvijeća. Žuti se maslačak. Nakon kratkog vremena žutih maslačaka sve je manje. Kamo su nestali? Što se s njima dogodilo? Odgajatelj ih s djecom traži. Nalazi maslačkove „lampice“ i s njima se djeca igraju.

U cvjetnim loncima niklo je, a u nekima i procvjetalo cvijeće koje su djeca još zimi posadila (zumbul, tulipan, sunovrat). Kolike li radosti! Odgajatelj pohvaljuje djecu za brigu koju su vodila zalijevajući cvijeće, divi se zajedno s njima ljepoti „našeg cvijeća“ i raduje se rezultatima zajedničkog rada. U proljeće se također sije ili sadi cvijeće koje cvate u kasno proljeće ili na početku ljeta. Odgajatelj odabire za sjetvu ili sađenje one vrste cvijeća koje brzo rastu i cvatu da bi djeca prije svog odlaska na ljetovanje vidjela rezultate sudjelovanja u radu.

Na obližnjim stablima s kojih je u jesen otpalo lišće, javljaju se novi listovi. Odgajatelj treba da potakne djecu na promatranje prvih pupoljaka i listova, a zatim na cvjetanje, posebno voćaka. Stabla mijenjaju svoj izgled. Što je novo na poznatom stablu? Uz pomoć odgajatelja djeca opisuju zapažene promjene. Sunce grije toplije i djeca skidaju zimsku odjeću i obuću. „Kako se odijevam u proljeće? Zašto?“

Ljeto

U životu dječjeg vrtića događaju se promjene. Neka djeca odlaze već s roditeljima na ljetovanje ili izvan grada. Svakog dana sve je manje djece u dječjem vrtiću. U toku lipnja počinju grupni odlasci djece iz vrtića na more ili u planine. Djeca koja ostaju u dječjem vrtiću borave zbog povoljnih klimatskih uvjeta mnogo na svježem zraku, na igralištu dječjeg vrtića ili provode vrijeme u šetnjama.

Toplije je. Sunce grije snažnije. Odgajatelj traži za djecu hladovinu u sjeni lisnatog drveća dječjeg igrališta. „Kako se zovu ta stabla?“ „Kako izgledaju?“ „Što se sve nalazi na našem igralištu?“ „Koje cvijeće cvate ljeti?“ Toplije sunčano vrijeme omogućuje svakodnevni boravak djece u prirodi, u šumi, na livadi ili u parku i ona potpunije i aktivnije upoznaju prirodu. Djeca promatraju oblake koji plove po nebu, oponašaju različite zvukove, glasanje životinja i ptica. Perceptivno doživljavanje proširuje iskustvo djece, budi interes za prirodu i za pojave u njoj.

Odgajatelj treba postavljati djeci konkretne zadatke: „Naberite cvijeće, isplest ćemo vijenac.“ Pokazuje kako se bere cvijeće. Da bi djeca bolje zapazila boje cvijeća, može odgajatelj postaviti zadatak da jedna grupa djece bere žuto cvijeće – maslačak, druga grupa cvijeće bijele boje – ivančice i tratinčice, a ostali neka беру cvijeće plave boje. Djeca se uče razlikovati veličinu, oblik i boju cvijeta, i počinju shvaćati da na livadi postoje različite vrste cvijeća s obzirom na oblik, boju i miris.

Ljeto je omiljeno godišnje doba za igre na pijesku i igre vodom, pa je obavezno osigurati potrebne rekvizite za njihovu realizaciju. Lopaticama djeca prekopavaju pijesak na pješčaniku, lupaju po iskopanom pijesku, pune kanticе, istresaju, prenose, prave „kolače“, grade. Postepeno usvajaju iskustvo da je suhi pijesak sipak, a da se graditi može samo s mokrim pijeskom. Odgajatelj organizira i igre vodom. Na igralištu su bazeni ili posebne posude napunjene vodom koja se svakodnevno mijenja. Djeca se igraju uz posude napunjene vodom kamenčićima, školjkama, drvenim daščicama, čamčićima, bočicama, lončićima, lijevcima i sl. U toku igre zapažaju da neki predmeti plivaju na vodi, a neki tonu. Kad kanticama zalijevaju cvijeće ili gredice, zapažaju da iz njih teku mlazovi vode kao iz slavine vodovoda.

Postoji li mogućnost, odgajatelj prati s djecom dozrijevanje prvih plodova. Ponovno će s djecom pogledati „našu trešnju“ u susjedstvu, koju su promatrali kad je procvala, ozelenjela, kad su se zametnuli prvi plodovi. Sad su plodovi dozreli. Pogledat će kako izgledaju, djeca se takvoj šetnji raduju, aktivno promatraju, imenuju oblik i boju ploda, na primjeren način otkivaju uzročno-posljedične veze.

2. Upoznavanje životinjskog svijeta

Za djecu mlađe grupe životinjski svijet je veoma zanimljiv jer je dinamičan i raznovrstan. Životinje se razlikuju po obliku, veličini, mjestu življenja, načinu života, glasanju i slično. Mnoge tipične oznake pojedine životinjske vrste djeca nisu prije zapažala. Odgajatelj pomaže djeci u upoznavanju životinjskog svijeta neposredne okoline, u sređivanju i u obogaćivanju iskustva. Osim odgajatelja i roditelji nadopunjuju i proširuju znanje djece o pojedinim životinjama.

Djeca mlađe grupe upoznat će životinje koje najčešće susreću u svojoj okolini jer će imati više mogućnosti da ih promatraju. Predodžbe o njima postat će potpunije i kad ih vide znat će ih pravilno imenovati. Budit će se u njima interes za životinjski svijet i odgajati pravilan odnos prema životinjama. Ima li dječji vrtić mogućnosti i prostornih uvjeta, poželjno je da osigura mjesto za nekoliko životinja, koje će živjeti uz ustanovu, a o kojima će se djeca brinuti i svakodnevno pomagati odgajatelju u hranjenju i njezi. Da bi djeca usvojila određena znanja o nekim životinjama, odgajatelj će s djecom razgledavati slike i slikovnice, pričati im kratke priče iz životinjskog svijeta, organizirati raznovrsne igre, pokretne i didaktičke, u kojima djeca oponašaju kretanje i glasanje životinje, opisuju je, na osnovi opisivanja pogađaju životinju, prepoznaju je po nekim oznakama i slično. Djecu zanima što životinje jedu, kako piju vodu, gdje spavaju i slično. U izboru sadržaja odgajatelj će nastojati da već u ovoj grupi djeca upoznaju neke tipične predstavnike životinjskih vrsta. Tako npr. od sisavaca mogu upoznati psa, mačku, ovcu, janje, magarca, kravu, tele i konja. Odgajatelj će nastojati pronaći mačku s mačićima, ili kuju sa štenadi i pokazati djeci kako životinje hrane svoju mladunčad. Uz promatranje u prirodi odgajatelj će pokazati djeci slike svih tih životinja i njihove mladunčadi.

Ptice su pokrivenе perjem, imaju dvije noge, mogu letjeti, umjesto njuške imaju kljun, legu se iz jaja, žive u gnijezdima ili oko kuće (perad). Raznovrsno se glasaju – cvrkuću, kokodaću, kukuriću i sl. Kanarinac u našoj sobi pjeva. Ljudi ga hrane zrnjem. Živi u krleci. Iz toplih je krajeva, stoga ne bi mogao živjeti u parku ili šumi. Promatrajući svakodnevno iz neposredne blizine pticu, djeca će postepeno lakše zapaziti kako ptice piju vodu, kako se hrane i slično. Znanje će graditi na iskustvu stečenom temeljitim i čestim promatranjem svoje omiljene ptice. U gradovima će djeca zapaziti golubove. Unatoč štetama

što ih pričinjaju atrakcija su mnogih gradova. „Golub je ptica, živi na trgu“ - kažu djeca u Zagrebu. Jede kukuruz i kruh. Velik je i pokriven perjem. Ima kljun, ali se razlikuje od njihove omiljene ptice pjevice u vrtiću. I vrabaca ima svuda u neposrednoj okolini. Osim njih djeca će možda zapaziti još koje ptice – lastavicu, vranu, kosa, rodu, galeba, ovisno o kraju u kojemu žive. Naši su krajevi bogati pticama. Dovoljno je ako djeca mlađoj grupi prepoznaju pticu po njezinu vanjskom izgledu, a neke možda i po karakterističnom glasanju, npr. kukavicu, kosa i slično. Neke ptice ne lete. Žive u dvorištima naših kuća. To su kokoši, pilići, patke, guske, a u nekim krajevima i druga perad. Djeca će ih prepoznati po vanjskom izgledu, po kretanju i glasanju. S djecom će odgajatelj organizirati igre, npr. „Kako se tko glasa“, „Kako se tko kreće“.

Djeca ove dobi mogu upoznati i neke ribe. U sobi dnevnog boravka odgajatelj može urediti mali sobni akvarij sa zlatnom ribicom kako bi djeca mogla upoznati karakteristike ribe: živi u vodi, ima peraje i pliva. Hrani se crvićima i posebno pripremljenom hranom, bez vode ne može živjeti.

Od vodozemaca djeca mogu upoznati žabu. To je zanimljiva životinja. Za svoje je boravište izabrala vodu, pa živi u okolini bara, rijeka i slično. Odgajatelj će pokušati da je pod određenim uvjetima zadrži nekoliko dana u sobi dnevnog boravka, u prikladnoj posudi s nekoliko grančica, malo vode, kamenja i sl. Posuda mora biti pokrivena gazom da žaba ne iskoči.

Već u ovoj grupi djeca zapažaju „sitni“ životinjski cvijet. S pojavom proljetnog cvijeća i toplog vremena javljaju se leptiri, pčele, mravi, bubamare. Odgajatelj će promatrati s djecom bubamaru, zanimljivu životinju – kukca, crvene boje, čvrstih krila, okruglasta oblika. Pažljivo će je staviti na dlan i pokazivati. Kasnije će je djeca samostalno promatrati, držeći je na svom dlanu.

Osim životinja koje djeca susreću u okolini u mlađoj grupi spominju se i životinje s kojima se djeca susreću u pričama i basnama, a poznaju ih iz slikovnica, filmova ili zoološkog vrta. To su medvjed, vuk, zec, lisica, slon, majmun i druge. Neposredna okolina i kraj u kojem djeca žive također utječu na izbor sadržaja. Iskustva djece su raznovrsna, pa opseg nekih znanja može biti i veći nego što je predviđeno Programom odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima ili ovdje spomenuto.

B. UPOZNAVANJE OKOLINE U SREDNJOJ GRUPI

1. Biljni svijet i promjene u prirodi

Djeca se u jesen vraćaju u dječje vrtiće. Njihova su iskustva obogaćena novim doživljajima, vezanim uz ljeto provedeno na selu, moru, planinama ili u gradu, uglavnom izvan dječjeg vrtića. Sadržaj novih informacija određen je konkretnom prirodnom i društvenom sredinom i specifičnostima godišnjeg

doba. Dijete je spontano upoznavalo prirodu kraja u kome je boravilo, klimatske promjene i karakteristične ljetne pojave. Iskustva djece su različita s obzirom na bogatstvo sadržaja, opseg i jasnoću predodžbi i sl. Početkom jeseni nužno je sređivati iskustvo stečeno izvan dječjeg vrtića za vrijeme ljeta.

Jesen

Postepeno će djeca u dječjem vrtiću promatrati promjene nastale s dolaskom jeseni. Djeca ove dobi izdržljiva su, samostalnija, razvijenija, odgovornija, pa je veća mogućnost potpunijeg upoznavanja nekih pojava i promjena u prirodi. Za vrijeme šetnji djeca će mnogo promatrati i zapažati, upozoravati odgajateljicu na neke pojave, tražiti objašnjenja. S djecom se organiziraju šetnje na njima već poznata mjesta, u park ili obližnju šumu. Potrebno je odrediti kakvi su šuma ili park u jesen, što se promijenilo od posljednjeg posjeta šumi ili parku (promjene u boji lišća, nijanse boja, po koji otpali list). Nakon čestih promatranja šume ili parka u jesen djeca svoj doživljaj likovno izražavaju slikanjem ili tehnikom kolaža. Sredinom jeseni ili kasnije, kad je lišće već požutjelo i počelo otpadati, ponovo će odgajatelj s djecom promatrati drveće u šumi ili parku. Što je s pticama? Gdje su leptiri? Nema šumskog cvijeća. Šuma je pokrivena pokrivačem smeđeg i tamnog lišća. Često padaju kiše. Prilikom šetnji djeca traže šumske plodove, posebno žir, bukvicu i sl. U parkovima će naći plodove divljeg kestena.

U voćnjaku također nastaju raznovrsne promjene. U ranu jesen djeca promatraju zrele plodove na obližnjim voćkama. Imenovat će ih i prepoznavati prema boji, obliku i mirisu. Zapažat će razlike među istovrsnim plodovima, npr. velika, mala, zelena, žuta, kruška, crvena, zelena, jabuka. Grožđe je voće, ali se razlikuje od jabuke i kruške. Potrebno je odrediti razliku. Plodovi se spremaju za zimu, svježi ili se od njih kuha pekmez, kompot. Odgajatelj podrobnije razgovara s djecom o onom voću kojeg ima najviše u kraju gdje se nalazi dječji vrtić (vinogradarski kraj o grožđu, voćarski krajevi o tipičnim vrstama voća koje se u njima uzgajaju, npr. o jabukama, šljivama, mandarinama), posebno u krajevima gdje su plantažni voćnjaci.

U jesen sazrijevaju kesteni. U nekim krajevima poznata je posebna vrsta pod nazivom maroni. Djeca se vesele pojavi prvih kestena i marona. Treba im pokazati kako izgleda neoljušten plod kestena. Plodove pitomog kestena treba usporediti s plodovima divljeg koji su djeca upoznala već za vrijeme šetnji.

Za vrijeme boravka na igralištima i u parku djeca skupljaju plodove divljeg kestena i njegovo lišće. Iz plodova izrađuju razne oblike - životinje, ptice, ljude. Iz lišća prave kape, njima se ukrašavaju i igraju. Promatraju krošnje stabala i prate kako grane postepeno ogoljuju - ostaju bez lišća. Gledajući

krošnje različitih stabala, npr. lipe, oraha, breze, zapaziti će među njima razlike. Promatrajući listopadno drveće, djeca će zapaziti da im lišće opada u jesen, a zimzelenog drveća (bora, jele) zelene se iglice zadrže na granama.

U vinogradu je berba grožđa. Lišće vinove loze također počinje žutjeti, s vremenom potamni i postepeno opadne. Šume, parkovi i voćnjaci su ogoljeli, opustjeli, utihnuli.

U jesen nastaju promjene u povrtnjaku. Povrće sazrijeva i ljudi ubiru paprike, rajčice, iskopavaju krumpir, čupaju ciklu, mrkvu, režu glavice kupusa i spremaju za zimu. Radi sređivanja dječjeg iskustva odgajatelj će pokazivati djeci gdje pojedini plod raste. Mrkva, cikla, krumpir - u zemlji, a rajčica i paprika na stabljici. Odgajatelj pokazuje i imenuje neke radnje, npr. čupa mrkvu, kida papriku itd. Zajedno s djecom određuje oblik, boju, veličinu ubranog ploda. Uspoređuje npr. mrkvu, ciklu i ostalo povrće. Povrće je svakodnevna prehrana djeteta, stoga je potrebno da ono zna gdje raste i kako izgleda nekuhano. Ali sve su to samo najosnovnije informacije o povrću.

Cvijeće u parkovima pomalo vene. Cvatu samo pojedine vrste jesenskog cvijeće. Ako se dječji vrtić nalazi u kraju gdje se uzgaja cvijeće, poznavanje cvijeće biti će sadržajnije. U sobu dnevnog boravka, u kutiću prirode, unosi se ono cvijeće koje ne podnosi zimu, i o njemu će se djeca brinuti. Neke vrste cvijeće ne treba zimi zalijevati. Djeca će pitati - zašto?

Za vrijeme šetnje odgajatelj će upozoravati djecu na vremenske promjene - hladno je, pada kiša, puše vjetar, fijuče vjetar, grane se savijaju. Djeca uspoređuju načine odijevanja djece i ljudi uvjetovane raznim vremenskim promjenama i točno ih imenuju. Ako su im se neki odjevni predmeti smočili, odgajatelj ih uči kako ih treba sušiti. Sa šetnje djeca donose grančice i plodove i njima ukrašavaju sobu. Plodovi kukuruza i slični jesenski plodovi dugo su ukras sobe dnevnog boravka. Jesen je, pa djeca sve češće i dulje borave u sobi. Promjene u temperaturi, padaline i vjetrovi skraćuju vrijeme boravka na zraku.

Nakon povratka sa šetnje, raznovrsnih promatranja ili s igrališta, na kojima su se djeca uz promatranje pojedinih promjena i igrala, potrebno je s djecom razgovarati o njihovim doživljajima, o svemu što su vidjela, kako su se igrala, što su radili i slično. Da bi odgajatelj sredio iskustvo djece i pomogao im u zapamćivanju određenih sadržaja, organizira raznovrsne didaktičke i stvaralačke igre prirodnim materijalima, kao i igre didaktičkim igračkama, lotima, papirnim slikama ili gledanje dijapozitiva, slika, kratkih filmova itd. Odgajatelj organizira i vodi razgovore pomoću kojih se sređuju iskustva promatranja u toku jeseni - o jesenskim promjenama u biljnom i životinjskom svijetu, o klimatskim promjenama, o načinu odijevanja i radu ljudi u ovo

godišnje doba, a sve su te pojave djeca doživjela i upoznala u neposrednoj okolini.

Djeca ove grupe vrše neke aktivnosti samostalno, a neke uz pomoć odgajatelja. Uređenje kutića prirode, pranje listova sobnog bilja, čišćenje podložaka i sl. rade djeca zajedno s odgajateljem. Odgajatelj postepeno uključuje u rad svu djecu. Postavljajući radne zadatke, odgajatelj daje upute kako treba neku djelatnost izvršiti.

Zima

S djecom srednje grupe organiziraju se često promatranja izrazito zimskih pojava, posebno snijega. Zimi se često na površini lokvice ili mjestu gdje se u toku dana otopio snijeg zamrzne voda. Ako je u blizini potočić, jezero, bara ili slično, promatrat će se promjene koje nastaju zimi: zamrzavanje vode — led. Za hladnih zimskih dana treba zajedno s djecom u blizini vrtića ili na igralištu napraviti ledenu stazu. Određena površina polije se vodom. Voda se preko noći smrzne, stvori se ledena površina, na kojoj se djeca za vrijeme boravka na zraku skližu. Ako je zima hladna i bogata snijegom, padanje snijega iskoristit će se za upotpunjavanje predodžbi o snijegu, snježnim pahuljicama i sl. U razgovorima s djecom odgajatelj sređuje i proširuje njihova iskustva. Odakle pada snijeg? Iz snježnih oblaka. Pahuljice padaju sporo, tiho, a pada ih mnogo. U našim se rukama tope. Zašto?

Nakon promatranja padanja snijega odgajatelj zajedno s djecom čisti na igralištu stazice. Mete ih metlama i pravi puteljke. Ako je sunčan dan, a snijeg moker i ljepljiv, s djecom pravi snježne grude. Od snježnih gruda može se napraviti snjegović. Oko njega se djeca igraju. Za vrijeme zimskih šetnji odgajatelj pokazuje djeci stabla na igralištu, u parku, susjednom dvorištu, obližnjoj šumi i upozorava ih na osobitosti izgleda pejzaža. „Pogledajte drveće pokriveno snijegom.“ „Gledajte kako snijeg blješti na suncu!“ Odgajateljica će se s djecom zaustaviti pokraj bora ili jele. Dobro pogledajte! Što vidite na grančicama bora? Pogledajte zelene iglice — zimzelenog drveća. Pri promatranju drveća upozorava odgajatelj djecu na oblik drveta u cjelini i na razliku između drveća i grmlja. Djeca imenuju dijelove drveća. Nakon povratka sa šetnje i promatranja, odgajatelj razgledava s djecom slike zimskih pejzaža, slike dječjih igara na snijegu. Motivirana slikom, djeca će pričati kako su se igrala, čega se vole igrati zimi, kako su gradili snjegovića i sl.

Za vrijeme svakodnevnih šetnji potrebno je opažati vremenske promjene. Je li toplo ili hladno? Sije li sunce, pada li snijeg, puše li vjetar? Provede li se takva promatranja sistematski, djeca će tokom zime sama zapažati i imenovati vremenske promjene. Najbolji su način da predškolska

djeca upoznaju raznovrsne kvalitete snijega, različite igre, sanjkanje, klizanje, grudanje, valjanje po snijegu, pravljenje otisaka i građenje snježnih građevina uz upotrebu ledenih ukrasa. Igre građenja na snijegu pomoći će da djeca zapaze da je ponekad snijeg tvrd, sipak ili mekan, a da su te pojave uvjetovane toplinom sunca. Djeca će postepeno shvatiti da se tvrdim ili potpuno sipkim snijegom ne može graditi snjegović ili snježna građevina. Uz promatranje prirode i boravka u njoj treba s djecom i razgovarati o zimskim radostima. Djecu ove grupe zanimat će neke vrste zimskih sportova.

Nakon povratka sa šetnji odgajateljica treba navikavati djecu da uredno ostave odjevne predmete i da ih osuše, te upozoravati na način odijevanja i čuvanja zdravlja zimi.

Proljeće

U proljeće se snijeg otapa. U planinskim predjelima naše zemlje možemo s djecom promatrati tu pojavu u proljeće i razgovarati o njezinim uzrocima. Sunce grije toplije pa se snijeg topi. Djeca pitaju gdje je snijeg? Rastopio se zato što grije sunce, a vodu je zemlja upila ili su nastali potočići. Ako se u blizini dječjeg vrtića ili u gradu nalazi rijeka, potrebno je barem jednom u ovo godišnje doba otići do rijeke, promatrati kako teče, kako je upravo u proljeće nabujala jer je od otopljenog snijega i proljetnih kiša bogata vodom. U proljeće privlači djecu buđenje prirode i pojava prvih proljetnica, „vjesnika proljeća“ sniježnica, visibaba, jaglac, ljubica i sličnog proljetnog cvijeće. Prvim proljetnim cvijećem ukrašavaju se prostori u kojima djeca dnevno borave. Da bi cvijeće cvalo i ostalo svježije, potrebno je svakodnevno mijenjati vodu. U mlađoj grupi djeca su navikla gledati odgajatelja i pomagati mu kad cvijeću u vazi mijenja vodu. U srednjoj će grupi već djeca sama podsjetiti odgajateljicu da treba promijeniti vodu ili zaliti posađeno cvijeće. Djeci ove grupe potrebno je odrediti zadatke koje će kao reduše izvršavati. Zato s djecom dogovaramo tko će biti reduša za zalijevanje cvijeća i tko će voditi brigu o cvijeću u sobi. Takva redušarstva traju u ovoj grupi jedan, najviše dva dana, a odgajatelj vodi brigu o tome kako se postavljeni zadaci izvršavaju. Ne izvrši li dijete savjesno svoj posao, cvijeće će uvenuti. Da bi te aktivnosti bile djeci zanimljive, mogu se nabaviti posebne pregače, zelene ili druge boje s aplikacijama koje označavaju vrstu redušarstva. Njih će reduše svakodnevno za vrijeme izvršavanja radnih zadataka u kutiću prirode stavljati pred sebe.

Za vrijeme šetnji u okolicu djeca će promatrati vrtove, park ili šumu, onu istu što su je promatrali u jesen i zimi. Pod utjecajem topline nastale su mnoge promjene. U vrtovima započinju pripreme za proljetne radove. Zemlja se kopa i grablja. Prave se gredice i počinje prva proljetna sjetva i sađenje. Gdje god postoje mogućnosti, potrebno je omogućiti djeci da promatraju radove u

vrtnu. Pred djecom razgovara odgajatelj s ljudima o njihovu radu u vrtu. Pita ih što rade i zašto? Nakon određenog vremena odgajatelj će ponovno prošetati do „našeg“ vrta da djeca vide što je izniklo, što je novo i slično. Na taj način podsjetit će djecu na ono što su vidjela, a istovremeno ih zainteresirati da vide što se promijenilo u poznatom vrtu.

Neke predškolske ustanove imaju svoje male povrtnjake, u kojima djeca zajedno s odgajateljem sudjeluju u sjetvi i obradi vrta. Djeca prate rast nekih vrsta povrća od sjetve do ubiranja plodova. Razgovori s djecom o koristi povrća pomažu u sređivanju i proširivanju znanja. „U proljeće smo u našem malom vrtu (povrtnjaku) posijali salatu, mrkvu, rotkvice, posadili luk. Neprestano smo se brinuli o tom povrću, okopavali ga, zalijevali, presađivali da bolje raste, da bude krupnije. Djeca uvijek s veseljem rade u tom malom povrtnjaku. Najveće je veselje zavladao kada su za užinu uz kruh i namaz dobili po jednu rotkvicu ili luk iz našeg vrta. Radom u povrtnjaku djeca su mnogo toga saznala i naučila. Upoznala su sjeme povrća i sjetvu, saznala su da rotkvice i mrkve ne bi bile tako krupne da ih nismo prorijedili kad su iznikle onako guste. Uspoređivali smo glavicu salate s onom koja nije bila presađena. Djeca su nakon razgovora zaključila da je jedna imala više mjesta za rast zato je veća. Najvrednije je što su djeca uočila da bi se bez naše brige oko tog povrća u sušnim travanjskim danima ono osušilo.“¹

Osim vrtova potrebno je djeci pokazati i zajedno s njima promatrati obrađivanje oranice, proljetnu sjetvu ili sađenje. Odgajatelj će djecu upozoriti na suvremenu obradu zemljišnih površina — oranje traktorom, posebno u poljoprivrednim krajevima.

U toplim proljetnim danima djeca već samostalno zapažaju promjene na stablima, no i odgajatelj ih upozorava na neke pojave u obližnjem parku, šumi, voćnjaku ili na susjedovim voćkama i drugdje. Najprije uočavaju i promatraju promjene na drveću i grmlju u dvorištu ili na igralištu. U rano proljeće donijet će odgajatelj u sobu grančicu divljeg kestena ili neke voćke. Stavljene u vazu s vodom na svijetlom sunčanom mjestu, u toploj sobi, one će propupati. Iz pupoljaka razvit će se lijepi, nježni, cvjetovi ili listovi. Djeca će aktivno promatrati i zapažati nagli razvoj pupoljaka. Posebno su uočljive brze promjene na pupoljcima grane divljeg kestena. Otkrivamo uzrok razvoja tih pupoljaka u vrijeme dok je još vani hladno. Djeca često i sama zaključuju da je tome pridonijela toplina. Kada vani bude toplije, procvjetat će grane na voćkama i prolistati pupovi raznovrsnog drveća i grmova.

Nakon prvih promatranja u sobi dnevnog boravka prelazi se na promatranje promjena na drveću i grmlju u neposrednoj okolini. Pri odlasku na šetnju treba djecu upozoriti na promjene nastale na drveću od posljednje

¹ Primjena Programa odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, Zagreb, 1968, str. 62-63.

šetnje. Propupali su i procvjetali lisni i cvjetni pupoljci na drveću i voćkama. Pažnju djece treba skrenuti na ljepotu prolistale šume, na drveće okićeno mladim, svježim lišćem. U šumi već ima raznovrsnog cvijeća. U njih se vratio život. Ptice grade gnijezda. Čuju se njihovo cvrkutanje. Po njihovu pjevanju ili cvrkutanju djeca će pokušati imenovati pticu koja se glasa.

Usvajanje znanja o promjenama u proljeće temelji se na nizu promatranja. Nakon promatranja odgajatelj organiziranim razgovorima sređuje doživljaje djece. Da bi razgovori bili zanimljiviji, upotrebljava raznovrsne slike, velike zidne slike, serije slika, dijafilmove i slično, zatim didaktičke igračke i materijale sadržajno vezane uz upoznavanje prirode. U krajevima gdje za to postoje uvjeti treba organizirati šetnje u polje, povrtnjak, voćnjak, vinograd, da bi djeca zorno spoznala što je povrtnjak voćnjak i slično. Prilikom takvih šetnji djeca upoznaju proljetne radove, obradu zemljišta za sjetvu i sađenje te ostale radove. U gradskim uvjetima mogu se organizirati šetnje u park ili na zelene površine u neposrednoj okolici. U gradovima promatraju djeca kako radnici — vrtlari uređuju parkove, čiste i prekopavaju cvjetne nasade, sade novo cvijeće, zalijevaju i svakodnevno ga njeguju da bi grad ili mjesto bili lijepi. Odbačeni papir u zelenoj travi narušava ljepotu parka. U rano proljeće promatraju djeca rezanje grana. Čišćenje stabala od štetočina i slično.

Da bi djecu zainteresirali za rad i utjecali na stvaranje radnih navika organiziraju se razne aktivnosti u vrtu predškolske ustanove. Ako ustanova nema vrta, sijanje sjemena i sađenje biljaka prate djeca u kutiću prirode, gdje odgajatelj zajedno s djecom sije krupno sjeme i sadi sadnice. Sijanje i presađivanje provodi se u malim grupama (8—10 djece) kako bi sva djeca koja prisustvuju tome radu bila aktivna.

Postaje sve toplije, zato se postepeno skidaju zimski odjevni predmeti, a oblači laganija odjeća i obuća. Djeca uočavaju razliku između zimskih i proljetnih odjevnih predmeta i imenuju ih. U proljeće su moguće kratkotrajne kiše i pljuskovi. U kasno proljeće kiše više nisu hladne i ne padaju dugo. Ponekad se čuje grmljavina i vidi sijevanje munja.

Ljeto

Boraveći veći dio dana na igralištu vrtića ili u prirodi, djeca će upoznati i doživjeti ovo godišnje doba. Dani su topli, zato se ljudi i djeca odijevaju laganije. Na igralištu dječjeg vrtića organiziraju se igre vodom i pijeskom. Djeca traže hladovinu. Mnogo djece dolazi s roditeljima na godišnje odmore — ljetovanje. Po povratku pričaju o svojim doživljajima na moru, uz rijeku, u planinama.

Livada je ljeti rascvjetala i bujna. Početkom ljeta organiziraju se (tamo gdje postoje mogućnosti) šetnje na još nepokošenoj livadi ili uz livadu. Pažnja

djece usmjerava se na ljepote procvjetale livade — na livadno cvijeće. Između visoke trave rastu livadne biljke, djeca beru tratinčice, ivančice, zlatice, makove, potočnice i slažu pažljivo u kitice. Berući cvijeće, ponavljaju nazive poznatog cvijeća, određuju mu boju i opisuju njegov izgled. Kada započinje kosidba, odgajatelj će zajedno s djecom promatrati košenje i sušenje trave, skupljanje sijena, slaganje u stogove, prevoženje sijena kolima itd.

Ljetne šetnje u šumu omiljena su razonoda djece. Djeca promatraju bujne i razlistale krošnje drveća. Šuma je puna zanimljivosti. Sazrijevaju neki šumsku plodovi — jagode, borovice, kupine i dr. U šumi rastu gljive i raznovrsni plodovi, od kojih neki mogu biti otrovni. Djecu treba upozoriti da ih ne diraju i ne ubiru. U šumi se djeca igraju. Traže jednake i različite listove. Mjere stabla i uspoređuju im debljinu i visinu. Kakva je kora stabla? Po čemu se razlikuje pojedino drveće? Kako se pojedino drveće zove? Koje cvijeće cvate u „našoj šumi“. Nekoliko cvijeća djeca će ubrati i ponijeti u dječji vrtić da ih podsjećaju na šetnju u šumu. Za vrijeme boravka u šumi djeca vide razne kukce, leptire, mrave itd. Čuju pjevanje i cvrkutanje šumskih ptica (slavuja, kukavice i drugih). Nakon povratka sa šetnje u šumu, djeca treba da dobro operu ruke.

U nekim našim krajevima djeca imaju mogućnosti da ljeti gotovo svakodnevno odlaze na obalu mora i u sjeni borovih šumaraka provode veći dio dana. Tu djeca promatraju, traže, eksperimentiraju, uspoređuju, razgovaraju o kamenčićima, ribama, puževima, o dubini vode, toplini, itd. Nastaju prave ljetne igre pijeskom i vodom u prirodi. Stječu se iskustva o predmetima koji plivaju na vodi i onima koji tonu. Uz pješčanu obalu niču građevine od pijeska. Igrajući se pijeskom, dijete će upoznati i doživjeti njegove kvalitete. Uz to će pronalaziti uz obalu razne kamenčiće, veće, manje, laganije, teže. Predškolska djeca svoje će iskustvo obogatiti podacima o neživoj prirodi stečenim u igri, uz pravilno usmjeravanje odgajatelja, uz njegove poticaje i pohvale koje su stimulans za igre i aktivnosti. Osluškiivanje valova, vjetra, praćenje njihova kretanja i slično obogaćuje iskustvo djeteta, a imenovanjem tih pojava bogati se rječnik. Uz obalu jezera, rijeke ili potoka postoji za toplih ljetnih dana također mnogo mogućnosti za raznovrsne dječje igre i za otkrivanje prirode, možda manje poznatog životinjskog i biljnog svijeta.

Da bi opažaji i predodžbe stečeni na šetnjama postali točniji i precizniji, potrebno je razgovarati s djecom o svemu što su vidjela na šetnji, kako su se igrala i slično. Da bi dječje iskustvo postalo trajnije, odgajateljica će organizirati skupljanje slika s motivima ljeta, mora, kupanja, jedrenja, ribarenja, rada ljudi, razne slike cvijeća i slično. Odgajatelj organizira i rukovodi raznovrsnim didaktičkim igrama uz korištenje prirodnih materijala (lišća, kamenčića, školjki, plodova) ili didaktičkih sredstava, parnih slika, lota godišnjih doba i

slično, što pomaže usvajanju osnovnih znanja. Igrajući npr. „Pogodi kakav je to cvijet?“ odgajatelj ili dijete opisuju cvijet, a djeca prema opisu pogađaju kako se taj cvijet zove. Slične igre mogu se organizirati i za raspoznavanje voća i povrća. Krajem ljeta sređuju se iskustva djece stečena promatranjem na šetnjama, za vrijeme igara u prirodi.

Da bi djeca upoznala rast i razvoj biljaka, treba nekoliko puta ljeti organizirati šetnje na već poznata mjesta, u cvjetnjak, povrtnjak ili voćnjak. Za vrijeme šetnje pažnju djece treba usmjeriti na promjene nastale u rastu biljaka, u sazrijevanju njihovih plodova. Odgajatelj podsjeća djecu kako su pojedine biljke izgledale u proljeće, kakvo je bilo sjeme iz kojeg su izrasle, što su sve za tih nekoliko mjeseci radili da bi biljke narasle i donijele plodove. Za ljetnih mjeseci djeca se brinu o cvijeću i životinjama u kutiću žive prirode u dječjem vrtiću. Reduše gotovo samostalno izvršavaju svoje obaveze. Odgajatelj ih podsjeća, potiče, kontrolira i motivira na dalji rad.

2. Upoznavanje životinjskog svijeta

Djeca su organizirano počela upoznavati životinjski svijet već u mlađoj grupi. U srednjoj grupi ekstenzitet i intenzitet dječjih iskustava postaje bogatiji. Djeca promatraju već poznate životinje, ali zapažajući više detalja. Odgajatelj razgovara s njima o korisnosti životinja, o seobi ptica, o zimskom mirovanju nekih životinja i slično. Brigu o kutiću prirode, pa tako i brigu o životinjama u kutiću prirode u dječjem vrtiću vode djeca ove grupe samostalnije. Odgajatelj organizira dežurstvo djece i provjerava izvršavanje zadataka.

I u ovoj grupi, kao i u mlađoj, za utvrđivanje i sređivanje znanja upotrebljavaju se slikovnice, slike, dijapozitivi, dijafilmovi, didaktičke slike, igračke filmovi, TV-program namijenjen predškolskoj djeci i druga zorna sredstva.

Djeca ove grupe produbljuju elementarna znanja o najčešćim sisavcima, pticama, gmazovima, vodozemcima i ribama. Započinje se elementarno klasificiranje pojedinih vrsta životinja, npr. prema mjestu življenja: domaće i šumske životinje. Stečena znanja obogaćuju se novim informacijama, ali još uvijek osnovnim, djeci zanimljivim, vezanim uz zorno promatranje. Neka gradska djeca stječu prve informacije o domaćim životinjama boraveći ljeti izvan grada u selu, kod djeda, bake, rođaka, ili boraveći u dječjim ljetovalištim. Nakon povratka u vrtić djeca oduševljeno s mnogo detalja pričaju ostaloj djeci u grupi o svojim doživljajima. Razgovori o životinjama koje su djeca upoznala izvan vrtića žive u grupi po nekoliko dana i dulje. Takvi su razgovori povod za raznovrsne igre.

Dječak iz Zagreba boravio je ljeti kod djeda u Međimurju. Djed je imao konje, a mališan je nakon povratka oduševljeno pričao o konjima, jahanju,

zaprezanju konja u kola, rzanju konja, što je njegovim vršnjacima u grupi bilo gotovo nepoznato. Objašnjavao im je kako konj trči, kaše, pase. Za vrijeme boravka na igralištu uspio je okupiti grupu, pretežno dječaka, na igre konjić, kola i sl. Postepeno se sve više djece uključivalo u igru. Izrađene su uzde za igru konjića. Te su igre poticale djecu na oponašanje kretanja konja, na trčanje, poskakivanje, rzanje, ponekad i na propinjanje. Kretanje životinja i njihovo glasanje postaje često sadržaj igara predškolske djece.

Dvije predškolske djevojčice provlačile su se ispod stola, puzale i raznovrsno glasale. Na pitanje čega su se igrale, jedna je djevojčica odgovorila: „Lijepo smo se namijukale, napivkale i navaukale.“ U igri su pokretima i glasanjem oponašale mačku, piliće i psa.

Djeca ove grupe potpunije prepoznaju i razlikuju životinje pokrivene dlakom od životinja pokrivenih perjem. Pored kokoši, pilića i pijetla djeca upoznaju patke i guske. One se razlikuju od kokoši jer plivaju iako su pokrivene perjem. Da bi mogle plivati, imaju među prstima na nogama kožicu koja im omogućava plivanje. Pored navedenih vrsta peradi djeca upoznaju i purana. Tamo gdje postoji mogućnost promatraju ga u prirodi, oponašaju njegovo glasanje i kretanja. U nekim krajevima ima mnogo golubova, naročito u većim gradovima. Treba promatrati njihovu veličinu, određivati im boju, način kretanja, glasanje, hranjenje, letenje (jato). Umjesto golubova u nekim će krajevima djeca promatrati galebove. Lastavice su ptice koje se gnijezde ispod streha krovova u neposrednoj blizini ljudi pa su djeci zanimljive. U jesen sele u toplije krajeve tražeći hranu, a vraćaju se u proljeće u gnijezdo koja su ostavile u našim krajevima.

Za vrijeme zimskih šetnji s djecom promatraju se ptice, koje su se zimi zadržale u našim krajevima. Zbog hladnoće i pomanjkanja hrane približuju se ljudskim naseljima. Djeca zapažaju njihovu veličinu, boju, način kretanja, hranjenje, glasanje i sl. Vode brigu o pticama skupljajući im hranu — mrvice za hranilište na koja ptica dolijeće. Odgajatelj usmjerava dječju pažnju na ptice i na način kako ih hrane. U sobi dnevnog boravka djeca se brinu za ptice u krletki, promatraju je svakodnevno i zapažaju detalje — noge, prste, kljun, krila, boju, veličinu, kretanje, glasanje. Praćenje života ptice u krletki i briga za njzinu hranu, čistoću i slično navikava djecu na određeni red i odgovornost.

Djeca ove grupe osamostaljuju se u vođenju brige oko životinja – ptica, riba. Prije nego odgajatelj odredi dežurstvo treba pokazati kako se mijenja ptici u krletki voda za piće, kako se i kamo stavlja hrana i slično. Odgajatelj prati rad djece i uči ih kako će se pažljivo odnositi prema životinjama. Postepeno djeca samostalnije, spretnije i savjesnije izražavaju zadatke.

Djeca ove grupe prepoznaju već dosta ptica, ovisno o kraju: vrapca, kosa, goluba, galeba, češljugara, sovu, lastavicu, kukavicu, grlicu, sjenicu, djetlića, kanarinca. Predškolska djeca ove dobi poznaju i „sitni“ životinjski svijet: pčelu, leptira, hrušta, gusjenicu, bubamaru, osu, muhu i slično. Osim njih poznaju i šumske životinje. Njih neće moći izravno promatrati, već će ih upoznati pomoću slika, filmova i slično.

Medvjed je velika šumska životinja, hoda tromo, pokriven je dlakom, mumlja, a zimi će prospavati u brlogu. Osim njega djeca poznaju i ostale šumske životinje, a šesto ih susreću kao glavna lica bajki i priča, npr. lisicu i vuka. Oni žive u šumama, hrane se mesom, neprijatelji su nekih domaćih životinja – ovaca i kokoši. U šumi ili parku za vrijeme šetnji djeca mogu vidjeti ježa i kornjaču. Te su životinje zanimljive djeci zbog načina života i svog izgleda (ježeve bodlje i kornjačin oklop). O njim je ispričano mnogo priča i ispjevano mnogo djeci zanimljivih pjesama.

C. UPOZNAVANJE OKOLINE U STARIJOJ GRUPI

1. Biljni svijet i promjene u prirodi

Početkom radne godine u dječjem vrtiću, a to je redovito početkom mjeseca rujna, starija grupa organizira se i postepeno uključuje u rad. Djeca se susreću nakon dvomjesečnih praznika, a upoznaju se i djeca koja nisu prije bila u grupi. Odgajatelj provjerava znanja djece da bi utvrdio stvarni nivo grupe. Poznavanje razine grupe na početku radne godine osnova je za dalji rad u toku godine. Da bi odgajatelj to postigao, potrebno je mnogo individualnih razgovora s djecom, organiziranog promatranja, osmišljenih i pedagoški rukovodenih igara i radnih aktivnosti.

Jesen

Usvajanje novih znanja i doživljavanje raznovrsnih pojava jeseni vezano je uz šetnje i promatranja. Šetnja u obližnji park ili šumu koju su djeca promatrala već u mlađoj i srednjoj grupi pomaže sređivanju znanja. Zapažanja o promjenama nastalim u biljnom i životinjskom svijetu u ovoj su grupi mnogo bogatija. Šuma i park postaju ponovno mjesto radosnih doživljaja i iznenađenja, novih iskustava, djeci razumljivijih nego prije. Osim na promjene u biljnom svijetu, odgajatelj upozorava na ljepote drveća u jesen, na bogatstvo boja, na čar šume u ranoj jeseni, kao i na promjene u kasnoj jeseni.

U ovoj grupi odgajatelj se češće nego prije koristi umjetničkim tekstovima pri opisivanju šume i njezinih ljepota. Djeci su posebno zanimljivi vedri i duhoviti opisi prirodnih pojava, npr. opis šume književnika Zvonimira Baloga u tekstu televizijske emisije „Šumskim stazama“, namijenjene predškolskoj

djeci. Taj tekst može odgajatelj uspješno primijeniti uz promatranje šume u sva godišnja doba, a posebno u jesen. U dječjem vrtiću djecu je posebno oduševio slijedeći tekst:

„Što cvijeće radi na šumskim stazama?

Cvijeće je tu da nam šetnje budu udobnije.

Ono je ukras šume, kravata koju šuma umjesto na vratu nosi na stopalima.

Šuma ima cipele od cvijeća, a kapu od neba. Šuma je sastanak drveća, koje se grli granama, dodiruje grančicama. Grane su stablima ruke, a grančice prsti. Listovi su jezici kojima stabla razgovaraju, svako stablo na tisuću jezika i svako stablo svojim narječjem: bukve bukovski, hrašće hrastovski, breza brezovski, grab grabovski, bor borovski, jela jelinski, smreka smrekovski.

Kažu da su najoštrij jezici u bora, jele i smreke.

Valjda zato što ih i zimi pokazuju – plaze, dok drugima otpadaju. Stabla razgovaraju samo kad je vjetar, on je kažu misao šume. Šuma je škola drveća, u kojoj stabla uče kako se raste – što im je jedini posao.“²

Nakon promatranja šume i mnogih razgovora u kojima je odgajatelj iskoristio riječi ovog umjetničkog teksta djeca su mnogo tražila: „Igrajmo se kako su stabla govorila.“ Nakon šetnji u šumu, livadu i slično djeca donose u sobu dnevnog boravka grančice s lišćem, cvijeće i ukrašavaju prostorije. Grančice i lišće može im poslužiti i kao poticaj za didaktičke igre. Isto tako i plodovi, npr. češer bora, žir i slično.

U jesen treba ponovno organizirati šetnju u poznati voćnjak. Djeca su ga promatrala u proljeće. Sada je izmijenjen. U proljeće je bio u cvatu, a sada su plodovi dozreli. Uskoro će berba dozrelog voća. Berači će pažljivo ubirati plodove da bi ih mogli sačuvati za zimu. Ako postoje mogućnosti, neka se organizira šetnja u polje na oranice. Neki dječji vrtići u gradovima organiziraju ekskurzije u okolicu grada, obično poludnevne, na mjesta gdje djeca mogu promatrati raznovrsne jesenske radove. U prirodi promatraju i imaju mogućnosti opipati stabljiku kukuruza, njegove listove, plodove i slično. Takvo promatranje snažan je doživljaj za djecu. Predškolsku djecu ne treba opterećivati suvišnim podacima. Bolje manje utisaka, ali neka zapažanja budu točna i doživljena. S takvim ekskurzija odgajatelj će ponijeti u dječji vrtić po nekoliko primjera kukuruznih stabljika. Pa čak i s korijenom jer se cijela biljka može potpunije i dulje vremena promatrati, te zapažati detalji. Djeca ove dobi samostalnija su u promatranju, pa će u vezi s promatranim objektom postavljati odgajatelju niz pitanja.

² TV-vrtić: „Šumskim stazama“ - Školska televizija, Zagreb.

Postoji li u blizini vrtića povrtnjak ili vrtovi, šetnje u jesen iskoristit će odgajatelj za promatranje jesenskih promjena i radova. Ubiru se sazreli plodovi – paprika, rajčica, grah, iskopava se krumpir, vadi se repa, cikla, mrkva, režu se glavice kupusa. Ima li dječji vrtić vlastiti vrt – mali povrtnjak, djeca će imati više prilike i vremena promatrati, uspoređivati, zaključivati. Djeca vole razgovarati o svom radu, što su sve učinili da je povrće raslo, uspijevalo i donijelo plodove. Biljke su zalijevali, njegovali, zato su plodovi narasli veliki. U jesen sudjeluju u njihovoj berbi i u spremanju za zimu. Djeci je potrebno pokazati kako se raspoznaju zreli plodovi i kako se beru – ubiru, otkidaju, čupaju, odrežu, iskopaju i slično.

U parkovima i vrtovima ljudi uzgajaju cvijeće. U jesen ga je sve manje. Da cvijeće ne bi potpuno nestalo, u jesen se s jednogodišnjeg cvijeća skuplja sjeme, koje će se u proljeće posijati da bi cvalo u toku ljeta i početkom jeseni.

Bogatstvo jeseni može se u gradovima doživjeti promatranjem plodova na tržnici, ako nema mogućnosti da se promatra rast i sazrijevanje plodova u povrtnjacima, na njivama u voćnjacima. Odgajatelji organiziraju u jesen šetnje na tržnicu da bi djeca promatrala, raspoznavala i imenovala plodove voća i povrća. Djeca starije grupe zapažaju njihov oblik, boju, veličinu, miris, tvrdoću ili mekoću. Djeca vide da majke u jesen pripremaju zimnicu. Na pitanje: „Što je zimnica“ djevojčica odgovara: „To je rajčica u boci, paprika u ulju, kupus u buretu. To nećemo sada jesti, već kad dođe zima.“³

Promatrajući karakteristične promjene u šumi, voćnjaku, parku, na polju, livadi i slično, određuju se i imenuju vremenske promjene u jesen. Još ima sunčanih i toplih dana, ali su jesenska jutra hladnija, dani kraći. U nekim krajevima tipična pojava u jesen je magla. Često je tmurno i oblačno, a kiše su dugotrajne i hladne, ponekad praćene vjetrom. Na osnovi promatranja vremenskih promjena u sva godišnja doba djeca u starijoj grupi raspolažu s više podataka i iskustava. Na postavljena pitanja odgovaraju različito. Radi ilustracije citirat ću nekoliko primjera iz dječjeg vrtića, objavljenih u dnevnim listovima u rubrici: „Iz dječjih usta.“

Na pitanja: Što je jesen? djeca su odgovorila:

„Jesen je ono kad lišće pada u Zagrebu, a ljeto odlazi u Split. Nema više sunca, a sunce je kugla za grijanje. Ispred njega skoče svi oblaci. Sunce se odmara, ima dosta slobodnog vremena, jer radi samo kad je proljeće i ljeto. Sivi oblaci se raspuknu, onda počne padati jesenska kiša. List je kao srce. On mnogo dana živi na pločniku, Djeca vole lišće i u jesen se igraju s njime.!

Djevojčica, 5 godina

³ Primjena programa odgojno-obrazovnog rada, Zagreb, 1967, str. 62.

„Životinje čekaju spavanje, razmišljaju. Ne igraju se više lovice. Jesen je znak da mama i tata počinju spremati zimnicu. Sunce je otprilike teško 5 kg, ali u jesen jako omršavi. Oblaci su napravljeni od vode. Zagreb je u jesen žut i smeđ. Ja jesen volim jer mogu jesti puno oraha.“

Dječak, 6 godina

„Sunce je naš okrugli prijatelj. Kada dođe jesen, ono se sakrije iza brda i tamo se igra. U proljeće se sunce vrati u Zagreb i na Trg Republike. Ja jesen vidim svako poslije podne kad idem s tatom u park.“

Dječak, 5 godina

„Jesen je kad su oblaci. Oblak je ono bijelo što visi u zraku. Kiša je voda, i to zmazana, jer iz crnih oblaka pada na cestu. Lišće je pokrivač livada. Danju je žuto, a noću smeđe.“

Dječak, 5 godina

„Jesen je godišnje doba kada je lišće tužno jer mora pasti za stabla. Godišnja doba su svi dani osim nedjelje. Lišće pada sa stabla jer nema hrane i mesa, a nema ni sunca. Moj papagaj ni ne zna da je jesen. Mlad je još, ne mogu mu ja to objasniti, jer me ne razme.“

Dječak, 5 godina ⁴

Ovi odgovori djece starije predškolske dobi pokazuju da djeca imaju informacije o jeseni, o godišnjim dobima i o promjenama koje nastaju. Međutim, ta verbalno i izražena znanja nisu sređena. Bogatstvo riječi ne osigurava razumijevanje određenih pojava. Djeca registriraju bitne pojave, ali uzročnost i uzajamna uvjetovanost tih pojava u ovim se odgovorima tek naslućuje. Verbalno izražena znanja dokazuju postojanje interesa za pojave u okolini, ali o postojećim iskustvima treba još mnogo razgovarati, promatrati, da bi se sredila i sistematizirala. Zato će odgajatelj u toku jeseni organizirati mnogo šetnji s ciljem da se promatraju jesenske promjene, i vremenske, i one u biljnom i životinjskom svijetu, koje nastaju i prethode zimi. Prema tome, odgajatelj će postojeće iskustvo sređivati, precizirati, pomoći djetetu da maksimalno, s obzirom na psihofizičke mogućnosti, shvati i razumije zbivanja u okolini, da ih zapaža, da se za njih zanima, traži objašnjenja, tj. da pita, da o njima razmišlja. Točnije, predodžbe pomoći će kasnijem stvaranju pojmova o godišnjim dobima i pojmovima o vremenu.

U vezi s vremenskim promjenama odgajatelj će s djecom razgovarati o načinu odijevanja. Kada postaje hladnije, nosi se toplija odjeća, vuneni

⁴ Vjesnik, rubrika: „Iz dječjih usta“, sakupljao novinar Mario Jagatić.

džemperi, toplije hlače, suknje, dugačke čarape, poluvisoke ili visoke cipele, kišne kabanice, kaputi itd. Da bi zapažanja bila potpunija, naročito zapažanja vezana uz vremenske promjene u toku dana i tjedna, djeca ove grupe vode kalendar prirode, u kojem vlastitim crtežima označavaju vremenske promjene. Radovi u kutiću prirode samostalniji su nego u prethodnoj grupi. Obaveze za vrijeme dežurstva također se samostalnije izvršavaju. Odgajatelj će pratiti kako se djeca odnose prema svojim obavezama, da li ih svjesno i na vrijeme izvršavaju. Djeci s naročito razvijenim interesom za biljke i životinje mogu se postavljati individualni zadaci.

U početku jeseni odgajatelj odlazi s djecom u šetnje radi promatranja svakim danom sve očitijih jesenskih promjena. Kad nastupe kišni jesenski dani, vjetrovi i hladnoća, sređuje se iskustvo stečeno promatranjima, a vezano uz nastale promjene. Konkretno iskustvo sređuje se i utvrđuje razgovorima, gledanjem i promatranjem slika, dijapozitiva, element-filmova, televizijskog programa namijenjenog predškolskoj djeci, čitanjem ili pričanjem zanimljivih sadržaja vezanih uz život u okolini, uz biljni i životinjski svijet. Osim toga odgajatelj se koristi umjetničkim tekstovima da bi produbio dojmove o ljepotama jeseni. Aktiviranjem djece u raznovrsnim igrama u odgojno-obrazovnom procesu, a posebno u slobodnim aktivnostima, bit će djeci olakšano utvrđivanje znanja i njegovo surađivanje.

Zima

Najstarija grupa sređuje, produbljuje i proširuje predodžbe o pojavama u prirodi zimi. Djeca upoznaju te pojave za organiziranih šetnji ili za kratkotrajnog boravka na igralištu dječjeg vrtića. Ponekad će odgajatelj izaći s djecom kad pada snijeg i puše vjetar kako bi djeca doživjela zimski ugođaj. Radi obogaćivanja predodžbi o vremenu, potrebno je organizirati promatranja. Ona mogu biti kratkotrajna, ali moraju biti sistematska. Djeca promatraju izlazak i zalazak sunca, pojavu mjeseca i zvijezda i druge vremenske pojave.

Za hladnih zimskih dana treba s dobro obučenom djecom izlaziti u prirodu na snijeg, osluškivati kako snijeg škripi pod nogama, gledati kako snijeg pada, promatrati ponekad zimsku vijavicu, osluškivati fujukanje vjetra, gledati napose snijeg. Kada prestane snježna vijavica, može odgajatelj ponekad zajedno s djecom očistiti glavni ulaz u dječji vrtić ili pomesti zasnježene puteljke snijega i slično. Pomažemo im u pravljenju snjegovića. Ima li obilje snijega, pokušat ćemo graditi snježni grad s ledenim ukrasima. Ledene ukrase priprema odgajatelj zajedno s djecom. Djeca promatraju i prate pretvaranje vode u led i upoznaju svojstva leda – gladak, klizak itd. Na igralištu dječjeg vrtića može se za hladnih zimskih dana napraviti ledena staza za sklizanje, a za vrijeme boravka na zraku djeca ove grupe mogu i skijati, sanjkati i klizati se. U

dječjem vrtiću u Osijeku djeca su se klizala po glatkoj smrznutoj površini vode. Jedan je dječak rekao: „Sinoć je na televiziji rečeno da će temperatura pasti na minus 25 stupnjeva.“ Na pitanje što je to temperatura odgovorio je: „To je kad je hladno ili toplo.“

Budući da je bilo hladno, odgajatelj je pri povratku u vrtić upozoravao djecu na paru koju ispuštaju pri disanju, a koja se vidi zbog hladnoće. U vrtiću je odgajatelj s djecom poveo razgovor o svemu što su vidjeli za vrijeme igara i boravka na snijegu. Da bi djeca neke zimske pojave lakše shvatila, odgajateljica je izvela jednostavan pokus.

„Na kuhalo smo stavili lonac vode i zagrijali je do vrelišta. Vodene pare bile su sasvim vidljive. Tada smo im rekli da zemlja i sve ono što je na njoj, sve rijeke i mora ispuštaju mnogo takve pare. Vodu smo poklopili i na poklopcu se začas stvorila rosa. Tako isto se para u oblacima pretvara u rosu, a kad je hladno onda pada kao snijeg. Iznijeli smo poklopac na hladno, tj. stavili smo ga s vanjske strane prozora i rekli da ćemo kasnije pogledati što će se dogoditi. I zaista, poklopac je bio posut bijelim snježnim kristalićima. Istoga dana napunili smo staklenku vodom i također postavili na prozor. Drugi dan staklenka je bila puna leda. U toploj sobi led se otopio i tada smo ustanovili da je staklo popucalo. Komentari su bili različiti. Jedni su tvrdili da je staklenku razbila ptica kad je došla po hranu, a drugi – dječak grudom. Tada je slijedilo objašnjavanje, da se led širi, tj. da mu treba više mjesta nego vodi. Također je utvrđeno da se voda na hladnome pretvara u led, a led u toploj sobi opet u vodu. Ovaj način je vrlo jednostavan, potpuno pristupačan i lak i u kasnijim ponavljanjima djeca su znala sva agregatna stanja vode što će im svakako pomoći u elementarno-materijalističkom shvaćanju prirode i prirodnih pojava.“⁵

Predškolska djeca, posebno u kasnu jesen i zimi više pobolijevaju nego u ostala godišnja doba. Zato mnoga od njih poznaju toplomjer za mjerenje tjelesne temperature, jer gotovo nema predškolskog djeteta kojemu roditelj ili liječnik nije mjerio temperaturu. Odgajatelj je donio u grupu dva toplomjera – sobni i medicinski, za mjerenje tjelesne topline. Djeca su odmah prepoznala toplomjer kojim se često koriste za vrijeme bolesti. Čudili su se i pitali, pogađali: „Što je ovo?“, vidjevši toplomjer pričvršćen na daščici. Odgajatelj je rukovodio promatranjem djece i poticao ih da zapaze isto (bitno) i različito, da nauče čemu služi toplomjer, kako se zove i upotrebljava. Izraz termometar djeci je poznatiji i češće ga upotrebljavaju nego riječ toplomjer. Nakon razgovora promatranje promjena na termometru koje nastaju kad se on nalazi na raznim temperaturama, vani na prozoru ili uz peć, tj. dizanje i spuštanje žive, pomoglo

⁵ Primjena programa odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, Zagreb, 1967, str.65.

je djeci da shvate uzroke toj pojavi. Dakle, dječja iskustva iz obitelji i zbivanja u vrtiću osnova su za proširivanje, sređivanje i produbljivanje iskustva djece.

Mnoge igračke za predškolsku djecu na tržištu predstavljaju predmete svakodnevne upotrebe u kućanstvu. Uz pribor za lutku, liječnika i slično sve se češće nalaze mali termometri. Primjenjuju li se u igri i u drugim aktivnostima, njihova funkcija postaje djeci jasnija – potpunija. U nekim dječjim vrtićima odgajatelji u obliku didaktičkih igara organiziraju jednostavne pokuse za upoznavanje djece s osnovnim zakonitostima u prirodi. Takve su igre jednostavni eksperimenti, npr. igre s vodom. Eksperimentiranje, posebno u zimskom periodu, djeca pažljivo prate i provjeravaju promjene agregatnih stanja vode, širenje vode pod utjecajem temperature, snagu i moć vode, korist od nje, štetu i slično. Pri tome ne smijemo zaboraviti na mogućnosti predškolske djece, te pored bogate primjene djetetova iskustva proširivati znanja bitnim, elementarnim, jednostavnim, djeci primjerenim podacima. Postepeno, s razvojem i sazrijevanjem, a elementi tih znanosti nalaze se upravo u jednostavnim igrama i eksperimentima, koji za dijete predstavljaju zanimljivu igru, izazivaju interes za prirodu i pojave u okolini.

Suvremeno opremljeni dječji vrtići imaju magnetografe u vidu zidnih ploča, kojima se koriste odgajatelji u procesu demonstriranja i djeca u igrama. Djeca upotrebljavaju magnetizirane igračke za slaganje i slično. Upravo takvi predmeti s kojima se djeca susreću u svojoj okolini bude interes djeteta pa postavljaju pitanja vezana uz pojavu magnetizma. U igrama predškolska djeca upotrebljavaju igračke na baterije, pero, električni pogon (vozila, igračke, kućanski aparati – kuhalo, zvonu, glačalo, dija projektor i slično.)

Djeca se svakodnevno susreću s različitim aparatima. Spremačica električnim usisačem sprema sobu dnevnog boravka predškolske djece. U kuhinji dječjeg vrtića sve je puno raznovrsnih suvremenih kućanskih aparata koji olakšavaju i ubrzavaju rad kuharice i osoblja u kuhinji. Neka djeca i kod kuće pomažu majci i koriste se raznim suvremenim aparatima. U svakom od njih kriju se za dijete tajne, pa će dijete pitati i tražiti odgovore, jednostavne, ali njemu razumljive, i na osnovi tih odgovora pokušat će razumjeti svijet tehnike u svojoj okolini. Tako dijete na jednostavan način upoznajemo s pojavama fizike, kemije, biologije, mehanike, itd., i to svakodnevnom primjenom mnogih kućanskih i drugih naprava.

Mraz, inje, snijeg i led, zamrzavanje vode, ledene kapnice – sige na krovovima i ostale pojave bude zanimanje predškolske djece, pa ona traže mnogo objašnjenja o njihovom postanku. Stabla listopadnog drveća zimi su bez lišća, odjenuta snježnim pokrivačem, pa je njihov uobičajeni izgled potpuno izmijenjen. I zimzeleno drveće okićeno je snijegom. Drveće je u zimskom ruhu

vrlo lijepo, pa odgajatelj upozorava djecu na tu ljepotu. Pod teretom snijega mogu se grane drveća polomiti. Predškolska djeca usvajaju nazive zimzeleno i listopadno drveće, njima se koriste iako ih ponekad izmijene. Jedan je dječak upotrebljavao npr. nazive „listopadno“ i „listoneopadno drveće“.

Odgajatelj organizira šetnje u park ili šumu i upozorava djecu na ljepotu zimskog pejzaža. Razgovara s djecom o tome kakva je šuma bila u jesen, a kakva je sada. Možda će se poneko dijete sjetiti i kako je šuma izgledala u proljeće i u tople dane. Djeca uspoređuju krošnje, grane, visinu stabala, debljinu i slično. U šumi ili parku mogu se i zimi igrati, ali drukčije nego u ostala godišnja doba.

Da bi doživljaj zime ostao trajan, odgajatelj pomaže djeci da svoj doživljaj padanja snijega, građenja ledenih građevina od snijega i leda, snježnu vijavicu i slično izraze likovno. Radi produbljivanja dojmova može odgajatelj djeci pročitati umjetnički tekst s opisima nekih promatranih i doživljenih zimskih pojava. Zimski doživljaji postaju postepeno trajniji i snažnije se doimlju djeteta. Nakon mnogih promatranja prirode zimi akumuliraju se iskustva o zimi i o godišnjim dobima. Odgajatelj organizira s djecom razgovore, sređuje njihovo iskustvo pomoću zornih didaktičkih sredstava, slika, dija pozitivna, filma, primjerenih tekstova i slično.

Krajem zime odgajatelj će odrezati nekoliko grančica s raznovrsnog drveća (divljeg kestena ili voćaka). Djeca će ih dobro razgledati, pokušat će zapaziti bitno i imenovati razlike. Zatim će ih odgajatelj zajedno s djecom staviti u vaz u sunčano mjesto u kutiću prirode. Promatrat će i pratiti promjene. Pupoljci će početi bujati, pupati, a kad ljuske lisnih pupoljaka otpadnu, početak će se razvijati listovi. Iz cvjetnih pupoljaka na pojedinim grančicama razvit će se cvjetovi, a sve to u vrijeme dok je napolju još hladno. Ovakvo promatranje ima značenje uvodnog promatranja promjena koje će se kasnije pratiti s djecom u prirodi.

Da bi djeca što stvarnije doživjela utjecaj topline na rast biljaka u sobi dnevnog boravka, odgajatelj sije krupno sjeme, npr. grah ili pšenicu. Djeca aktivno prate svaku promjenu posijanog sjemena, koja se zbiva pod utjecajem vlage i topline. U ovo godišnje doba odgajatelj sadi s djecom i gomolje cvijeća, npr. zumbula, narcisa, tulipana. Nekoliko će ih posaditi u cvjetne lonce kako bi djeca doživjela radost cvjetanja cvjetova što su ih sama njegovala. Djeca prate rast posadenog cvijeća, izbijanje prvih pupoljaka, listova i cvjetova.

U toku zime djeca dežuraju u kutiću prirode određenim redom. Zalijevaju biljke, peru listove, hrane životinje, čiste krletku. Interes za njega biljaka veći je ako su djeca ovladala umijećem i navikama potrebnim za samostalni rad i ako je raspored objekata u kutiću prirode funkcionalan. U sobi dnevnog boravka

nalazi se kalendar prirode. Djeca unose u nj, tj. ucrtavaju oznake vremenskih pojava. O zabilježenim vremenskim promjenama odgajatelj nakon određenog vremena razgovara s djecom, pa djeca uspoređivanjem vremenskih pojava uopćavaju kakvo je vrijeme zimi.

Način odijevanja u zimsko doba razlikuje se od načina odijevanja u ostala godišnja doba. Odgajatelj razgovara s djecom o pojedinim odjevnim predmetima i imenuje ih. Djeca usvajaju nazive i njima se koriste. Kod nekih odjevnih predmeta određuje se vrsta materijala od kojeg je odjevni predmet načinjen i dr.

Proljeće

Djeca starije grupe sređuju svoja iskustva iz prethodnih grupa, obogaćuju ih i proširuju. U ovom razdoblju proširuje se krug predodžbi o promjenama u prirodi u proljeće. Neke od njih djeca već poznaju, a neke trebaju upoznati i objasniti. Promatranjem i razgovorom uočavaju se promjene, uzročnost pojedinih pojava, povezanost među njima (u proljeće sunce jače grije, dani su topliji, led se topi, klija sjeme, pupa i lista drveće i slično).

Prvi radovi u povrtnjaku i parku privlače dječju pažnju. Djeci treba objasniti zašto se u proljeće krešu grane na stablima i šišaju grmovi. U povrtnjacima prate prekopavanje i sitnjenje zemlje, grabljanje i sađenje. Djeca ove dobi mogu uz pomoć odgajatelja aktivno sudjelovati u uređenju povrtnjaka u dječjem vrtiću. Uz pomoć odgovarajućih i primjerenih alata djeca će pomoći odgajatelju u uređenju gredica, u pravljenju stazica i u sijanju sjemena. Kasnije će se organizirano brinuti o svemu što je posijano na parceli dječjeg vrtića. Uz pomoć odgajatelja djeca presađuju sobno cvijeće, mijenjaju zemlju i sada nove presadnice. Neke vrste presadnica donose od kuće i sade ih u dječjem vrtiću u cvjetne lonce. Sve radove treba objašnjavati i naglašavati da je biljkama za rast potrebna voda, zrak i sunce, odnosno svjetlost i toplina.

Za vrijeme boravka na igralištu ili za vrijeme šetnji djeca promatraju i opažaju što se izmijenilo na stablima, ukrasnim grmovima, u susjednim vrtovima, na voćkama. Prva rascvjetala stabla u dvorištu, igralištu, voćnjaku ili parku stvaraju poseban ugođaj, koji u djece izaziva ushićenje. Dječju pažnju potrebno je usmjeravati na ljepotu rascvjetalih stabala i voćaka i na njihov miris. Djeca uspoređuju cvjetove pojedinih voćaka i detaljnije ih promatraju, npr. cvjetove kajsije, breskve ili trešnje. Posebno će promatrati cvjetanje onih voćaka koje se najčešće susreću u okolini djeteta. Djeci je potrebno objasniti koliki je trud potreban da bi iz tih cvjetova nastali plodovi i što sve treba učiniti da bi se stabla voćaka održala i zimi neoštećena. Dakle, često treba navratiti u park ili prošetati oko susjednih vrtova i zapažati promjene koje nastaju na

biljkama i cvijeću. Ponovno se odgajatelj vraća na poznate predjele, tj. na ono što su već promatrali i gdje su već ovog proljeća s djecom starije grupe bili kako bi djeca mogla uspoređivati nastale promjene.

Tamo gdje postoje mogućnosti organiziraju se šetnje na polja ili livade. Djeca promatraju nicanje usjeva i trave u proljeće. Uz rubove livade beru maslačke, tratinčice, zlatice, potočnice i slično poljsko cvijeće. Uspoređujemo ga s proljetnim cvijećem koje se uzgaja u vrtovima i sa cvijećem koje raste u parkovima (zumbul, tulipan, ruža, maćuhica, jorgovan, jasmin, sunovrat, narcise, vrtne ljubičice), a koje se razlikuju od samoniklog poljskog cvijeća. U proljeće padaju ponekad kiše, no one nisu dugotrajne i sumorne kao u jesen. Djeca su u toku godine mnogo promatrala, eksperimentirala, igrala se, razgovarala, gledala slike u knjigama, filmove, televiziju i slično pa su njihove predodžbe o nekim pojavama točnije. Zbog toga mogu djeca svoje iskustvo na specifičan način verbalno oblikovati. Promatrajući npr. oblake, djeca iz dječjeg vrtića pričaju:

„Bila su dva oblaka. Putovala su. Na putu jedan drugog pita: Zašto se žuriš? Pun sam kiše, pa ću kišu pustiti na zemlju da raste trava.“

Razgovarajući s djecom što se događa s kapljicom kiše, djevojčica starije predškolske dobi iz dječjeg vrtića priča:

„Jedna kapljica je živjela u oblaku. Jednom je grmjelo. Ta kapljica je pala na listić. Kad je prestao puhati vjetar, kapljica kiše se osušila na zraku.“

„Jedna kapljica pala je u baru i plivala. Bila je lijepa. Plivala je i plivala. Došla je u baru roda. Šetala je po bari, ali kapljici se nije ništa dogodilo. Ona je i dalje plivala.“

U kalendar prirode djeca i nadalje, pretežno samostalno – uz malu pomoć odgajatelja, unose promjene vremena. S djecom starije predškolske dobi uspoređuju se vremenske pojave, karakteristične za pojedino godišnje doba, npr. u proljeće se govori o pojavama u zimi što ih je odgajatelj zajedno s djecom pratio, kao i o onima koje će nastati s dolaskom ljeta. Razgovorima o godišnjim dobima provjerava se znanje djece. Razgovarajući s djecom u dječjem vrtiću „Đuro Đaković“, Kaptol 6, u Zagrebu, dobili smo slijedeće odgovore:

„Proljeće je kad raste trava i cvijeće, sije sunce. Nosimo dokoljenice i vraćaju se ptice.“

„Nakon proljeća dolazi ljeto. Idemo na more, kupamo se, lovimo ribe, plivamo, vozimo se brodom, loptama se puno igramo.“

„Poslije ljeta dolazi jesen. U jeseni lišće žuti i otpada. Lišće je raznih boja. Grane ostanu sasvim gole. Kasno u jesen bere se grožđe. Padaju kiše, a ptice se odsele.“

„Kad padne snijeg, dolazi zima. Djeca se sanjkaju, skijaju, klišu, grudaju. U zimi dolazi djed Mraz i kite se borovi.“

Na pitanje koje godišnje doba najviše vole, djeca su dala prvenstvo proljeću i ljetu – jer ima puno sunca, igraju se vani, odlaze na more, kupaju se, loptaju. Odgovori pokazuju da je i u ovoj dobi veoma izražena potreba djece za igrom, a ta se činjenica u odgojno-obrazovnom procesu u predškolsko doba ne smije ni jednog časa zaboraviti, pa u organiziranju odgojno-obrazovnog rada treba upravo od nje polaziti.

Ljeto

Ljeto je postepeno zamijenilo proljeće. Sunce grije sve jače, a tople sunčeve zrake pomoći će da uskoro zarumene prvi plodovi voća, trešanja, jagoda. Ljeti upozorava odgajatelj djecu na plavetnilo neba. Pokazuje im bijele lagane oblačiće i predlaže da prate njihovo polagano kretanje, mijenjanje veličine i oblika. Pretvaraju se u raznovrsne mase slične dimu, snijegu, iznenada se umanjuju kao da se tope, nestaju. Potiče djecu da opisuju te pojave. Ponekad mogu promatrati nebo prije oluje, tamne oblake, osluškivati grmljavinu i pokušati svladati strah. Odgajatelj objašnjava djeci kako se u takvim situacijama trebaju ponašati da bi izbjegla moguće opasnosti. Potrebno je zatvoriti vrata i prozore i ne otvarati ih za vrijeme nevremena i oluje. Ako ih je nevrijeme zateklo izvan kuće, ne smiju tražiti zaklon ispod visokih stabala, niti u rukama držati metalne predmete. Poslije nevremena djeca će promatrati razvedravanje neba, tok potočića, igru sunčevih zraka, odrediti boje duge, diviti se njenoj ljepoti. Za vrijeme nepogode koju promatraju iz sobe može odgajatelj djeci postavljati zagonetke vezane uz promjene u prirodi. Osim kiše i pljuskova popraćenih grmljavinom i sijevanjem munja može padati tuča – grad, ledena zrna koja mogu učiniti veliku štetu usjevima, biljkama, životinjama i ljudima.

Ljetno razdoblje provode djeca pretežno u prirodi, znači na igralištu dječjeg vrtića, u obližnjem parku ili šumi i slično, a u nekim krajevima uz obalu mora ili rijeka. Kada se pokaže prilika, treba s djecom odlaziti na kraće šetnje u neposrednu okolicu i promatrati ono što su već prije vidjela. Djeca uočavaju promjene nastale od njihove posljednje šetnje. Treba posjetiti sve objekte koje smo promatrali od jeseni do ljeta. Ponovno odgajatelj s djecom promatra, uspoređuje, povezuje, traži uzročnost pojavama i određuje tipične oznake pojedinog godišnjeg doba.

U nekim krajevima djeca imaju mogućnost promatrati specifične ljetne radove, npr. žetvu, vršidbu i košnju, ponegdje i berbu plodova ili obradu zemljišnih površina za ponovnu sjetvu.

2. Upoznavanje životinjskog svijeta

U ovoj grupi potrebno je precizirati predodžbe o životinjama koje su djeca već prethodnim grupama upoznala. Osim vanjskog izgleda, djeca već znaju kako se koja životinja kreće, kako se glasa, živi i čime se hrani, kakvu imamo korist od pojedinih životinja, posebno domaćih zatim način njihova zimovanja, nazive mladunčadi i slično. Neke životinje djeca ne upoznaju izravno nego pomoću slika, filmova, televizija, crtanih filmova, priča i slično. Gotovo redovito znaju nabrojiti više životinja nego što ih prema slikama prepoznaju. Provjeravanjem točnosti znanja iz tog područja u dječjem vrtićima utvrđeno je da su verbalne informacije o kvantiteti dječjeg znanja o životinjama bogatije nego perceptivno – predodžbeno prepoznavanje.

Proširuje se znanje o domaćim životinjama. Pas je omiljena i korisna domaća životinja, vjerna čovjeku. Čuva kuću, stado, spašava ljude, traži izgubljene u snijegu, čuvar je granica, pomaže čovjeku u lovu. S djecom se može razgovarati o raznim vrstama pasa i o njihovoj koristi i odnosu čovjeka prema životinjama. Postoje li mogućnosti, djeca će ponovno u prirodi promatrati kravu ili će s odgajateljem razgledavati slike ili slikovnice i razgovarati, te tako proširivati svoje spoznaje. Djeca su već prije upoznala konja. Njihovo iskustvo treba proširiti i srediti. Osim navedenih domaćih životinja djeca prema uvjetima sredine u kojoj žive upoznaju još mnogo drugih domaćih životinja, specifičnih za pojedini kraj, npr. magarca, ovcu, kozu, svinju, perad (patke, guske, kokoši, purane) i druge.

Djeca poznaju i šumske životinje, koje su već upoznali pomoću slika, filmova i priča, te o njima rado samostalno pripovijedaju. Nekoliko dječjih opisa životinja najbolje će ilustrirati intenzitet i ekstenzitet njihovih znanja:

- Zec živi u šumi i polju. Ima duge uši da bolje čuje i brže pobjegne. Plašljiv je jer ima puno neprijatelja koji ga mogu rastrgati i pojesti. Zato se boji. Voli jesti mrkvu i kupus, salatu i koru drveća.
- Vuk je kao pas. On je lovac, dobro čuje i dobro njuši. Kad vukovi idu u lov, idu zajedno. Prepredan je i lukav.
- Lisica je preprednija od vuka. Ima bogat rep i velika je kradljivica. Šulja se oko kokošinca.
- Medvjed je trom i velik. Mumlja. Zna se penjati po stablima. Boji se malenih pčela. Kad krade med, pčele ga ubodu žalcima. Spava zimu u brlogu gdje ima puno lišća.
- Jelen je lijepa i vitka životinja. Ima lijepe rogove. Košuta je njegova ženka, maleno od jelena je lane. Hrani se travom i sijenom.
- Divlja svinja je drukčija nego obična (domaća). Ima duge noge, njušku s dva velika zuba, mršava je i opasna.

- Jež je malen. Da bi se branio, ima bodlje. Živi u šumi. Prospava zimu jer je zimi dubok snijeg, a jež ima kratke noge pa ne bi mogao hodati po snijegu.

Neke životinje djeca mogu promatrati u zoološkom vrtu, vidjeti ih na slikama ili u nekim drugim uvjetima. Šetnje u zoološki vrt radosno su očekivane. Djeca žele vidjeti životinje o kojima su mnogo slušala, npr. vuka i lisicu. U zagrebačkom zoološkom vrtu vuk je mala, neugledna životinja, iz čijeg se kaveza širi smrad. Predškolska djeca redovito su razočarana kad vide živog vuka u zoološkom vrtu. Lisica također ne ostavlja dojam što su ga djeca stekla slušajući priče, gledajući slike i filmove.

Djeca ove dobi upoznaju i životinje dalekih krajeva. Gdje god je moguće neka to bude životinje u zoološkom vrtu ili kakvom većem cirkusu s menažerijom, a tek onda slike, igračke, modeli životinja, filmovi, televizija s programima koji prikazuju život tih životinja u prirodi s njihovom mladunčadi i slično. U gradu Zagrebu iskustva djece starije grupe o životinjama dalekih krajeva obogaćena su promatranjima u zoološkom vrtu. Odgajatelji dječjih vrtića gotovo redovno planiraju godišnje za stariju predškolsku grupu dva posjeta zoološkom vrtu. Ustanove koje su u blizini zoološkog vrta češće ga posjećuju. Predodžbe djece o životinjama tada su potpunije i iskustva bogatija.

Dječak starije predškolske dobi nekoliko je puta posjetio zoološki vrt. Nakon posjeta pričao je svojoj majci:

„Danas nam je bilo jako lijepo u zoološkom vrtu. Ja ću ti nacrtati životinju koja je najljepša.“ Dječak je nacrtao velikog udava, s raznovrsnim šarama ljubičasto-zelenih, crvenih i žutih boja. Majka se iznenadila crtežu. Dječak je rekao: „Znaš, ja sam se jako lijepo s njim igrao. On mi se umiljavao oko noge.“

S obzirom na znanje djece o životinjama u zoološkom vrtu, odgajatelj priprema djecu za posjet zoološkom vrtu i planira koje će životinje s djecom promatrati, npr. „Vidjet ćemo najveće mačke – lava, lavicu, tigra, itd.“ „Potražit ćemo životinju sa surlom.“ „Najveselija životinja u zoološkom vrtu su majmuni.“

Djeca upoznaju i kukce: pčele, hruštave, bubamare, cvrčka, krijesnicu i druge. Kad su djeca na šetnji našla hrušta, djevojčica je objasnila: „To je hrušt. On po danu hoda, a noću leti.“

Šareni leptiri i njihov let zanimaju djecu. Nekima znaju nazive: bijelac, lastavičin rep.

Dudov svilac manje je poznat, ali ga djeca nekih krajeva dobro poznaju. Dječak iz Zagreba u dječjem vrtiću ispričao je kako „dudov svilac leže jaja – sitna, sitna, iz kojih se izlegu gusjenice koje prave svilu.“

Na šetnji su djeca iz dječjeg vrtića pronašla daždevnjaka. Donijela su ga u dječji vrtić i smjestila u akvaterarij. Počeo je debljati. Svakodnevno su ga promatrali. Jednog su dana opazili mnogo malih sitnih živih daždevnjaka.

Oduševljenje je bilo veliko. Čitav dan pričalo se o radosnom doživljaju, o povećanju članova obitelji daždevnjaka. Istovremeno su crteži djece bili puni velikih i malih daždevnjaka.

Djeca starije predškolske dobi, još su u prethodnim grupama zapažala, prepoznavala, promatrala i imenovala ptice. Sada je njihovo iskustvo potpunije, bogatije. Poznaju više ptica. Osim kanarinca, papagaja, vrapca, kosa, goluba, sjenice, poznaju i noja, vranu, gavrana, svraku, djetlića, galeba itd. U okolici prepoznaju gnijezdo lastavice, rode i nekih drugih ptica. Znaju gdje ptice prave gnijezda i da će u njih snijeti jaja kako bi se izlegli ptići. Neke ptice prepoznaju po glasanju. npr. goluba, grlicu, kukavicu, galeba.

SREDSTVA UPOZNAVANJA OKOLINE U PREDŠKOLSKO DOBA

1. KUTIĆ PRIRODE

Kutić prirode u dječjem vrtiću je zorno sredstvo koje osigurava djeci stalno promatranje i izravno upoznavanje pojava u biljnom i životinjskom svijetu. Čine ga biljke i životinje, koje su u sobu dnevnog boravka unose radi stalnog ili povremenog promatranja. U pojedina godišnja doba prenosi se dio kutića prirode na igrališta dječjeg vrtića, a tamo gdje postoje uvjeti uređuje se i na igralištu (dvorištu). Pomoću njega djeca izravno promatraju pojave i promjene, te razvijaju tako sposobnosti zapažanja. Promatrajući kutić prirode, djeca se počinju zanimati za prirodu, za njegu biljaka i životinja, doživljavaju radost zbog postignutog uspjeha, proširuju stečeno iskustvo, njeguju pravilan odnos prema biljkama i životinjama. Promatranje je dugotrajan proces. Neke pojave treba češće promatrati da bi se na određenom objektu zapazilo bitno. U kutiću prirode djeca se rado zadržavaju jer im on pruža raznovrsne promjene i iznenađenja.

Kutić prirode je mjesto promatranja i radnih aktivnosti, a u predškolsko doba mora biti primjeren mogućnostima djece. Svaka odgojna grupa ima svoj kutić prirode u sobi dnevnog boravka. Kutići se razlikuju po količini objekata i po vrstama. Objekti kutića prirode u dječjem vrtiću tipični su predstavnici pojedinih životinjskih i biljnih vrsta, a svojim izgledom, bojom, oblikom, privlače pažnju predškolske djece. Treba naglasiti da svi primjerci biljaka i životinja u kutiću prirode moraju biti neopasni i neškodljivi za zdravlje djece, bilo kao izravni uzročnici ili kao nosioci neke bolesti.

Biljni svijet u dječjem vrtiću istovremeno služi kao ukras prostorija, pa pri njihovu odabiranju treba voditi brigu i o njihovu estetskom izgledu. U prostoriji treba biljke pravilno razmjestiti jer neke traže sunce i svjetlost, druge pak bolje uspijevaju ako nisu izložene suncu. Neke životinje također više vole polusvjetlo,

npr. vodozemci, a neke sunčanu stranu, npr. ptice pjevice – kanarinac i druge. Svi objekti kutića prirode moraju biti smješteni tako da ih djeca mogu sa svih strana promatrati, da mogu slobodno hraniti životinje ili zalijevati cvijeće. Uz odgovarajuće mjesto u sobi to zahtijeva i odgovarajuću visinu postolja, police ili klupe na kojoj su smješteni. Osim sobnih kutića prirode u dječjim vrtićima preporučuje se urediti i zajednički ili kolektivni kutić prirode u predvorju ili hodnicima. U dječjem vrtiću postoje stalni i povremeni kutić prirode. U stalni kutić prirode unose se prema godišnjim dobima tipični primjerci za određeno godišnje doba (npr. biljka ili životinja).

U kutiću prirode nalazi se cvijeće, ukras sobe dnevnog boravka, hodnika i ostalih prostorija. Neke ukrasne biljke porijeklom su iz tropskih krajeva, pa im je potrebno više njege, posebno u uvjetima gdje je klima hladnija. O odabiranju cvijeća za kutić prirode i o njegovoj njezi brine se odgajatelj. Svaka biljka ima svoj aktivni period vegetacije. Prateći svakodnevno biljke u svojoj sobi, djeca će zapažati promjene. Neke biljke cvatu u rano proljeće, neke kasnije, neke samo ljeti, a neke će procvasti u zimi.

Redovni stanovnici u kutiću prirode su ribe u akvarijima. U dječjim vrtićima nalaze se dvije vrste akvarija: ukrasni i sobni. Sobni akvarij razlikuje se od velikog ukrasnog akvarija u kojem se nalaze raznovrsne ribice i vodno bilje, pa je rad oko takvog ukrasnog akvarija složen, zahtijeva određeno iskustvo i stručno znanje. Ukrasni akvarij ima određenu pedagošku vrijednost u razvijanju sposobnosti zapažanja i promatranja. Predškolsku djecu treba poticati na to da uoče što se sve nalazi u tom mnoštvu raznovrsnih, šarenih ribica: kako one žive, kako izgledaju, kakve su veličine, oblika, čime se hrane, kako se mijenja voda, vodeno bilje i slično. U mlađoj predškolskoj grupi sobni akvarij redovito je vrlo jednostavan. To je staklena posuda za ribe bez vodenog bilja s jednom većom ribom – zlatoperkom, ili najviše s dvije ribe kako bi ih djeca mogla promatrati i zapažiti da riba ima peraje, da ima rep, ali drukčije od repa ostalih životinja. Njime se služi pri plivanju. Djeca s odgajateljem promatraju i hrane ribu, pomažu odgajateljici mijenjati vodu, zanimaju ih što ribe jedu i slično. Postepeno usvajaju iskustvo da su ribe vodene životinje i da ne mogu živjeti bez vode. Neke žive u potocima ili rijekama, a neke u moru. Ne postoji li stalni sobni akvarij, može se ponekad donijeti u odgovarajućoj posudi riba iz obližnjeg potoka. To može biti mali šaran ili som, pa ih djeca nekoliko dana promatraju.

U srednjoj predškolskoj dobi stavlja se u sobni akvarij jednostavno vodeno bilje, obično vodena kuga, i po jedna do dvije ribe. Djeca samostalnije nego u mlađoj dobi, ali još uvijek u suradnji s odgajateljem, hrane ribu, mijenjaju vodu i pomažu pri čišćenju.

Starija predškolska djeca samostalno hrane ribe u svom sobnom akvariju promatraju vodeno bilje, usvajaju pojedine nazive, zapažaju razlike i više detalja, prate kako se riba hrani, čime se hrani, koliko joj hrane treba itd.

U pojedinim grupama u dječjem vrtiću njeguju se ptice, uglavnom kanarinci. U interesu zdravlja predškolske djece sanitarni propisi ne dopuštaju unošenje nekih ptica, npr. papagaja. U dječjem vrtiću nije pedagoški opravdano držati u krletki ptice koje žive u našim krajevima. Poznato je da mnoge ptice pjevice naših krajeva i uz najbolju njegu brzo u krletki ugibaju. Ako odgajatelj nađe ranjenu ili iznemoglu sjenicu, kosa, štiglića, zebu ili slično, može je donijeti u dječji vrtić, ali samo na nekoliko dana, koliko je potrebno da se ptica oporavi. Kanarinci su ptice toplih područja i u n našim klimatskim uvjetima ne bi mogli živjeti slobodno u parkovima ili šumama. Zato žive u krletkama. Ljudi ih njeguju, stavljaju na svijetla i sunčana mjesta, osiguravaju im potrebnu, odgovarajuću hranu i vodu za piće i kupanje. Ako su im osigurani potrebni uvjeti (kanarinac i kanarinka, gnijezdo, potreban mir, toplina, hrana, čistoća i slično), izlegu se mladi ptići.

Kornjača je po svom izgledu – oklopu, glavi, nogama, načinu kretanja – neobična i drukčija od ostalih životinja. Živi mnogo godina i nije suviše osjetljiva na razne promjene, osim na hladnoću. Zimu prespava, ukopa su pijesak ili zemlju. Treba paziti da ne padne jre bi mogla oštetiti svoj čvrsti oklop. Hrani se raznovrsnim biljem i plodovima, jede puževe, crve, kukce i slično. Brigu o kornjači može voditi dijete u dobi od 3 do 4 godine.

Zamorčić – morsko prase – bezazlena je životinja iz grupe glodavaca. Hrani se raznovrsnom hranom. Voli zrnjevlje. Dopušta da ga nose i stavljaju u krilo. Ne grize. Ne podnosi suvišnu hladnoću i vlagu. Dijete od četiri godine može se brinuti za tu životinju.

Bijeli miš također je bezazlena životinja zanimljiva djeci. U kutiću prirode u odgovarajućoj nastambi može živjeti i hrčak, posebno male vrste, poznate kao zlatni hrčak. To je vesela i umiljata životinja, hrani se pretežno biljnom hranom, sirovom ili kuhanom. U nastambu mu se stavlja kotač su kojem se okreće i igra. Ne voli previše svijetla mjesta. Naročito je veseo noću, jer po danu pretežno spava.

Jež ne želi, a i ne može, s obzirom na svoj način života, postati stalni stanovnik kutića prirode. Ne podnosi zatvoren prostor jer je navikao mnogo se kretati. Ako dječji vrtić ima igralište, vrt ili slično, mogu djeca postepeno naviknuti ježa da dolazi po hranu i da se zadržava na određenom prostoru postoje li povoljni uvjeti za njegov život. Zato će ga odgajatelj zadržati u sobi samo tako dugo da ga sve grupe djece dobro vide, upoznaju, a onda će ga pustiti na slobodu.

Žaba također ne može biti stalan stanovnik kutića prirode. U određeno godišnje doba odgajatelj će je donijeti u kutić prirode, promatrati u sobi, hraniti, zapažati njene karakteristike. Povremeni stanovnici kutića su i neke druge vrste životinjskog svijeta, npr. daždevnjak, puževi i slično.

Djeca starije grupe u Osijeku našla su puža i donijela ga u dječji vrtić. Sutradan su opazili da puže u akvarij. Tog časa postao je puž najzanimljiviji objekt žive prirode u sobi dnevnog boravka djece. Djeca su promatrala puža kako se kreće, kako se pomiče stopalom i kako ga uvija, a zatim se uvlači u svoju kućicu. Postavljala su pitanja. Razgovor je tekao ovako:

Goran: Drugarice, nosi li puž svoju kućicu uvijek na leđima? I kada spava?

Odgajateljica: Da, on u njoj spava.

Mišo: Puž ima sigurno nešto ljepljivo da ne padne sa stakla.

Ivica: Vidio sam kod nas u podrumu neke sjajne crte. Mama je rekla da je to od puža.

Odgajateljica: Ako si vidio sjajne tragove u podrumu, to su od puža golaća. On ne nosi kućicu i vrlo je štetan jer nagriza povrće u vrtovima – kupus, salatu, mrkvu i drugo.

Zlatko: Znam ja te puževe. Crni su i balavi.

Sonja: Kakve su mu to sitne točkice na rogovima?

Odgajateljica: Na njegovim ticalima su oči.

Sonja: A gdje mu je nos?

Odgajateljica: Ovim najdužim ticalima gleda i njuši.

Mišo: Ala se puž „žuri“! Kad bi puž morao prevaliti put od moje kuće do vrtića, išao bi cijelu noć, a ja bih još uvijek ujutro stigao prije njega.

Zlatko: Drugarice, a je li puž štetan?

Odgajateljica: Ovaj nije jer se hrani travom i lišćem, ali je štetan puž golać.

Ivica: A tko je neprijatelj pužu golaću?

Odgajateljica: Puž ima više neprijatelja, ali mu je najveći neprijatelj žaba gubavica. Ona je čuvar naših vrtova. To je ona ružna krastača. Mnogi je sirotu ubijaju, a ne znaju da je ona naša najkorisnija žaba.

Mišo: Ja ću joj dati jesti čim je vidim. Dat ću joj puža bez kućice (misli golaća).

Zoran: I moj tata je rekao da su krastače korisne.

Mišo: Ako nađem krastaču, donijet ću je da bude malo kod nas.

Zlatko: Ja idem u nedjelju k baki u Đurđenovac, tamo ima žaba pa ću jednu donijeti.⁶

⁶ Upoznavanje djece predškolske dobi s prirodom i društvom (materijali sa seminara), Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja, Zagreb 1965.

Ovaj primjer pokazuje živi objekt u kutiću prirode potiče djecu na promatranje, razmišljanje i postavljanje pitanja. U toku ovog promatranja proširenja su dječja znanja o korisnosti i štetnosti puževa, o vrstama, načinu prehrane, njihovim neprijateljima. Novo znanje istovremeno nagoni djecu na stvaranje zaključka i na formiranje odnosa prema manje poznatim životinjama (odnos prema žabi gubavici o kojoj odrasli često govore s gnušanjem). Zbog pomanjkanja znanja, opterećeni ponekad neznanstvenim shvaćanjima, optužuju je kao uzročnika raznih bolesti kože i slično. Neopterećena shvaćanjima okoline, djeca prihvaćaju krastaču kao korisnu životinju jer uništava štetnike u vrtu. Zato će joj dječak bez straha i gnušanja donijeti puža golača da je nahrani. Djeca u starijim grupama već su stekla iskustvo da svaka životinja ima svoje neprijatelje, zato redovito pitaju tko su neprijatelji pojedinoj životinji.

Životinjski svijet mnogobrojan je i zanimljiv za predškolsku djecu. Uvijek ih privlači, a praćenje života pojedinih životinja otkriva im ono što verbalnim informacijama nikad ne bi mogli shvatiti. Odgajatelj bira životinje za kutić žive prirode i smješta ih u odgovarajuću nastambu. Pri izboru rukovodi se zahtjevom da su neopasne, da ne štete zdravlju djece, da ne grizu, da nisu suviše plašljive i da vole društvo čovjeka. Osnovni je zahtjev za odgajatelje pri odabiranju životinja za kutić prirode u dječjem vrtiću: moraju biti potpuno zdrave.

Vrijednost je kutića prirode što djeca kontaktiraju s biljnim i životinjskim svijetom, svakodnevno, prema vlastitoj želji i raspoloženju. Stječu iskustvo, znanja, navike i vještine, budi se u njima i razvija trajniji interes za prirodu i pojave u njoj. Kutić prirode stimulira dijete na razmišljanje, dijete postavlja pitanja, zašto i kako? Postojanje kutića prirode u dječjem vrtiću osigurava aktivnije uključivanje predškolske djece u prirodu i u doživljavanje prirode, što je značajno u urbaniziranim sredinama gdje je svakodnevno sve manje mogućnosti za promatranje prirode. Zbog gradnje uništavaju se zelene površine, sijeku se stabla i slično, a da se ne nadoknađuju novim stablima i novim zelenim površinama. Kutić prirode budi interes za prirodu, utječe na formiranje pravilnih odnosa prema prirodi i pomaže u usvajanju znanstvenih istina o njoj. Promatrajući kutić prirode, dijete će se početi zanimati za uzročnost i međusobnu uvjetovanost pojedinih pojava.

Djeca starije predškolske dobi često žele posjedovati životinju (psa, kanarinca, papagaja, mačku itd). Prije negoli se takvoj želji djeteta udovolji, potrebno je s djecom razgovarati. Roditelji ili odgajatelj upozorit će dijete na to da posjedovati životinju znači brinuti se za nju, njegovati je, osigurati joj prostor i sve potrebne uvjete života, čistiti je i hraniti. Uzdržavanje pojedinih životinja zahtjeva i određene materijalne izdatke (hranu, nastambu i slično).

Izbor životinja uvjetovan je prostorom (stan, dvorište), zrelošću djeteta da se o životinji brine i da je njeguje i suglasnost svih članova obitelji da životinju prihvate. Njega nekih životinja zahtijeva svakodnevno bavljenje njima (hranjenje, čišćenje, šetnju, igru) dok je briga o pojedinim vrstama jednostavnija (kornjača). S obzirom na složenost njege preporučuje se za predškolsku djecu odabrati životinje prema slijedećoj tablici: ⁷

Dob djece	Životinje
4 – 6 godina	kornjača, hrčak, zamorčić
5 – 6 godina	zec, bijeli miš
6 godina	kanarinac, pas, mačka, ribe i neke životinje za terarij

Neka djeca mlađe predškolske dobi imaju kod kuće svoju omiljenu životinju. Ali je briga oko njege te životinje pretežno briga odraslih, uz postepeno uključivanje djeteta. Ni dob predviđena u pregledu nije kruto određeno vrijeme kada je predškolsko dijete zrelo da se samostalno brine o životinjama. Doba potpune samostalnosti je godinu-dvije kasnije. Sa zrelošću i samostalnošću djeteta nastaju novi problemi, polazak u školu, i o tome treba voditi brigu, jer dijete preuzima nove obaveze – pa treba uskladiti učenje i njegu omiljene životinje.

2. KUTIĆ PRIRODE IZVAN ZGRADE DJEČJEG VRTIĆA

Predškolska ustanova – dječji vrtić – treba imati potreban vanjski prostor s uređenim igralištem da bi mogla zadovoljiti potrebu djece za višesatnim boravkom na zraku. Postoje li mogućnosti, treba na prostoru predviđenom za dvorište i igralište predvidjeti prostor za povrtnjak, svijetnjak i nastambu životinje. Kutić prirode na otvorenom prostoru ima posebno značenje za predškolsku djecu jer omogućava za vrijeme lijepih dana, posebno u proljeće, ljeto i ranu jesen, praćenje prirodnih pojava i promjena vezanih uz godišnje doba, npr. rast biljaka od sjetve do ubiranja plodova u povrtnjaku ili cvijetnjaku.

Nastambu sa životinjama omogućava praćenje života kunića, kokoši i drugih životinja, njihovo temeljitije i upoznavanje i konkretno uspoređivanje, npr. kako kokoš pije vodu, a kako je piju pas i mačka. Ne uzgaja se mnogo životinja, samo jedan do dva primjerka, da bi djeca mogla promatrati njihov život i navike i slično.

Interes predškolske djece treba usmjeravati na formiranje radnih navika, na stjecanje vještina i na samostalnost za izvršavanje djece primjerenih radnih zadataka potrebnih za uzgoj životinja i biljaka.

⁷ Frances Krebs: Unser Kind wünscht sich ein Tier, Ravensburg, 1973.

Pedagoška je vrijednost tih aktivnosti predškolske djece u povezivanju rada i promatranja. Prije sjetve djeca će promatrati sjeme pripremljeno za sjetvu, pogledati presadnice cvijeća, zapaziti razlike, imenovati, pitati i razgovarati o postupku kojim će se radna aktivnost obavljati.

Površina povrtnjaka i cvjetnjaka određuje se prema broju predškolske djece odnosno grupa koje sudjeluju u radu, a mora se uklapati u ambijent okoliša dječjeg vrtića, posebno igrališta ili dvorišnog prostora. Povrtnjak ne smije biti posve izložen suncu, mora imati i hladovine posebno u toplim krajevima, gdje su ljeta duga, bez oborina. Povrtnjak i cvjetnjak moraju biti ograđeni niskom ogradom i tako izdvojeni od ostalog prostora za igru. U povrtnjaku će se saditi i sijati povrtne biljke, cvijeće, neke vrste voća i slično, ovisno o kraju gdje se vrtić nalazi. Veličina gredica ovisi o čitavoj površini obradive zemlje. Za predškolsku djecu određena je širina gredice do 70 cm, da bi djeca mogla rukom doseći s jedne i druge strane gredice do sredine. U nas još nema nekih većih iskustava s uređenjem dječjeg povrtnjaka na slobodnom prostoru dječjeg vrtića. Ima pokušaja da se oni urede, ali su veoma različiti i ne odgovaraju namjenama, pogotovo ako se rad u njima ne odvija planirano i redovno, nego samo od slučaja do slučaja. U takvim će situacijama izostati željeni rezultati, posebno pedagoški. Standardi nekih zemalja za uređenje dječjeg povrtnjaka određuju površinu prema broju predškolske djece. Za mlađu predškolsku dob računa se po djetetu 0,50 m², a za stariju djecu do 1,50 m². U tu su površinu uračunate i staze, koje su nešto šire jer predškolskom djetetu mora biti osiguran prostor za kretanje. Po stazama i prostoru kreću se djeca koja istovremeno svladavaju kretanje u grupi. Na jednoj strani može se umjesto ograde posijati kukuruz ili suncokret, koji će nakon određenog vremena stvoriti živu ogradu. Te biljke rastu brzo i zanimljive su za promatranje. Promatrati ih možemo od prvih nicanja do jeseni, kada im sazrijevaju plodovi, koji su neobična oblika.

Obavljanje radnih aktivnosti u vrtu iziskuje i određeni alat. To su:

- lopatica (štihače), željezne, veličine 15X13 cm, s drškom dugom 75 cm do 85 cm, prema dobi djece. U pravilu, drška treba da dopire djetetu do pazuha;
- grablje, također od čvrste kovine, s nešto duljim drškama visine djeteta, znači 100 do 115 cm. Donji dio grablji ima 7-9 zubaca, širok je 20-22 cm, a visok 5-7 cm;
- motike, veličine 8X10 cm, s drškom;
- kantica za zalijevanje vode. Za mlađu predškolsku grupu takvih su veličina da napunjene vodom ne teže više od 1 kg, a za stariju djecu do 2 kg. Ne smiju se puniti do vrha, već samo 2/3. Za svaku grupu potrebno je najmanje do deset komada svakog alata. Osim navedenog alata, potrebna

su kolica, tačke, košarice, uže, špaga, kolčić, nosiljke ili kolica na kojima se alat prenosi.

Zemljište za sjetvu i za sadenje biljaka pripremaju odrasli, a djeca im pomažu, sakupljajući korov, kamenčiće, suhe biljke i slično. Organizacija rada ovisi o dobi djece i o prostoru. Rad u povrtnjaku i cvijetnjaku treba dobro organizirati. To je zajednička briga kolektiva odgajatelja. Među njima mora postojati dogovaranje i podjela rada, pogotovo kad se sve grupe djece koriste istom parcelom. Iako se gredice pojedine grupe odijeljene, raspored rada treba načiniti zajednički da ne bi došlo do nepotrebnog guranja, čekanja i slično.

Nastambe za životinje također su sastavni dio kutića prirode. S obzirom na način života životinja, nastambe se razlikuju. Pažljivo treba odabrati mjesto gdje će biti postavljene. U nekim novim vrtićima već se pri uređenju igrališta planira mjesto gdje će se nalaziti. Ponekad se grade od čvrstog materijala, no to ne znači da moraju zato biti velike.

U Zagrebu su u jednom dječjem vrtiću¹ uspješno smjestili nastambe za životinje u atrij vrtića. Tu je kućica za psa, koji se s djecom sprijateljio i navikao na njih, uz nju kunićnjak s kunićima i kokošinjac s peradi. Sve su se te životinje navikle jedne na druge. Pri dolasku u vrtić ili pri odlasku iz vrtića djeca navrate i pogledaju svoje omiljene životinje. Na tom prostoru nalazi se i hranilište za ptice. Djeca „donose zecu“ povrće, mrkvu, listove kupusa i sve što znaju da voli jesti. Brinu se i o kokošima. Doživjeli su radost – njihova je kokoš postala kvočka i izlegla piliće. Često se u ovom „malom dvorištu“, kako ga u ustanovi zovu mogu vidjeti i školska djeca. To su školarci koji su kao predškolska djeca bili u vrtiću a sada navraćaju nakon završetka nastave da vide svoje omiljene životinje. Odgojna je vrijednost kutića prirode što proširuje dječje spoznaje, obogaćuje djecu novim spoznajama, odgaja ih i navikava na rad, razvija u njima osjećaj odgovornosti i samostalnosti. Radne aktivnosti u kutiću prirode treba da oduševljavaju i raduju dijete. Rad ne smije zamarati dijete, ni štetiti njegovu zdravlju i, ne smije biti organiziran radi privređivanja, već isključivo u pedagoške svrhe.

3. KALENDAR PRIRODE U DJEČJEM VRTIĆU

Predškolska djeca prate zajedno s odgajateljem vremenske promjene i pojave registrirajući ih na kalendaru prirode. Pedagoško opravdanje i vrijednost ima kalendar samo onda ako se vodi redovito, zabilježene pojave uspoređuju, izvode elementarni zaključci i uopćavanja. U predškolsko doba to prvenstveno ovisi o odgajatelju. Navike praćenja, zapažanja i registriranja

¹ Dječji centar, Krajiška 9, Zagreb.

vremenskih pojava postaje potreba djece. Odgajatelj će svakodnevno uklopiti u svoj rad i nekoliko minuta posvećenih određivanju vremenskih pojava. Djeca pojave zapažaju, imenuju ih i grafički ili slikovno ubilježavaju u kalendar. Tako postepeno usvajaju određene pojmove vezane uz vremenske pojave – oblačno, tmurno, maglovito i slično.

Kalendar prirode razlikuje se u predškolsko doba u svakoj odgojnoj grupi. Odgajatelj ga postavlja zajedno s djecom i uključuje ih u sve aktivnosti vezane za određivanje vremena. Prvi kalendar prirode je predmetni kalendar, a sastoji se od raznih plodova, cvijeća, lišća, kamenčića, školjaka, grančica – tipičnih za određeno godišnje doba i kraj. Plodove što ih je odgajatelj u prirodi promatrao s djecom unosi u sobu dnevnog boravka, stavlja na određeno mjesto da ih djeca mogu samoinicijativno promatrati. Oni će plodove premještati, opipavati, uspoređivati, određivati im nazive, vrijeme sazrijevanja i slično. Starija djeca sjetit će se kada se neka biljka sadila ili sijala. U takavom kalendaru prirode nalaze se šumski, poljski i vrtni plodovi, voće i povrće.

Druga vrsta kalendara prirode je slikovni kalendar, u kojem se ilustracijama obilježavaju određene vremenske pojave, u biljnom i životinjskom svijetu. Taj kalendar prirode može biti označen središnjom slikom godišnjeg doba – jeseni, zime, proljeća ili ljeta, a ispod slike su rubrike vertikalno unesenim nazivima dana u tjednu. Pokraj svakog naziva dana ima prostora za oznaku vremenske pojave. U subotu odgajatelj na temelju unesenih oznaka ponovno razgovarati s djecom o vremenu u toku proteklog tjedna, tj. utvrdit će npr. koliko je bilo sunčanih dana, koliko kišnih i sl. Neka se djeca sjećaju svega što je vezano uz vremenske promjene, kako su bila obučena, što su vidjela, doživjela, i o tome pripovijedaju. Odgajatelj će uputiti djecu da prate vrijeme u nedjelju kako bi svoja zapažanja obilježila u ponedjeljak na kalendaru. Umjesto središnje slike godišnjeg doba odgajatelj može s djecom staviti u neposrednu blizinu kalendara prirode vazu s cvijećem i košaricu s plodovima, koji istovremeno podsjećaju na godišnja doba. Na ploču će stavljati slikovne simbole što označavaju vremenske promjene. Nakon tjedan dana odgajatelj bi trebao označiti oznake datumima i spremiti u posebne korice – fascikle da bi imao pregled svih godišnjih doba s oznakama vremenskih promjena. Nakon određenog vremena može s djecom analizirati slikovne oznake i ponovno ih upozoravati kakvo je vrijeme bilo u pojedino godišnje doba. Djeca su promatrala i zapažala samostalno, pa će odgajatelj zajedničko iskustvo sređivati i pomoći djeci u usvajanju znanja. O kreativnosti odgajatelja ovisi kakav će biti kalendar u njegovoj grupi, koliko će ga i kako iskoristiti u odgojne svrhe. U predškolsko doba kalendar prirode ima više odgojno nego obrazovno značenje, a to traži od odgajatelja da aktivira djecu na samoinicijativno praćenje, na obilježavanje zapažanja, na skupljanje eksponata za kalendar i slično.

U nekim dječjim vrtićima odgajatelj izrađuje kalendar prirode tako da za svaki dana u tjednu ima po jedan „džep” ili kutiju, u koju stavljaju slike s vremenskim oznakama. Danas se mogu nabaviti i posebno izrađene magnetizirane naljepnice s određenim znakom vremenskih pojava koje djeca stavljaju na ploču određenu za kalendar prirode. U nekim vrtićima odgajatelj ima stalni kalendar sa slobodnim prostorom u koji djeca ubilježavaju sve što pojedini dan zapaze u prirodi ili što se dogodi u vrtiću. Djeca samoinicijativno listaju stranice kalendara i razgovaraju o zabilježenom. Zabilješke ih podsjećaju na ono što su doživjela u prirodi u pojedino godišnje doba. U takav kalendar mogu se ubilježiti i proslave praznika i neki drugi radosni doživljaji dječjeg vrtića. U tom slučaju to nije samo kalendar prirode, već i kalendar podsjetnik za sve događaje u određenom vremenskom razdoblju, npr. za mjesec dana, za zimski period itd.

Navikavanjem djece na praćenje kalendara prirode odgajatelj postepeno uvodi djecu u praćenje kalendara uopće i u usvajanje vremenskih odnosa – dan, tjedan, mjesec, godišnje doba i slično. Dovoljno je da odgajatelj mlađu predškolsku djecu barem jednom dnevno podsjeti i upozori na vrijeme i da s njima razgovara npr. o jučerašnjem vremenu.

Starija predškolska djeca mogu vremenske promjene pratiti određeni vremenski period. Mogu odrediti kada je bilo lijepo, sunčano vrijeme, kada su bili kišoviti dani, velika studen, snijeg, vjetar, tuča i slično. U uspoređivanju vremenskih promjena odgajatelj se koristi slikom vremenskih promjena što su je djeca vodila i u koju su samostalno ucrtavala promjene. Prema njima djeca postepeno zaključuju da je u neka godišnja doba toplo, u neka kišno i hladno, da se vrijeme mijenja u toku dana i u pojedina godišnja doba. Takva iskustva posebno su vrijedna jer su stečena promatranjem, vlastitim zapažanjem, te postaju solidna osnova za dalje učenje u osnovnoj školi.

4. DIDAKTIČKE IGRAČKE ZA UPOZNAVANJE OKOLINE

Maketa seoskog dvorišta (gospodarskog dvorišta). Izgrađena je od tokarena drveta. U sustavu makete su gospodarske zgrade koje se nalaze na seoskom dvorištu: štala za krave i konje, svinjac, kunićnjak, kokošinjac, kućica za psa. Uz to se nalaze odgovarajuće porodice životinja i njihova mladunčad, npr. konj, kobilica, ždrijebe; krava i tele; perad – purani, patke; kunići; pas. U sastavu su makete i radni ljudi: domaćin, domaćica, pastir i drugi, tokarena drveta, s pomičnim udovima. Tu je i ograda s kojom se može dvorište ograditi, kao i potrebna prijevozna sredstva, seoska kola, tačke, grablje, muzilice za mlijeko, posuda za hranjenje stoke i slično. Vrijednost makete jest u izboru elemenata, u njihovoj izradi i funkcionalnosti. Maketa sadrži sve objekte, ljude,

životinje itd. koji su potrebni da se djeci predškolske dobi može približiti seosko dvorište, a od odgajatelja i njegove umješnosti zavisi što će djeci pojedine dobi pokazati i kako će im demonstrirati ovo zorno sredstvo. Maketu može odgajatelj obogatiti i prirodnim materijalom, npr. grančicama koje će predstavljati stabla. Odgajatelj će složiti maketu ovisno o grupi s kojom radi i o njoj će s djecom razgovarati. Maketa će mu poslužiti za raznovrsne igre, zatim u sređivanju dječjeg znanja, u utvrđivanju naziva pojedinih gospodarskih zgrada u seoskom dvorištu, u prepoznavanju i imenovanju raznih domaćih životinja i njihove mladunčadi, kao i u isticanju njihove koristi za čovjeka. Dijete će vidjeti i naučiti kako izgledaju i kako se nazivaju pojedine posude iz kojih se hrane domaće životinje, npr. valovi za svinje, jaslje, pojilo, muzilica i ostale, npr. pumpa za vodu, kanta za vodu itd. Iskustvo djece stečeno promatranjima proširuje se i utvrđuje pomoću objekata makete.

Maketa šume i šumskih životinja izgrađena je od drveta i obojena. Njezin su sastavni dio šumske životinje, koje djeca poznaju iz sadržaja raznih priča, npr. srna, lane, jelen, lisica, neke šumske ptice, jež, zmija, kornjača, zec, zatim lugar – čuvar šume i šumskih životinja, lugarova kućica, hranilište za životinje zimi, stabla i dr. I ovu maketu može odgajatelj nadopunjavati novim likovima. Maketa ostaje nekoliko dana u sobi dnevnog boravka kako bi se djeca mogla poigrati s pojedinim životinjama, premještati ih ili dodavati nove. Starija djeca ponekad će sama izmodelirati neku životinju koja im nedostaje. Maketa može biti i stalno u grupnoj sobi, ovisno o opremljenosti ustanove. Ona pobuđuje interes predškolske djece za život šumskih životinja. Djeca će neprestano zapitkivati pa će njihova znanja postati određenija i trajnija.

Svi elementi makete izrađeni su tako da se mogu složiti u najveću kućicu makete - u štalu, kod makete seoskog dvorišta, a u lugarovu kućicu svi elementi makete šume i šumskih životinja.

Za utvrđivanje iskustva djece o pojavama u prirodi i društvu u predškolsko doba postoje i posebno izrađene didaktičke igre različitih sadržaja. Izrađene su većinom od drveta. U posljednje vrijeme sve više na svjetskom tržištu dominiraju didaktičke igre izrađene od finog kartoniranog papira, npr. razna lota, parne slike, domina, razrezane slike i slično. Igrajući se pokrivaljkama lota, dijete počinje prepoznavati i pamti nazive objekata koje su već u prirodi promatrala. Put usvajanja znanja u predškolsko doba o pojavama i predmetima neposredne okoline osigurava postepen prijelaz od predmetno-konkretnog na slikovno, pa tek onda na verbalno-apstraktno znanje. U području upoznavanja društvene i prirodne sredine u predškolsko doba upotrebljavaju se lota raznih sadržaja, npr.: voće, povrće, cvijeće, drveće, gdje što raste, ptice, domaće životinje, gdje tko zimuje, šumske životinje, životinje zoološkog vrta, sitni životinjski svijet, životinje i njihova mladunčad, ribe, kuća, soba i njezin

namještaj, kuhinja, igralište za predškolsku djecu, ljudi raznih zanimanja, prometna sredstva, prometni znaci, što kome pripada, godišnja doba, vođeni promet, kopneni promet. Osim navedenih ima i niz drugih lota koja se mogu upotrebljavati u odgojno-obrazovnom procesu.

U predškolsko doba jednostavne su didaktičke igračke tzv. *parne slike*. O njihovom sadržaju ovisi u koje će ih svrhe odgajatelj iskoristiti, npr. cvijeće, ptice, voće i slično.

Razne vrste *likovnog domina* sa slikama životinja, plodova, cvijeća ili prometnih znakova pomažu djeci u usvajanju određenih znanja iz tog područja. Raspored pojedinih elemenata na slikama pomaže u usvajanju elementarnih matematičkih pojmova.

Slike slagaljke razrezane su više dijelova. Djecu potiču na mišljenje i kombiniranje. Samo ako pravilno slože razrezane dijelove, dobit će odgovarajuću sliku. Budući da su sadržaji slika iz neposredne okoline, igre djeteta s razrezanom slikom pomažu utvrđivanju naziva sadržaja slike, npr. dječak s grudom, djevojčica s jabukom, stablo, proljeće, grad itd.

Vertikalno *stojeće slagaljke* omiljene su didaktičke igračke. Igrajući se npr. mačkom, žirafom, psom i sličnim dijete će se dulje vrijeme baviti igračkom koja predložuje objekt iz životinjskog svijeta. Rastavljat će je i ponovo sastavljati, a uz to će imenovati sastavljeni lik. Igru može odgajatelj obogatiti tako da dijete oponaša glasanje životinja koju sastavlja, ponovi poznatu pjesmicu o toj životinji, izmisli zagonetku, nešto ispriča i slično. To su igre pretežno individualne, ali se mogu organizirati i u malim grupama.

Raznovrsne *igračke u dječjem vrtiću*, posebno likovne, lutke-životinje od plastičnih masa, velike, malene, srednjih veličina, medvjedići iz kutića lutaka, zeko itd. postaju u određenim situacijama i didaktička sredstva, jer dijete pomoću njih ili potaknuto njima usvaja znanja. Igračke u kutiću lutaka i u ostalim kutićima u dječjem vrtiću također su zorna sredstva koja pomažu djetetu u usvajanju znanja, u imenovanju predmeta: štednjak, posuđe, pribor i slično. Djeca utvrđuju od kakvog je materijala načinjen pojedini predmet; staklene čaše, porculanske šalice, plastični tanjuri, metalni lonci i slično. Osim za igru, svi ti predmeti koji predstavljaju predmete svakodnevnog upotrebe imaju i značenje kao izvor znanja i igrama i u obučavanju predškolske djece.

OBLICI RADA NA UPOZNAVANJU OKOLINE U Dječjem vrtiću

(...)

3. ŠETNJE

Šetnje u prirodu u predškolsko doba po svom su trajanju, sadržaju i organizaciji najjednostavniji oblici neposrednog upoznavanja okoline. Izvode se u neposrednu blizinu dječjeg vrtića, npr. u park, obližnji šumarak ili šumu, na dječje igralište, obližnji trg i slično, a imaju određeni cilj. Šetnja ne znači samo hodanje, već i zadržavanje na mjestu predviđenom šetnjom. U toku hodanja djeci je potreban kraći odmor koji sadrži izmjenu aktivnosti. Zato odgajatelj vodi predškolsku djecu na mjesta gdje se mogu poigrati, razonoditi, npr. na javno dječje igralište i slično. Boravak na svježem zraku za vrijeme šetnje u svako godišnje doba povoljno utječe na zdravstveno stanje djece i na njihov fizički razvitak. Šetnja do livade, polja, oranice, pume i slično omogućuju djetetu raznovrsna promatranja promjena u prirodi. Svaka šetnja ima posebnu vrijednost za razvijanje sposobnosti uočavanja – zapažanja i za buđenje dječje radoznalosti. Za vrijeme boravka na zraku na mjestu planiranom kao cilj šetnje odgajatelj organizira raznovrsne igre, pokretne, didaktičke, igre s prirodnim materijalima, loptom, užetima i rekvizitima što su ih djeca ponijela sa sobom. U razna godišnja doba upotreba prirodnih materijala uvjetovana je klimatskim prilikama. Ljeti je to npr. voda, kantica, lopatice, pijesak, kamenčići, grane itd. Zimi se djeca igraju snijegom, kližu, sanjkaju itd. U proljeće prave vjetrenjače ili balone od sapunice, puštaju zmajevе, papirne avione i slično.

Odgajatelj djecu priprema za šetnju. Na šetnju odlazi grupa zajednički. Prije polaska odgajatelj će s djecom razgovarati i najaviti im odlazak u šetnju i mjesto šetnje. Upozorit će ih na način kretanja i na ponašanje na ulici, a podsjetiti će ih i na objekte promatranja. S djecom predškolske dobi preporučuju se kratke šetnje. Šetajući, djeca usvajaju naviku kretanja na ulici, u grupi. Kretanje u grupi zahtijeva hodanje u parovima i određeni red, što predškolsku djecu umara, posebno mlađe dobi. Hodanje u parovima traži se samo za vrijeme kretanja ulicom. Na mjestima gdje nema opasnosti od prometa i gdje su samo pješačke staze i putovi dopušta se djeci slobodnije hodanje, ali ne izdvajanje iz grupe niti veliko zaostajanje. Preporučuje se da su s djecom mlađe predškolske dobi na šetnji dvije osobe.

Na šetnjama odgajatelj promatra s djecom sve pojave u biljnom i životinjskom svijetu. Djeca starijih grupa sama pronalaze na poznatoj im livadi mrave, pčele, leptire, i oni postaju središte njihova promatranja, poticaj za postavljanje niza pitanja odgajateljici. Odgajateljica potiče djecu na igru, npr.: Tko će prvi vidjeti... ili tko će prvi pronaći i slično. Zbog takvih poticaja odlazak na šetnju

i boravak na zraku postaje djeci radostan doživljaj. O doživljajima, igrama i svojim zapažanjima na šetnjama djeca razgovaraju s odgajateljem. Neke doživljaje izražavaju u raznovrsnim aktivnostima, npr. u crtežima, opisima, postavljanju zagonetki, igrama oponašanja itd.

Mlađa predškolska djeca šeću u neposrednoj okolini vrtića i upoznaju što se u njoj nalazi. Šetnje traju 10-15 minuta. Prve šetnje mlađe predškolske djece organiziraju se tek pošto su se djeca međusobno upoznala i upoznala igralište dječjeg vrtića. U početku izvođenja djece te dobi u šetnje odgajatelj organizira jednu do dvije šetnje tjedno, a tek kasnije, ako u neposrednoj bližoj okolini ima odgovarajućih mjesta za šetnju, organizira ih češće.

Šetnje djece srednje predškolske dobi mogu trajati nešto duže nego djece mlađe dobi. Već u mlađoj predškolskoj dobi djeca su usvojila osnovna pravila hodanja – kretanja u grupi i pravila kretanja ulicom, te naučila da na rubu pješačke staze, prije prelaska ulice, redovno stanu. Djeca u prvom redu stanu, pričekaju odgajatelja i ostalu djecu i uz pomoć odgajatelja prelaze ulicu. Na šetnji je odgajatelj redovno na kraju grupe, ali u prvi par stavlja djecu koja su potpuno usvojila određena pravila kretanja, a tu su vrlo jednostavna: ne hodati prebrzo, okrenuti se s vremenom na vrijeme i vidjeti gdje su ostala djeca, znati pričekati i stati na rubu pješačke staze, prelaziti ulicu tek na znak odgajatelja. Za vrijeme šetnji djeca mogu razgovarati, ali ne vikati ili bučiti. Odgajatelj ih upozorava na objekte kroz kojih prolaze da bi im poslužili kao orijentacija u snalaženju u okolini vrtića, npr. ovdje je ljekarna – apoteka, ili tu je frizer, trgovina, ovdje stanuje dječak ili djevojčica iz vrtića i slično.

Starija predškolska djeca su izdržljivija, pa njihove šetnje mogu trajati do trideset minuta, što im omogućuje odlazak i do malo udaljenih terena ili objekata.

Osim pedagoškog šetnja ima i rekreativno-zabavni karakter. Starije grupe predškolske djece trebale bi obavezno za vrijeme lijepog vremena, naročito u proljeće i jesen, pa i zimi, odlaziti na šetnje 2 do 3 puta tjedno. Za vrijeme šetnji djeca imaju mnogo mogućnosti da samostalno pronalaze objekte i pojave za promatranje, da, igrajući se, pronalaze, traže, uspoređuju, eksperimentiraju, provjeravaju i tako utvrđuju i proširuju stečena iskustva.

4. ESKURZIJE U PREDŠKOLSKO DOBA

Ekskurzije u predškolsko doba oblicu su odgojno-obrazovnog rada u kojima djeca izvan sobe dnevnog boravka upoznavanju prirodu, okolinu, rad ljudi, promet, kulturno-povijesne spomenike i slično. Odgajatelj određuje odgojno-obrazovne zadatke ekskurzije u skladu s planom odgojno – obrazovnog rada u dječjim vrtićima i konkretnim planom rada svoje odgojne

grupe. Pri izboru mjesta za ekskurziju uzima u obzir dobne mogućnosti djece u grupi, uvjete dječjeg vrtića, trajanje ekskurzije, mogućnost prijevoza i slično. U dječjim vrtićima ekskurzije se organiziraju kao poludnevne (u trajanju od nekoliko sati) ili kao „cjelodnevne“ ekskurzije. One imaju pedagoško opravdanje i vrijednost, naročito u urbaniziranim sredinama, gdje nema odgovarajućih terena u neposrednoj okolini.

Zagrebački dječji vrtići posljednjih godina organiziraju ekskurzije u Kumrovec, Samobor, na Sljeme, u Pionirski grad i u bližu okolicu Zagreba. Za većinu dječjih vrtića u Zagrebu je odlazak u Zoološki vrt, Maksimirsku šumu ili posjet Gornjem gradu – starom dijelu grada Zagreba – ekskurzija. Za taj posjet i promatranje potrebno je pripremiti djecu, bez obzira na vrijeme i trajanje ekskurzije. Ekskurzije u neposrednu okolicu provode se sa srednjom i starijom predškolskom djecom. Mlađa predškolska djeca u pravilu ne sudjeluju u ekskurziji ostalih grupa predškolske djece u dječjem vrtiću. Preporučljivo je da se ekskurzije organiziraju po mogućnosti u svako godišnje doba na ista mjesta kako bi djeca doživjela kontinuitet promatranih promjena, npr. da vide šumu u jesen i istu šumu u proljeće. Ili: posjet zoološkom vrtu u kasnu jesen kada su se neke životinje već povukle u zimske nastambe, a neke ostale vani, radujući se zimi i studeni, npr. bijeli sjeverni medvjed, i u proljeće, kad su životinje izašle iz zimskih nastambi.

Priprema za ekskurziju ima nekoliko etapa:

- a) organizacijske pripreme za ekskurziju (viši odgajatelj),
- b) priprema djece i roditelja,
- c) izvođenje ekskurzije,
- d) korištenje doživljaja ekskurzije u odgojno-obrazovnom radu.

Odgovornost za pripremu i izvođenje ekskurzije nosi odgajatelj. On planira mjesto i vrijeme ekskurzije i određuje njezinu odgojno-obrazovnu vrijednost i zadatke. Odgajatelj zna zašto je ekskurzija predviđena baš u to vrijeme, upravo na određeno mjesto, što će djeca tamo vidjeti i kako će se doživljaji ekskurzije kasnije uklapati u odgojno-obrazovni proces (radi sređivanja osnovnih znanja o neposrednoj okolini i slično). Zbog toga odgajatelj prethodno upoznaje mjesto predviđeno za ekskurziju. Ako je ekskurzija „cjelodnevna“, odgajatelj mora predvidjeti mjesto gdje će djeca ručati i mjesto gdje će se djeca poslije ručka odmoriti. Potrebno je upoznati teren za igru, i što treba ponijeti s obzirom na teren. Odgajatelj predviđa što će sve djeca promatrati, što mogu skupiti, ovisno o godišnjem dobu i slično. Sve te detalje mora odgajatelj poznavati da bi mogao dobro planirati izvođenje ekskurzije, pripremiti se za rukovođenje promatranjem i za objašnjavanja potrebna za vrijeme takvih boravaka u prirodi ili na mjestima povijesnog ili kulturnog značenja.

Organizacijske pripreme obavezuju odgajatelja da sve to unaprijed predvidi i osigura. Prijevozno sredstvo mora također biti na vrijeme osigurano. U slučaju ružnog, kišovitoг vremena ekskurziju treba odgoditi. U praksi je dječjih vrtića uobičajeno da na ekskurzije od nekoliko sati odlazi zajedno nekoliko grupa djece. Za predškolsku djecu pogodna su putovanja autobusom jer olakšavaju dolazak na odredište i manje zamaraju djecu. Za vrijeme putovanja autobusom može se načiniti stanaka prema potrebi i na nekim zanimljivijim mjestima putovanja promatrati okolina, razgovarati o kraju kojim se putuje. U svibnju npr. pred Dan mladosti mnogi zagrebački vrtići odlaze na ekskurziju u Kumrovec. Prije nekoliko godina odgajatelji su planirali odmor u blizini Mihanovićeва spomenika, uz potok i livade. Upravo su na tim livadama gradska djeca vidjela rode, kako visoko dižu noge hodajući livadom. Doživjela su bistre vode potoka i bujno proljetno cvijeće, kojim obiluje priroda toga kraja upravo u proljeće.

Za odlazak djece na „cjelodnevnu“ ekskurziju potrebno je pripremiti roditelje. Na „cjelodnevne“ ekskurzije odlaze djeca nakon jutarnjeg obroka, a vraćaju se poslije podne oko 16-17 sati, ili prema dogovoru. Taj se termin uvjetno upotrebljava, a organizacija iziskuje posebne pripreme i dogovor s roditeljima. U tu svrhu održi direktor vrtića zajedno s odgajateljima grupa sastanak s roditeljima. Na sastanku treba roditeljima objasniti pedagošku vrijednost ekskurzije i njezinu potrebu. Uputiti ih treba kako će pripremiti djecu i podržavati radost u očekivanju ekskurzije. Roditelji će pomoći odgajatelju tako da na dan odlaska obuku djecu na odgovarajući način. Ako je neko dijete bolesno, rekonvalescent ili mu se uoči odlaska na ekskurziju povisila temperatura, roditelji su obavezni o tome obavijestiti odgajatelja kako s bolesnom djecom ne bi imao nepotrebnih poteškoća za vrijeme putovanja i kako se ne bi remetio normalan tok odlaska i radost djece. Na takve ekskurzije odlazi nekoliko odgajatelja iz ustanove, a mogu se pozvati i roditelji, koji imaju mogućnost pa žele sudjelovati i pomoći odgajateljima. Uz hranu i odgovarajuću odjeću potrebno je ponijeti raznovrsne igračke i rekvizite za igru, kao i priručnu apoteku – prvu pomoć.

Djecu također treba pripremiti. Odgajatelj ih upoznaje kamo će ići i što će tamo vidjeti. Svakako treba djecu upozoriti na ponašanje na javnim mjestima i u prijevoznim sredstvima. Priprema stvara u djece vedro raspoloženje, što pozitivno utječe na razvoj i odgoj djeteta.

Uspjeh ekskurzije umnogome ovisi o dobroj pripremi. Neposredno prije polaska treba još jednom provjeriti jesu li djeca ponijela sve što je dogovoreno, kako su obučena i ne nose li sa sobom nepotrebne stvari. Nakon toga slijede upute o ponašanju prilikom ulaska u autobus ili neko drugo prometno sredstvo. Putem, za vrijeme vožnje, odgajatelj upozorava djecu na vrijedne objekte

pokraj kojih prolaze, imenuje mjesta kroz koja putuju i slično. U toku putovanja razgovara s djecom, obilazi ih, potiče na razgovor, pjesmu i promatranje.

Kad su stigli na cilj, odgajatelj dopušta djeci da se najprije odmore, snađu u novom prostoru i u nepoznatoj prirodnoj sredini. Tek nakon kraćeg odmora ispunjenog vedrom igrom, odlaze promatrati predviđene objekte ili pojave. Odgajatelj rukovodi promatranjem, upozorava djecu na bitno i objašnjava im. Ako se promatranje odnosi na objekte iz prirode, potrebno je da odgajatelj u toku promatranja prenosi na dijete svoje oduševljenje i svoj odnos prema prirodi, prema zanimljivostima u okolini što je promatraju. Ne treba odjednom promatrati suviše objekata ili predmeta. U mlađim grupama svega nekoliko objekata, u starijim 4-5, ovisno o razvijenosti grupe, o njenim iskustvima i o interesima za prirodu, biljni ili životinjski svijet.

Za vrijeme promatranja na ekskurziji odgajatelj postavlja djeci pitanja, uspoređuje pojave, izvodi jednostavne zaključke i potiče djecu na mišljenje. Promatranje ljepote prirode, šum e, rascvjetalog stabla i sličnog odgajatelj može djeci starije grupe obogatiti umjetničkim opisima prirode. Time izaziva i pojačava estetske doživljaje predškolske djece.

Nakon završenih promatranja slijedi odmor i slobodne igre, u koje će se povremeno uključivati i odgajatelj. Prije odlaska kući djeca mogu nabrati kiticu graničicu u šumi ili cvijeća na livadi. Ako su pronašli hrušta, jelenka, puža i slično, mogu ih spremati u pripremljene kutije i ponijeti za kutić prirode ili ih pustiti da slobodno žive na igralištu.

S povratkom kući ili u vrtić ekskurzija nije završena. U dječjem vrtiću nastavljaju se promatranja predmeta donesenih iz šume, morske obale i dr. i razgovara se o onome što su djeca vidjela i doživjela. Nakon stanovitog vremena ti se dojmovi i iskustva sređuju i proširuju na zanimanjima. U nekim aktivnostima djeca izražavaju doživljaj ekskurzije slikom, modeliranjem, kretanjem, verbalnim opisivanjem.

Ekskurzije u predškolsko doba remete svakodnevni ustaljeni dnevni red, raspored dana i života djece u vrtiću, ali je vrijednost stečenih iskustava nezamjenjiva bilo kojim zornim sredstvom. Istakli smo vrijednost ekskurzije u uvjetima gradskih dječjih vrtića. Međutim, i dobro organizirana ekskurzija u manjim mjestima na odgovarajuća i djeci zanimljiva mjesta u okolici ili u obližnji grad također je snažno sredstvo upoznavanja neposredne okoline, koje postaje sadržajem mnogih aktivnosti poslije ekskurzije (igre, likovni izraz, govorni itd.). U predškolsko doba nije potrebno suviše ekskurzija, ali ni bez njih ne može dječji vrtić potpuno ostvariti zadatke programa odgojno-obrazovnog rada.

KRAĆI PREDŠKOLSKI PROGRAMI*

IGRAONICA*

Nerazdvojiv drug djetetu u igri jest igračka. Dobra igračka u pravo vrijeme djeci omogućuje igre koje pospješuju njihov psihofizički razvoj. Zналаčko odabiranje i raspolaganje igračkama u *Igraonici* kao obliku okupljanja djece omogućuje one igre koje su djetetu u pojedinim razdobljima predškolskog uzrasta potrebne. Stoga oprema igraonice, kao i svakog drugog oblika okupljanja djece, uključuje i dobre igračke.

Poznato je da se velik broj djece uopće ne zna igrati, i da teško uspostavlja kontakte s drugom djecom; jedan broj djece uopće nema igračke; a i mnogi roditelji ne poznaju vrijednost dobrih igračaka. Roditelji često griješe u igri sa svojim djetetom, tako se npr. najčešće upliću u njegovu igru, prekidaju njegovu zamisao, stalno namećući svoju: „ne tako, ovu kocku stavi na ovo mjesto“, „to složi ovako“, „tu složi od mozaika sunce“, itd., ne poštuju mogućnost djeteta da samo ispita materijal s kojim se igra, upozna njegove osobine, dolazi vlastitim iskustvom do spoznavanja, i da samo zamišlja što će igračkom ostvariti. U Igraonici, jer se i roditelj uključuje u igru, moguće je ukloniti sve navedene nedostatke odnosa roditelj-dijete, i ostvariti potrebu djeteta za igrom i igračkom.

Značenje je te suradnje sa roditeljima u tome što im pomaže da dublje shvate ulogu igre u razvoju i odgoju djeteta. Roditelje se upućuje kako da u svom stanu uredi kutić igre djeteta: u seoskim sredinama npr. voditelj će ih upozoriti čime da se bavi dijete kad je s njima cijelog dana na njivi, u vinogradu, itd.. Pomaže im se u izboru igračke kad je žele kupiti svom djetetu, ispravlja njihov odnos prema igri uopće.

Uključivanje roditelja u igre sa djecom ima veliku vrijednost. Oni uče što i kako da se kod kuće igraju sa svojim djetetom.

Treba istaknuti da je za igru potreban prostor, i to slobodan prostor u zatvorenoj prostoriji a, po mogućnosti, i na otvorenom. Uz stolove i stolce dio slobodnog prostora pokriva se sagom. Tu djeca grade velike građevine, slažu svoje kutiće igre itd. U tom slobodnom prostoru ostvaruju zajedničke stvaralačke igre, igre dramatizacije, građenja, konstruiranja i slično. Pokretnih

* Autorski tekst objavljen u knjizi: Paravina, E., Roller-Halačev, M., Vegar, Z. (1977). *Neki oblici društveno organizirane aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske, str. 26-29.

igara igraju se pred kućom u kojoj je *Igraonica*, na obližnjem igralištu ili parku. Izbor igračaka mora zadovoljiti mogućnost igranja svih vrsti igara.

Igračke su namijenjene skupnim igrama djece, kako bi putem njih *Igraonica* ostvarila svoju pedagošku funkciju-učiti djecu surađivati u igri i putem igre. Također postoje igračke za individualne igre djece.

Tu je posebno opremljen kutić sa svim potrebnim rekvizitima, kao što su: štednjak sa pećnicom, kuhinjsko posuđe, tanjuri, pribor za jelo, stol, stolci, naslonjač i sl.; gdje se djeca udružuju u zajedničke igre (i dječaci i djevojčice), gdje u tipičnoj porodičnoj atmosferi najlakše uspostavljaju kontakte (dođite na ručak; skuhan je kava; kad završimo kuhanje, zajedno ćemo ručati; ili večerati; doći će nam gosti; danas slavimo rođendan i sl.).

Igre na podu formiraju se oko građevnih materijala (veliki građevni materijali, osnovica kocke od 10-50 cm i dopunski materijali za građenje, npr. daske, drvene kvadratne ploče i sl.), vozila s teretima automobili raznih veličina i od raznih materijala, npr. drveni, zatim vlakovi s vagonima, semafori sa svjetlećim signalima i sl.).

Za igre na stolovima postoje kompleti stolnih građevnih materijala (drveni), konstruktori (drvo-plastika-metal), drvene puzzle (vodoravne i vertikalno stojeće), raznovrsni mozaici, domino, društvene igre (čovječe ne ljuti se; mlin; šah; tombola i sl.), razne nabadaljke, čavlići itd.

Na stolovima *Igraonice* nalaze se i kompleti štamparije s potrebnim papirom i bojama, zatim elementi za postavljanje makete šume ili zoološkog vrta itd. s kojim se djeca igraju uglavnom individualno.

Oko magnetske ploče postavljene na odgovarajuće mjesto također se djeca okupljaju da bi slagala najraznovrsnije kombinacije postojećih elemenata geometrijskih likova u bojama.

Igračke je potrebno povremeno mijenjati, posebno ako je stalna grupa djece koja se okuplja na igre. Ukoliko se djeca okupljaju nekoliko puta tjedno, potreban je veći fond igračaka, jer se i uz najpomniji čuvanje igračke upotrebom troše, pa ih treba zamjenjivati novim (neke igračke kojih ima na našem tržištu nisu dovoljno kvalitetne, pa i to uvjetuje njihovo jače trošenje).

Za *Igraonicu* je osnovno pravilo dobra organizacija dječjih igara. Od početka djeca treba da se privikavaju na kulturno korištenje igračaka i to u prostoru koji je za to predviđen (npr. velikim građevnim materijalom gradi se samo na sagu, ili mozaik se slaže samo na stolu); spremanje igračaka na njihovo mjesto itd. jer, uz pomoć djece i roditelja, *Igraonica* nakon završenih igara treba da ponovno izgleda kao prije igranja.

Na igre u zatvorenom prostoru nastavljaju se igre na zraku: na igralištu, na zelnjoj površini itd.

Djeca se okupljaju redovno u određene dane u slobodne i zajedničke igre. Prvi dio vremena okupljanja djece koristi se za slobodne igre: djeci su na raspolaganje igračke, ona ih po svojoj želji odabiru, igraju se individualno (grade, konstruiraju, itd.) ili se po svojem izboru odlučuju za igru s jednim djetetom odnosno s više njih.

Djeca se okupljaju u grupama od 10-30 njih odjednom na 1-3 sata. Igra se redovno odvija u manjim grupama, bilo da se djeca sama grupiraju, ili im u tome pomaže voditelj. U toku tjedna izmjenjuju se grupe djece, tako da svaka grupa dođe jednom na red, a barem jedan dan u tjednu *Igraonica* ne djeluje da bi igračke sredili, oprali, dezinficirali i popravili. Popravljanje igračaka može se organizirati s roditeljima, klubom Narodne tehnike, radionicom „Uradi sam“ i dr.

Sadržaji okupljanja djece na igru jesu:

- sve vrste dječjih igara;
- pružanje djeci zajedničkih dojmova iz okoline i upoznavanje s pripovijetkama, kako bi se dječje igre obogatile novim sadržajima i stvarali uvjeti za zajedničke igre;
- poticanje djece da sama izmišljaju i izrađuju igračke i rekvizite za svoje igre (vidi poglavlje: Prva radionica).

Voditelj upozorava djecu na mogućnosti igre pojedinom igračkom, jer to djeca često ne znaju. U okviru jednog okupljanja djece u *Igraonici* voditelj organizira i zajedničku igru sa svom djecom (didaktičku igru, igru dramatizacije, neku društvenu igru, igru građenja i sl.).

Voditelj predviđa i vrijeme kada izvodi djecu da bi upoznala neki novi sadržaj, ili pripovijeda pripovijetku - izvor sadržaja novih igara. Pretapanje sadržaja novih dojmova u igru mora sadržavati osobitost dječjeg stvaralaštva. Zbog toga voditelj poštiva zamisli djece, ne nameće im svoje. On im pomaže organizirati igru, pronaći ili izraditi potrebne rekvizite; podijeliti uloge, ako među djecom dođe do nesporazuma itd. Često i voditelj postaje sudionik u igri djece preuzimajući neku ulogu. Voditelju *Igraonice* potrebna je pomoć jedne do dvije osobe koje se znaju igrati, koje će djecu voditi, usmjeravati i poticati na nove doživljaje i radosti igranja. Ukoliko su grupe djece koja se okupljaju u *Igraonici* brojčano velike, bit će potrebno i više osoba kao suradnika voditelju. To ponekad može biti i neko starije dijete, ili roditelj.

Igraonicom i igrama djece može rukovoditi stručna osoba – odgajatelj, bibliotekar (posebno iz dječjih i pionirskih knjižnica), nastavnik profesor, i svi oni koji se zanimaju za sve oblike aktivnosti, a seminarima su osposobljeni i upućeni u taj rad.

OBLICI RADA U IGRAONICI*

Osnovna aktivnost igraonice su raznovrsne igre dobro odabranim i kvalitetnim igračkama. U igraonici se odvijaju raznovrsne spontane, stvaralačke, samostalne i zajedničke igre. Odgojno-obrazovni zadaci igraonice ostvaruju se kroz nekoliko oblika rada koji se prema socijalnom obuhvatu djece dijele na: (1) zajedničke igre, (2) igre u manjim grupama, (3) igre i aktivnosti u parovima i (4) individualne igre.

Zajedničke igre

Zajedničke igre djece u igraonici su takav oblik odgojnog rada u kojemu se djeca čitave grupe simultano bave određenom aktivnošću, uz neposredno usmjeravanje voditelja. Vrijednost ovog oblika rada je u njegovoj racionalnosti i ekonomičnosti, jer odjednom obuhvaća svu djecu i zahtijeva manje sredstava i materijala nego nastali oblici. Zajedničke igre i aktivnosti u igraonici zahtijevaju veći stupanj socijalizacije i psihofizičke razvijenosti predškolskog djeteta. Aktivno i uspješno u ovom obliku aktivnosti sudjeluju starija predškolska djeca, kao i ona djeca koja redovito sudjeluju u susretima igraonice. Ovi oblici aktivnosti su organizirani, poticani ili vođeni. Djeca starije predškolske dobi su tolerantnija, prihvaćaju dogovore i pravila igre, pridržavaju ih se, surađuju, raduju se uspjehu a navikavaju se, doživjeti i neuspjeh u ostvarivanju za igre. U zajedničke aktivnosti igre u igraonici, uključuju se djeca srednje i mlade predškolske dobi. Međutim događa se da ponekad mlađa djeca napuste zajedničku igru i igraju se sama, a zajednička igra ostale djece dalje se nesmetano odvija.

Igre u manjim grupama

Igre u manjim grupama sadržajno se povoljno odvijaju ukoliko se u grupama nalazi manji broj (5-6) djece. Ovaj oblik odgojno-obrazovnog rada u igraonici predstavlja neformalnu grupu. Dolaskom u igraonicu u ovom obliku aktivnosti može se nalaziti po nekoliko djece koja se još nisu zajedno igrala, ili pak ona djeca koja se često druže zajedno, a u svoju grupu uključuju i ostalu djecu. U grupnim igrama djeca dogovorom međusobno prihvaćaju pojedine uloge, zadatke i sadržaje igara kojih se u toku igre, manje više pridržavaju. Dogovor se može u toku igre mijenjati ili nadopunjavati. U igru se mogu unositi nove igračke, materijali i slično. Od prvih međusobnih kontakata djece i

* Autorski tekst objavljen u knjizi Bručić-Dvoršak, S. i sur. (1983). *Igraonica i igroterka*. Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, str, 67-69.

uspostavljanja komunikacije zavisi kako će se igra razvijati, kakva će biti radost igre i druženja s vršnjacima. Djeci predškolske dobi ovaj oblik rada omogućava veću samostalnost u izboru aktivnosti, izboru igračaka i materijala za igru, kao i rukovanje njima. Ovim oblikom aktivnosti snažno se utječe na socijalizaciju djece, razvoj suradničkih odnosa i razvijanje osjećaja odgovornosti pred grupom.

Igre i aktivnosti u parovima

U igraonici se izvode igre i aktivnosti u parovima. To je prvi stupanj komunikacije u uvjetima grupnog okupljanja djece. S obzirom na već navedene specifičnosti grupe predškolske djece u igraonici, igre i druženje dvoje djece ili igre u parovima, olakšat će i ubrzati uključivanje djece u grupne i zajedničke igre. U igraonici postoje mogućnosti aktiviranja djece u igru, naročito u igrama igračkama, igrama građenja i konstruiranja, nekim vrstama igara s pravilima, stvaralačkim igrama, igrama izražavanja različitim materijalima i slično

Individualne igre

U individualnim igrama svako se dijete bavi određenom aktivnošću. Dijete igrom upoznaje igračku, otkriva mogućnosti igranja, eksperimentiranja, slobodnog manipuliranja i slično. Individualni rad može biti odvojen od grupe, izvoditi se u grupi, bez povezanosti sa njenim članovima i njihovim aktivnostima, ili teče paralelno s njima uz bavljenje istom ili različitom aktivnošću i postepeno može prelaziti u kolektivni oblik igre ili aktivnost. Svaki pojedinačni zadatak ili aktivnost ima značenje za ostvarivanje zajedničkog cilja.

Najpogodnije vrijeme za individualnu igru je kad djeca pristižu u igraonicu, što je istovremeno i najbolja prilika za uspostavljanje komunikacije voditelj—dijete, dijete—dijete, za aktiviranje novo-pridošle i manje zainteresirane djece. Individualni oblik rada koristi voditelj za međusobno upoznavanje djece postepeno uključivanje u igre s partnerom, te grupne i zajedničke igre, sa svom djecom u igraonici.

Individualna igra karakteristična je za djecu mlađe predškolske dobi. Prisutna je i u situacijama kada nova — manje poznata igračka izaziva želju da se dijete samo njome poigra, da ju upozna. Dobna heterogenost grupe uz ostale faktore uvjetuje individualne oblike rada. Upoznavanje i međusobno komuniciranje djece je proces uvjetovan individualnim osobinama djeteta i mogućnostima njegova razvoja. Taj proces je specifičan i postepen, a nalazi relaciju u individualnim oblicima izvođenja odgojno-obrazovnog rada.

U jednom susretu djece u igraonici isprepliću se ovdje navedeni odgojno-obrazovnog rada. U njihovom organiziranju, kao i u prelazima jednog oblika u

drugi nema oštarih granica. Koji će oblici biti korišteni zavisi o razvoju djeteta, o socijalnoj i emocionalnoj zrelosti, sastavu grupe, broju djece, uvjetima za igru, sadržaju i vrsti igara i pedagoškoj umješnosti voditelja.

IGROTEKA¹

Igroteka je posudionica dječjih igračaka koja svojim članovima posuđuje igračke na određeno vrijeme, npr. na 7 ili 14 dana, na principu biblioteke. Njezin su fundus igračaka razne vrste igara kojih dijete najčešće nema kod kuće, koje se lako dezinficiraju i s kojima se dijete toliko emotivno ne veže da bi ih nerado vraćalo (kao npr. lutku, medvjedića i sl.).

Omogućiti djetetu predškolskog uzrasta (posebno ono koje nije uključeno u redovne svakodnevne programe vrtića, ili koje nema igračaka) takvu igračku kojom se može igrati samo, s roditeljima ili s drugom djecom znači zadovoljiti njegove potrebe za igrom i igračkom, koja u tom slučaju postaje snažno odgojno sredstvo, jer ga potiče na aktivnost, konstruktivnost i kreativnost.

Igroteka ima posebno značenje i kao savjetovalište za roditelje o značenju igre za dijete, ulozi dobre igračke i sl. Dosadašnja, još početna iskustva o posuđivanju igračaka ukazuju na pozitivne pojave: roditelji traže savjete koju bi igračku kupili svom djetetu; počinju se odgovorno ponašati prema igrački posuđenoj njihovom djetetu, uče ga da tu igračku čuva, ne oštećuje, ne uništava i vraća urednu i čistu. Sve to postepeno prenose i na vlastite igračke njihova djeteta. Pod utjecajem *Igraonice i igroteke* i u roditeljskom domu igračke djeteta počinju dobivati svoje mjesto, a odrasli postaju sve zainteresiraniji za igru svog djeteta u kući i u nju se uključuju.

Za *Igroteku* nije potrebno mnogo prostora i opreme. Dovoljna su dva ormara: jedan za čiste a drugi za vraćene igračke koje se prije ponovnog posuđivanja dezinficiraju. U ormaru je smještena i kartoteka članova *Igroteke*, knjiga inventara i ostala administracija. Potreban je i stol s nekoliko stolaca za roditelje i djecu dok vraćaju igračke i čekaju da im se izda nova, čuju savjete itd. Očito, široke su mogućnosti razvijanja mreže ovog oblika rada s djecom u svim sredinama- svim naseljima.

Igroteka je otvorena svakih 7 ili 14 dana, ili prema dogovoru. U određeno vrijeme igračke se primaju i izdaju. U međuvremenu se peru, dezinficiraju, popravljaju i spremaju u ormar za čiste igračke. Ako igračke posuđuje velik broj djece, raspoređuju se u dvije grupe, od kojih svaka posuđuje svakih 14

¹ Autorski tekst objavljen u knjizi: Paravina, E., Roller-Halačev, M., Vegar, Z. (1977). *Neki oblici društveno organizirane aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske, str. 30-32.

dana, što znači da se primanje i izdavanje igračaka obavlja svakog tjedna, ali za drugu grupu djece.

Uz adekvatan prostor, namještaj i igračke, potrebno je organizirati cjelokupno poslovanje ovog oblika rada s djecom, i to:

- finansijsko - u cilju osiguranja finansijskih sredstava;
- inventarizacija igračaka;
- društveno-pedagoško djelovanje, što znači: osigurati uspjeh s igračkom na terenu koji nije dječji vrtić; u koji navraćaju djeca različite predškolske dobi koja nemaju još određenih navika ponašanja; kao i kako utjecati na roditelje koji bi trebalo da se igraju s djetetom u svom domu, koristeći posuđenu igračku.

Priprema *Igroteke* za rad podrazumijeva prije svega inventarizaciju igračaka. Svaka igračka mora imati svoj inventarski broj i biti smještena u za to određeni ormar. Voditelj izdaje igračke, što znači: zadužuje ih i razdužuje. On ispisuje kartone posuđivača i kartone igračaka, izravno zadužuje i razdužuje posuđivača.

Voditelj treba prethodno završiti posebni seminar, dobiti stručni popis igračaka, methodske upute i sl., da bi mogao uputiti djecu, a veoma često i roditelje, kako se što može igračkom igrati. *Igroteka* može raditi samostalno, a može (ako se raspolaže prostorom) proširiti svoju djelatnost i na *Igraonicu*.¹ Pored odgajatelja, voditelji mogu biti i drugi prosvjetni radnici, kao i da uz redovnu djelatnost, npr. dječjoj knjižnici ili u pionirskom domu vode i *Igraonicu s igrotekom* (ili samo *Igroteku*), a i drugi profili stručnjaka mogu se putem tečaja i seminara osposobiti za ovaj rad. Kao pomoć voditelju javljat će se i aktivisti društvenih organizacija i roditelji. Njih će voditelji direktno upućivati u rad s djecom.

Igraonica i igroteka mogu se otvoriti pri dječjim knjižnicama, u prostoru dječjih vrtića, osnovnih škola, pionirskih domova i sl. U mjesnoj zajednici omladinska ili pionirska organizacija npr. mogu organizirati sakupljanje igračaka koje su neka djeca prerasla. Na taj bi način mjesne zajednice iz urbanih sredina mogle surađivati i s mjesnom zajednicom sela, i pomoći pri opremanju seoskih posudionica igračaka i kutića igre. *Igroteka* bi mogla vrlo lijepo raditi s djecom iz udaljenih sela i putem vrtića u autobusu.

Kao što se vidi, ova se ideja može ostvariti u svakakvoj sredini. Treba, međutim, već u vrijeme odluke da se uvede takav oblik rada s djecom znati približan broj djece koja će se služiti uslugama *Igroteke*, i prema tome

¹ U Zagrebu, u Pionirskoj knjižnici „Medveščak“, Trg žrtava fašizma 7, veoma uspješno radi *Igraonica s igrotekom*.

broju osigurati dvostruki broj igračaka. (Jedne se igračke vraćaju da bi bile dezinficirane, a istovremeno posuđuju dezinficirane koje su djeca prethodno vratila.). Investicije su vrlo malene; osobito stoga što se ovaj sadržaj može ostvarivati i u zajedničkom prostoru s drugim aktivnostima, jer se u ovom obliku rada djeca ne zadržavaju, a uvijek je lako naći neki stol, nekoliko stolaca i dva ormara za igračke. Igračke su glavna investicija, npr. za pedeset djece – članova Igrroteke nužno je osigurati sto igračaka. Osobni troškovi odnosno sredstva za rad također nisu velika, jer je angažiranje voditelja orijentaciono dvadeset sati mjesečno, a i materijalni su rashodi minimalni, uključujući svakogodišnje dopunjavanje igračkama.

DRAMSKE IGRE²

Dramske igre ovdje se samo uvjetno izdvajaju iz cjelokupnog područja igara, da bi se na njih posebno upozorilo, što je potrebno, jer su u nas novina, dok su u svijetu već dulje vrijeme primjenjuju u interesu razvijanja kreativnih snaga djeteta. Zbog toga se često na njih odnosi naziv: „Kreativna dramatika.“ Ovaj pojam uključuje sve mogućnosti djetetova izražavanja koje znače stvaralaštvo. To je vrsta igara u kojima je izraz djeteta proveden akcijom, u kojima se ništa ne ponavlja na isti način nego je u svakom trenutku novo iznenađenje. Potrebno je istaknuti da se putem dramskih igara djetetu omogućuje da izrazi svoja zapažanja, svoje iskustvo, želje i emocije.

Dramske igre svojevrsan su oblik razvijanja snaga djeteta. One su organizirane i rukovođene. U njima se djeca prenose u neke određene situacije, osobe, pojave ili stvari izražavajući ih riječima, pokretom, kretanjem, bojama, tonovima zvukova i šumovima. U procesu stvaralačkog izražavanja dječja je ličnost mnogostruko izražavana u odnosu na umne sposobnosti (koncentraciju pažnje, predočavanja, stvaralačku maštu, logičko mišljenje i govor) njegovu emocionalnu angažiranost koju u njima izražava i težnju za izrazom koji sadržava estetska vrijednosti.

Neke, jednostavnije dramske igre traže izražavanje putem samo jednog izražajnog sredstva (samo pokretom, samo govorom itd.) složenije angažiraju 2 ili 3 sredstva, a najsloženije su sinteza svih izražajnih mogućnosti djeteta. U stvari sve su toliko jednostavne da ih mogu savladati svi oni koji imaju afiniteta za rad s djecom.³

Međutim, uz smisao i ljubav za rad s djecom predškolskog uzrasta, potrebno je da voditelj ovog oblika aktivnosti bude pokretač igara, a u toku igre treba biti sposoban da usmjerava djetetov izraz. Organizacija dramskih igara također u mnogome ovisi o voditelju. On prvenstveno mora odabrati odgovarajuće vrijeme za dramske igre; mora pratiti njen tok, i ako je potrebno, djeci povremeno pomagati u realizaciji njihovih zamisli. Posebnu pažnju treba obratiti na trajanje dramskih igara, prekinuti kad djeci više nisu interesantne, i kad za njih više ne predstavljaju radost. Voditelj treba motivirati svu djecu da

² Autorski tekst objavljen u knjizi: Paravina, E., Roller-Halačev, M., Vegar, Z. (1977). *Neki oblici društveno organizirane aktivnosti s djecom predškolskog uzrasta*, Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske, str. 34-39. Konzultant: Zvezdana Ladika.

³ U Zagrebu, u Kazalištu mladih, Preradovićeve ul. 16, o okviru aktivnosti za djecu postoji „Studio za dramsko stvaralaštvo“, u kojem se djeca okupljaju prema uzrastu, dva puta tjedno na 1 sat. One su se već proširile i u pionirske domove i u razne prostore za vanškolske aktivnosti.

sudjeluju i da budu aktivna. Međutim ako neko dijete želi biti promatrač, ne prisiljava ga na igru nego pušta da samo odabere trenutak i način da se uključi.

Radi boljeg razumijevanja, navode se primjeri sadržaja iz priručnika *Dramske igre*:⁴

DOLAZE GOSTI

Mjesto: zatvoreni prostor.

Broj igrača: 10-15.

Ako je veći broj djece, podijele se u 2 grupe: izvođače i gledaoce i onda se izmjenjuju. Gledaoci prate što je u igri dobro ili pogrešno izvedeno. Nakon izvedene igre prve grupe voditelj porazgovara s djecom o zapaženom, zatim igru nastavlja druga grupa.

Voditelj dogovora s djecom tko će biti domaćini, a tko gosti. Domaćini najprije uređuju prostoriju u kojoj će goste dočekati. Osim postojećeg pokućstva (stolova i stolaca) sve ostale predmete djeca zamišljaju: (stolnjak, ubruse, jedaći pribor, tanjure, cvijeće itd.). Zamišljenim predmetima djeca pripremaju stol. Dolaze gosti-pojedinačno, po dva, itd. Domaćini se s njima pozdravljaju, smještaju ih na mjesta itd. Kad su svi gosti došli, domaćini iznose „jelo“ i sve zajedno „jedu“. Kasnije druga grupa nastavlja igru. Cijela se igra izvodi samo pokretima, bez riječi.

Varijanta: igra se izvodi riječima

PRODAVAONICA IGRAČAKA

I. varijanta

Mjesto: zatvoreni prostor, igralište

Voditelj će se najprije dogovoriti s djecom o toku igra i podijeliti im uloge: jedno će dijete biti prodavač igračaka a ostali će biti igračke; npr. Medvjedić, zvrk, lutka, lopta, vlak, auto, avion i sl. Ulazi prodavač uzima zamišljenu metlicu ili krpu za brisanje prašine. On zatim briše ili uređuje igračke. Kako koju dotakne, one se počinju pomicati i izvoditi odgovarajuće kretnje, npr. zvrk se okreće, lopta odskače, itd. Igračke se mogu istodobno pomicati: izvoditi kretnje i glasati se odgovarajućim zvukovima, npr. Konjić galopira vijori grivom i njišti; zvrk se okrećući pomiče i zviždi itd. Kada su sve igračke izvele svoju igru, umire se na svom mjestu a prodavač izlazi iz prodavaonice. Tu je igra završena u toj podjeli. Nastavlja se ta koda izaberu novog predavača a igračke izmjene svoje uloge: tko je bio zvrk, postaje auto, itd.

⁴ „Dramske igre“, priručnik namijenjen radu sa školskom djecom, ali uvodi i osobu koja radi s djecom predškolske dobi. Neke su igre toliko jednostavne da se mogu izvoditi s djecom starije predškolske dobi, a druge se mogu pojednostavniti. (...)

II. varijanta:

Ova je varijanta obogaćena likom kupca. Jedno je dijete prodavač, drugo kupac, ostali su igračke. U prodavaonici su porazmještene igračke koje su nepomične. Prodavač se šeće između njih i čeka kupca. Onda ulazi kupac pozdravlja se s prodavačem i ogledava igračke. Prodavač mu nudi igračke i navija jednu po jednu, a navijene igračke izvode kretnje, pokrete, zvukove. Kupac izabire jednu igračku i izlazi s njom. Sada kupljena igračka postaje kupac koji dolazi u prodavaonicu, razgledava igračke, kupuje jednu, itd. Igra se tako nastavlja dok sve igračke ne budu kupljene. Posljednja igračka postaje prodavač, a ostalu djecu voditelj raspodjeljuje na kupce i igračke, pa se igra nastavlja.

III. varijanta:

Jedno je dijete prodavač, nekoliko njih su kupci, a ostali su igračke. U toj varijanti, kupci razgovaraju s prodavačem o igračkama i svaki sebi izabire igračku, kupljene igračke postaju kupci itd.

Broj djece: sva djeca koja dođu mogu se uključiti u ovu igru.

ŽELJEZNIČKA STANICA

Prostor za igru podijeljen je na tračnice i zgradu željezničke stanice. Voditelj će djeci podijeliti uloge. Jedna će grupa biti putnici a druga vlak, jedno će dijete biti vlakovođa, drugo blagajnik na blagajni za putne karter, treće će prodavati bombone, novine, neki će voziti putne kovčege i ostalu prtljagu. Vlak stiže. Putnici ulaze u vlak. Prometnik daje znak za polazak vlaka, i vlak s putnicima odlazi. Tu je igra završena, a može se nastaviti sa izmijenjenim ulogama. Na isti se način djeca mogu igrati i aerodroma, autobusne stanice i sl.

CIRKUS

Mjesto: igralište, zatvoren prostor

Prostor za igru predstavlja cirkusku arenu. Voditelj najprije porazgovara s djecom što se sve može vidjeti u cirkusu (ako su djeca bila u cirkusu), a onda ih podjeli u dvije grupe: jedni su publika, a drugi članovi cirkusa – klovnovi, plesačica na užetu, krotitelj lavova, žongleri tanjurima i loptom, gutači vatre, bubnjar i dr. Onda počinje igra.

Najprije bubnjar i trubači oglase početak predstave. Svi izvođači ulaze u arenu i prolaze svečanim korakom. Zatim svaki izvodi svoju točku. Poslije svake točke publika plješće. Kad su svi izveli svoje točke, bubnjar zabubnja, trubači zatrube i svi izvođači još jedanput prolaze u svečanoj povorci dok im publika plješće. Tu je igra završena. Voditelj ponovo dijeli uloge. Sada oni koji su bili publika postaju članovi cirkusa, i obratno, pa igra ponovo počinje.

Broj djece: sva djeca koja dođu mogu se uključiti u ovu igru.

Budući da su *Dramske igre* svojevrsan oblik rada s djecom, a posebno bogato pridonose razvijanju stvaralačkih sposobnosti, stvaralačke mašte, stvaralačke želje, treba ih organizirati gdje je god moguće.

Za *Dramske igre* djecu treba oduševiti i pomoći im u oslobađanju, tj. U slobodnom izražavanju. Najbolje u zajedničkoj igri započeti rad sa svom djecom, ali tako da svaki igrač, svako dijete osjeti svoj udio odnosno značenje svog udjela u zajedničkoj igri.

Pored navedenog, potrebno je pažljivo odabrati motive za *Dramsku igru*. U ovom životnom razdoblju, bogati izbor motiva pruža djetetu neposredna okolina; to je svijet u kojem ono živi, koji poznaje i otkriva. Najčešće su to roditeljski dom, dvorište, igralište, ulica, prodavaonica, prometna sredstva, igračke, životinje itd.

Isto su tako likovi za ove igre, poznati i djetetu zanimljivi, npr. prodavač, vozač tramvaja – autobusa – kamiona – traktora, liječnik, poštari, policajci i dr.

I pojave u prirodi mogu biti motivi, kao što su: vjetar, oluja, padanje lišća, snijeg, oblaci, drveće, kretanje životinja, klijanje, rast i cvjetanje cvijeća i sl. a i pripovijetke i pjesme vrlo su česti motivi.

Da se pripovijetka preoblikuje u dramsku igru potreban je određen metodski put, u kojem se njezin sadržaj izražava riječima, pokretima, kretanjem, šumovima, zvukovima i rekvizitima koje djeca sama zamišljaju, izrađuju i po svojoj zamisli oslikavaju. Znači, djeca ostvaruju igru, izražavajući je sredstvima iz svih područja umjetnosti, a može se transformirati i priča koju su djeca sama izmislila.

Do tog nivoa dovedene ove igre djeca mogu izvoditi i za drugu djecu, kao i za roditelje na roditeljskom sastanku, na svečanostima ili priredbama.

Prvi oblik ove igre jest dirigirana priča. U dirigiranoj priči voditelj priča neku priču, a djeca je izvode kretanjem u prostoru i pokretima. Takva priča može biti popraćena glazbom. Kod dirigiranih priča treba paziti da budu kratke, s oštro naglašenim zapletima i čvrsto zacrtanim karakterizacijama likova. Veoma je dobro da se, prije rada na dirigiranoj priči, s djecom izvode dirigirane vježbe u prostoru, npr. sad smo na livadi; sad smo na igralištu; na livadi; sad u šumi i sl. (djeca opisuju zamišljeni prostor i izvode kretanje u tom prostoru). Taj isti sadržaj priče djeca mogu u daljnjoj etapi rada izvesti potpuno samostalno bez sugestije i intervencije voditeljem, pa postepeno mogu voditi i spontani dijalog. To je već momenat koji ukazuje na mogućnost pojave stvaralaštva u govoru, što je i značajno za ovakve igre kojima se dijete potiče na govorno stvaralaštvo.

Svaka *Dramaska igra* može biti dovedena do konačnog oblika: obogaćena nekim scenskim elementima, kao što su detalji kostima, dekora, rekvizita i popratne glazbe. Djeca neobično vole ove aktivnosti, i zato ih treba ostvarivati gdje je to moguće. Dakako, potrebna je postupnost, što znači pripremno razdoblje, kad se djeca igraju na vrlo jednostavnim sadržajima, npr. Zamisli jedan predmet i opiši ga; Pokaži ga u pokretu; Pokušaj se kretati u zamišljenom prostoru, itd. I to je jedna vrsta igre kojom se dijete uvodi u složenije sadržaje, u kojima će ga stvaralačka znatiželja i mašta pokrenuti u njegov originalni izraz.

Dramske igre mogu se kombinirati i s likovnim izražavanjem sadržaja koje djeca dramski izražavaju (crtanjem, slikanjem, modeliranjem, stvaralačkim radom koristeći se plodinama, itd.), a imaju svoje mjesto i u kombinaciji s drugim vrstama igara, u povezivanju s upoznavanjem djece s okolinom (djeca doživljavaju jesen u prirodu, zatim je stvaralački u pokretima i šumovima izražavaju), ili su poznavanjem djece s umjetničkom prozom i poezijom u Kutiću slikovnica i priča, itd. Ako su Dramske igre isključivi sadržaj rada s djecom, izmjenjuju se u toku jednog sata: živahne s mirnijima (kada se djeca kreću ili sjede), a izmjenjuju se i po svojim zadacima.

Za okupljanje djece u kutiću dramskih igara potreban je zatvoren prostor opremljen stolovima i stolcima te ormar za spremanje rekvizita. Treba osigurati veći prostor, kako bi se djeca slobodno kretala. Ovaj je sadržaj rada s djecom moguće ostvarivati i na otvorenom prostoru, kao npr. U dvorištu, na travnjaku, na igralištu, parku i sl. Najpovoljnije je vrijeme prije podne, dok djeca još nisu umorna. Dva puta tjedno po jedan sat omogućava kontinuitet rada i bolja povezivanja, ali i radom jedanput tjedno može se u godinu dana mnogo postići.

Nosioci ovog oblika aktivnosti s djecom mogu biti i kazališta mladih, dječja kazališta, (u kojima glume djeca), škole za ritmiku i ples, sekcije za dramski odgoj, kulturno – umjetnička društva, domovi kulture, mjesne zajednice, društva „Naša djeca“, pionirski domovi.

Voditelji ovih aktivnosti, pored odgajatelja, mogu biti nastavnici ritmike i plesa i muzički pedagozi.

KUTIĆ SLIKOVNICA KAO KRAĆI PROGRAM PREDŠKOLSKOG ODGOJA*

Počeci društveno organiziranog okupljanja djece na pripovijedanju i slušanju priča javljaju se ranih pedesetih godina u prostorima dječjih i omladinskih knjižnica, u prostorima mjesnih zajednica, kao i drugim prikladnim prostorima. Posebno značenje, pripovijedanju priča pridaje Gradska knjižnica u Zagrebu kao i neke druge. U svojim prostorima okupljaju djecu na slušanje priča. To su često, naročito u prvim počecima, heterogene grupe u kojima pored polaznika nižih razreda osnovnih škola ima i predškolske djece. Postepeno se sastav grupa diferencira prema dobi djece i njihovim interesima. Pripovjedači su knjižničari, ponekad književnici i glumci, prosvjetni radnici, omladinci, aktivisti u mjesnim zajednicama, roditelji i ostali.

Daljnijim razvojem društveno-ekonomskih odnosa u oblasti društvene brige o djeci predškolskog uzrasta (posebno osnivanjem samoupravnih interesnih zajednica) povećava se društvena briga za predškolsku djecu i aktiviraju se šire društvene snage na organiziranju raznih oblika društvene brige o djeci. Naročito se afirmiraju izvaninstitucionalni programi jer se njima može dostići višestruko veći postotak obuhvata predškolske djece nego u predškolskim ustanovama. Izvaninstitucionalni oblici brige o predškolskoj djeci, iako su povremeni, jednostavniji i kratki, mogu imati velik odgojni efekt, mogu biti suvremeni, dinamični i bliski pravom interesu, željama i mogućnostima predškolske djece. Oni su već u svojim prvim počecima razvoja, kao i danas, ekonomski opravdani i nužni, jer ne zahtijevaju velika i skupa investiciona ulaganja i opremu. Najčešće su dovoljni raspoloživi postojeći prostori, ako se racionalno koriste.

Prva iskustva knjižnica i mjesnih zajednica u okupljanju predškolske djece na slušanje priča potvrdila su opravdanost i pedagošku vrijednost ovog oblika društveno organiziranog rada s predškolskom djecom. Savez društava „Naša djeca“ SRH obavio je pionirski posao na planu organiziranja, afirmiranja i daljnjeg oblika kraćih programa predškolskog odgoja. Godišnja tematska konferencija Saveza društava „Naša djeca“, održana početkom 1978. godine u Zadru, bila je posvećena izvan-institucionalnim aktivnostima s predškolskom

* Autorski tekst objavljen u knjizi Posilović, A., Roller-Halačev, M., Škoda, M., Čečuk, S., Gajić, V., Paravina, E., Peteh, M., Stenzel, V. (1986). *Kutić slikovnica*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 19-27.

djecom. Zajedno su bili delegati Saveza društava „Naša djeca“, delegati SIZ-ova društvene brige o djeci predškolskog uzrasta, predstavnici prosvjetno-pedagoške službe i gosti iz drugih republika. Na toj konferenciji nastali su prvi zajednički zaključci o daljnjem razvijanju izvaninstitucionalnih oblika u našoj republici. Prioritetno mjesto imalo je šest oblika kraćih programa predškolskog odgoja za koje se vjerovalo, a što je dosadašnja praksa i potvrdila, da se mogu prihvatiti u gotovo svim sredinama i da se mogu masovno organizirati. Kao jedan od tih oblika predstavljen je i Kutić slikovnica, referatom Slikovnica nam priča — mala društvena biblioteka. Ova tematska konferencija može se smatrati širokim društvenim poticajem i podrškom u već započetom radu na okupljanju predškolske djece u društveno organizirane aktivnosti izvan redovnih programa predškolskih institucija, a posebno u okupljanju one predškolske djece koja nisu obuhvaćena redovnim programima predškolskog odgoja.

Daljnjim razvojem ovog i drugih oblika kraćih programa, sve brojnijem okupljanju predškolske djece tim oblicima rada, u našoj predškolskoj odgojnoj praksi potvrđene su opravdane pretpostavke za njihovu afirmaciju, nadogradnju i usavršavanje. Prvu svestraniju i kompletnu analizu stanja kraćih programa predškolskog odgoja na području grada Zagreba učinio je Zavod za, prosvjetno-pedagošku službu, Zagreb 1982. godine. Prema pokazateljima ove analize na području grada Zagreba bilo je 1981. godine u dječjim knjižnicama 27 kutića slikovnica i priča, koji su radili s 33 grupe predškolske djece i 5 kutića slikovnica u organizacijama društva „Naša djeca“ u mjesnim zajednicama.

U mnogim gradovima naše republike, kao i u nekim seoskim sredinama, sve se više razvija ovaj oblik društveno organiziranog okupljanja predškolske djece. Vrijedni su primjeri knjižnica iz Bjelovara, Osijeka, Rijeke, Splita, Varaždina i nekih drugih mjesta i gradova.

Što je Kutić slikovnica

Kutić slikovnica je kraći oblik društveno organiziranog predškolskog odgoja u kome se predškolska djeca povremeno ili kontinuirano okupljaju na zajedničke aktivnosti temeljene na govornom izražavanju i igri. U fokusu aktivnosti ovog kutića je slikovnica kao prva knjiga predškolskog djeteta. Sadržaji i poruke slikovnica povod su za različite aktivnosti u kojima dominira funkcija govora.

Kutić slikovnica je oblik organiziranja odraslih radi provođenja kontinuiranog odgojnog utjecaja na predškolsku djecu. Pojam kontinuiranosti kraćeg programa nije identičan pojmu kontinuiranosti primarnih programa. Trajanje i učestalost susreta tokom godine razlikuje se od trajanja, učestalosti

i strukture svakodnevnih programa u OUR-ima za njegu, odgoj i zaštitu djece predškolskog uzrasta. U ovim aktivnostima se radi o rjeđem održavanju susreta djece i o njihovom vremenski kraćem trajanju, ali se ritam ostvaruje stalno (kontinuitet). Redovitom izmjenom sadržaja aktivnosti u toku tjedna, mjeseca ili radne godine postiže se odgojni obrazovni kontinuitet koji rezultira uspjesima.

Sadržaji aktivnosti u Kutiću slikovnica

Rad sa slikovnicom omogućuje organiziranje raznovrsnih aktivnosti za vrijeme susreta predškolske djece u Kutiću slikovnica.

Orijentacioni sadržaji aktivnosti su:

- slobodno razgledavanje izloženih slikovnica
- pripovijedanje sadržaja slikovnice okupljenoj djeci i razgledavanje ilustracija (pripovijeda voditelj)
- opisivanje slika u slikovnici — djeca i voditelj
- čitanje teksta iz slikovnice — čita voditelj
- razgovor s djecom o sadržaju slikovnice i njene priče
- slušanje sadržaja slikovnice ili ilustrirane knjige s gramofonske ploče, magnetofonske trake ili kazete
- prepričavanje priča koje su djeca slušala upoznavanje novih, priča, bajki, basni, brojlica
- slušanje pripovijetki koje emitira radio
- upoznavanje književnog stvaranja putem TV emisija
- izmišljanje novih priča
- dramske igre i improvizacije
- male scenske igre
- govorne igre
- likovno izražavanje djece na doživljeni sadržaj priče
- izrada slikovnica prema vlastitoj želji.

Sadržajno raznovrsne aktivnosti i raznovrsni tematsko bogati sadržaji slikovnica osnovica su za autonomnost Kutića slikovnica kao kraćeg oblika, predškolskog odgoja iz područja govornog izražavanja.

Uloga Kutića slikovnica u govornom razvoju predškolskog djeteta

Realizacija svakog susreta u Kutiću slikovnica ima karakter odgojno-obrazovne djelatnosti kojom se doprinosi ostvarivanju svestranog odgoja predškolskog djeteta i općeg i jedinstvenog cilja odgoja u našem samoupravnom socijalističkom društvu. Organiziranjem raznolikih situacija u toku odgojno-obrazovnog procesa za vrijeme jednog susreta predškolske djece u Kutiću slikovnica, potičemo razvoj raznolikih funkcija govora i raznovrsnu

upotrebu govora bez prisile i drila. U dijalozima između voditelja i djeteta, ili djece međusobno, neće biti potreban određen (eksplicitni) govorni izraz, kao ni kompleksnija sintaktička struktura. Aktivnost koja se među njima zbiva dovoljan je kontekst za njihovo razumijevanje. Druge situacije, na primjer čitanje ili razgledavanje slikovnica, pričanje priča prošlih događaja, tražit će određeniji izraz i potpuniju sintaktičku strukturu. U složenijim situacijama, posebno u uvjetima zajedničkih aktivnosti i igara kad govor nije direktno povezan s prisutnom realnošću, dijete će samoinicijativno upotrijebiti jasan govorni izraz kako bi objasnilo svom drugu u igri ono što mu se dogodilo, što i kako se želi igrati sa svojim drugom za vrijeme susreta u Kuticu slikovnica, kako će surađivati u igri i slično

Slikovnice namijenjene djeci do 3. godine (Leporello — slikovnica harmonika i druge), ilustracijama i tematikom potiču dijete na govorno izražavanje. Pri tom je važna, prisutnost odrasle osobe koja ne normira govor niti ga upotpunjuje korigira, već je sugovornik djetetu u „čitanju slikovnice“. Susreti u Kuticu slikovnica i priča omogućuju razgovore i izmjenu iskustava same djece inspirirane i inicirane i slikovnicama. U tim spontanim i prirodnim razgovorima leži usvajanje osnovnih govornih pravila (ujedno i pravila ponašanja): saslušati sugovornika, tražiti objašnjenje ako je potrebno, suvislo oformiti svoju misao, dobro je artikulacijski realizirati.

U slikovnicama namijenjenim djeci od 3. godine već nalazimo dosta teksta. Kako su mnoge priče iz tih slikovnica djeci dobro poznate (jer su im roditelji već čitali) djeca će samoinicijativno prepričavati jedni drugima dijelove slikovnica. Ukoliko voditelj strogošću i autoritetom ne omogućuje djeci ove govorne igre, djeca će i samoinicijativno dramatizirati (uprizoriti) njima zanimljive i lijepe dijelove teksta. Osnovni pedagoški princip u ovakvim, spontano nastalim situacijama, jest da voditelj svojim intervencijama ne narušava tok i logičku gradnju dječje igre.

U svojim prvim knjigama dijete će pronaći informacije o čudesnom svijetu prirode, o znanstvenim i tehničkim dostignućima, ovladavanju svemirskim prostranstavima, o vrijednosti i snazi ljudskog znanja. Prihvaćenost ovih knjiga zavisi od ravnoteže teksta i ilustrativnih priloga kao i spretnosti (verbalne) i znanja osobe koja je njegov interpretator.

Slušanje pričanja priče uz gledanje dijafilmova, osobito u dobno heterogenim grupama, omogućuje interpretaciju teksta prema postojećem modelu (voditelj-interpretator) samostalno iznošenje svojeg viđenja priče ili zbivanja. U interpretacijama teksta djeca se mogu razlikovati (ovisno o dobi, psihofizičkim mogućnostima, uvjetima sredine u kojoj rastu) različitom

zahvaćanju, stvarnosti i interpretacijom poznatog (priče, filma i sl.), jer svako ima svoje viđenje i transformaciju.

Scenske lutke se također koriste u ovim oblicima aktivnosti. Mirna djeca, ukoliko žele mogu prikazivati scensku igru. Poželjno je da lutke za takvu igru izrade sami. Zajedničke radne i stvaralačke aktivnosti ispunjene su bogatom govornom komunikacijom koja se usvaja i učvršćuje u njima nenametnutim situacijama: dogovori, glasna razmišljanja, obrazlaganja, tumačenja, uvjeravanja, podjele uloga, oponašanja ili interpretacije naučenog teksta, upute i slično.

Voditelj Kutića slikovnica

Voditelj Kutića slikovnica je pripovjedač, čitač, inicijator voditelj razgovora i cjelokupne verbalne komunikacije. Zbog složenosti zadataka koji se aktivnostima u Kutiću slikovnica realiziraju voditelj Kutića slikovnica može biti osoba koja zadovoljava opće zahtjeve za voditelje kraćih programa predškolskog odgoja, ali i posebne zahtjeve govornog komuniciranja određene sadržajima rada Kutića slikovnica.

Voditelj kraćih programa predškolskog odgoja može biti osoba:

- koja poznaje svijet, predškolskog djeteta
- ima smisla i ljubavi za rad s predškolskom djecom
- ima dovoljno strpljenja i razumijevanja za dječje naravi i postupke
- nije opterećena drugim poslovima i zaduženjima, spremna je da dio svog slobodnog vremena pokloni djeci
- može zainteresirati djecu, i poticati ih, voditi i usmjeravati u veliki svijet dječje igre, rada, mašte i stvaralaštva
- ima ljudske i moralne kvalitete kojima uživa ugled i povjerenje u svojoj sredini.

S obzirom na značenje razvoja govora u predškolsko doba, kao i na potrebu dobrog govornog uzora odraslog u verbalnoj komunikaciji s djecom, govor voditelja služi kao pozitivan model za oponašanje, zato se u tom pogledu voditelju Kutića slikovnica postavlja slijedeći zahtjevi:

- pravilna artikulacija glasova
- razvijen smisao za pravilnu intonaciju, tempo, dikciju
- ovladanost književnim jezikom
- sposobnost izazivanja interesa i radoznalosti za živu riječ
- aktiviranje djece na razne vrste igara i govorno stvaralaštvo
- sposobnost da bude sugovornik djetetu u raznim situacijama
- smisao za iniciranje i vođenje razgovora s predškolskom djecom na njima primjeran način.

Govor voditelja Kutića slikovnica ne smije nikako biti imitacija govora pikera, ili poznatog novinara, ili trenutačno, popularnog glumca. Voditelj odabire onaj način izlaganja, tj. govorenja, koji je njemu najprirodniji, svojstven i odgovara sadržaju koji interpretira.

Tko može biti voditelj aktivnosti u Kutiću slikovnica

- knjižničari — bibliotekari
- odgajatelji, nastavnici
- studenti — omladinci s izraženim smislom za govorno interpretiranje
- aktivisti društava „Naša djeca“ sa smislom za ove sadržaje
- glumci i ostali stručnjaci koji imaju smisao ljubav za rad s predškolskom djecom.

Uvjet za rad u Kutiću slikovnica je, naravno, poznavanje predškolskog djeteta i njegovih mogućnosti.

Radni status voditelja Kutića slikovnica može se ostvariti s obzirom na rad i radne odnose na više načina:

- kao dobrovoljna društvena aktivnost, izvedena u slobodnom vremenu voditelja
- kao kontinuirana aktivnost tokom cijele godine koja se honorira jednokratnom nagradom
- kao dio profesionalnog zanimanja voditelja, u okviru njegovog redovnog radnog vremena
- kao dopunski rad, nakon redovnog radnog vremena
- kao vođenje i ostvarivanje posebno ugovorenog programa koji je predmet slobodne razmjene rada s odgovarajućim SIZ-om
- kao stalni radni odnos s pola ili s punim radnim vremenom.

Svaka sredina odabire onaj status za voditelje koji obostrano najbolje odgovara.

Dužnost pronalaženja voditelja interpretatora imaju u prvom redu organizatori ovih aktivnosti: društva „Naša djeca“, dječji vrtići, knjižnice, osnovne škole kao i svi oni koji su pozvani da organiziraju društveni život i odgojno-obrazovne aktivnosti s predškolskom djecom.

Edukacija voditelja. Sistem školovanja na srednjem, višem i visokom stupnju u svim dosadašnjim programima studija nije imao ugrađenu problematiku kraćih programa predškolskog odgoja. Dok se ne ozvaniči sistematsko školovanje na tom planu, neophodno je zato i dalje razvijati i mrežu seminara i drugih oblika osposobljavanja kadrova za ove oblike izvaninstitucionalne aktivnosti s djecom predškolske dobi.

Seminari za voditelje Kutića slikovnica pružaju osnovno znanje i savjete za početak rada, polaznike upoznaju s odabranim informacijama i praktičnim uputama koje daju odgovore na mnoga, pitanja s kojima će se susresti u neposrednom radu s predškolskom djecom. U tom smislu posebno su zanimljiva i dragocjena izlaganja voditelja-interpretatora koji već imaju iskustvo u radu Kutića slikovnica.

Ovi seminari su efikasniji ukoliko se organiziraju što bliže onima koji već rade ili žele započeti rad, tj. u općini i regijama. Organizatori takvih seminara mogu biti npr. općinski savezi društava „Naša djeca“ sami ili udruženi s pedagoškim obrazovnim centrima, zavodima za prosvjetno-pedagošku službu i samoupravne interesne zajednice za društvenu brigu o djeci predškolskog uzrasta.

Mnogi Kutići slikovnica organizirani su u pionirskim knjižnicama i drugim ustanovama u kojima je kadar obučeniji za rad s knjigom. U takvim okolnostima ulogu voditelja ove aktivnosti preuzet će ona osoba koja ima najizraženije kvalitete i sposobnosti za lijepo i zanimljivo pripovijedanje.

Za pripovijedanje priča povremeno se mogu angažirati osobe izvan kruga knjižnice ili ustanove u kojoj je Kutić slikovnica. Važno je da pripovjedači imaju sposobnost da se svojim načinom pripovijedanja približe predškolskoj djeci. U krajevima gdje postoje narodni pripovjedači poželjno bi bilo organizirati susrete djece s njima.

Organizacioni oblici aktivnosti u Kutiću slikovnica¹

Uspjeh, tok, sadržaj, smjer i intenzitet aktivnosti u Kutiću slikovnica ovisan je i o organizacionim oblicima odgojno-obrazovnog rada. Organizacioni oblici rada u Kutiću slikovnica mogu biti:

- zajednički oblici aktivnosti i to:
 - a) sva djeca zajedno
 - b) grupe djece
 - c) parovi djece
- individualni oblici aktivnosti.

Zajednički oblici aktivnosti sve djece u Kutiću slikovnica takav su oblik odgojno-obrazovnog rada u kojemu sva djeca zajednički slušaju priču, razgovaraju o sadržaju slikovnice, slušaju njihove sadržaje s gramofonske ploče, magnetofonske vrpce ili kazete, slušaju priče koje emitira radio, upoznaju književno stvaralaštvo putem TV i slično, sve uz neposredno rukovođenje voditelja. Vrijednost ovog oblika je, prije svega, da su sva djeca

¹ isto, str. 50-53.

određeni vremenski interval koncentrirana na jedan isti sadržaj i da pažljivo slušaju. Upravo radi toga ovaj je oblik ekonomičan i racionalan (odjednom obuhvaća svu djecu pa zahtijeva manje materijala i sredstava negoli ostali oblici). No u aktivnostima govorne komunikacije s djecom može doći do pasivizacije pojedine djece, površne i rasplinite komunikacije, osobito kad su skupine djece brojčano velike. Ovaj organizacioni oblik uspješnije se koristi u radu s djecom starije predškolske dobi, jer zahtijeva veći stupanj socijalizacije i psihofizičke razvijenosti predškolskog djeteta. Djeca starije predškolske dobi tolerantnija su, prihvaćaju dogovore, pridržavaju ih se, surađuju s voditeljem aktivnosti i sa svojim vršnjacima. Govorni izraz je određeniji nego kod djece mlađe predškolske dobi, a i potpunija je njegova sintaktička struktura pa je zato moguće govorom objasniti, ispričati, tražiti, izmisliti i slično. Djecu mlađe predškolske dobi treba postepeno uvoditi u ovaj oblik aktivnosti, koji inače ima puno opravdanje u organiziranju Kutića slikovnica.

Osim toga ovaj oblik odgojno-obrazovnog rada s predškolskom djecom ima i svoje izrazito pedagoško značenje, jer zajedničko, istovremeno sudjelovanje u radu, predstavlja element stvaranja kolektivnog duha. Dijete se osjeća članom grupe koja zajednički sluša priču, gleda kazalište lutaka, dramatizira, pokušava razgovarati, nešto ispričati, izmisliti i slično. Djetetu je ovakvim organizacionim oblikom rada također pružena mogućnost osobne afirmacije. Ono će uključivanjem u ovaj oblik aktivnosti postepeno početi razlikovati što je obavezno, a što je neobavezno. No sve to, kad se radi o predškolskoj djeci, ni u kom slučaju ne smijemo shvatiti i primijeniti kruto. Ovakvi oblici rada pomažu sazrijevanju djeteta, mijenjanju njegovog ponašanja i postupaka, a samim tim oni su značajan element i os-nova daljeg njegovog razvoja.

Kada i u kojim uvjetima će voditelj organizirati zajednički rad zavisi i o prostoru u kojem se aktivnosti odvijaju. Ukoliko je prostor skučen, pogotovo ako redovno dolazi veći broj djece nego što prostor može prihvatiti, voditelj će češće koristiti ovaj oblik rada s djecom, ali uz uvjet da istovremeno pronalazi zajedno s organizatorom aktivnosti (ukoliko su to dvije osobe) mogućnosti da stvori optimalne uvjete za rad u grupi (npr. formiranje dviju grupa s manjim brojem djece, korištenje eventualno, nekog većeg i podesnijeg prostora koji odgovara minimalnim standardima i slično). Ovaj oblik aktivnosti u Kutiću slikovnica je organiziran, potican i vođen. Organizaciju i rad ostvaruje voditelj koji može biti i interpretator govornih sadržaja.

Grupa djece. Govorne aktivnosti u Kutiću slikovnica uspješnije se odvijaju ukoliko ima manje djece ili su podijeljena u grupe. U grupi se može nalaziti po nekoliko djece koja se još i nisu zajednički igrala, ili pak ona djeca koja se često zajedno druže, a u svoju grupu uključuju i po neko novopridošlo dijete. U

grupnom obliku rada djeca relativno samostalno odabiru aktivnosti kojima se za vrijeme boravka u Kuticu slikovnica bave npr.: razgledavaju slikovnicu koju su slobodno i samostalno odabrali; sa svojim vršnjakom se igraju scenskom lutkom; scenskim lutkama improviziraju neki sadržaj, traže pomoć voditelja da gledaju primjereni sadržaj element filma, sa svojim vršnjacima izmišljaju zagonetke, priče, razgovaraju i slično. Ovaj oblik aktivnosti omogućava individualizaciju odgoja-obrazovnih postupaka, uvažavanje sklonosti djeteta i sposobnosti, interesa i tempa djelovanja i reagiranja svakog djeteta. Voditelju omogućava potpunije upoznavanje djeteta, a posebno upoznavanje nivoa govornog razvoja svakog djeteta, redovnog ili povremenog posjetioca susreta u Kuticu slikovnica.

Djeci predškolske dobi ovakav oblik aktivnosti omogućava veću samostalnost u izboru aktivnosti, izboru slikovnica i rukovanje njima. Njime se postiže mnogo veći utjecaj na proces socijalizacije djece, razvoj suradničkih odnosa i formiranje osjećanja odgovornosti pred grupom. Za organizaciju ovog oblika rada potreban je adekvatan prostor, uvjetovan brojem dolaznika kao i dovoljno odgovarajuće opreme i inventara (slikovnica, scenskih lutaka i slično).

Rad u parovima je prvi stupanj komunikacije u uvjetima zajedničkog okupljanja predškolske djece. Olakšava i ubrzava uključivanje djece u grupne i zajedničke oblike rada. U Kuticu slikovnica mnogobrojne su aktivnosti s knjigom u kojima će se direktno združiti dvoje djece da zajednički razgledavaju slike u njima omiljenoj slikovnici (novoj ili manje poznatoj, ili poznatoj samo jednom od dvoje djece), ili u intimnim razgovorima i raznim situacijama tokom okupljanja djece.

U individualnim ili pojedinačnim oblicima aktivnosti dijete samostalno razgledava slikovnicu, koristi scensku lutku i slično. Individualni rad može biti odvojen od grupe ili će se izvoditi u grupi bez povezanosti s njenim članovima i njihovim aktivnostima, ili teče paralelno s njima uz bavljenje istim ili različitim aktivnostima i postepeno može prelaziti u kolektivni oblik igre ili aktivnosti. Svaki pojedinačni zadatak aktivnosti ima značenje za ostvarivanje zajedničkog cilja, a posebno i za pospješivanje govornog razvoja predškolskog djeteta preko raznih sadržaja organiziranih u Kuticu slikovnica. Uvjet za uspješnu primjenu ovog oblika aktivnosti je dobra materijalna opremljenost Kutica slikovnica (veći izbor slikovnica, kazeta, scenskih i ostalih vrsta lutaka i slično).

U jednom susretu djece u Kuticu slikovnica, pored dominirajućih zajedničkih oblika aktivnosti, prepliću se i svi ostali navedeni organizacioni oblici rada. Među njima nema oštarih granica i prelaza. Koji će oblici aktivnosti

biti u pojedinom susretu korišteni ovisi o pedagoškoj umješnosti voditelja-interpretatora; o konkretnim uvjetima rada (prostoru, opremi, fondu slikovnica); o sastavu grupa djece (njihovom razvoju, socijalnoj i emocionalnoj zrelosti); o broju učesnika, kao i o konkretnom sadržaju rada, predviđenom u jednom susretu, te vrlo često i o vremenu koje uvjetuje raspoloženje djece i odraslih.

Metode rada u Kutiću slikovnica²

Metode odgojno-obrazovnog rada u Kutiću slikovnica su načini kojima se optimalno ostvaruje odgoj i obrazovanje predškolske djece. To su, načini kojima voditelj Kutića slikovnica potiče djecu na govornu komunikaciju, stvara situacije za moguće interpersonalne odnose. Na određen način voditelj putem žive riječi - govora postaje prenosnik i posrednik između djeteta i pisane riječi koja na prikladan i dostupan način nalazi put do djece kao jedno od sredstava informacija.

Voditelj bira metode odgojno-obrazovnog rada imajući u vidu:

- oblike odgojno-obrazovnog rada u Kutiću slikovnica
- sadržaj aktivnosti
- zadatke koje će u toku jednog susreta u Kutiću slikovnica realizirati
- dobne mogućnosti sastava grupe djece s kojom organizira ove susrete
- individualne mogućnosti djece
- materijalnu opremljenost i uvjete za rad (inventar, prostor, fond slikovnica itd.).

Uz korištenje dobro odabranih metoda u Kutiću slikovnica uspostavlja se lanac uzajamnih utjecaja voditelja i djece, a obostrana aktivnost predstavlja uvjet za realizaciju odgojnih zadataka. U Kutiću slikovnica voditelj će koristiti djeci primjerene verbalne metode kao i ostale metode odgojno-obrazovnog rada, a to su:

1. pripovijedanje ili pričanje
2. razgovor djece i voditelja
3. pokazivanje - demonstracija
4. ostale metode.

1. Metoda pripovijedanja ili pričanja (usmeno izlaganje). U Kutiću slikovnica ova metoda se s obzirom na sadržaj i zadatke rada ovog kraćeg programa, često koristi. Pripovijedanje ili pričanje je usmeno izlaganje neke fabule. U ovom obliku i sadržaju aktivnosti s predškolskom djecom dominantna je priča, bajka, basna i druge vrste književnosti za djecu. Pored reproduciranih

² isto, 53-57.

fabula iz raznih vrsta književnosti za djecu, u aktivnostima Kutića slikovnica mogu se koristiti i istinite fabule, a mogu se izmisliti novi sadržaji na osnovi gledanja slikovnica. Pripovijedati može voditelj, a mogu i djeca.

Voditelj - interpretator u času pripovijedanja postaje govorni model za djecu. Djeca će zbog izražene potrebe za oponašanjem pokušavati imitirati njegov način govora. Voditelj mora govorom emotivno djelovati na dijete, a to znači potrebno je nijansiranje glasa, unošenje efektnih psiholoških i logičkih pauza. Radi potenciranja doživljaja i oživljavanja pripovijedanja nužno je ponekad koristiti gestu i mimiku, ali s osjećajem mjere (nikako ne pretjerivati).

Djelovanje pripovijedanja bit će potpunije ukoliko voditelj pripovijeda sadržaj plastično, slikovito, emotivno što odgovara načinu mišljenja i doživljavanja predškolskog djeteta. Efekt propovijedanja u Kutiću slikovnica može se pojačati prikladnim zvučnim snimcima, zvučnom kulisom, vizualnim sredstvima (slikama, strip slikama, crtežima, aplikacijama na flanelografu, diaprojekcijama i slično), scenskom lutkom, kazalištem lutaka, kazalištem sjena i slično. U toku pripovijedanja važan je vizualni kontakt voditelja-pripovjedača s djecom. Ako je osiguran dobar vizualni kontakt sa slušaocima u toku pripovijedanja, moguće je određeno prilagođavanje dječjim iskustvima i dječjim interesima za određeni sadržaj pripovijedanja. U toku pripovijedanja moguće je pratiti dječje reakcije, prilagođavati im se i pojačano sugestivno djelovati na mlade slušače. Za početak pripovijedanja treba osigurati povoljne uvjete i atmosferu. Nikada ne treba započeti pripovijedati ako se grupa nije umirila i pripremila, zainteresirala za slušanje i informirala o sadržaju koji će slušati (npr. basna: Lisica i roda ili priča: Maca Papučarica, Pale sam na svijetu, Proljeće u plavom kaputu i slično). Voditelj Kutića slikovnica može dogovoriti s djecom određeni znak ili signal koji će označavati početak pripovijedanja. Potrebno je izbjegavati glasno smirivanje djece, a svako povišenje glasa unosi nepotrební nemir i nervozu. Atmosfera za pripovijedanje i slušanje pripovijedanog sadržaja mora biti ugodna i smirena. Za vrijeme pripovijedanja djeca se navikavaju uče slušati, pratiti pažljivo i s razumijevanjem tok pripovijedanja nekog sadržaja. To ujedno pomaže djeci u doživljavanju sadržaja priče ili bajke kao i u kasnijem reproduciranju doživljenog sadržaja.

2. Metoda razgovora voditelja i djece. Potreba za ljudskim odnosom i komunikacijom jedna je od osnovnih dječjih potreba. U predškolskom periodu razvoja djeteta govor ima sve značajniju ulogu kao sredstvo spoznaje. Govorom se formira i povećava sposobnost sređivanja informacija na jednom razvijenijem nivou nego ranije. Polaze od prirodne težnje predškolskog djeteta da komunicira s odraslima i s vršnjacima treba osigurati sve uvjete da dijete potpuno i dobro ovlada govorom kao osnovnim sredstvom za uobličavanje,

transformaciju i saopćavanje svojih misli i ideja. Ljudski glas ima nezamjenjivu ulogu u razvoju djece o čemu posebno mora voditi brigu voditelj slikovnica, tako što će njegovati svoju govornu voditi brigu o kvalitetu svoje artikulacije, o intonaciji, tehnici disanja prilikom postavljanja pitanja, pripovijedanja recitiranja itd. Najbolja komunikacija se postiže govorom koji je jednostavan, neposredan i umjeren.

Razgovor u velikoj mjeri pridonosi preciziranju dječjih pojmova i predodžbi, proširivanju i produbljivanju spoznaja te socijalizaciji djece koja u prirodnoj i socijalnoj sredini uče kako u razgovoru treba slušati i sudjelovati, poštovati sugovornika i nastojati ga razumjeti. Posebno je značajno formuliranje pitanja koja se upućuju djeci i koja imaju dvojaku funkciju:

- pokreću djecu na vlastitu misaonu i govornu aktivnost (da bi djeca na postavljeno pitanje mogla odgovoriti),

- postavljena pitanja služe djeci kao model kako sama trebaju oblikovati pitanje da bude shvatljivo sugovorniku da se dobije pravi odgovor. Dobro postavljenim pitanjima stvara se radno raspoloženje i budi dječja znatiželja.

Formuliranje pitanja traži od voditelja sposobnost da se prilagodi dječjem načinu mišljenja te vještinu u vođenju i poticanju dječje govorne aktivnosti. Pitanja moraju biti jasna, mobilizatorska, određena, sažeta, jezično korektna. Od djece se ne smije tražiti ni previše, ni premalo. Ako voditelj osjeti da se djeca ne snalaze, mora pokušati s novim pitanjem koje je djeci bliže i Pitanjem ne bi trebalo tražiti više odgovora odjednom. Pitanje može biti upućeno čitavoj grupi djece, maloj grupi pojedincu, ovisno o situaciji i o onome što se želi pitanjem postići. U Kuticu slikovnica voditelj interpretator teksta s djecom vodi razgovor o likovima iz priče bajke, događajima-radnji, dojmovima djece itd. U uvodu u pripovijedanje slobodnim razgovorom zainteresira djecu za sadržaj koji će izlagati (pričati).

3. Metoda pokazivanja (demonstracija). Metoda pokazivanja se u Kuticu slikovnica često primjenjuje, jer se djeca dolaskom na aktivnosti upoznaju sa slikovnicama, dijafilmovima, raznim vrstama scenskih lutaka, s element-filmovima, gramofonskim pločama i kazetama. Neposredno - direktno pokazivanje je način kojim voditelj pokreće, organizira i usmjerava promatranje djece i receptivne aktivnosti. Kod posrednog - indirektnog načina voditelj prikazuje nešto što je već didaktički ili umjetnički transponirano, a prikazuje se uz korištenje adekvatnih audiovizualnih pomagala. Pokazivanje treba da zadovolji određene zahtjeve:

- Objekti promatranja treba da budu vidljivi svoj djeci, da budu dovoljno veliki i bezopasni, te da privuku pažnju djece. U Kuticu slikovnica to je

najčešće slika (u slikovnici, dijaslika, slika na TV-ekranu, element-filmu, serija slika i slično). Djeci treba dati mogućnosti da slike ili predmete (lutke, makete i slično) samostalno promatraju i da slobodno postavljaju pitanja.

- U toku promatranja treba pažnju usmjeriti na ono što je bitno (npr. na slici i slično).
- U toku promatranja voditelj će povezivati ono što se gleda s dječjim iskustvom i istovremeno obogaćivati postojeće iskustvo novim informacijama. Pokazivanje postupaka i tehnika rada, načina obavljanja određenih djelatnosti ljudskog ponašanja i slično primjenjuje se i u oblasti praktičnih životnih i radnih te zdravstvenih, higijenskih i društvenih aktivnosti. U Kutiću slikovnica djeci treba pokazati i naučiti ih kako se rukuje knjigom, kako se koristi slikovnica, kako se pozdravlja drug, roditelj, voditelj, kako i gdje se sprema odjeća i obuća, kako se čuva knjiga i ostala sredstva za igru i rad u Kutiću

4. Ostale metode odgojno-obrazovnog rada. Pored opisanih metoda odgojno-obrazovnog rada postoji još niz načina kojima se djeluje na razvoj i odgoj predškolskog djeteta. U kraćim programima predškolskog odgoja, a posebno aktivnostima Kutića slikovnica, značajnu ulogu ima metoda igre, metoda rada s tekstom, metoda praktičnih radova (izrada slikovnice) kao i sve one metode kojima djelujemo na ponašanje djece.

Metode rada u Kutiću slikovnica odabiru se prema oblicima i sadržajima rada, sastavu grupe i dobi djece. Primjenjuju se povezano i isprepleteno, a njihova uspješnost zavisi o inventivnosti voditelja pripovjedača, o njegovim ličnim sklonostima i stilu rada.

RAZVOJNE POTREBE PREDŠKOLSKOG DJETETA I NJIHOVO ZADOVOLJAVANJE NA IGRALIŠTU CICIBANA*

U predškolskom životnom razdoblju dominira potreba djeteta za igrom i aktivnošću.

Poznavanje karakteristika pojedinih etapa razvoja predškolskog djeteta omogućuje uspješno organiziranje i provođenje pedagoške djelatnosti u svim oblicima i sadržajima organiziranih aktivnosti predškolskog djeteta u raznim sredinama i uvjetima. Dobro poznavanje razvojnih osobina predškolskog djeteta značajno je za uspjeh aktivnosti koje se organiziraju na igralištu cicibana. Poznavajući prosječne razvojne mogućnosti djeteta određene dobi odabiru se određeni postupci, sadržaji, sredstva i organizacioni oblici aktivnosti, koji će stimulirati dječji razvoj. Razvojni proces teče po određenim zakonitostima ali ne isključuje mogućnost odstupanja. Odstupanja su uvjetovana životom određene sredine, nasljeđem i nizom drugih faktora.

Poznavanje općih karakteristika rasta i razvoja u predškolsko doba značajno je za sve koji će direktno ili indirektno organizirati ili sudjelovati u aktivnostima na igralištu cicibana.

U predškolskom razdoblju snažan je tjelesni rast djeteta, te se uslijed toga mijenjaju proporcije tijela i glave. Dijete se oslanja na nešto ili nekoga da bi se postepeno osamostalilo u hodanju. Dijete pokušava trčati, voli se penjati uz stepenice, uzdignute rubničke ograde, sjediti, puzati, kotrljati se i valjati. U ruke uzima predmete, premješta, hvata, maše, baca, prenosi, sakuplja. Roditelji će moći s djecom ove dobi na igralištu cicibana naći svoje mjesto a na njegovim zelenim površinama omogućiti djetetu samostalne, raznovrsne i slobodne oblike kretanja i hvatanja.

Razvoj senzomotorne koordinacije počinje rođenjem i teče kroz čitavo predškolsko razdoblje, djetinjstvo i mladenaštvo. Dijete brzo raste u visinu i dobiva na težini. Nagli tjelesni rast praćen je razvojem motorike. Motorički razvoj je potrebno poticati, ali pri tome ne izlagati dijete opasnostima. Motorički razvijenije dijete je spretno, bolje i lakše savladava razne opasnosti. U poticanju primarnog motoričkog razvoja i prirodnih oblika kretanja značajna

* Autorski tekst objavljen u knjizi Roller-Halačev, M., Paravina, E., Knežević, E. (1982). *Igralište cicibana*, Zagreb: Savez društava Naša djeca SR Hrvatske, str. 22-26.

je funkcija igrališta cicibana koje predškolskoj djeci na svojim površinama, raznovrsnom opremom optimalno osigurava zadovoljavanje potreba djece za kretanjem i aktivnostima u uvjetima suvremenog načina života raznih sredina.

Privlačan i uređen prostor za igru poticati će predškolsku djecu na:

hodanje	silazanje
trčanje	provlačenje
skakanje	hodanje četveronoške
poskakivanje	hodanje po rukama
puzanje	jahanje predmeta
penjanje	balansiranje
vješanje	dizanje
njihanje	premještanje i prenošenje predmeta
veranje	bacanja i hvatanja

Prirodni oblici kretanja kojima dijete ovladava do polaska u školu većinom su životno neophodne motoričke navike. Budući da igralište cicibana ima slobodan prostor namijenjen za igru i kretanje, pruža uvjete za stimuliranje složenijih oblika kretanja primjerenih i zanimljivih predškolskoj djeci, a to su: kretanje u određenom ritmu, uz glazbu, pljeskanje rukama, uz bubanj ili pjesmu, kao i omiljeni improvizirani pokreti plesa uz glazbu u kojima se isprepliću i sjedinjuju te na djeci svojstven način izražavaju motoričke, vizualne i akustičke aktivnosti. Prirodni ambijent, bogato ozelenjen, s travnatim površinama, cvijećem i suncokretom privlačit će djecu i buditi njihovu radoznalost. Objekti za igru, rad i građenje, velike društvene igre, pješčano gradilište, alati, vozila, zelene površine za igru, izvor su podataka kojima se pospješuje razvoj percepcije, pamćenje, misaone operacije. Dolazi do otkrivanja okoline i zanimljivosti u prirodi. Konstantno percipiranje osigurava prepoznavanje prostora, predmeta, objekata, lica koja se svakodnevno ili povremeno susreću. Prepoznavanje stvari, pojava, objekata, biljaka, životinja i slično na igralištu cicibana i njihovo imenovanje osnova je elementarnog učenja. Djetetov kognitivni razvoj je aktivna prerada već usvojenih i primanje novih informacija o životu i okolini. Informiranost predškolskog djeteta bitni je dio intelektualnog razvoja. Na igralištu dijete će u novoj situaciji doživjeti prostorne relacije: gore, dolje, tu, tamo, ispred, iza. Zatim relacije lijevo — desno. Oblike i dimenzije veliko, malo, kratko, ravno, krivo, dugačko i slično, bilo to promatranjem opreme i objekata ili manipuliranjem elementima za građenje i društvenim igrama.

U raznovrsnim aktivnostima, materijalima za igru dijete će doživjeti kvalitet glatko, hrapavo, zapažat će boje; zelena trava, žuti cvijet suncokreta,

crvene kocke, žuti kvadri ili cigle, plavo domino i slično. Doživjet će količine, množine, mirise, vlagu, suhoću itd. Postepeno će manipuliranjem predmetima upoznati težine, neke mjere za težinu, dužinu i znat će ih imenovati. Razni oblici igara na igralištu osiguravaju spontano druženje djece. Dječji emocionalni razvoj važna je komponenta formiranja djetetove ličnosti jer se osnovne crte pojavljuju u predškolsko doba. Mogućnost suradnje s voditeljem i druženje s djecom djelovat će na proces identifikacije i imitacije. Priznanje i pohvala stimuliraju aktivnosti predškolskog djeteta, dječju samostalnost. Uvjeti na igralištu cicibana mnogostrani su izazovi za aktivnost.

Raznovrsna i bogata neposredna iskustva znače određeno bogatstvo predodžbi, omogućavaju živahnost mašte. Organizacioni oblici rada, igra i aktivnosti na igralištu cicibana zadovoljit će potrebe socijalizacije djeteta. Budući da igralište cicibana koriste djeca različite predškolske dobi, nužno je opće karakteristike i potrebe razvoja predškolskog djeteta prikazati prema dobnim osobinama, zbog efikasnije organizacije pedagoške djelatnosti s djecom pojedine dobne grupe.

Najmlađa predškolska djeca koriste igralište u pratnji roditelja. Zelene površine pogodne su za osamostaljivanje u kretanju, trčanju, traženju, pronalaženju predmeta i stvari (kamenčić, štap, cvijet, kocka, daska, itd.) Dijete može promatrati što rade i kako se igraju njegovi vršnjaci, samostalno pokušava manipulirati stvarima i igračkama, samostalnije se snalazi u prostoru. Iako se dijete često samo igra, voli i postepeno prihvaća prisustvo druge djece. Pokušava skakutati i može voziti tricikl. Na igralište obavezno donose neku igračku (loptu, kanticu, lopaticu, užu i slično), jer još ne može svoje stvari i igračke dijeliti s drugom djecom. U toj dobi ranog djetinjstva dijete sve više izlazi iz kuće pa će boravak na igralištu povoljno djelovati na njegov svestrani razvoj. O djeci ove dobi vode brigu na igralištu prvenstveno njihovi roditelji ili pratioci. Preporuča se da vrijeme boravka s djetetom na igralištu roditelji zaista posvete djetetu i igri s djetetom. Voditelji i suradnici voditelja mogu biti konzultanti, inicijatori aktivnosti i igara za roditelje i djecu.

MLADE PREDŠKOLSKO DOBA OD 3-4 GODINE:

Dijete je savladalo osnovno kretanje, ali još uvijek je nesigurno u prostoru, pogotovo u novom i manje poznatom, relativno se sporije kreće, skače s dvije noge, a voli skakati s najniže stepenice. Vidikovac na igralištu cicibana kao i neki drugi objekti za igru i elementi za građenje zadovoljit će ove potrebe. Pistu za bicikliste i tvrde površine koristit će za vožnju triciklom, netko možda i za početno učenje vožnje. Vole se igrati igara bez određenih pravila s mnogo motoričkih aktivnosti; skakanja, trčanja, valjanja po zemlji, a sve popraćeno s mnogo vike, cike i smijeha.

U toj dobi dijete otkriva i potpunije upoznaje okolinu. Novim informacijama bogati iskustvo, upoznaje prostor, oblike, boje, i njihove kvalitete što utječe na povećanje dječjeg rječnika. Pokazuje interes za drugove, ali vlastite interese teško usklađuje s interesima svojih vršnjaka. Posebno djeca koja su jedinci u obitelji. Svoje predmete i igračke ne žele dijeliti s drugovima pa zbog toga u igrama djece ove skupine dolazi do konfliktnih situacija. Djeca se uključuju u manje skupine. To su kratkotrajne i promjenljive skupine ali su put prema dječjoj postepenoj socijalizaciji i formiranju stalnih grupa. Potrebno je svakom djetetu osigurati igračku ili neki predmet za igru (loptu, užu, palicu, obruč i slično).

Sposobnost prilagođavanja je relativno mala. Djeca žive u različitim uvjetima u obitelji pa se često i različito odgajaju (u pozitivnom ili negativnom smislu) što će se također ispoljiti prilikom boravka djece na dječjem igralištu. Mlađa djeca predškolske dobi neka se igraju podalje od najstarije predškolske djece. Starija djeca su brža, jača, spretnija, okretljivija, snalažljivija, ali i nedovoljno pažljiva pa se može dogoditi da prilikom ubrzanog kretanja i slobodnog trčanja starija djeca nalete na mlađu djecu. Strah je prvo negativno iskustvo, može postati kočnica kroz kraće ili dulje vrijeme razvoju pokretljivosti mlade djece.

Srednja predškolska dob od 4-5 godina:

Dijete brže trči na veće udaljenosti, silazi stepenicama stavljajući na svaku stepenicu drugu nogu. Prvi nivo vidikovca na igralištu cicibana odgovarajući je poticaj za ovu djecu. Hrabrima i samostalnijima djelomično, a nekima i potpuno, bit će moguće u vrlo kratkom vremenu savladati poteškoće drugog nivoa vidikovca, koji je namijenjen starijoj djeci. Predškolsko dijete srednje dobi lakše određuje smjer u prostoru, udaljenost. Razvijeniji je osjećaj ravnoteže. Dijete brže reagira, želi i očekuje da ga se pohvali za dobro izvršen zadatak. Izražavanje i kreiranje bojama postaje radostan doživljaj djeteta. Djecu ove dobi stimuliraju na aktivnost verbalni poticaji kao npr.: tko može, tko će pokušati, tko želi, tko zna itd. Prihvaća jednostavne igre s pravilima. Počinje voziti bicikl s pomoćnim kotačima. Igre s pravilima imaju posebno značenje za moralno formiranje djeteta. Zahtijevaju od igrača da se pošteno pridržava pravila (npr.: igre štafete, da pošteno broji, ili da ne gleda kad pravilo određuje da se žmiri ili slično).

Starija predškolska dob od 5-6 godina:

Djeca su napredovala u svom cjelokupnom razvoju. Brzo i pravilno hodaju, trče i skaču. Dijete može skakati na jednoj nozi. Postepeno postaju djeci razumljivije relacije lijevo—desno. Razumiju jednostavna pravila igre

i mogu ih se u igri pridržavati. Zato se s djecom ove grupe, zbog njihovog općeg psihofizičkog razvoja i određenog stupnja zrelosti mogu organizirati raznovrsnije aktivnosti, ne samo igre u malim grupama, već i zajedničke igre u kojima će djeca postepeno preuzimati pojedine uloge u igri, uživljavati se u igru, izvršavati zadatke postavljene u igri, ili nekoj drugoj aktivnosti. Igre s pravilima imaju posebno značenje za moralno formiranje djeteta. Zahtijevaju od igrača da se pošteno pridržavaju pravila igre.

Djeca prihvaćaju zajedničke igre i u stanju su komunicirati sa svojim vršnjacima u igri, dogovarati se o sadržaju, toku, prostoru i ulogama. Djeca radije igraju uloge u kojima ima inicijative, aktivnosti, a manje aktivne uloge prihvaćaju uz objašnjenje i redovnu izmjenu vodećih uloga u igri.

Kod prihvaćanja djece koja dolaze na igralište treba uvažavati karakteristike razvojne dobi i organizirati aktivnosti primjerene upravo njihovim osobinama, zavisno o sastavu skupine djece koja najčešće dolazi na dječje igralište i koja postaje manje-više stalna grupa. Osim općih osobina razvojne dobi treba razumjeti i zapaziti individualna odstupanja u ponašanju i reagiranju pojedine djece. Oko stalne grupe, „jezgre“ igrališta okupljati će se djeca prema vlastitim interesima i uspostavljati prve društvene odnose, prijateljstvo, drugarstvo.

IGRE I AKTIVNOSTI NA IGRALIŠTU CICIBAN¹

A) SPONTANE, STVARALAČKE IGRE

Za ovu grupu igara karakteristična je sloboda i spontanost djeteta u kreiranju igre, u odabiranju partnera, prostora vremena, sadržaja i sredstava za igru, odabiranje uloga i slično. Do izražaja dolazi djetetova mašta, smisao za organizaciju, kolaboraciju, znanje o okolini, predmetima, odnosima itd. U procesu igre mijenjaju se članovi u igri i njihove funkcije, odnosi u igri i broj igrača, stalno se nešto dodaje, mijenja, ponovno dogovara, a svaki član ima prilike intervenirati. Na igralištu cicibana djeca se mogu poticati na raznovrsne grupe stvaralačkih igara npr:

- **igre uloga.** Sadržaji ovih igara vezani su uz dječje iskustvo i poznavanje neposredne okoline, vrlo su jednostavni i odnose se na imitiranje poznatih životnih pojava, osoba, životinja i slično. Ove se igre mogu igrati bez igračaka i posebnih materijala za igru, a zamisao igre djeca će ostvariti pokretom, glasom, mimikom i gestama. Ove igre će u svakoj određenoj sredini nositi obilježja zbivanja i života te sredine koji će biti izraženi u sadržajima igara npr.: putujemo vlakom,

¹ isto, str. 83-87.

brodom, autobusom i sl. oremono, vozimo traktor, idemo u svatove, oponašat će vozača, trgovca – prodavača, lovca, glumca, majku, oca, sestru, ili brata itd. vojnika, saobraćajca, poštara, liječnika. Osim osoba uživljavat će se u likove ptica, zeca, mede itd. Izbor sadržaja u svakoj sredini bogat je i raznovrstan.

- **igre dramatizacije** omogućuju djetetu izraziti svoja zapažanja, iskustvo, želje, emocije. Na igralištu cicibana i u neposrednoj društvenoj i prirodnoj sredini korisnika igrališta ima svakodnevno raznih informacija o predmetima i pojavama, o radu ljudi. Dijete percipira i usvaja, a u igri će ih u procesu stvaralačkog izražavanja izraziti s pomoću jednog ili više izražajnih sredstava, pokretom, govorom, plesom, pjevanjem i sl. Sadržaj i tematika su vrlo jednostavni i proizlaze iz svakodnevnog života i neposredne okoline. Dječje izražavanje je u početnoj fazi dramskih igara usmjereno samo na jedno sredstvo dječjeg izražavanja; pokret u svim vidovima, gesta, mimika, bez glasovnog ili govornog reagiranja ili povezanog govora. Postepeno djeca unose u igre i ostale oblike izražavanja raznovrsna glasanja životinja, vozila, vjetra itd., kao i komuniciranje među licima koje uključuje govor i slobodno govorno izražavanje djece.
- **igre sa scenskim lutkama.** Igralište cicibana pruža uvjete za organizaciju i poticanje stvaralačkih igara sa scenskim lutkama na raznim svojim objektima i prostorima; kućica, prvi plato vidikovca, stepenice do prvog platoa, improvizirani paravani ili pozornica na pojedinim dijelovima igrališta. Lutke mogu biti raznih tipova – na štapu, ginjol, plošne lutke, lutke od prirodnih materijala i plodina, lutke od potrošnih materijala, a organizirati se mogu kao individualne igre, igre u parovima, u malim skupinama ili kao zajedničke igre djece. Da bi djeca bila stimulirana za igre sa scenskim lutkama, nužno je da voditelj, u suradnji s djecom lutkarima osnovne škole ili slično, organizira ovakve igre kao impuls djeci za aktivnosti samostalnog igranja sa scenskim lutkama. Voditelj će također odabrati jednostavne zanimljive, djeci primjerene tekstove za lutkarske igre. Lutkarske igre u predškolsko doba su stimulans dječjoj mašti i mišljenju te utječu na kultiviranje govornog izraza. Dijete u igri oživljava lutku intenzivno, emotivno doživljava sve situacije kroz koje lutka prolazi. Kad govorimo o scenskim lutkama na igralištu cicibana prvenstveno mislimo na igre predškolske djece sa scenskim lutkama.
- **igre građenja i konstruiranja** predviđene su za zelene površine, čvrste plohe i ostali slobodni prostor na igralištu. To su slobodne dječje

igre za koje je na igralištu cicibana predviđen materijal raznih oblika, boja i veličina, od raznovrsnih materijala – plastike, drva, kartona. Mogu se usmjeravati kao igre u malim skupinama ili individualne igre. Djeca na igralištu cicibana imaju mogućnost druženja, suradnje i pomoći za vrijeme igranja. Istovremeno predviđeni elementi za građenje pružaju raznovrsne mogućnosti kreiranja novih građevina, potpuno slobodno, prema dogovoru ili određeno nekim sadržajem ili doživljajem.

B) IGRE S PRAVILIMA

U njima dijete iskazuje svoju zrelost, smisao za suradnju i komunikaciju, pamćenje pravila, kontrolu izvršavanja dogovorenih pravila. U ovim igrama potrebno je direktno usmjeravanje voditelja. Voditelj daje ideje za igre, predlaže, sugerira, organizira, odabire ekipe, daje zadatke.

Ne smije se zaboraviti da su sudionici ovih igara predškolska djeca, da je to dječja igra koja mora sadržavati radost, a u kojoj postupno inicijativu, izbor, organizaciju i prenošenje pravila preuzimaju djeca. S predškolskom djecom na igralištu cicibana može se organizirati više vrsta igara s pravilima, s obzirom na posebno povoljne uvjete igrališta npr.:

- **Igre u kojima dominira pokret** – pokretne igre. Osnova ovih igara su raznovrsni pokreti. Razlog zbog kojeg će dijete prihvatiti ove igre je lokomotornost, tj. potreba kretanja u predškolskoj dobi. Pokretna igra prvenstveno razvija dijete fizički – tjelesno, stječu se i učvršćuju navike osnovnog gibanja, tj. prirodnih oblika kretanja, a da se pri tom razvija spretnost, brzina i snalažljivost. U odabiranju ovih igara potrebno je poznavati mogućnosti djece koja koriste igralište, zbog pravilnog doziranja zadatka i odabiranja pokreta koje mogu izvoditi djeca pojedine dobne skupine.
- **Igre s pjevanjem** su vrsta igara u kojima se pokret, govor i pjevanje ujedinjuju. To su zajedničke ili kolektivne igre. Obuhvaćaju različite ritmičke pokrete kao npr.: oponašanje radova odraslih, život u prirodi i u svijetu životinja. Mogu se izvoditi uz pjevanje, bez instrumentalne pratnje ukoliko voditelj igrališta ili njegov pomoćnik ili neko treće lice znaju pjevati i imaju ugodan glas. Predškolska djeca vole igre s pjevanjem i uz instrumentalnu pratnju. Potrebno je da se voditelj zainteresira i snađe, bilo da u dječjem vrtiću ili osnovnoj školi, ili u mjesnoj zajednici postoji osoba koja zna svirati neki instrument (harmoniku) i koja bi možda povremeno htjela pomoći voditelju u dane kad je planirao igre s pjevanjem uz instrumentalnu pratnju.

U slobodne igre djece na igralištu treba povremeno uključivati i igre uz pokrete s pjevanjem. One se pretežno izvode u kolu. Što su djeca manja, teže održavaju oblik kola. Pomažemo se na način da na ravnoj površini nacrtamo krug, ili krug označimo debelim užetom, ili u sredini kola stavimo neki predmet kako bi djeca oko njega formirala krug – kolo. Preporuča se da u početnom savladavanju kretanja u kolu, posebno s djecom mlađe predškolske dobi ne bude više od 10 – 12-ero predškolske djece. Igre koje se izvode u obliku linije, bilo ravne, bilo savijene, a u kojima je jedno dijete poredano iza drugoga ili jedno do drugoga nazivaju se igrama u koloni. Oblik igre proizlazi iz sadržaja pjesme, npr.: vlak, puž, red vojnika i sl. Upravo zbog bogate i raznovrsne okoline igrališta cicibana mogu se površine koristiti i za organiziranje pokretnih igara uz pjevanje, ili uz pjevanje i pratnju nekog instrumenta. Voditelj može prihvatiti i prijedlog djece koja znaju neku pjesmu ili sličnu igru uz pjevanje u koliko su potpuno ovladali tekstem, odnosno mogu vlastito iskustvo i znanje prenijeti skupini djece s kojom se igraju. Ako se djeca takvih igara još nisu igrala, treba započeti s jednostavnim i laganim sadržajem i postepeno ih otežavati, ili prelaziti na složenije sadržaje.

- **Narodne i ostale igre.** Ovo je uvjetno izdvojena grupa igara koja obuhvaća poznate igre, a mogu se igrati spontano ili uz usmjeravanje ili rukovođenje voditelja. Neke od ovih igara imaju pravila koja se prenose s generaciju na generaciju. Preporuča se voditelju prihvatiti i njegovati dječje prijedloge igara, tipične za sredinu u kojoj je igralište. Voditelj će motivirati djecu da se interesiraju kod svojih baka i roditelja kako su se oni igrali kad su bili djeca, što su se igrali i sl. Takve igre ne trebaju skupe materijale i sredstva; neki se materijali mogu naći na igralištu (prirodni materijali, neki se mogu donijeti od kuće, neki se mogu posuditi, a neki se nalaze na inventaru igrališta, neke mogu nabaviti roditelji djece). Navest ćemo nekoliko primjera takvih igara: lovice, igre loptama, igre s tlorisom – „školica“, „puž“, „gradići“, „kamenčić na nozi“ i sl. ili igre s pjevanjem i kretanjem: Došla majka s kolodvora, Boc, boc iglicama, Okolo se lata, Mi smo djeca vesela i mnoge druge igre.
- **Didaktičke igre** su značajna skupina igara u predškolsko doba koje imaju određena pravila i u procesu kojih je potrebno uspostaviti suradnju s igračkama, jer bez toga nije moguće realizirati igru. U didaktičkim igrama aktiviraju se intelektualni procesi, analiza, sinteza, uspoređivanje, generalizacija. Mnoge didaktičke igre aktivi-

raju govorno izražavanje djeteta, a neke doprinose razvijanju samokontrole, strpljivosti, drugarstva, društvenosti, iskrenosti i razvijanju suradnje. U ovom prilogu pretežno su izdvojene didaktičke igre, koje se mogu organizirati i igrati na svakom mjestu i prostoru. Za igralište cicibana odabrane su igre koje ne zahtijevaju neke posebne materijale već se mogu igrati i materijalima koji se nalaze na igralištu, posebno prirodnim materijalima, plodinama – kesten, žir, bukvica i sl., zatim kamenčići, lišće i itd. U nekim igrama potrebno je da djeca sjede pa takve igre mogu poslužiti kao odmor nakon aktivnosti u kojima su se djeca kretala ili nešto radila. Za neke igre potrebno je pripremiti po neko zorno sredstvo – zastavice, čarobnu vrećicu, žetone, loptu ili slično. Za ove igre potrebno je da se voditelj pripremi i da dobro zna pravilo igre, te da na zanimljiv način prenese djeci kako bi se djeca prihvaćajući pravilo igre oduševila igrom. Didaktička igra treba u pravom smislu riječi postati dječja igra. Didaktičke igre iziskuju kod djece veću koncentraciju pažnje, veću sposobnost samosavladavanja, zahtijevaju da dijete pamti sadržaje i pravila igre, da ih ponavlja, da aktivira intelekt. Igram uopće, a posebno igrama kojima su sadržaji i pravila unaprijed osmišljena, stvaraju se najpovoljniji uvjeti za učežavanje i primjenu iskustava i znanja djece. Te igre djeca lako usvajaju, radosna su što u njima sudjeluju, unose ih u inventar svojih voljenih igara, te tako postaju još vrednije sredstvo za razvijanje djetetovih sposobnosti. S interesom i veseljem prihvaćane didaktičke igre često prerastaju u spontane igre. Kao prostor za ove igre mogu se koristiti sve zelene površine igrališta, ravne, čvrste plohe, kao i prostori u kućici ili platoima, na vidikovcu. Na primjer: na vidikovcu se mogu organizirati ove igre: Pogodi po opisu, Ja vidim što ti ne vidiš, Zagonetke, Kaži suprotno itd. Na betonskoj plohi: Idi naprijed ili natrag, Igre raznobojnim loptama. Na zelenim površinama: Veselo kolo, Putovanje gradom, Putovanje po igralištu itd. U kućici: Čarobna vrećica, Izmisli priču na zadanu riječ, Izmisli rečenicu, Doplovio je brod itd.

I ovdje vrijedi princip u izboru igara: odabir sadržaja, metoda, sredstava, mjesta za igru prema konkretnim uvjetima sredine i s obzirom na grupu djece s kojim radimo. Ima mnogo raznovrsnih igara koje se mogu u konkretnim uvjetima određenih sredina odabrati i igrati s djecom na igralištu cicibana.

- **Velike društvene igre** koriste se na slobodnim, zelenim ili čvrstim površinama igrališta cicibana, odnosno na mjestu koje odaberu djeca. U takvim igrama koriste se određeni materijali odnosno igračke za

igru, a igre imaju obilježje zajedničkih igara i igara s pravilima. U načine igre djecu upućuje ili se zajedno s njima igra voditelj, starije djetete koje dobro pozna pravila predviđenih upravo ovoj grupaciji, a to su Domino i Veseli štapići. Oni su izrađeni u većem formatu nego što su ih djeca ranije koristila. Za njih su potrebne i veće površine prostora da bi se djeca zajednički igrala, a neka djeca samo promatrala igru i tek postepeno se počela uključivati u igre. (...)

MONTESSORI PEDAGOGIJA

MARIJA MONTESSORI*

Marija Montessori jedna je od malobrojnih žena, koja je u povijesti pedagogije svojim praktičkim i teoretskim radom zauzela jedno od istaknutijih mjesta.

Ona živi u razdoblju razvoja buržoaske pedagogije, raznovrsnih pedagoških previranja u epohi formiranja novih odnosa prema djeci, u doba, kad se sve više pažnje posvećuje fizičkom razvoju djece, kad se prirodne nauke i higijena naglo razvijaju i kad se sve to odražava u pojačanoj brizi za odgoj mladih naraštaja. Sam početak njenog aktivnog pedagoškog rada pada u prvu deceniju našeg stoljeća, u doba kad se naglo povećava gradski proletarijat po velikim industrijskim centrima Italije, na pr. Rimu, Milanu i drugima, te se to odražava i u njenim pedagoškim shvaćanjima. Cilj njena života bio je pronalaziti i utvrđivati nove, savršenije metode za odgoj djece najprije duševno zaostale, pa normalne predškolske, a kasnije i školske. Njoj to nije bilo teško, jer je kao liječnik psiholog i pedagog — odgajatelj sve svoje teoretske postavke provjeravala u praksi i u svom radu. Uz to je vršila razna eksperimentalna ispitivanja. Osim toga ona je posjedovala bogato znanje iz područja onih nauka, koje su neophodno potrebne za rad dobrog odgajatelja. M. Montessori osjeća duboku ljubav za one, koji se tek razvijaju i kojima u tom razdoblju treba pomoći, a to su naši najmlađi.

Život i rad:

Marija Montessori je veći dio svog života posvetila unapređenju pedagoške teorije i prakse, a posebno unapređenju predškolskog odgoja i ustanova. Rođena je 31. augusta 1870. u Chiaravalleu kraj Ancone u Italiji. Umrla je 6. maja 1952. godine u Holandiji, gdje je u posljednje vrijeme i živjela.

Studirala je medicinu i bila je prva žena, koja je u Italiji postigla liječničku diplomu. Nakon završetka studija radi kao klinički asistent na psihijatrijskoj klinici Univerziteta u Rimu. Proučavajući liječenje debilne djece došla je do uvjerenja suprotnog mišljenju mnogih svojih suradnika, a to je, da je duševna zaostalost više pedagoški nego medicinski problem. Da bi što bolje proučila ovo pitanje, otvara u Rimu školu za učitelje defektne djece, a uz školu odjeljenje s duševno zaostalom djecom iz osnovnih škola. Ona sama radi s djecom, a

* Roller, M. (1958/59). Marija Montessori, *Predškolsko dete*, vol. 8 (2-3): 56-62.

u školi boravi po jedanaest sati dnevno. Radeći na odgoju duševno zaostale djece upoznaje metode i djela francuskih psihijatara Seguina i Itarda. S koliko se ljubavi i upornosti pripremala za svoju pedagošku djelatnost vidi se iz toga, što je proučavajući djela svojih učitelja sama ih prevodila i rukom prepisivala te prepisala čitav tekst od 600 stranica. Temeljna misao ove metode bila je u tome, da se djetetu usavrši muskuluturni sistem, a potom nervni sistem i osjeti. Marija Montessori je pod utjecajem metode, koju primjenjuje njen učitelj Seguin. U svom radu s duševno zaostalom djecom postiže odlične rezultate te svoje učenike šalje na polaganje ispita u školu za normalnu djecu. Ova činjenica ju je potakla, da istražuje uzroke zbog kojih normalna djeca tadašnjih javnih škola zaostaju, da ih slaboumna mogu dostići. Praksa, koja je pokazala mogućnost duhovnog razvoja duševno zaostalih, dovela ju je postepeno do osvjedočenja, da bi slične metode odgajanja primijenjene na normalnu djecu dovele do izvanrednog i neočekivanog razvitka njihove ličnosti.

Da bi se temeljito upoznala s općom pedagogijom i proučila osnove, na kojima ona počiva, Marija Montessori se upisuje na univerzitet, studira filozofiju i uči eksperimentalnu psihologiju na univerzitetima u Torinu, Rimu i Napulju. Istovremeno vrši pedagoško-antropološka istraživanja u osnovnim školama i upoznaje se s odgojem normalne djece. Na Rimskom univerzitetu održava predavanja iz pedagoške antropologije. Tražila je način, da svoju metodu za odgoj slaboumne djece primijeni na normalnu djecu u početnom razredu koje osnovne škole. Na taj način se upoznala s metodama i organizacijom rada s normalnom djecom.

Na organiziranju predškolskih ustanova i predškolskog odgoja počinje raditi koncem 1906. godine. Te godine upoznaje ing. Eduarda Talamoa koji je u to vrijeme bio generalni direktor „Rimskog društva za prikladno građevinarstvo“ („Romischen Gesellschaft für zwecksiges Bauwesen“). On joj predloži, da preuzme uređenje dječjih škola u kućama, koje je društvo kupilo, potpuno prepravilo, preuredilo prema higijenskim i praktičnim zahtjevima te izdalo u najam. Društvo je imalo preko 400 takvih zgrada. Prva takva škola otvorena je u Rimu 6. januara 1907. g. u radničkoj četvrti San Lorenzo. Prijateljica Marije Montessori, Olga Lodi i ing. Talamo prozvali su te škole „Casa dei Bambini“ (Dječji dom).

Predio San Lorenzo poznat je u ono vrijeme u dnevnoj štampi glavnog grada Italije. To je predio sirotinje; područje, na kome su nastanjeni besposleni i slabo plaćeni radnici grada sa slabo razvijenom industrijom. Zgrade, koje su bile sagrađene bez osnovnih higijenskih uređaja, nisu s obzirom na visoku cijenu koštanja odgovarale radnicima. Situacija u tim stanovima bila je vrlo teška. Brojne porodice s odraslim sinovima i kćerima stanovale su u jednoj

sobi, odrasli kraj djece, zdravi uz bolesne, domaći uz strance, koje su zbog nužde primali na stan.

Društvo, čiji je generalni direktor ing. Talamo, otkupljuje takve zgrade preuređuje ih za stanove radnicima, i pod povoljnim uvjetima izdaje u najam.

Marija Montessori će u četvrtima, gdje stanuje proletarijat okupljati djecu od tri do sedam godina u jednoj prostoriji iste zgrade pod rukovodstvom učiteljice. Odrasli stanovnici ovog naselja moraju da odlaze na posao, pa su roditelji prisiljeni da djecu ostavljaju samu kod kuće ili pod lošim nadzorom. Zbog toga će „Casa dei Bambini“ polaziti ona djeca, koja još nisu dosegla dob da mogu pohađati osnovnu školu, pa će ih majke radnice moći mirne duše ostaviti.

One se moraju pridržavati kućnog reda ili pravilnika, koji je izvješten o zidu zgrade. U njemu pored ostalog stoji: „Majke su dužne slati svoju djecu urednu i čistu i pomagati odgojno djelovanje upraviteljice“.

Majke su dužne barem jedamput u nedjelju posavjetovati se s upraviteljicom, dajući joj obavijesti o svojoj djeci, a ona će ih uputiti o načinu njihova postupanja s djecom.

Savjeti upraviteljice nisu samo odgojni, nego i zdravstveni, jer nadzor u „Casa dei Bambini“ vodi i liječnik.

Upraviteljica je uvijek spremna poslužiti majkama savjetom i primjerom, a njezin život kao obrazovane žene i civilizirane osobe jest konstantan primjer stanarima. Njena je dužnost i da stanuje u zgradi i bude sustanarka s obiteljima svih njezinih odgajanika.

Ta „škola u kući“ nije pasivno utočište takve djece, nego odgajalište-osnovano na znanstvenoj podlozi racionalnih pedagoških principa. U toj „školi“ djeca se fizički i psihički razvijaju, antropološki promatraju, vježbaju im se osjetila, govor i praktički rade.

Troškove za uzdržavanje takve „škole“ namiruju sami stanari, a uračunani su im u stanarinu. Time se postiglo dvoje: stanari tih zgrada smatraju „školu“ kao svoje vlasništvo i kao pravu blagodanost za svoju djecu.

To je prvi pokušaj, kojim se nastoji urediti „školu“ u domu, i to kao kolektivno vlasništvo, a odgojno nastojanje učiteljice mogu pratiti i roditelji i u tome sudjelovati. Do tog vremena radnička obitelj bila je zatvorena ne samo napretku pedagogije, nego često i napretku društvenog ambijenta uopće.

Postepeno se otvara sve više takvih ustanova. 7. aprila 1907. godine otvorena je i druga ustanova takve vrste u predjelu San Lorenzo. 18. oktobra 1908. godine u Milanu otvaraju „Casa dei Bambini“, a 4. novembra 1908. godine

otvara se četvrta ustanova takve vrste, ali ovaj put ne u radničkoj četvrti, već u novom predjelu nazvanom „Prati di Castello u Via Famagosta“, koji je nastanjen, uglavnom, imućnijim ljudima srednje klase. U januaru 1909. godine otvaraju ustanovu ovog tipa u talijanskom dijelu Švicarske.

U ovim ustanovama pratio se tjelesni razvitak svakog djeteta s antropološkog gledišta. Djeca su se vježbala u vršenju svakidašnjih kućnih poslova, oblačenju i govoru. Svaka ustanova je imala svoj vrt, koji su djeca sama obrađivala.

Rad je tekao po utvrđenom planu i u početku metodama, koje je Marija Montessori izradila na osnovu svojih dotadašnjih studija i prakse sa slabomnom djecom. Te su metode popravljane i dopunjavane na osnovu novih iskustava. Svoje metode iznosi godine 1909. pred javnost u djelu „Il metodo della pedagogia scientifica applicato all' educazione infantile nelle Case dei Bambini“, (Metoda naučne pedagogije primijenjena na dječji odgoj u „Domovima za djecu“), koje je kasnije prevedeno na mnoge strane jezike.

Sistem ovih ustanova sve se više širi i u ostale zemlje: Francusku, Englesku, Indiju, Njemačku, Holandiju, Dansku i mnoge druge. U Njemačkoj se ovaj sistem sukobio s tradicijama Fröbelovog Kindergarten-sistema, te je sistem Marije Montessori tek poslije I. svjetskog rata došao do većeg ugleda.

Rad ove neumorne radnice nije završio samo osnivanjem predškolskih ustanova. Prateći i promatrajući djecu, koja iz „Dječjeg doma“ polaze u osnovnu školu, uređenu po drugom sistemu, vidjela je, da su djeca trebala da se prilagode novom načinu rada, koji je bio mnogo drukčiji i protivan onomu, na koji su ona dotle bila navikla. Ta činjenica potakla je Mariju Montessori, da svoj sistem proširi i na osnovnu školu i da je reformira u duhu svojih ideja. Ponovo se predala radu i nakon tri godine prakse s normalnom djecom od sedam do jedanaest godina izradila je svoje metode i za tu dob, te ih objavila u djelu „L' autoeducazione nelle scuole elementari“, u dva sveska. Za ostvarenje tog cilja trebala je izraditi nova učila, obrazovati nov učiteljski kadar, reformirati postojeću učiteljsku školu, te izvoditi i pripremati naučne eksperimente. U tom su joj pomogli odgajatelji i roditelji. Svoju metodu rada za školsku djecu provela je najprije u rimskim školama „Adelaide Cairolì“ i „XX settembre“.

Ove škole s prostranim dvorištima obavezno rade od 9-11 sati, a nakon toga su muzičke vježbe, kojima rukovodi učiteljica. Od 14-16 sati djeca spremne sav namještaj, očiste školsku sobu, crtaju, izvode opet muzičke vježbe i igraju se na dvorištu. Učiteljice su obzirne, mirne i kulturne prema djeci. Djeca dolaze u ove škole po završenoj šestoj godini. Za djecu od sedam do dvanaest godina nema razreda, jer sva djeca rade pojedinačno ili u grupama.

I ove škole šire se u ostale zemlje. Naročito mnogo ih ima u Holandiji.

U Indiji postoje mnogobrojne Tagora-Montessori škole. Ideje ovog sistema prodiru u Ameriku, Australiju, Kinu i u druge zemlje.

Godine 1914. osnovana je u Hagu prva „Montessori škola“ i „Društvo Montessori“. Već 1924. godine postoji u Hagu i Amsterdamu oko 30 novih škola.

„Društva Marije Montessori“ naglo su se širila i održavala svoje Kongrese. Za njenog života održano je devet Kongresa, a posljednji je održan 1949.

Svoju domovinu Italiju napustila je Marija Montessori nedugo nakon dolaska fašizma na vlast, jer se njezin humanizam i poštovanje individualnosti nisu mogli uskladiti s fašističkom ideologijom. Odlazi u Barcelonu, a pred fašistom Francom sklanja se u London. Za vrijeme Drugog svjetskog rata odlazi u Indiju i tamo živi. Aktivno sudjeluje i stvara podmladak odgajatelja za predškolske ustanove, kojih dotada u Indiji uopće nije bilo. Nakon rata vraća se u Evropu, živi u Holandiji, gdje i umire. Njezin rad nastavlja njen posinak Mario Montessori.

Pedagoški sistem Marije Montessori:

Sloboda djeteta i uvažavanje njegove ličnosti je osnovni princip, na kojem počiva pedagoški sistem Marije Montessori. Iz ovoga proizlaze i ostali principi aktivnost, samoradnja, interes i zornost. Ona isključuje odgajatelja. On je u drugom planu, a glavno je pustiti prirodu da djeluje, da se unutrašnji nagoni spontano razvijaju.

Svoj sistem slobodnog odgoja za razliku od ranijih (J. J. Rousseau i Tolstoj) ona zasniva na učenju biologije, fiziologije, antropologije i dječje psihologije, a pedagoški rad temelji na iskustvu i eksperimentu.

Da bi se mogla pravilno primijeniti njena metoda potrebna su sredstva. Glavna sredstva za razvitak mišića leže u zahtjevima upoznavanja djeteta s okolinom.

Razvijanje mišića nalazi primjenu kod glavnih pokreta u svakodnevnom životu: hodanju, ustajanju, sjedanju i rukovanju predmetima, a i kod:

tjelesne njege,
vođenja domaćinstva,
vrtlarskih poslova,
ručnog rada,
gimnastike i
ritmičkih vježbi.

Pri tjelesnoj njezi prvi korak je oblačenje i svlačenje. Zato se nalazi u didaktičkim sredstvima niz okvira s platnenim i kožnatim komadima, koji se mogu s kopčicama, vrpčama i na razne druge načine pričvrstiti, jer ih je naša civilizacija predvidjela za odjeću i obuću.

Marija Montessori dozvoljava čak i prikazivanje filmova u kojima se djeci točno prikazuje postupak pri vezivanju vrpce i drugih predmeta.

U gimnastici važno je mnogo pažnje posveti vježbama hodanja za održavanje ravnoteže. Pri ovim vježbama može se odgajateljica koristiti i glazbom. Odsvira neku jednostavnu melodiju — koračnicu, koja ritmom privlači djecu. Vježbe održavanja ravnoteže mogu se često uz pratnju koračnice ponavljati. Ako se ista melodija dulje vremena ponavlja, djeca usvoje ritam i odmah reagiraju pokretima. Nekad i pjevuše poznatu melodiju.

Često djeca pjevaju, pogotovo ako su usvojili melodiju i kod drugih vježbi s didaktičkim materijalom. Marija Montessori iznosi primjere nekih dječjih vrtića iz Vašingtona, gdje djeca igrajući se didaktičkim materijalom pjevaju poznate melodije.

Didaktička sredstva za razvoj osjeta i govora sastoje se od:

- a) Tri grupe masivnih podložaka;
- b) Tri grupe tijela različite veličine;
 - 1. ružičasta kocka,
 - 2. smeđa prizma,
 - 3. štapići
 - 3.a) zeleno bojadisani,
 - 3.b) izmjenično crveno i plavo bojadisani,
- c) Razna geometrijska tijela (prizma, piramida, kugla, stožac, valjak itd.
- d) Pravokutne ploče s grubom i glatkom površinom;
- e) Jedna zbirka različitih materijala (tekstila, sukno, svila i drugo);
- f) Drvene pločice različite težine;
- g) Dvije kutije sa 64 obojene pločice;
- h) Jedna komoda s ladicama punim raznih tijela za ulaganje;
- i) Tri reda karata, na kojima su geometrijski oblici od papira;
- j) Jedna zbirka zatvorenih cilindričnih kutija;
- k) Dvored zvučnih zvonaca; drvene daščice s nacrtanim linijama za note, male drvene pločice za note.

Didaktička sredstva za pripravu pisanja i računanja:

- l) Dvije kose ploče s različitim metalnim umetcima;
- m) Karte s prilijepljenim slovima iz hrapavog papira (‐šmirgl“ papira);
- n) Dva alfabeta iz šarenog kartona različite veličine;

- o) Jedan niz karata s nalijepljenim brojkama iz pjeskovitog papira (1-2 —3 i t. d.);
- p) Jedan niz velikih karata s istim brojkama, samo u uglatom papiru s brojenjem do deset;
- r) Dvije kutije s računskim štapićima;
- s) Mapa s crtežima, koji su naročito podesni za djecu i odgovarajuće paste;
- š) Okviri za skopčavanje i vezanje, koji služe za razvitak mišića ruke.

Sav ovaj didaktički materijal koristi se za vježbanje osjeta i mišića, a iste vježbe pridonose i razvoju govora.

Osvrnemo li se na odgojne postupke za razvoj mišića i osjeta vidimo, da Marija Montessori nastoji razvijati osjetne organe izolirano. Osim toga razvoj osjetila ona uvježbava samo na svom didaktičkom materijalu. Isključuje stvarnost i time udaljuje dijete od života — dakle, dolazi u suprotnost, jer tvrdi, da je taj put i da su te vježbe priprema za život. To je za ono vrijeme ipak značajno, jer ona pokazuje na vrijednost i potrebu razvoja osjetila, međutim, suviše intelektualizira.

Ona ukazuje, da odgoj osjetila pomaže razvoj sposobnosti promatranja i da priprema za praktičan život. Svaka profesija, po njenom mišljenju, povezana je sa sposobnošću različitih osjetnih stimulansa. Njezin sistem odgovara tadanjim potrebama za kvalificiranim kadrom.

Za bolji razvoj osjetila treba uvijek vježbati samo jedan osjet. a druge izolirati. U razvoju osjetila ona primjenjuje sav onaj materijal, koji je primjenjivala kod defektne djece. Kod normalne djece taj materijal je sredstvo samoodgoja - defektnima služi kao sredstvo proučavanja. U tom slučaju odgajatelja kod normalne djece zamjenjuje materijal.

Marija Montessori uvježbava osjete na taj način, da predmete upoznaje po elementima, po boji, težini, zvuku, zatim privikava odgajanje na povezivanje opažanja tih predmeta s odgovarajućim nazivima, a dalje ih uči raspoznavati predmete po nazivu i pamti ih.

Ona dalje naučava, da kvantitativno gomilanje podataka vodi dijete k apstraktnom mišljenju. Didaktički materijal služi za razvijanje osjeta, vježbanje s njima je gimnastika za razvijanje pojedinih funkcija mišljenja. Mišljenje je složeni proces, koji ne može biti sveden samo na sumu osjeta. Mišljenje se razvija u procesu jedinstvene stvaralačke aktivnosti, i to u procesu igre i zanimanja.

Proces mišljenja Montessorijeva shvaća mehanički i zato se prema mašti i stvaralaštvu djeteta odnosi negativno.

Vježbe na njenom materijalu su bez sadržaja (na pr. na okviru uči dijete zakapčati dugmad kod nas danas na lutki dajemo vježbi sadržaj).

U cjelini uzevši njezin sistem ne razvija dijete, već ga ograničava. Kod normalnog djeteta nije potrebna tolika vježba za razvoj osjetila, ako su djeca slobodna u biranju materijala, ali tu im je izbor predodređen ograničenim materijalom.

Materijal Marije Montessori daje mogućnost za samokontrolu.

Za ručni rad smatra, da djeca u tome ponavljaju glavne radove prvobitnog čovjeka. Takvim stavom ona potvrđuje biogenetski zakon i postaje njegovim pristašom. Na osnovu toga postavlja razna zanimanja glinom, lončarstvo i njegovanje životinja.

Razvoj govora potrebno je učiti uporedo s vježbanjem osjetnih organa. Kod toga ima raznih teškoća s izgovorom, jasnoćom, glasnoćom, zvučnošću i sintaktičkim usklađivanjem govora, ali se podesne prilike za vježbe u jasnom i razgovijetnom govoru nalaze pri vježbanjima osjeta.

Osim navedenog didaktičkog materijala za razvijanje sluha ima 13 zvonaca s različitim zvucima i čitav niz raznih pištaljki.

Sav navedeni materijal u ono vrijeme predstavlja novost i originalnost čitavog njenog pedagoškog sistema, jer je daleko savršeniji, raznovrsniji i mnogo više odgovara zahtjevima suvremene psihologije djeteta, nego na pr. Frbøelovi darovi. Neki pedagozi smatraju, da je ovaj didaktički materijal najprogresivniji elemenat u pedagoškom sistemu Marije Montessori.

Koristeći didaktički materijal, djeca već od četvrte godine uče čitati i pisati, i to metodom uporednog čitanja i pisanja. Za ostvarenje ovog odgojnog zadatka ima specijalni didaktički materijal, a učenje čitanja i pisanja izvodilo se u obliku zabave i igre. Oblici su rada, koji služe kao predvježbe čitanju i pisanju, crtanje i ostale vježbe didaktičkim materijalom.

Marija Montessori vodi brigu i o fizičkom odgoju djece uz primjenu specijalne gimnastike i raznih vježbi, na pr. vježbe prstiju — zakopčavanje dugmeta ili, gimnastika govornih organa. Govori i o uvjetima, koji su potrebni da se osigura pravilan fizički razvoj. Zgrada dječje ustanove ima nekoliko prostorija i vrt ili dvorište kao sastavni dio ustanove. Oprema treba da je prilagođena uzrastu djece i da njima služi, na pr. stolice, stolovi, pokušstvo.

U dječjoj sobi mora biti dovoljno ukrasnog bilja i cvijeća koje cvate. U radnu sobu spadaju i mali sagovi raznih boja - crvene, zelene, ružičaste i drugih, a služe djeci za rad s didaktičkim materijalom na podu.

U blagovaonici je potreban također odgovarajući inventar. Tanjuri su iz porculana, a čaše i boce staklene.

Djeca smještena u dječja zabavišta Marije Montessori imaju prilike da promatraju i upoznaju prirodu, a upoznavanje prirode povezuje s radnim odgojem - radovi u vrtu, njega životinja i drugo.

Za formiranje radnih navika djeca prave iz gline vaze, lonce i slično.

Poznato je, da djeca predškolske dobi vole slušati priče. Međutim. Marija Montessori smatra, da nije potrebno u ranom djetinjstvu djecu uzbuđivati fantastičnim pričama i bajkama. Najradije slušaju malena djeca kratke priče iz dječjeg života i okoline, priče o biljkama, životinjama, rijekama i ljudima, o ljudima, koji prelaze preko ulice. Tek kasnije, kad djeca mogu razlikovati šaljive priče od stvarnih priča, mogu im se pričati bajke. No s pričanjem bajki i priča, po njenom shvaćanju, možemo pričekati do polaska djeteta u školu. „Dijete ima oči i uši, ima mogućnosti da promatra sunce, zvijezde, drveće i cvijeće i ostalo. Čemu odvlačiti njegov interes od stvarnosti i prenositi ga u svijet mašte“, kaže Montessorijeva.

Ona govori i o ličnosti odgajatelja te kaže, da njena metoda, koja se zasniva na novim načelima, bezuvjetnoj slobodi djeteta i bezuvjetnoj pasivnosti učiteljice, traži potpuno nov odnos prema odgajanicima. Time postavlja zahtjev, da se reformira način obrazovanja kadrova, koji rade s djecom prema rezultatima nauke i zahtjevima vremena.

MONTESSORIUM USTANOVE KOD NAS¹

Prije nego govorimo o Montessori ustanovama u našim krajevima, možemo konstatirati, da one u cjelini nisu prodrle u naše krajeve. Oprema dječjih vrtića u smislu Montessori bila je veoma skupa i zbog toga nepristupačna. U našim krajevima u to vrijeme tek se javljaju prve misli o odgoju male djece, koje zapravo više govore o zbrinjavanju i sklanjanju te djece, nego o njihovom odgoju. U tom smislu osnivaju se i prve predškolske ustanove u našim krajevima, koje nose naziv pjestovališta, čuvališta, skloništa i slično. Djelomično već i sam njihov naziv govori o svrsi osnivanja. U interesu ondašnjeg društva i vlasti bilo je smjestiti i osigurati zdravlje i fizički razvoj što većem broju djece. Inicijativom Antonije Cvijić osnivaju se vrtići i zabavišta, koji osim malih iznimaka rade u duhu Fröbela sve do Oslobođenja. Montessori vrtići šire se u Istri, okupiranoj od Italije, ali metode Montessori brzo nestaje, jer prevladava metoda sestara Agaci, koje pokušavaju sintetizirati ideje Fröbela i Marije Montessori pod utjecajem neofröbelizma, preporučujući još slobodnije

¹ Roller, M. (1958/59.). *Montessorium ustanove kod nas, Predškolsko dete*, vol. 8 (4): 85-87.

aktivnosti. Malo je bilo pojedinaca, kojima je bilo omogućeno putovanje u inostranstvo radi upoznavanja takvih ustanova u svijetu. U ono vrijeme takva inicijativa bila je u rukama pojedinih ljudi, koji su imali ljubavi i smisla za rad s djecom, izvjesno predznanje i široku kulturu, a uz to i dovoljno materijalnih sredstava za ostvarenje svojih zamisli. Poznate su gospođa Vranizzani te Vera Stein-Ehrlich, koje su putovale u inostranstvo da upoznaju i prouče za ono vrijeme jednu od naprednih metoda i sistema odgoja.

Gospođa Vranizzani boravila je u Londonu u ustanovama Marije Montessori i proučavala njen sistem, a s posebnom pažnjom odgoj predškolske djece. Nakon višemjesečnog boravka u Londonu vraća se u Zagreb, gdje je u svom vrtiću, uređenom po sistemu Montessori, koji je u to vrijeme bio i jedini po toj metodi uređeni vrtić kod nas, organizira tromjesečni tečaj za Udruženje učiteljica dječjih skloništa u Zagrebu 1935. godine, u zimi. Na tom tečaju ona je polaznice upoznala sa suštinom same metode i načinom postupka s Montessori didaktičkim materijalom. Predavanja su bila na njemačkom jeziku, jer se u vrtiću, kojim je rukovođila gospođa Vranizzani govorilo njemačkim jezikom, a kasnije su djeca učila francuski i engleski jezik. Iako su zagrebačke učiteljice završile taj tečaj, do praktične primjene metode Montessori u zagrebačkim dječjim skloništima, kao i u Hrvatskoj, nije došlo, jer su već bile pod utjecajem neofröbelizma, to specijalno Beča. Iako ova metoda nije primljena u praktičnom radu ondašnjih vrtića, ipak se njena pojava pozitivno odrazila u radu onih, koji su radili s predškolskom djecom. U čemu se pozitivno odrazila metoda Montessori na rad naših dječjih vrtića?

Studirajući postavke i dostignuća postignuta u primjeni ove metode u radu s predškolskom djecom i u našim se ustanovama sve više pažnje polaže individualnosti djeteta, promatra se dijete u raznovrsnim aktivnostima.

Mnogo više pažnje posvećuje se uređenju dječjih vrtića. Postepeno se nastoje ukloniti klupe i pokućstvo, koje ne odgovaraju uzrastu djece. Sav namještaj treba da bude u skladu s uzrastom djeteta.

U redovima progresivnih učiteljica gradskih skloništa u Zagrebu zajedno s mjerodavnim predstavnicima vlasti povele se borba za građenje modernih predškolskih ustanova.

Pokušaj rada u školi po sistemu Marije Montessori izvršen je u Zagrebu 1933./34. godine. Tim radom rukovođila je Vera Stein-Ehrlich.

Osvrnemo li se na kraju ovog izlaganja na pedagoške poglede i rad Dr. Marije Montessori, možemo s pravom reći, da zauzima vidno mjesto u povijesti pedagogije uopće, a u razvoju predškolskog odgoja posebno, što je vidljivo i iz samog izlaganja.

Povod za pedagoški rad dali su joj uspjesi postignuti u radu s duševno zaostalom djecom. Kao liječnik psihijatar, primjenjuje metode rada sa psihički zaostalom djecom na normalnu djecu mlađe dobi. Da bi s uspjehom mogla raditi, vrši mnoga ispitivanja i studira pedagogiju, ulazi u probleme psihologije i filozofije. U njenim radovima osjeća se dobro poznavanje biologije – antropologije, a time daje veliki značaj biološkom faktoru u odgoju.

Odgajatelj treba pravovremeno zapaziti mudar rad prirode i što manje se uplitati u rad djeteta. Ona zastupa principe slobodnog odgoja i individualizacije, potrebu razvitka individualnih sposobnosti svakog djeteta i poštivanje ličnosti njenog javljanja. Ovu slobodu ona shvaća mistično u suprotnosti s političkim i socijalnim shvaćanjima slobode i potpuno negira ulogu odgajatelja u odgoju djece.

Sva oprema u dječjim vrtićima prilagođena je cilju individualnih zanimanja. Odgajatelj radi sa svakim djetetom posebno. Kao i svi buržoaski sistemi odgoja, tako je i Montessori sistem dvostruk i nedosljedan. Kolikogod Marija Montessori prilazi metodama odgoja, princip slobode i individualnosti odgoja pretvara se u dresuru i traženje od djeteta slijepe poslušnosti. Montessori dokazuje da se sloboda čovjeka i njegova individualnost javljaju zbog njegovih bioloških osobina, a ne društvenim osobinama. Sloboda i individualizam prema njenom mišljenju mogli bi se javljati i onda, kad bi čovjek bio nezavisan od društva. (To je negiranje djeteta kao društvenog bića i društva kao faktora odgoja.) Čovjek je dužan da živi u društvu. Time je on i dužan u odnosu na to društvo, da se podvrgava zakonima i pravilima tog društva. Prema tome, i kod djece treba razvijati poslušnost i discipliniranost. Marija Montessori smatra, da se i civilizacija razvija uslijed poslušnosti. U domu djece caruje neobična tišina i djeca izgledaju „starmali“. Tim putem išli su već Rousseau i koji traže razvoj osjeta i smatraju to osnovom spoznaje. Montessorijeva daje toj njihovoj zamisli zaključni oblik. Ona je zapostavila pitanje cilja odgoja, a svu pažnju posvećuje metodama odgoja i smatra, da je cilj razvoja malog djeteta postavila sama priroda i da nju treba slijediti. Međutim, to je u osnovi pogrešno, jer odgajatelj mora imati određeni cilj, kojemu vodi dijete.

Ustanove zamišlja kao obdaništa. Do tog vremena za djecu postoje dječji vrtići po uzoru na Fröbela i azili (karitativnog karaktera). M. Montessori te ustanove zamišlja modernije, nego li su ranije bile uređene – dovoljno zdrave hrane – veliku brigu posvećuje zdravlju djece. Ona je uočila promjenu radničke obitelji onog doba (proletarijat). Ona još uvijek ne traži društvenu brigu za te ustanove, već im daje humanitarno-filantropski karakter. U ono doba to je progresivno.

Njen sistem nije pristupačan širokim narodnim masama.

U ovom sistemu ne pridaje se važnost igri, priči i fantaziji. Igru ne postavlja kao aktivnost svojstvenu djeci, već priznaje samo takve igre i igračke, koje razvijaju osjetne organe. U svojim djelima ne spominje stvaralačke ni pokretne igre.

U mnogim svojim postavkama suviše se vezala uz biološka shvaćanja, a zapostavlja utjecaj mnogih naprednih shvaćanja onog doba. Unatoč mnogim naučnim shvaćanjima, ponekad potpuno mehanistički primijenjenim, njezina velika ljubav prema djeci, njezin humanizam, požrtvovnost i ustrajnost u radu daju joj istaknuto mjesto u povijesti pedagogije.

RANO UČENJE STRANOG JEZIKA

STRANI JEZIK U DJEČJEM VRTIĆU*

(Teze za diskusiju o tom problemu)

U današnje vrijeme kad se naša zemlja afirmirala u svijetu na prvo mjesto u borbi za mir i aktivnu koegzistenciju, kad naša industrija i proizvodnja sve više osvajaju svjetska tržišta naročito u poređenju sa stanjem između dva rata i neposredno poslije rata, golemi napredak nauke i tehnike, kako u našoj zemlji tako i još više u drugim zemljama (npr. put čovjeka po svemiru Gagarin, Titov, Glen) čine svakodnevno sve aktualnijim pitanje poznavanja stranih jezika. Među narodima ne postoje „zatvoreni zidovi“ kao nekada. Oni se sve više zbližuju međusobno, sve su više upućeni jedni na druge. Naučne tekovine pristupačne su mnogim narodima. Nauka i naučna dostignuća brže prelaze okvire jedne zemlje nego ranije (razni međunarodni skupovi naučnih radnika i drugo). Kulturna i umjetnička dostignuća pristupačna su mnogima (npr. gostovanja umjetnika kazališnih, baletnih, koncertnih, izložbe itd.), ona nam reprezentiraju najbolja umjetnička dostignuća drugih naroda (npr. ruski balet, crnački ansambl s njihovom operom, poznati talijanski pjevači, kinesko-kazalište, francuska drama i slično.). U takvim okolnostima danas poznavanje stranog jezika kao sredstva sporazumijevanja među narodima postaje sve više potreba svakog čovjeka naše zemlje. Gledamo li optimistički daljnji razvoj ljudskog društva, politički, ekonomski i kulturni, sigurno je da će ovakvih kontakata među narodima biti sve više, a potreba poznavanja stranih jezika u budućnosti bit će imperativni zahtjev svakog društva.

Uporedo s razvitkom opće kulture naših naroda i izmijenjenih odnosa među narodima, kod naših se ljudi sve više razvija interes za učenje stranih jezika (razni seminari, škole za odrasle u kojima se uče pored ostalog i strani jezici na najsuvremeniji način i uz suvremena sredstva). Interes za učenje stranih jezika uvjetovan je stvarnim potrebama razvitka našeg društva, a prenosi se i na najmlađe — na predškolsku djecu. Djeca izazvana iskustvom sredine u kojoj žive oponašanjem primaju, usvajaju i prenose svoja iskustva na krug vršnjaka. (Npr.: otac odlazi na službeni put u inostranstvo, dolazi strana delegacija, doputovao je mališan iz neke strane zemlje, u radioemisiji je dijete čulo strani jezik, gledalo televizijski program neke strane zemlje i slično.) Takvi doživljaji, takva iskustva bude interes ne samo o tome kakva je to zemlja, gdje se nalazi, šta sve ima, već i kako oni ljudi i djeca govore.

* Roller, M. (1961/62). Strani jezik u dječjem vrtiću, *Predškolsko dete*, vol. 11 (9-10): 228-232.

Ovakvo činjenično stanje dovelo je do toga da u nekim našim gradovima roditelji sve više nameću i postavljaju zahtjev za učenjem stranog jezika u dječjim vrtićima. Još nismo ozbiljnije razmatrali taj problem, iako se on postavlja pored niza drugih problema u sve otvorenijem obliku. Nasuprot tome niču razni evidentirani i neevidentirani „dječji vrtići“ ili „čuvališta“, negdje više a negdje manje stalni, u koje roditelji šalju djecu zbog toga jer „tante“ ili „mademoiselle“ govori s djecom na stranom jeziku. Često puta su to neobrazovane žene, čudnih prošlosti, a njihovo poznavanje stranog jezika više je ostatak bivšeg pomodarstva i režima, nego rezultat učenja i solidnog - pravilnog poznavanja stranog jezika i metoda rada s predškolskom djecom. U takvim slučajevima, kojih ima naročito u gradovima, ne bi trebalo stajati pasivno, zatvarati oči i potpuno ih ignorirati. Tačno je da oni nisu problem u odnosu na ukupan broj predškolske djece, ali je možda situacija u odnosu na broj obuhvaćene djece u dječjim vrtićima nešto drugačija. Socijalni sastav djece u takozvanim vrtićima sa stranim jezicima je, uglavnom, takav da bi baš na takvu djecu boravak u društvenoj predškolskoj ustanovi danas bolje utjecao nego uz „tante“ ili „mademoiselle“. U Zagrebu imade takvih pojava. Kad svanu prvi proljetni dani u parkovima i igralištima susrećemo mališane u većim ili manjim grupama koji ne kontaktiraju s našom djecom iz vrtića, jer ih „tante“, uglavnom, nastoji izolirati. Bila sam prisutna kad su se sa šetnje vraćali mališani iz vježbaonice. Susreli smo takvu grupu (oko 15 djece). Naši razigrani mališani iz vježbaonice pozdravili su ih vedrim „zdravo“, ali odgovora nije bilo. Jedna vrsna odgajateljica, koja je pokušavala uspostaviti kontakt s tom grupom pričala mi je, kad smo o tom problemu razgovarali, da u tome ne uspijeva.

Razgovarala sam i s jednom majkom, obrazovanom, sređenih porodičnih materijalnih prilika, o njenom djetetu. Gdje boravi pet i pol godišnja djevojčica dok majka radi, a da dođe u kontakt sa svojim vršnjacima? Majka zna da kućna pomoćnica u konkretnom slučaju nije dovoljna za odgoj djevojčice. „Moja mala ide svako prije podne jednoj gospođi kod koje se okupi 8-10 djece i onda ona s njima uči njemački jezik i igra se“. Za ovu uslugu roditelji plaćaju 2000 din. mjesečno. Izložila sam joj svoje mišljenje koje ona potpuno prihvaća, ali na pitanje „predloži mi vrtić gdje će mala učiti strani jezik a biti u blizini gdje stanujem“ nisam mogla odgovoriti, jer ga stvarno nema. Ovo je nužno i privremeno rješenje za ovu porodicu. Navela sam to više zbog ilustracije, jer mnogo je porodica koje na ovakav način rješavaju taj problem.

Susrela sam i grupu djece sa starijom ženom. Neprimjetno sam se priključila, čujem žena se djeci obraća na njemačkom jeziku. Bilo je oko 13 sati. Kako prolaze ulicom na pojedinim vratima se zaustavljaju - ona pozvoni, pozdravlja se s djetetom (na stranom jeziku) i produžuje. Zastanu. Izdvaja

grupu od četvero djece, daje im upute na lošem hrvatsko-srpskom jeziku i na kraju: „Also - dakle, auf vidersehen, drugovi“.

U sjećanju mi je bilo je to prije više godina, završna priredba jednog takvog vrtića na području općine Trešnjevka - kad je sav program bio pripremljen na njemačkom jeziku.

Ovi primjeri, iako u svom ekstremu, ukazuju da postoji jedan problem u našim, dječjim vrtićima o kome će biti potrebno prije ili kasnije analitički raspravljati i prići njegovom rješavanju.

Danas već postoje i tečajevi stranog jezika za predškolsku djecu koje organiziraju razne društvene organizacije. Da li je pravilno izdvojiti dijete iz prirodne sredine igre i boravka, stavljati ga u potpuno novu situaciju nametnutu učenjem stranog jezika? Sigurno je da ovakvi tečajevi, ako njima rukovodi dobar lingvist a uz to pedagog, imaju i svojih pozitivnih strana, iako možda potpuno ne rješavaju problem učenja stranog jezika u predškolsko doba.

Problem bilingvizma - dvojezičnosti raspravljan je često u literaturi ali ne i isključivo u odnosu na predškolsko dijete, već kao opći problem osobito u školi gdje je obavezno učenje stranog jezika. U pedagoškoj i psihološkoj literaturi nalazimo i na primjere multilingvizma već i u predškolskom uzrastu, ali su to individualni primjeri, koji u konkretnom slučaju nisu bitni za problem o kome raspravljamo.

Kad govorimo o bilingvizmu u dječjim vrtićima, onda moramo iz tog problema odvojiti sve pojave prirodnog bilingvizma uvjetovanog bilingvističkom sredinom kojih i u našim krajevima imade, npr. područje Istre, nekih dalmatinskih otoka, Vojvodine, Kosmeta i drugdje. U takvim situacijama i pristupanje problemu bilingvizma je drugačije od situacije u dječjim vrtićima gdje tih problema nema, a gdje se bilingvizam javlja kao potreba suvremenog čovjeka u uvjetima sadašnjeg razvitka i napretka, a i u perspektivnom razvitku društva.

O problemu ranog bilingvizma pisali su N. O. Imedadze (SSSR), Otto Jespersen (Danska), W. Stern (Njemačka), W. F. Leopold (SAD), J. Ronjat (Francuska), A. Uherik (Čehoslovačka), a od domaćih Pavlović Milivoj od starijih, a u novije vrijeme Melanija Mikeš (AVP) i mnogi drugi iz ove naše pokrajine, ali oni taj problem razmatraju više s aspekta dvojezične nastave u manjinskim osnovnim školama. Problem tretiraju s naučnog stanovišta, ali imade malo primjera za predškolsko dijete. Navest ćemo primjere koji se odnose na rani bilingvizam u najširem smislu pojma na predškolsko razdoblje.

W. Stern ističe snažan utjecaj bilingvističke sredine na maleno dijete značenje oponašanja - podražavanja govora. Iznosi primjer putnika istraži-

vača profesora V. Volza, koji je na duže putovanje na Sumatru poveo sa sobom svoju ženu i 9 mjesječnog sina. Dijete okruženo malajskom poslugom, koja se stalno s njime bavila, naučilo je da govori malajski, dok je utjecaj njemačkog jezika, kojim su se služili roditelji bio potpuno beznačajan. Pri povratku dječak je imao tri godine. Čuo je da se u sredini u kojoj se nalazi govori samo njemački, a malajski sa slugom, koji je došao s njima. Nastala je prelazna epoha. Dijete je upotrebljavalo oba jezika, ne miješajući ih. Za to doba bila je karakteristična velika sigurnost djeteta u služenju ovim jezicima. Sa 3.3 g. nastaje iznenadni preokret. Dijete postepeno sve manje koristi malajski jezik i kasnije ga potpuno zaboravlja, dok u ovo vrijeme njegov govorni njemački jezik često po konstrukciji i redosljedu riječi podsjeća na malajski. Sigurno je da je nedostatak daljnje vježbe i uzora za oponašanje pridonio tome da dijete zaboravi malajski jezik.

Francuski filolog J. Rojnat imao je Njemicu za ženu. Kad im se rodio sin, oni su se držali načela „una persona, una lingua“. Otac je s djetetom stalno govorio francuski, majka njemački. Posljedica je bila da je dijete naučilo oba jezika uporedo, ali gotovo nezavisno jedan od drugoga. Oba jezika ono je naučilo kao djeca čiji je to materinji jezik. Za oca odnosno majku, bio mu je primarno vezan po jedan jezik kao nešto po sebi razumljivo, npr. ako mu je otac dao neki nalog za majku na francuskom, on ga je izvršio i prenio majci na njemačkom.

Primjeri djece naših građana koji se nalaze u inostranstvu na raznim dužnostima, a čija djeca žive u bilingvističkoj sredini, bez mnogo napora usvajaju jezik zemlje u kojoj se nalaze - u igri i kontaktu s vršnjacima i u svakodnevnom životu odlaskom na šetnju, u trgovinu, u autobusu, u okolinu koja ih okružuje. U nekim takvim slučajevima imademo i pojavu multilingvizma.

Ovi primjeri govore da je prirodna bilingvistička sredina najbolji put za usvajanje stranog govornog jezika u predškolsko doba.

Situacija je drugačija kad želimo stvoriti uvjete da dijete uči strani jezik u predškolsko doba. Tu bi bilo najidealnije formirati bilingvističku sredinu u dječjem vrtiću, ne samo kao povremenu, već stalnu. Osim toga u dječjem vrtiću, je moguće osigurati uvjete da dijete dva do tri puta tjedno bude stavljeno u situaciju da iskusan lingvista, dobar pedagog i metodičar uči s djecom neki strani jezik određeno vrijeme 20-30 minuta. To učenje uklopljeno bi bilo u igre i zanimanja, koja se provode u dječjem vrtiću.

Kad bi postojale objektivne mogućnosti prihvatanjem prvog rješenja bilo bi to pitanje najbolje riješeno. Realnije je rješavanje tog problema na način povremenog učenja dva do tri puta sedmično, ali sistematski i stalno rukovođeno iskusnim lingvistom pedagogom koji poznaje psihologiju djeteta predškolskog uzrasta.

U takvom dječjem vrtiću sav odgojni rad trebao bi biti pravilno organizirani svi oblici rada maksimalno i pedagoški zastupljeni, a grupe formirane prema dobi.

Ispitivanja u tom pravcu vršena u Sovjetskom Savezu, gdje ima preko 200 vrtića u kojima djeca uče strane jezike, ukazuju da postoje mogućnosti da dijete od 5-6 godina počne učiti strani jezik time da učenje nastavi u osnovnoj školi ne čekajući tek 4 razred. U prvom razredu osnovne škole ako dijete dolazi iz vrtića u kome je učilo strani jezik, nastavlja s učenjem istog stranog jezika savladavajući u toku prvog razreda samo govornu stranu jezika, kao i u vrtiću. Tek kad je dijete potpuno savladalo pisanje materinjeg jezika, prelazi se na savladavanje stranog jezika.

U situacijama kad dijete predškolskog uzrasta uči strani jezik, s učenjem se ne smije prekidati nego je potrebno kontinuirano raditi i u osnovnoj školi, jer inače uloženi trud ne pokazuje željene rezultate.

Pedagozi koji su vršili ispitivanja u SSSR-u u dječjim vrtićima ne slažu se s mišljenjem mnogih pedagoga koji smatraju da učenje stranog jezika u predškolskom uzrastu ide na uštrb savladavanja materinjeg jezika. Rezultati njihovih ispitivanja kazuju suprotno. Sistematsko učenje stranog jezika na djeci pristupačan način utjecalo je da su djeca koja su nepravilno izgovarala pojedine glasove materinjeg jezika počela čišće i pravilnije govoriti.

U psihološkoj i pedagoškoj literaturi postoje različita shvaćanja o problemu da li dijete predškolskog uzrasta treba učiti strani jezik. Neki govore u prilog učenja stranog jezika ističući vrijednost učenja jezika za ličnost u razvoju bez bojazni da će materinji jezik na taj način biti znatnije oštećen.

Isto tako imade i onih koji nastoje nedovoljno argumentirano iznositi primjedbe protiv ranog bilingvizma navodeći štetni utjecaj na psihički razvoj i odgoj predškolskog djeteta.

Danas ne možemo bez kritičkog stava prihvatiti zaključke međunarodnog kongresa održanog 1928. g. u Luksemburgu na kome je zauzet jedinstven i negativan stav prema bilingvističkom odgoju u uslovima kada je razvoj govora djeteta još nije završen. Ove stavove protivnici bilingvizma uzimaju kao svoju osnovnu argumentaciju.

Od kongresa u Luksemburgu do danas prošlo je trideset godina, a za to vrijeme nauka i razvoj ljudskog društva, kao i potrebe, toliko su se razvili i napredovali da s pravom smatramo da su ovi zaključci u današnje doba ne-realni.

Smatram da je poznavanje stranog jezika danas kulturna potreba su-vremenog čovjeka, a s učenjem treba započeti što ranije, jer mogućnosti za

to postoje, mislim na predškolsko doba, ali ne prije navršene 4 godine. Strani jezik učiti već u predškolsko doba, u društvenim dječjim vrtićima, dobro organiziranim i suvremenim načinima, pod rukovodstvom lingviste pedagoga. Radi toga potrebno bi bilo analizirati postojeće stanje, vidjeti gdje postoje objektivne mogućnosti pa pokušati i u tom pravcu krenuti korak dalje imajući u vidu da odgajamo mladu generaciju za život u kome će i taj problem kao potreba biti još oštrije izražen nego danas.

Sadržaj

PREDGOVOR.....	5
PEDAGOŠKI PORTRET MILENE ROLLER-HALAČEV	11
DIJETE, IGRA, IGRAČKA, SLIKOVNICA	31
IGRE S PRAVILIMA U DJEČJEM VRTIĆU	45
ZNAČENJE, ZADACI I PRIMJENA DIDAKTIČKIH IGARA U ODGOJU I OBRAZOVANJU DJECE PREDŠKOLSKJE DOBI OD 5. DO 7. GODINE	69
IGRAČKA	81
SISTEMATIZACIJA DIDAKTIČKIH SREDSTAVA, IGRAČAKA I MATERIJALA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	95
PROSTORIJA ZA IGRU.....	127
IGRAČKE – RODITELJI – DJECA.....	129
SLIKOVNICA SREDSTVO ODGOJA	133
PRIRODA – IZVOR POČETNIH ZNANJA I ISKUSTAVA	139
KRAĆI PREDŠKOLSKI PROGRAMI	185
IGRAONICA	185
OBLICI RADA U IGRAONICI	189
KUTIĆ SLIKOVNICA KAO KRAĆI PROGRAM PREDŠKOLSKOG ODGOJA	199
RAZVOJNE POTREBE PREDŠKOLSKOG DJETETA I NJHOVO ZADOVOLJAVANJE NA IGRALIŠTU CICIBANA	213
MONTESSORI PEDAGOGIJA	223
RANO UČENJE STRANOG JEZIKA	235

Iz recenzija

Znanstveni doprinos knjige ogleda se u razmatranju teme iz područja nacionalne pedagoške baštine. Knjige slične tematike rijetke su u nakladničkoj djelatnosti. Djelo može poslužiti kao poticaj i poziv drugim autorima da pristupe vrjednovanju djelovanja velikoga broja teoretičara i praktičara koji su stvarali hrvatsku pedagogiju. Knjiga je značajan prilog povijesti koncepcije predškolskoga odgoja u Hrvatskoj te ju preporučam za objavljivanje.

izv. prof. dr. sc. Hicela Ivon

Knjiga *Pedagoško djelo Milene Roller-Halačev* koju je uredio i priredio za tisak te uvodnu raspravu napisao dr. sc. Branimir Mendeš značajan je znanstveni prilog povijesti teorije i prakse institucijskoga predškolskog odgoja u našoj zemlji. U uvodnoj raspravi kritički se razmatra pedagoška misao i djelovanje Milene Roller-Halačev, zapažene hrvatske pedagoginje, nakon čega se donosi bibliografija te autoričine odabrane pedagoške rasprave.

Objavljivanjem ovako koncipirane knjige njeguje se i afirmira nacionalna pedagoška baština. Stoga knjigu preporučam za objavljivanje.

izv. prof. dr. sc. Smiljana Zrilić

ISBN 978-953-352-009-4